

שולחן ערוך כפשוטו

דיני ערב שבת
תפילות, קידושים וסעודות שבת

המוציא לאור:

הוצאת ספריית עץ חיים

עימוד ועיצוב: **אדרת מורגנשטרן**

ניתן להשיג את הספר **בישיבת היכל אליהו**

כוכב יעקב 90622, טל' 02-6550500 פקס' 02-9972115

© כל הזכויות שמורות למחבר תשע"ט - 2019

חל איסור גמור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.
מותר לצלם חלקים מן הספר לצורך לימוד אישי בלבד.

צעקבות
הבית יוסף
והדרכי משה

דיני ערב שבת
תפילות, קידושים ומעודות שבת

מאת שאול דוד בוצ'קו

עורך בנימין הולצמן

כוכב יעקב תשע"ט

מכתב שכתב לי אבא מרי
הרב משה בוצ'קו זצ"ל
כמה חודשים לפני הסתלקותו,
כשהבאתי לו את העלים של ספרי
"בעקבות המחבר"

בס"ד כח אדר תש"ע

לבני אהובי והיקר הגאון הרב שאול דוד שליט"א

הנני שולח לך ברכה מרובה ואלפי תודות על שהעברת לידי קונטרס של כ-240 עמודים מודפסים של דברי תורה והלכה ברורה שהכנת בעצמך.

דברי הלכה, זו תורה, על עניינים העומדים על הפרק היום יומי, זו תורה זו הלכה.

כמובן שאין לי האפשרות להגות בהם וללמוד אותם בעומק כפי הנדרש. אמנם, בקריאה במקצת, אין לי ספק שהוספת נדבך חשוב מאד לאוצר התורה וההלכה הן בביאור והן בהלכה למעשה.

אתה עומד בראש הישיבה - ישיבת הסדר עם 200 תלמידים "היכל אליהו" ונותן בה שיעורים יומיים, וכן אתה רבה של היישוב, שיש בו כעשרה בתי כנסת הנוהגים מנהגים שונים, עם בעיות רבות שלכולן אתה צריך לתת אוזן קשבת ולדאוג להביא שלום למעונם.

וכן ביחד עם אשתך הרבנית הדרה, העמדת דורות שכולם אהובים כולם ברורים כולם הולכים בדרך התורה והיראה. עד שאני תוהה ושואל לעצמי, מתי מצאת הזמן לעסוק בכתיבת הספר הזה, שכל כולו בקיאות ועמקות נפלאה, הרי אין לך לא יום ולא לילה פנויים.

זוהי ברכת ד' יוצאת מן הכלל, ואני מודה לד', שיחד עם אשתי זכינו לחיות בצילכם, כן יזכנו ד' עוד רבות בשנים ליהנות מאהבתכם ותורתכם ומדרככם, וליהנות ולראות את צאצאיכם ומשפחותיהם שב"ה כולם ממשיכים ללכת בדרך שהראת להם, עמו"ש.

וכן אני מסיים מכתב זה בברכה עמוקה, שיחד עם אשתי הלך עלקא נמשיך עוד שנים רבות ליהנות מצל תורתכם ואהבתכם.

משה

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, ב' טבת, תשע"ב
1801-254/ע"ב

ל צ ר י ל ר כ ה

הובא לפני הספר **שלחן ערוך כפשוטו** על הלכות יו"ט מצשה ידי אומן, נגע טאמן, הרה"ג
ר' **שאל ודר בציקו שליט"א**, ראש ישיבת תיכל אליהו, ורב ביישוב בוכב יעקב, אשר יש לו
למטה לבאר דברי מרן ז"ל בשלחתי הטוהר, בדרך תמציתית, בשפה ברורה ונעימה, מסודר
בחלקתו בטוהרי"ד, דבר דבור על אופניו, וחלומד מוצא לפניו שלחן ערוך ומסודר.

הזנני לברך את הרב המסכת שליט"א, שיזכה לברך על המוגמר, ומשיך במלאכתו היקרה,
לתועלת לומדי תורה ושוחרי תשובה, ועוד יפרצו פניינות ורדתו חרצה ברחובות פלגי מים.
מתוך ארשר נחת ושלוח וחיים עד העולם.

בברכת התורה,

שלמה משה עמאר

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

ရန်သူတို့

[illegible]

David Lau
Chief Rabbi of Israel
President of the Chief Rabbinate Council

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

בס"ד, י"א אדר א', תשע"ד
11 פברואר 2014

לכבוד
הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א
ראש ישיבת ההסדר "היכל אליהו"
ורב היישוב כוכב יעקב

מכתב ברכה

הגיעוני עלים מספרך "שולחן ערוך כפשוטו", ספר זה הולך סובב עם הלכות אורח חיים דיני השכמת בוקר, ציצית, תפילין וברכות של שחר. והוא המשך לספרך על הלכות יו"ט.

עברתי בין בתריו וחזיתי כיצד במילים קצרות הוספת נופך על דברי מרן המחבר בשו"ע. הדברים נעימים ונחמדים ועולים על לב. הסברים נפלאים לעניינים הנוגעים לקיום יום יומי ובהם נקודות מבט להבין טעמה של הלכה ולרדת לשורשיה.

בין הדברים שהעלת בספרך, טעם, מה יסוד המחלוקת שבין תפילין של רש"י לבין תפילין של ר"ת ומדוע כתבו רש"י ומדוע נהגו כרש"י ומדוע ירא שמים יוצא ידי שניהם, ובספרי "משכיל לדוד" דנתי בארוכה בסוגיה זו והוכחתי על סמך ספר אמונת חכמים, שתפילין של רש"י ניתנו לכ כלל ישראל ואילו תפילין של ר"ת הם במדרגה גבוהה יותר ולא ניתנו אלא ליחידי סגולה, ועיי"ש בארוכה.

ואמנם בדברך שתפילין של ר"ת מקדימים את מידת הדין למידת האהבה, ביארת הכוונה שהאדם יחיה את חייו במידת הדין והדברים עולים בקנה אחד כי לחיות באופן הזה לא ניתן אלא ליחידי סגולה.

יתן ה' ותמשיך בפעלך למען הפצת תורה והאדרתה וספר זה יישם את ייעודיו ויאהיב את תורת ה'.

מברוך בכל לב
בברכת התורה

דוד לאו
הרב הראשי לישראל

בית יהב ירמיהו 80, ירושלים ת"ד 7525, מיקוד 91360 טל': 02-5313191 פקס: 02-5377872
Beit Yahav 80 Yirmiyahu At. Jerusalem P.O.B. 7525 Tel: 02-5313191 Fax: 02-5377872
Email: rabbia@rabbinate.gov.il

Rabbi Eliyahu Abergel

Rabbinical Av Beit Din

& Rabbi Of Bak'ah Neighbourhood in Jerusalem

& Chief Rabbi of "Tzoof Devash" Yeshiva

הרב אליהו אברג'ל

אב בית הדין הרבני

רב שכונת בקעה, וראש ישיבת צוף דב"ש

מחבר שו"ת דברות אליהו ד"ח

ב"ה כ"ה אב תשע"א

השלמה.

זינת בספר. הנמן למי' ש"ד. גמין צינן בפשוט.
משה יבין להתפלל של פלי גברא ובר וקיה/ידי.
החפץ דלסיק באומימא גדינא. הלא בילם יאיר.
במשכח כאלוה. ביד שאל דוד בנצקן שלטא.
הי ומוצ ק"ק בובב ילקק. וראש ישיבת פ"פ אליו.
גש דזה אנצ'ה לחק' יא אומ'י הש"ס. כאלו פ"פ.
רשעה הלא הלא. במקנה גלשון ק"ח לנהיטה.
יין שחק שחסי' ייח' לתחילת גילת מנהיג.
הלא יסר חלוד לאנטיא. ובי נצנן שנק"פ.
ביד יצא ובידן יא המועד בקרב יא יא יא יא.
טאה נקמה גמליא יא יא יא.

בארה קאמייא.

רב אליהו אברג'ל

מכתב ברכה
מאת הרה"ג שלמה אבינר הכהן שליט"א
ראש ישיבת "עטרת כהנים" – ירושלים העתיקה
רב היישוב בית אל

בס"ד תמוז תשע"ב

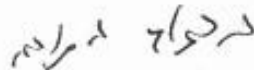
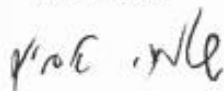
יישר כוחו של ידידי הרב הגאון הרב שאול דוד בוצ'קו על ספרו החשוב "שולחן ערוך כפשוטו" שבא למלא חלל במפרשי הספר הקדוש והיסודי הזה. אכן זה רצונו של הקב"ה שהתורה תהיה מונחת לפנינו בלי שנצטרך לטרוח יתר על המידה. לכן נאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנים ורש"י מסביר כשולחן ערוך ומוכן לאכול לפני האדם. ואכן רבי יוסף קארו מאור העולם סיכם בצורה ברורה את ספרו בית יוסף עליו טרח ארבעים ושנים שנה והגיש לנו שולחן ערוך מלא טוב וברכה. אבל כטבע העולם רבו המפרשים רבו השיטות והחולקים כך שהלומד נמצא נבוכ מול השולחן ערוך "הרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו ואין לנו פה לאכול" (קידושין מו ע"א).

לכן עבודה גדולה עשה המחבר שליט"א כאשר פירש את השולחן ערוך בצורה ברורה ומובנת השווה לכל נפש. מעתה יוכל כל אדם מישראל ללמוד את ההלכה ולדעת אותה וגם הלמדנים והרבנים ימצאו בו תועלת גדולה שלפעמים הם ממהרים וחייבים להבין בדרך קצרה.

לכן יישר כוחו של המחבר ויזכה להשלים את מלאכת הקודש עד תום.

בברכת התורה,

שלמה אבינר

בס"ד טבת תשע"ח

לכבוד

ידידי מכובדי הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א

שלום רב,

נהגתי בראותי את הכרך הבא שכתבתם בסדרה של "השולחן ערוך כפשוטו", ניכרת בו העבודה הגדולה והעמל הרב המושקעים בלימוד של כל ההלכות עם הביאור הקצר וההערות המחכימות והכל לפי פשוטם של דברים.

אכן זו היתה מגמה של דורות קודמים לכתוב קיצורים של שו"ע למען יהיו נגישים לכל אדם וגם לתלמידים צעירים וכבודו של כל מחבר במקומו מונח. אבל אתם הפלתם לעשות בכתיבה של ההערות מבלי לבטל את הסדר המקורי של השו"ע ויפה עשיתם.

עם זאת נראה לי כי שיטתכם מתאימה באמת לנו בדור הזה כי אפשר להכניס את הכל במסגרת "אינטרנטית" כי אז יהא השימוש בספרים באמת מצוי לכל מי שדורש הלכה כפשוטה, שלא יצטרך להחזיק עשרות ספרים שאין להם כבר מקום על המדף.

לגופם של דברים מצאתי בספר הערה מעניינת על ההלכה (סי' קפב, ז) שאין מברכים על מים אחרונים ואתם מביאים את הטעם לכך שאין מברכים על הסרת סכנה.

בענין זה כדאי לציין את התוספות במסכת שבת (כה, ב, בדיבור המתחיל חובה) שם יש דיון בשאלה זו האם מברכים על גר של שבת שנחשב לדבר שכחובה ומובא החילוק בין גר של שבת לבין מים אחרונים בין דבר שבא לחזק את המצוה לבין דבר שענינו רק לצורך הצלה.

ממילא באמת קשה מדוע תיקנו ברכה על המעקה?

אולי צ"ל שהמעקה בא למנוע סכנה בעוד שהמים האחרונים באים לסלק את הסכנה שכבר ישנה דהיינו להסיר את המלח שנמצא על הידים לאחר הסעודה.

לסיום אחזור על ברכתי והערכתי למפעליכם בדברי התורה ובהרצאתה בישיבתכם המפוארת וישר כחכם.

בדידות
אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

תוכן העניינים

1.....	הלכות שבת – מבוא
2.....	דיני ערב שבת
2.....	סימן רמ"ב להיזהר בכבוד שבת
5.....	סימן רמ"ג דין המשכיר שדה ומרחץ לאינו יהודי
10.....	סימן רמ"ד אלו מלאכות יכול הגוי לעשות בעד ישראל
18.....	סימן רמ"ה ישראל וגוי שותפים, איך יתנהגו בשבת
24.....	סימן רמ"ו דיני השאלה והשכרה לגוי בשבת
33.....	סימן רמ"ז דין דואר על ידי גוי בשבת
39.....	סימן רמ"ח יציאה לדרך לפני שבת
48.....	סימן רמ"ט דינים השויכים לערב שבת
52.....	סימן ר"נ חכנת הסעודות לשבת
54.....	סימן רנ"א שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה
57.....	סימן רנ"ב מלאכות המתחילות בערב שבת ונגמרות בשבת
69.....	סימן רנ"ג דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת
88.....	סימן רנ"ד אפיה וצליה מערב שבת לשבת
98.....	סימן רנ"ה חכנת אש לחימום קודם השבת
100.....	סימן רנ"ו שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת
101.....	סימן רנ"ז דיני הטמנת חמין
110.....	סימן רנ"ח שמותר להטמין בערב שבת על קדירה חמה
111.....	סימן רנ"ט כמה דיני הטמנה וטלטולם
119.....	סימן ר"ס דיני חכנסת שבת
122.....	סימן רס"א זמן כניסת השבת

סימן רס"ב להיכנס לשבת בשולחן ערוך ובכסות נקייה.....	132
סימן רס"ג מי ומי המדליקין.....	134
סימן רס"ד דיני תפילה והשמן.....	151
סימן רס"ה דין כלים הניתנים תחת הנר.....	157
סימן רס"ו דין מי שהחשיך לו בדרך.....	163
תפילות, קידושים וסעודות שבת.....	175
סימן רס"ז דיני התפילה בערב שבת.....	175
סימן רס"ח תפילת ליל שבת.....	178
סימן רס"ט קידוש בבית הכנסת כליל שבת.....	187
סימן ר"ע לומר משנת 'במה מדליקין'.....	189
סימן רע"א הקידוש על היין.....	192
סימן רע"ב על איזה יין מקדשים.....	209
סימן רע"ג שיחיה הקידוש במקום סעודה.....	216
סימן רע"ד דיני בציעת הפת בשבת.....	223
סימן רע"ה דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת.....	226
סימן רע"ו דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת.....	233
סימן רע"ז שלא לגרום לכיבוי הנר.....	240
סימן רע"ח כיבוי הנר עבור החולה.....	246
סימן רע"ט דיני מלמול הנר בשבת.....	247
סימן ר"פ תשמיש המטה בשבת.....	253
סימן רפ"א שחרית של שבת.....	255
סימן רפ"ב קריאת התורה והמפטיר בשבת.....	258
סימן רפ"ג למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת.....	267
סימן רפ"ד דיני הפטרה וברכותיה.....	268
סימן רפ"ה לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום.....	274
סימן רפ"ו דיני תפילת מוסף בשבת.....	278
סימן רפ"ז ניהום אבלים וביקור חולים בשבת.....	283

285	סימן רפ"ה דין תענית ודין תענית הלום בשבת.....
291	סימן רפ"ט סדר סעודת שחרית של שבת.....
294	סימן ר"צ בשבת ישלום מאה ברכות בפירות.....
296	סימן רצ"א דין שלש סעודות.....
302	סימן רצ"ב דין תפילת מנחה בשבת.....
305	סימן רצ"ג דיני ערבית במוצאי שבת.....
307	סימן רצ"ד דיני הברלה בתפילה.....
311	סימן רצ"ה הברלה שעושה שליח ציבור.....
312	סימן רצ"ו דיני הברלה על חוץ.....
319	סימן רצ"ז דיני בשמים להברלה.....
322	סימן רצ"ח דיני נר הברלה.....
331	סימן רצ"ט שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל.....
340	סימן ש' שיסדר שלחנו במוצאי שבת.....
341	קיצור החלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א.....
367	מפתח נושאים.....

הלכות שבת - מבוא

סימנים רמ"ב-ת"ז

השבת היא מיסודות היהדות, ומעידה על כך שה' ברא את העולם. דיני שבת מרובים הם, וכוללים איסורי מלאכה והימנעות מפעולות רבות. בנוסף לאיסורים, יום השבת הוא יום שעלינו להקדישו לה' על ידי תפילות ולימוד, ולייחדו לעצמנו ולמשפחה על ידי סעודות מבורכות ומנוחה המחדשת את האדם.

בשבת ישנה מצוות לא-תעשה מרכזית אחת, והיא האיסור לעשות מלאכה, ומצוות עשה מרכזית, והיא לשבות ולהימנע ממלאכה. אלו שני צדדים של אותה המטבע, וממנה אנו למדים שהשביתה, אף שיש בה איסורים והימנעות מעשייה, מהותה היא דווקא עשייה ויצירה של חיים הקשורים בבורא. בנוסף למצוות אלו, מצווה מהתורה לקדש את השבת באמירה, ולחלק מן הדעות ישנו איסור נוסף - שלא לצאת מחוץ לתחום שבת. על איסורי תורה אלו נוספו דינים רבים מדברי חכמים, הבאים לחזק את השבת.

השולחן ערוך חילק את הלכות שבת המרובות לכמה נושאים:

- א. מסימן רמ"ב עד רס"ו - דיני ערב שבת, ועניינים הקשורים להכנת השבת.
- ב. מסימן רס"ז עד ש' - תפילות, קידושים וסעודות השבת.
- ג. מסימן ש"א עד שי"ג - האיסורים הקשורים לחיי השגרה, והם דיני הביגוד, הוצאה וטלטול.
- ד. מסימן שי"ד עד שד"מ - עיקר המלאכות האסורות בשבת.
- ה. מסימן שמ"ה עד שס"ה - דיני מלאכת הוצאה.
- ו. מסימן שס"ו עד שצ"ה - דיני ערוב חצרות.
- ז. מסימן שצ"ו עד ת"ז - דיני האיסור לצאת חוץ ל'תחום שבת'.
- ח. מסימן ת"ח עד ת"טז - עירובי תחומין, המאפשרים הלכתית לצאת מן התחום.

דיני ערב שבת

סימנים רמ"ב – רס"ו

סימן רמ"ב – להיזהר בכבוד שבת, ובו סעיף אחד.

בשבת ישנו כאמור איסור עשיית מלאכה, הכולל מצוות עשה ומצוות לא-תעשה. בנוסף אמרו הנביאים שיש לכבד את השבת ולענגה: "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֲנָג לְקָדוֹשׁ ה' מְכַבֵּד, וְכַבְּדָתָּ מַעֲשֵׂוֹת דִּרְכֶיהָ מִמָּצוֹא חֶפְצָהּ וְדָבָר דְּבָר" (ישעיהו פרק נח, יג). לכבדה על ידי לבישת בגדים נקיים, סידור הבית, וכיוצא בזה; ולענגה, למשל באכילת מטעמים. הכבוד והעונג, אף שתוקף חיובם מדרבנן¹, הם שמעניקים ליום השבת את מעמדו המיוחד ואת קדושתו. הרבה הפליגו החכמים בערכן הגדול של מצוות אלה, ההופכות את השבת מיום של איסורים ליום של עשייה חיובית ועבודת ה' מתוך שמחה ועונג.

סעיף א

^אאפילו מי שצריך לאחרים, אם יש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד את השבת (א); ולא אמרו ^בעשה שבתך חול ואל תצטרך ^אטור מדברי רש"י בפירוש הפרקי אבות פ"ה, אהא דשבת קי"ח. ^בפסחים קי"ב ע"א וקי"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **לכבד את השבת** – מצוות כבוד ועונג שבת כרוכות בהוצאה כספית, ומצווה גדולה להוציא כספו לצורך זה, אפילו אם צריך לצמצם את הוצאותיו שמוציא על דברים אחרים.

בביאור הלכה מובא שמי שחייב לפרוע כסף לפועליו, ואין לו די להוצאות השבת – ישלם לפועלים, כיוון שהלנת שכר היא גם עשה ("ביומו תתן שכרו"),

1. הדינים שלמדו חכמים מדברי הנביאים נחשבים כחובות מדרבנן.

לבריות' (ב), אלא למי שהשעה דחווה לו ביותר; על כן צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת (ג). ימתקנת עזרא שיהיו מכבדים בגדים בחמישי בשבת (ד), מפני כבוד השבת. הגה: נוהגין¹ בבא קמא דף פ"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

וגם לא-תעשה ("לא תלין"), ומצווה דרבנן של עונג שבת אינה דוחה עשה ולא-תעשה.²

(ב) ואל תצטרך לבריות - אלו דברי חז"ל, שכוונתם שעדיף להסתפק בשבת בשתי ארוחות פשוטות, כבימי החול, מאשר לקבל צדקה לצורך מצווה זו, משום שאין לבקש כסף מהזולת אלא אם כן אי אפשר להתקיים אחרת.³

(ג) כדי לכבד השבת - ואף מי שבימות החול מסתפק במועט, ישתדל לצמצם עוד קצת בהוצאות ימי החול, כדי שסעודותיו בשבת יהיו מכובדות יותר.

(ד) בחמישי בשבת - בתקנה זו כלולה החובה לכבס בגדים לכבוד שבת, וכן שטוב לכבסם כבר ביום חמישי, ולא בערב שבת. ומקדימים ליום חמישי כדי שיהיה פנאי ביום ששי לשאר ההכנות של שבת, וכדי לא לדחות את הכביסה לרגע האחרון, שמא תהיה מניעה ולא יוכל לכבס. אולם אם לא הספיק לכבס ביום חמישי, ודאי שייכבס בשישי. לכן החוזרים הביתה ביום ששי, כחיילים או

2. אלא שהביאור הלכה מוסיף שאם כבר עבר יום ועדיין לא שילם, אינו עובר אלא על איסור דרבנן ("בל תשהא"), ואז עדיף שישתמש בכסף לעונג שבת. לעניות דעתי דברים אלה אינם ברורים, כי איך יקיים את מצוות כבוד ועונג שבת, שהן מצוות בינו לבין המקום, על חשבון הזולת?! והלאו אסור אפילו לבקש עזרה מהבריות כדי לקיים מצווה זו, כל שכן שאין לעשות שום מעשה שיש בו פגיעה בחברו כדי לקיים מצווה זו. בנוסף נראה לי שהלאווים של "לא תעשוק את רעך ולא תגזול" מוטלים עליו כחרב על צווארו כל זמן שלא שילם, ונוסף עליהם האיסור מדרבנן שמתחדש ומתווסף (וכשמשלם, הרי הוא מתקן את הלאווים דאורייתא של "לא תגזול" ו"לא תעשוק", אבל לא את הלאו המופיע בהמשך הפסוק, של "לא תלין", ולא את העשה של "ביומו תתן שכרו", שאינם ניתנים לתיקון). ורק אם השעה צריכה לכך יבקש מהעובד שימחל לו, ואז יוכל להשתמש בכסף זה לענג את השבת. וה' יצילני משגיאות.

3. וכן הדין במצוות שנפסק בהן במפורש שכדי לקיימן יש לקבל צדקה, כגון ארבע כוסות ונרות חנוכה. ויש להעיר שדברים אלו נאמרו לאדם עני, אולם מי שמבקשים ממנו צדקה לא יעשה חשבונות אלו, אלא ייתן בעין יפה.

ללוש כדי שיעזר חלה בבית, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ויו"ט (ה) (סמך ממרדכי ריש מסכת ר"ה), והוא מכבוד שבת ויו"ט, ואין לשנות. יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליתא, שקורין פשטיד"א, בליל שבת, זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה (ו) (מהרי"ל), ולא ראיתי לחוש לזה (ז).

שולחן ערוך כפשוטו

כבחורי ישיבה, מותר לכבס את בגדיהם ביום ששי. ויש אומרים שכיום שיש מכונות כביסה ואין כל כך טרחה בכיבוס, מותר לכתחילה לכבס ביום ששי. ומי שעובד כל השבוע ופנוי ביום ששי, יכול לסמוך על כך ולכבס לכתחילה בששי, אף בגדים שאינם נצרכים לו לשבת.

(ה) **בשבת ויום טוב** - ישנם כמה טעמים להידור זה: במקומות שנהגו לאכול בדרך כלל לחם שנאפה על ידי אופה שאינו יהודי, היה בכך כדי לזכות בשבת לאכול פת ישראל. ועוד יש בכך כבוד ועונג שבת, שהרי חלה ביתית משובחת מלחם תעשייתי. ובנוסף, מקיימים כך מצוות הפרשת חלה.

(ו) **מכוסה למעלה ולמטה** - המן היה מכוסה מלמעלה ומלמטה בטל, ככתוב בפרשת בשלח⁴.

(ז) **לחוש לזה** - ואכן אין בכך חובה.

4. יומא דף עה ע"ה: כתיב 'ותעל שכבת הטל' (שמות ט"ז, יד), וכתיב 'וברדת הטל' (במדבר י"א, ט), אמר רבי יוסי ברבי חנינא: טל מלמעלה וטל מלמטה, ודומה כמו שמונח בקופסא".

סימן רמ"ג

דין המשכיר שדה ומרחץ לאינו יהודי, ובו ב' סעיפים.

מסימן זה ועד לסימן רמ"ז אנו עוסקים באיסור לבקש מגוי שיעשה מלאכה בשבת עבור יהודי. גדרי האיסור רבים, ופזורים לאורך הלכות שבת שבשולחן ערוך: חלקם מצויים בסימנים הקרובים, וחלקם בסימנים רע"ו, שכ"ה וש"ז. להבנת האיסור יש לחלק בין גוי העושה מלאכה בשבת עבור יהודי שייהנה ממנה בשבת עצמה, כגון הדלקת אור, לבין מלאכה שעושה הגוי בשבת והיהודי ייהנה ממנה רק לאחר השבת, כדוגמת גוי העובד בשדה או מתקן רכב עבור יהודי. הסימנים הבאים עוסקים בדוגמה השנייה.

בסימן זה מתוארים שני איסורים: הראשון הוא גזרה שגוי העושה מלאכה עבור יהודי נחשב לעתים כשליחו של היהודי, והחשיבו חכמים את הדבר כעשיית מלאכה על ידי היהודי עצמו. והשני, שגם כשהגוי אינו נחשב שליח, לעתים נראה שעושה מלאכתו בשליחות היהודי, והדבר אסור משום 'מראית עין'.¹ ואין לזלזל באיסורי מראית העין, כיוון שחכמים ייחסו חשיבות גדולה לשמירת צביון השבת ומראיתה, ואחד מטעמי השבת להעיד שה' ברא את העולם, והדבר נעשה כאשר ניכר שאנו שומרים את השבת.

בעבודות שגוי עושה בעבור יהודי עשויות להיות סוגי התקשרות שונים:

- א. קבלנות: השכר על העבודה נקבע מראש, והגוי עובד בזמן שיבחר. במקרה זה הגוי אינו נחשב כשליח שוכר העבודה, אלא כעובד לעצמו.
- ב. אריסות: כשהגוי מקבל שכר לפי עבודתו, כגון אם עובד בשדה תמורת אחוז מסוים, או שותף בבית מרחץ המקבל אחוז מסוים מההכנסות. גם במקרה זה הגוי אינו נחשב כשליח הבעלים.
- ג. שכירות: הגוי משלם עבור העסק שבבעלות היהודי סכום קבוע, ומקבל את כל הרווח. גם במקרה זה הגוי אינו נחשב שלוחו של ישראל.
- ד. שכיר: השכיר מקבל שכרו עבור הזמן שעבד, והרווח שיירך כולו למעסיק.

1. יש גם איסור נוסף, והוא אמירה לגוי לעשות מלאכה בשבת עצמה. הדבר נאסר משום "ודבר דבר", ועניינו יוסבר בע"ה בסימן ש"ז.

במקרה זה הגוי הוא שלוחו של ישראל, ועבודת השכיר נחשבת מדברי חכמים כעבודת היהודי.²

עולה שהאיסור חל על העסקת שכיר גוי בשבת, ולא על עבודה בקבלנות, אריסות או שכירות. אולם אם בעבודה מסוימת נוהגים בדרך כלל להעסיק שכירים, אסור משום מראית עין להעסיק בה גוי בשבת אפילו בתנאי העסקה אחרים, משום שהרואים יחשבו שהגוי הוא שכירו של היהודי. איסור זה נקרא בהלכה "מפני שנקראת על שמו". ועל פי הקדמה זו יתבארו דברי השולחן ערוך.

סעיף א

^אלא ישכיר אדם מרחץ שלו לגוי (א), מפני שנקרא על שמו (ב), וגוי זה עושה מלאכה בו בשבת, דסתם מרחץ לאו לאריסותא (פירוש: אריס הוא העובד לקבל חלק ממה שישביח לבעליו) עביד (ג), ואמרי שכל הריוח של ישראל ושכר את הגוי בכך וכך ליום, ונמצא הגוי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל. אבל שדה – מותר, שכן דרך לקבל שדה באריסות, ואף על פי שיודעים שהוא של ישראל, אומרים: ^אעבודה זרה כ"א ע"ב, וכרשב"ג. הרי"ף, והרמב"ם בפ' ו' מהלכות שבת, והתוספות והרא"ש בע"ז שם, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **לגוי** – מעיקר הדין הדבר מותר, משום שהגוי משלם ליהודי סכום קבוע, וכל הרווח שייך לגוי, ולכן העבודה אינה נעשית בשליחות היהודי.
 (ב) **שנקראת על שמו** – כמבואר בהקדמה, מפני שמפורסם שמרחץ זה שייך ליהודי, ובדרך כלל אין משכירים מרחץ אלא משלמים שכר לפועלים, ולכן אסור לעשות כן משום מראית עין.
 (ג) **לאריסותא עביד** – תרגום: שסתם מרחץ לא לאריסות עומד. כלומר: בדרך כלל אין משכירים מרחץ, אלא מעסיקים בו פועלים בשכירות לפי שעות.

2. נשים לב להבחנה בין מקרה ג', שבו הגוי שוכר את העסק ועושה בו כרצונו; לבין ד', שבו היהודי שוכר את הגוי.

הגוי לקחה באריסות, ולעצמו הוא עובד (ד). הגה: ואף על פי שלא לקחה הגוי רק לשליש או לרביע, ויש לישראל הנאה במה שהגוי עובד בשבת - שרי, דגוי אדעתא דנפשיה עובד (ה) (ב"י בשם ר"ן מיימוני פ"ו, וב"י סימן רמ"ה בשם סה"ת).¹ ותנור דינו כמרחץ (ו), ורחיים דינם כשדה (ז).
²טור בשם הרמב"ן הרא"ש והר"ן שם.

סעיף ב

(ח) לאפילו מרחץ או תנור, אם השכירם שנה אחר שנה, ונתפרם
³טור בשם רב האי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) ולעצמו הוא עובד - כלומר: השכרה ואריסות מותרים בעסקים שמקובל להעסיק בהם בהשכרה ובאריסות.
 (ה) עובד - תרגום: מותר, כי הגוי עובד לעצמו. כלומר: ההיתר אינו מוגבל למקרה שהגוי מקבל את כל הרווחים, אלא אפילו אם מקבל רק חלק מהרווחים, עדיין נחשב כעובד לצורך עצמו, ולא כשליח. והדבר מותר כשאינן חשש של מראית עין.
 (ו) ותנור דינו כמרחץ - שכיוון שבדרך כלל מפעילים תנור על ידי פועלים שכירים, אסור ליהודי להשכיר תנורו לגוי בשבת, כיוון שהרואים עשויים לחשוב שהגוי עובד בעבור היהודי כשכיר.
 (ז) ורחיים דינם כשדה - שכיוון שמקובל להשכיר את הרחיים עצמם, מותר להשכיר אותם לגוי המשלם סכום קבוע וכל הרווח שייך לו, אף שיעבוד בהם בשבת.
 (ח) הקדמה לסעיף - בסעיף זה אנו למדים שהדין שאין להשכיר לגוי בשבת מרחץ ונכסים הדומים לו נאמר רק במרחץ רגיל. אולם מרחץ שאין בו חשש מראית עין מותר להשכירו, מפני שאין אומרים שיש כאן גזרה כוללת, והכול לפי המציאות.

הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם (ט),¹ וכן אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות – מותר (י) להשכירם לגוי (יא) או ליתנם לו באריסות. הגה: ואפילו במקום האסור, אם אין המרחץ או התנור של ישראל רק שחרם מגוי וחזר והשכירם לגוי, שרי (יב), דאין שם הישראל נקרא עליו (כ"י בשם גאונים). וכן אם יש מרחץ בבית דירה, ואין רוחצין במרחץ רק אותן שבבית, והם יודעים ששכרו גוי, שרי (יג) (כ"י בשם מהר"י אבוהב ור"ח ואו"ז). ואם עבר והשכירו במקום האסור – יש אומרים ששכרו מותר (יד) (כ"י בשם הגאונים), ויש הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) אלא להשכירם – כלומר שידוע לכול שאין דרכו לשכור פועלים העובדים עבורו תמורת תשלום שעותי או יומי, אלא דרכו להשכיר את המרחץ עצמו עבור סכום קבוע.

(י) מותר – כיוון שאין כאן חשש למראית העין.

(יא) להשכירם לגוי – אולם גם כאשר מותר, אסור להשכיר לשבת בלבד, ויש להבליע את "שכר השבת" בשכר שבועי או חודשי, כפי שנלמד בעז"ה בסימן ש"ו סעיף ד.

(יב) שרי – מותר. כלומר: גם במקום שבו הנוהג הוא להפעיל את המרחץ על ידי פועלים שכירים, אם בעל הנכס הוא גוי, והיהודי הוא רק המפעיל הקבוע של הנכס (כפי שהיה במקומות רבים בגלות) – מותר להשכיר את המרחץ עצמו לגוי אחר שיפעיל את המרחץ גם בשבת, כיוון שלא חל כאן איסור "נקרא שמו עליו", והרואים סבורים שהבעלים הגוי הוא שמפעיל את המרחץ.

(יג) שרי – מותר, משום שאין כאן חשש של מראית העין.

(יד) ששכרו מותר – זו דעת הגאונים. וטעמם, שסוברים שכל האיסור הוא רק לכתחילה, אבל בדיעבד אין לאסור הנאה מן השכר.

אומרים שאסור (טו) (ב"י סי' רמ"ה בשם מרדכי פרק קמא דשבת), וכן עיקר (טז) (ועיין לקמן סוף סימן רמ"ה).

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) שאסור - משום שגם איסור השכר הוא בכלל מה שאסרו חכמים.
 (טז) וכן עיקר - ונראה שדעת המחבר כדעת הרמ"א³, וכן סתם להלכה כף החיים (אות כ"ה). והמשנה ברורה פסק לאסור כמותם כשהאיסור מן הדין, אולם להתיר בדיעבד את השכר כשהאיסור משום מראית עין.

3. כך משמע מדבריו כאן בב"י ד"ה "כתוב", ועל פיו פסק לאיסור בסימן רמ"ה סעיף ו.

סימן רמ"ד

אלו מלאכות יכול הגוי לעשות בעד ישראל, ובו ו' פעימים.

למדנו בסימן הקודם שחכמים אסרו שגוי יעשה מלאכה בשבת עבור ישראל או בנכס של ישראל, ומשני טעמים: א. לעיתים נחשב הגוי לשלוחו, והרי זה כאילו היהודי עשה את המלאכה. ב. גם במקרים שהגוי אינו נחשב לשלוחו, לעתים אסרו חכמים משום מראית העין, שהרואה סבור שהגוי שלוחו של ישראל, ויש בכך חילול השם¹.

סימן זה עוסק בעבודת שבת של גוי העובד עבור יהודי בקבלנות, כלומר שמקבל את שכרו עבור העבודה שעושה, אך יכול לעשותה בכל זמן שירצה. חלק מהראשונים ראו בעבודה בקבלנות בשבת איסור מן הדין, והחשיבו את הגוי הקבלן כשלוחו של ישראל. טעמם הוא שאף על פי ששכרו אינו תלוי בזמן העבודה, ויכול לעשות עבודתו גם ביום חול, הרי אין הוא מקבל אחוזים מן הרווח, ולכן נחשבת העבודה של היהודי, והגוי נחשב כעובד בשליחותו. דעה זו לא נתקבלה להלכה, ונפסק כסוברים שמעיקר הדין רק עבודה בשכירות נחשבת לשליחות, ולא עבודה שזמן עבודתה תלוי בגוי. ואף לדעת המקלים, עבודה בקבלנות אסורה משום מראית העין, שהיות שניכר שהרווחים שייכים ליהודי, עלולים הרואים להבין שהגוי עובד בשכירות. ולא הותרה עבודה כזו אלא במקום שאין בו מראית העין, כגון שאין זה מפורסם שהנכס שייך ליהודי. ועל פי עקרונות אלו יובנו דיני סימן זה.

1. ויש בכך גזרות נוספות, כגון אמירה לגוי ואיסור על היהודי ליהנות ממלאכת גוי בשבת עצמה, כפי שביארנו בהקדמה לסימן רמ"ג.

סעיף א

^אפוסק (פירוש: מהנה) עם הגוי על המלאכה, וקוצץ דמים (א), והגוי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת, מותר (ב). במה דברים אמורים, בצנעה, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא (ג); אבל אם היתה ידועה ומפורסמת – אסור, שהרואה את הגוי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר הגוי לעשות מלאכה בשבת (ד). לפיכך הפוסק עם הגוי לבנות לו חצירו או כותלו, או לקצור לו שדהו – ^באם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום (ה), אסור לו להניחם לעשות לו מלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק (ו). הגה: ואפילו אם דר בין הגוים, יש לחוש לאורחים הבאים שם, או לבני ביתו שיחשדו אותו (ז) (כ"י בשם תשובתה אשכנזית). ואם היתה המלאכה חוץ ^אתוספות עבודה זרה כ"א ע"ב ובשבת י"ז ע"ב, והרא"ש שם בע"ז. ^גתוספות ורא"ש שם, מהא דמועד קטן י"ב ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **וקוצץ דמים** – קובע את המחיר (לפני השבת).
 (ב) **מותר** – משום שעבודה בקבלנות שזמנה נקבע על ידי הגוי הקבלן אינה נחשבת כנעשית בשליחות היהודי.
 (ג) **של ישראל היא** – כלומר: ההיתר נאמר דווקא כשאין שם אדם הסבור שזו עבודה הנעשית בשכירות עבור יהודי.
 (ד) **בשבת** – ובמקרים אלו אסור להעסיק את הגוי אפילו בקבלנות, משום מראית העין.
 (ה) **במדינה או בתוך התחום** – באותה עיר או אף בתחום השבת שלה, מקום שאליו שכניו יכולים להגיע בשבת.
 (ו) **שאינם יודעים שפסק** – וחושדים שעובדים שם פועלים בשכירות היהודי.
 (ז) **שיחשדו אותו** – הכלל בדבר הוא שבכל מקום שיש סבירות שהרואים יחשדו שהגוים עובדים בשכירות עבור ישראל – אסור; ואם לאו – מותר. ולכן

לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום שעושים בו מלאכה, מותר (ח). (וגוי שהכניס צאן של ישראל לדיר שדהו, עיין לקמן סימן תקל"ז סעיף י"ד) (ט).

סעיף ב

לפסול האבנים ולתקן הקורות – אפילו בביתו של גוי אסור, כיון דלצורך מחובר הוא (י). ואם עשו כן, לא ישקעם בבנין (יא). הגה: להתוספות והרא"ש בפרק קמא דעבודה זרה שם, מההיא דירושלמי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

גם בבניית בית בתוך התחום, במקום שבו ידוע שהקבלן אינו יהודי, וידוע שהעובדים הם שכירים של הקבלן, יש מקום להתיר. והכל לפי הזמן והמקום. (ח) מותר – כיוון שאסרו חכמים רק כשישנו חשש אמיתי ששכנינו יחשדו בו שמחלל שבת.

(ט) תקל"ז סעיף י"ד – שם מדובר על גוי המכניס בהמותיו של ישראל לשדה כדי לזבלו.

(י) דלצורך מחובר הוא – קשה להבין את הסברה שבאיסור זה, שהלא התבאר בסעיף הקודם שמותר לעשות עבודה בקבלנות כאשר אין בה חשש למראית עין. וביארו המפרשים שמדובר כאן במקרה שהגוי אינו עובד בצנעה, וידוע שהוא עושה מלאכת ישראל (בדומה למבואר בסעיף ד'), ולכן אסור. ואפילו באופן זה, מותר אם האבנים הן של הגוי². וערוך השולחן הסביר שאיסור זה הוא גזרה משום האיסור שבסעיף הקודם, שאם נתיר פסילת אבנים עשויים אנו להתיר גם את הבנייה עצמה³.

(יא) לא ישקעם בבנין – האבנים לא נאסרו בשימוש או בהנאה, אולם חכמים

2. עיין משנ"ב ס"ק י"ד.

3. עצם איסור עבודת הגוי בעבור ישראל בשבת, אפי' בשכירות, הוא דרבנן. האיסור בקבלנות בפהרסיה הוא משום מראית העין, שנראה כשכירות, והוא גזרה לגזרה. וכאן זו גזרה שמא יבוא לעבוד בקבלנות, ונמצא שזו גזרה לגזרה לגזרה. ועיין בהערה 7 מדוע הרחיקו חכמים בגזרות בדין זה.

ויש אומרים דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל - שרי (יב) (כל בו).

פעיף ג

¹אם בנו לישראל גוים בית בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו (יג). הגה: מיהו אם התנה ישראל עם הגוי שלא לעשות לו מלאכה ²טור בסימן תקמ"ג מהא דמועד קטן דף י"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

אסרו שבקירות ביתו יהיו ניכרות אבנים שסותתו באיסור. ומותר למכרן ולקנות אבנים אחרות במקומן.⁴

(יב) שרי - לדעת המחבר, בכל עבודה במחובר אנו חוששים שהרואים יחשדו שמדובר בעבודה בשליחות ישראל, אלא אם כן ברור לנו שלא. ולדעת הרמ"א אנו מניחים שהרואים לא יחשדו, אלא אם כן יש סבירות לחשד, כגון שמפורסם שהאבנים שייכות ליהודי.

(יג) שלא יכנסו בו - המחבר נוקט לשון "נכון להחמיר" כאשר הדבר מותר מן הדין, אלא שטוב להחמיר. הבית יכול היה להיבנות גם שלא בשבת, ובכך שבבנייתו עברו על דברי חכמים אין כדי ליצור איסור שימוש והנאה מן הבית. ואפילו חפץ שנבנה על ידי יהודי בשבת, ואיסורו בנייתו מדאורייתא, אין איסור מהתורה ליהנות ממנו, ואפילו בשבת עצמה.⁵

יש מפרשים שהמחבר התיר מן הדין רק בית שהאיסור בבנייתו היה משום מראית עין, אבל אם הבית אכן נבנה בשבת על ידי שכירי היהודי, מעשה שאיסורו מעיקר הדין - אסור להיכנס לבית זה, ולא רק "נכון להחמיר שלא יכנסו בו". אולם מפרשים אחרים אינם מקבלים פירוש זה, ונראה כדברי המקלים, שהלא בכל הסימנים הללו לא ראינו שהמחבר או הרמ"א הבחינו בין

4. כף החיים אות כ"ו.

5. שלמדו חכמים "היא קודש, ואין מעשיה קודש" (כתובות דף לה ע"א). ואף שמצאנו שחכמים החמירו על הנאת מלאכה שנעשתה על ידי גוי בשבת יותר מאשר על מלאכה שנעשתה על ידי ישראל בשבת, שהלא מלאכה שנעשה על ידי גוי בשבת האיסור ליהנות ממנה הוא "בכדי שיעשו" (כלומר: עד הזמן בו אפשר היה לעשות את המלאכה אם היתה נעשית לאחר שבת. כמבואר בסימן שכ"ה, ו), ואילו מלאכה שנעשה על ידי ישראל מותרת מיד במוצאי שבת (שי"ח, א).

בשבת, והגוי עשאה בעל כרחו למהר להשלים מלאכתו, אין לחוש (יד) (מרדכי ריש פרק 'מי שהפך', ורבינו ירוחם, ונמוקי יוסף). ועיין לקמן סימן תקמ"ג (סעיף ג').

סעיף ד

^המלאכת פרהסיא – אפילו במטלטלין, כגון ספינה הידועה לישראל, דינה כמו מלאכת מחובר (טו).
^הספר תורת האדם.

סעיף ה

ואם שכר גוי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו (טז), הרי זה כותב ואורג בשבת, כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג 'רמב"ם פרק ו' מהל' שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

הדברים האסורים מהדין לבין האסור משום מראית העין.⁶
(יד) **אין לחוש** – כיוון שהאיסור כאן הוא קנס בלבד, ואין להחמיר כל כך כשהיהודי היה אנוס.
(טו) **מלאכת מחובר** – שבתחילת הסימן למדנו שהיא שאסורה. הסיבה לאיסור במלאכה במחובר אינה משום שיש הבדל עקרוני בין מחובר לתלוש, אלא מפני שבדרך כלל מלאכת המחובר נעשית בשדה בפרהסיה, ומלאכת המטלטלין נעשית בבית בצנעה. אבל כל עסק ששם ישראל עליו ומלאכתו ניכרת, דינו כמחובר.
(טז) **שיארוג לו** – בשכירות, ומקבל שכרו על שנת עבודה.⁷

6. לכאורה קשה מדוע המחבר לא הבחין ביניהם, שהלא לאסור שמא יבוא להעסיק גוי בקבלנות זו גזרה לגזרה. ונראה להסביר שאיסור מראית העין כאן אינו רק מחשש שהרואה יחשוד שהמעסיק עובר על איסור, אלא בעיקר משום שבעצם העסקה בפרהסיה הנראית כאסורה בשבת יש משום חילול ה', ואיסור קבלנות בפרהסיה אינו חמור פחות מאיסור שכירות בצנעה. ודברי המחבר "נכון להחמיר שלא יכנסו בו" עולים על שני המקרים.

7. הלכה זו מקורה בלשון הרמב"ם. ובאר מג"א ס"ק י"ד: "כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד, שבכל עת שצריך השר לכתוב – מחויב לו לכתוב, ובעת שאין צריך יושב בטל. ולכן

לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה (יז); והוא שלא יחשוב עמו יום יום (יח), ולא יעשה המלאכה בבית ישראל (יט). ^הויש מי שאוסר בשוכר גוי לזמן (כ). הגה: ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב; אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכולי עלמא אסור (כא) (כ"י). וכמו שיתבאר סוף סימן רמ"ז.

^ההרב המגיד שם, בשם הרשב"א. ^ההראב"ד שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) בכל עת שירצה - היה מקום לסבור שהדבר אסור, משום שעבודה בשכירות נחשבת כעבודה בשליחות ישראל, וכאן הרי מקבל שכרו על העבודה, שאין זו קבלנות. אולם כיוון ששכיר זה עובד מתי שהוא רוצה - ואינו חייב לעבוד בשבת - לא נחשבת עבודתו בשבת כנעשית בשליחותו של ישראל.⁸

(יח) יום יום - ואם מחשב יום יום נחשב כשכיר רגיל, ואסור.

(יט) בבית ישראל - משום שגוי העובד בבית ישראל נראה כעובד בשליחותו של ישראל.

(כ) לזמן - לשיטת האוסרים, שכירות נחשבת לשליחות גם אם השכיר יכול לבחור מתי לעבוד, והגדרתה: עבודה עבור המעסיק כאשר השכר אינו תלוי בפריזון. הלכה למעשה, הן הספרדים והן האשכנזים מקלים ומתירים, כדעה הראשונה.⁹

(כא) אסור - כאשר הגוי מושכר למלאכה אחת, הוא מארגן את זמנו לפי הבנתו, ולכן לדעה המקלה דינו כקבלן. אבל אם שכרו לכל המלאכות, הרי הוא בשירות מעסיקו בכל עת, ואינו דומה לקבלן; ואף המחבר מסכים עם

מותר לכתוב או לארוג בשבת. שהוא עושה בכל עת שירצה, שהרי ישראל אינו אומר לו לעשות בשבת. ואם רצה עושה למחר, ואין ישראל מרויח במה שעושה בשבת.

8. על כן, אף שמשפטית הוא שכיר, הלכתית הוא דומה לקבלן. ולכן הובא דין זה כאן, ולא בסימן הקודם.

9. כף החיים אות מ"ו. וכן הקל ביאור הלכה ד"ה "ויש מי שאוסר", אלא שהביא בשם א"ר שלכתחילה טוב להחמיר, עיין שם.

פעיף ו

^טיהודי הקונה מכס (כב) (ומשכיר) [ושוכר] לו גוי לקבל מכס בשבת – מותר אם הוא בקבולת, דהיינו שאומר לו: לשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך (כג). הגה: וכן יוכל להשכיר המכס לכל השבתות לגוי, והגוי יקח הריוח של שבתות לעצמו, ולא חיישין שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו (כד) (בית יוסף). וישראל ^טמרדכי פרק קמא דשבת בשם המהר"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

הערה זו של הרמ"א¹⁰.

(כב) הקונה מכס – מכס הוא מס שמטיל השליט על האזרחים. לעתים השליט 'מוכר' את המכס, כלומר שאדם אחד נעשה אחראי לגבות את הסכום מהאזרחים ולשלם את המכס, תמורת אחוזים מסוימים שנשארים אצלו. אם יהודי קנה את המכס, הוא נאלץ לגבות מהגויים גם בשבת, ולכן עליו לשכור גוי שיעשה זאת עבורו בשבתות.

(כג) אתן לך כך וכך – במקרה זה הגוי עובד בקבלנות עבור אחוזים, והעבודה היא בפרהסיה ונעשית דווקא בשבת. למדנו שעבודה כזו מותרת מעיקר הדין, אולם אסורה משום מראית העין, כיוון שהרואים יודעים שהגוי עובד בשביל היהודי, ואפשר שאין הם יודעים שהוא עושה זאת בקבלנות. אולם במקרה זה הותר הדבר, משום שיש כאן הפסד מרובה. נראה שבתקופתם לא היו כל המקצועות פתוחים ליהודים, וויתור על עבודה כזו עלול היה לפגוע בפרנסת היהודים באופן קשה. ומפני החשש שיהיו יהודים שלא יעמדו בניסיון ויגבו המכס בעצמם בשבת, התירו הראשונים לגבות בשבתות את המכס על ידי גוי.

(כד) לא חששו – שאם עושה כך אין לישראל רווח ישיר מעבודת הגוי בשבת, שהרי הוא מקבל ממנו סכום קבוע. אך גם דרך זו אסורה בשאר מקרים משום מראית העין, והותרה רק לגובה מכס. היתר זה כולל גם את ההנאה מן הרווח על עבודה בשבת, שבמקומות אחרים נאסרה משום 'שכר שבת'.

10. כך משמע מדברי המחבר "שיכתוב לו או שיארוג לו". ובע"ה נרחיב בדינים אלו בסוף סימן רמ"ז.

הממונה על מטבע של מלך (כה), דינו כדין הממונה על המכס (כו) (הגהות מיימוני פ"ו), ואף על פי שמשמיעים קול בשבת בהכאת המטבע (כז), וע"ל סי' רנ"ב (סעיף ה). ויזהר שלא ישב הישראל אצל הגוי בשבת כשעוסק במלאכתו במטבע או בקבלת המכס (כח) (מרדכי פרק קמא דשבת).

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) מטבע של מלך - שאומנותו לייצר את מטבעות המלך, והוא חייב להפעיל את בית המלאכה גם בשבת.

(כו) הממונה על המכס - שהיה מקום לאסור משום מראית העין, והתירו משום הפסד המרובה אם הגוי יקבל את כל הרווח של השבת.

(כז) בהכאת המטבע - כלומר שהתירו זאת אף שלעתים עובר כאן על איסור חכמים נוסף, של מלאכה שיש בה השמעת קול¹¹.

(כח) או בקבלת המכס - משום שאם יושב אצל הגוי יש מקום רב לחשוש למראית העין, שנראה שהגוי שלוחו ועובד בשבילו.

11. בסימן רנ"ג סעיף ה' הכריע בכך הרמ"א: "ויש אוסרים ... בכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, והכי נהוג לכתחילה. מיהו במקום פסידא יש להקל, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד".

סימן רמ"ה

ישראל וגוי שותפים, איך יתנהגו בשבת. ובו ו' סעיפים.

בסימנים הקודמים התבארו הלכות עבודת גוי עבור ישראל בשבת, כאשר הגוי שכיר, אריס או קבלן. סימן זה עוסק ביהודי וגוי השותפים בעסק; בשותפות אמתית כולם עובדים בעבור כולם, ועולה השאלה מתי עבודת הגוי מוגדרת כנעשית בשליחות היהודי, ומתי יש בעבודתו איסור מראית עין.

סעיף א

^אישראל וגוי שיש להם שדה או תנור או מרחץ או ברחיים של מים בשותפות, או שהם שותפין בחנות בסחורה; אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לגוי לבדו, אם מעט ואם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו – מותר (א). ואם לא התנו בתחלה – כשיבואו לחלוק נוטל גוי שכר השבתות כולם, והשאר חולקים אותו (ב); ואם לא היה שכר השבת ידוע, יטול הגוי לבדו שביעית השכר, וחולקים השאר (ג).
^אעבודה זרה כ"ב ע"א, ושם בתוספות. ^בהרא"ש שם. ^גהרמב"ם שם בפרק ו' הי"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **מותר** – כשהתנו בניהם מראש תנאי זה, שבשבת העסק כולו יהיה של הגוי (וכנגדו יום אחר בשבוע כולו של היהודי). במקרה זה אין בעבודת הגוי שליחות של היהודי, שהרי הוא עובד בשבת למען עצמו. ואין לאסור משום מראית עין, שהלא הגוי עובד עבור עצמו בעסק שלו, ואין אוסרים זאת עליו שמא יהיו יהודים שיחשבו שהוא שליח של שותפו היהודי.
(ב) **והשאר חולקים אותו** – וכיוון שהיהודי אינו נוטל שכר מיום השבת, מתברר למפרע שבימי השבת הגוי עבד לעצמו.
(ג) **וחולקים השאר** – ודי בכך כדי להראות שבימי השבת עבד הגוי לעצמו.

הגה: ויש מתירין השכר בדיעבד אפילו לא התנו וחלקו סתם (ד), (הרא"ש פרק קמא דע"ז, ורבי' ירוחם חי"ב). ונראה לי דבהפסד גדול יש לסמוך עליהו (ה). ויש אומרים שכל זה לא מיירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו (ו) (ב"י), אבל כששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול, ובשבת עסק הגוי לבדו, מותר לחלוק עמו כל השכר (ז), דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד (ח), ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת, כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות (ט); ומכל מקום

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) וחלקו סתם - שיטה זו מקלה יותר מדברי המחבר. לפי דעה זו גם אם לא התנו ביניהם מראש שהגוי יעבוד לבדו בשבת אין בכך איסור בדיעבד, ובתנאי שלא אמרו שהגוי עובד בשבת בעבור היהודי, והיהודי יעבוד עבורו ביום אחר. לשיטה זו הגוי נחשב כעובד לצורך עצמו, כיוון שרוצה שהעסק יפעל. ואף שגם לשיטה זו עדיף שיתנו לכתחילה, בדיעבד אפשר להתיר גם כשלא התנו, ולחלק את כל הרווחים בשווה. המחבר חולק על היתר זה, ולשיטתו גם כשלא אמרו כלום בפירוש, עדיין ברור שהגוי עובד בשביל היהודי בשבת, וכנגדו היהודי עובד באחד מימי החול, והרי זה אסור.

(ה) לסמוך עליהו - לדעת הרמ"א, במקום הפסד גדול מותר לסמוך על השיטה המתירה בדיעבד כאשר לא התנו. ולדעת המחבר גם בהפסד גדול אסור.

(ו) ביומו - לדעה זו כל הדיון הוא רק כאשר החלוקה היא לפי ימים, כפי שביארנו למעלה.

(ז) כל השכר - לדעה זו, כשהעסק בהפעלה משותפת הגוי אינו נחשב כעובד בעבור היהודי, משום שהוא עובד כל השבוע לצורכו הוא, ואף בשבת עבודתו היא לצורכו, כדי שהעסק לא יושבת בשבת. הרמ"א טוען שבמקרה כזה גם המחבר יודה שהשכר מותר, ואף אם לא התנו מראש.

(ח) קא עביד - תרגום: שהגוי לדעת עצמו עובד.

(ט) לעשות - במקרה זה לרמ"א מותר לכתחילה ואין חובה להתנות, אולם למחבר בשותפות כזו העבודה מוטלת על שניהם, ואם לא התנו - עבודת הגוי בשבת נעשית כביכול עבור היהודי ובשליחותו, ולכן אסורה.

לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה עם שאר הימים (י) (ר"ן פרק קמא דע"ז ובשבת סוף פרק כל כתבי).

סעיף ב

היכא שהתנו בתחלה (יא), אם אחר כך בשעת חלוקה נתרצה הגוי לחלוק בשוה, מותר (יב).
 ימ"ר"י אבוהב לדברי הפוסקים לחומרא.

סעיף ג

היכא שלא התנו בתחלה, יש תיקון על ידי שיחזור המוכר להם דמי הקרקע או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה (יג). ואם נשתתפו בחנות ולא התנו, יחזור כל ה"ב"י מדברי התוס' דעבודה זרה כ"ב ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) עם שאר הימים - איסור 'שכר שבת' הוא איסור להרוויח בשבת, אף אם אינו עושה שום מלאכה. פרטי איסור זה מבוארים בסימן ש"ז. ושם מבואר שהאיסור אינו חל אם מקבל את שכר השבת יחד עם שכר שאר ימי השבוע ("בהבלעה").

(יא) שהתנו בתחילה - את התנאי שהתבאר בסעיף הקודם, ששכר השבת שייך לגוי לבדו, וכנגדו מקבל היהודי שכר יום אחר.

(יב) מותר - ואף אם לבסוף הרווח בשבת היה גבוה יותר מהרווח ביומו של היהודי, מותר להם לחלוק בשווה; ואין זה נחשב שהגוי עבד עבור היהודי, כיוון שהוא עבד בעבור עצמו¹.

(יג) בשעת הקניה - כלומר: אם לא התנו ביניהם מראש, יכולים השותפים בכל עת לעשות פעולה שתבטל את השותפות הקודמת, ולחדש את החוזה ביניהם כך שהגוי יקבל את שכר השבתות.

1. ויש להוסיף שבדרך כלל הרווחים אינם ישירות על כל יום ויום, ויש לנקות מהם הוצאות קבועות שנעשות בשווה על כל הימים. לכן יש הגיון לחלוק בשווה אף אם רווחי השבת גבוהים יותר.

אחד ויטול חלקו, ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחלה. ואם קבל הקרקע לעשות בו מלאכה בשותפות, יבטלו השיתוף וימחלו זה לזה, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה (יד). הגה: ואם ירצה להשכיר לגוי חלקו בשבת, או לשכרו בקבולת – שרי (טו), וכמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד לענין מכס ומטבע דשרי, וכל שכן כאן דשרי עם שותפות הגוי (טז).

פעיף ד

יכול ישראל ליתן לגוי מעות להתעסק בהם (יז), ואף על פי שהגוי נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה, מפני שאין 'הרמב"ם שם פרק ו', ותשובות רב שרירא גאון.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) ויתנו בתחילה – בכל הדוגמאות הללו מדובר בביטול השותפות כדי ליצור שותפות חדשה כדין.

(טו) שרי – כלומר: השותף של הגוי, שהוא בעלים של חצי העסק, ישכיר לו בקביעות בשבתות את החלק השייך לו תמורת סכום קבוע, והגוי יקבל את כל רווחי השבת. וכיוון שהגוי משלם סכום קבוע ולא לפי הרווח שלו, נחשב הדבר כשכירות, והגוי אינו נחשב כשליחו של ישראל אלא עובד לעצמו.

(טז) עם שותפות הגוי – הקשו האחרונים, שבמקרה זה היהודי משכיר את העסק לגוי לשבת בלבד, ויש כאן חשש ל"שכר שבת"². יש שהסבירו שהדבר דומה ליהודי הממונה על המכס או על המטבע שהובא בסוף הסעיף הקודם, שבו התירו גם שכר שבת משום הפסד מרובה; ואם כן יש להסביר גם כאן שמדובר בהפסד מרובה. אפשרות אחרת היא שכאן המקרה קל יותר, שכיוון שהם שותפים בעסק, גם השכרה לשבת בלבד נחשבת כתשלום בהבלעה³.

(יז) להתעסק בהם – כגון כסף של יהודי שגוי מלווה אותו בריבית, או כסף של יהודי שגוי קונה בו סחורה או השקעה וכיוצא בזה.

2. ועיין ט"ז, שמחמת קושיה זו דחה את דברי הרמ"א להלכה.

3. יעויין למשל במשנ"ב ס"ק ט"ו; ובערוך השלחן סע' יג.

מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה שנאמר שהגוי עושה שליחותו (יח), וכן אין העסק ניכר ממי הוא (יט). הגה: ודוקא בכי האי גוונא שגוי נושא ונותן לחוד עם המעות (כ), אבל אם כל אחד עוסק ביומו וישראל צריך לעסוק נגד מה שעסק הגוי בשבת - אסור (כא) (ב"י בשם גאון). (וישראל שיש לו משכון מן הגוי, עיין לקמן סימן שכ"ה סעיף ג').

סעיף ה

מותר לישראל ליתן סחורה לגוי למכור אם קצין לו שכר (כב), ובלבד שלא יאמר לו 'מכור בשבת' (כג).¹ תנור שלקחו ישראל משכון מגוי, וקבל עליו הגוי שמה שיעלה שכר התנור יתן לישראל ברבית מעותיו (כד) - מותר ליטול שכר שבת (כה), לפי שם בתשובת הגאון, ומרדכי פרק קמא דשבת בשם סמ"ג.² תוספות ורא"ש בסוף פרק קמא דע"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) עושה שליחותו - ולכן אין בעיה מעיקר הדין.
 (יט) ממי הוא - ולכן אין כאן חשש משום מראית העין. ואפילו אם הכסף בעסק זה כולו של ישראל, אין לאסור.
 (כ) לחוד עם המעות - כלומר: ההיתר הוא רק במקרה שהגוי עובד לבדו כדי לקבל את חלקו ברווחים.
 (כא) אסור - כי במקרה כזה הגוי עובד בשביל היהודי בשבת.
 (כב) קצין לו שכר - היינו שהגוי מקבל סכום מוגדר עבור כל סחורה שמוכר. ומותר, משום שבמקרה כזה הוא עובד בעבור עצמו.
 (כג) מכור בשבת - כיוון שאם היהודי קובע לגוי שיעבוד בשבת הרי הוא כשליחו.
 (כד) בריבית מעותיו - המקרה הוא שיהודי הלווה כסף לגוי, וכביטחונות להלוואה נתן לו הגוי תנור כמשכון. התנור נשאר אצל הגוי והוא אופה בו, אולם עד שהוא יחזיר את הלוואתו חלק מהכנסות האפייה הולכות ליהודי, כתשלום ריבית על ההלוואה.
 (כה) שכר שבת - כלומר שמותר ליהודי לקבל את חלקו ברווח האפייה גם

שהוא ברשות הגוי ואין לישראל חלק בו, וגם אין לישראל אומר לו לעסוק בשבת, והגוי כי טרח בנפשיה טרח (כו), לקיים תנאו.

סעיף ו

^טאם אפו גוים בתנורו של ישראל בשבת על כרחו, ונתנו לו פת בשכר התנור – אסור ליהנות ממנו (כז).

^טמרדכי פרק קמא דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

עבור הלחם הנאפה בשבת.

(כו) **בנפשיה טרח** – תרגום: והגוי, כשטרח – לעצמו טרח; עבודת הגוי במקרה זה אינה עבור היהודי, אלא הגוי עובד לעצמו, כדי להרוויח את דמי הלוואתו.
(כז) **אסור ליהנות ממנו** – האיסור כאן אינו מדין שליחות, והגוי אינו שליח של היהודי כלל וכלל, שהרי שהשימוש בתנור נעשה כנגד רצונו. האיסור כאן הוא משום שכר שבת⁴: היות שהגוי משלם על שימוש בתנור בשבת, הפת שניתנת כשכר על השימוש אסורה. ואם השתמש הגוי בתנור גם בימי החול – השכר מותר, כיוון שלא ניכר שהתשלום הוא דווקא עבור יום השבת.

4. ראה להלן בסימן ש"ו.

סימן רמ"ז

דיני השאלה והשכרה לגוי בשבת, ובו ה' סעיפים.

להבנת סימן זה יש להקדים ולבאר שני מושגים הלכתיים. הראשון הוא 'שביתת כלים', כלומר מצב שבו האדם עצמו אינו עושה מלאכה, אבל כליו עושים מלאכתו, כגון השארת מלכודת בשבת שגלכדות בה חיות במהלך השבת. בהלכה זו נחלקו בית הלל ובית שמאי, והלכה כבית הלל, שאין בשבת ציווי על שביתת כלים¹. מהלכה זו עולה שמותר להשכיר או להשאיל כלי לגוי, אף שהלה יעשה בו מלאכה בשבת. ואמנם גם כאן, בבסימנים הקודמים, לעתים ייאסר הדבר משום שהשימוש בכלי נראה כנעשה בשליחות היהודי. בכלל היתר 'שביתת כלים' גם מכוונות או מפעלים הפועלים בשבת באופן אוטומטי בלי התערבות אדם, וכן הפעלת והפסקת פעילותם של מכשירים בשבת על ידי 'שעון שבת' המכוון לפני השבת. ודבר זה מותר גם אם האדם נהנה בשבת מהפעלתם, למשל בהפעלה של מזגן או תנור חימום על ידי שעון שבת המכוון לפני שבת².

המושג השני הוא 'שביתת בהמתו'. בעשרת הדברות נאמר (שמות כ', י): "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובחמורך", ולכן אסור להשאיל או להשכיר בהמה לגוי כשיש חשש שהגוי יעבוד בה בשבת. פרטי השאלת כלים ובהמות או השכרתם לגוי בשבת מבוארים בסימן זה.

סעיף א

^אמותר להשאיל ולהשכיר כליו לגוי, ואף על פי שהוא עושה בהם

^ארמב"ם בפ"ו מהלכות שבת [הט"ז] וכדעת [הרא"ש בדעת] הרי"ף.

1. שבת פרק א' משנית ד-י.

2. אולם בישול בשבת אינו בכלל היתר זה, כפי שיתבאר בסימנים הבאים.

מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצווים על שביתת כלים (א). ¹ויש אומרים דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לגוי בערב שבת (ב); וביום חמישי מותר להשכיר לו (ג), ²ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחדש או לשבוע (ד); ³ולחשואל לו, מותר אפילו בערב ⁴הרא"ש בשם ר' יונה אהא דשבת י"ט, וכן נראה מפ"י רש"י שם. ⁵שבת י"ט ע"א בתוס' והרא"ש ושאר פוסקים. ⁶סמ"ג וסמ"ק וספר התרומה והגה"מ פרק ו' בשם התוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) על שביתת כלים - כפי שהסברנו בהקדמה. לדעה זו ההיתר כולל אף כלים שעושים בהם מלאכה האסורה בשבת, ואפילו להשאילם מערב שבת ועד לאחר השבת מותר. אולם השכרה לשבת בלבד אסורה משום 'שכר שבת'.³

(ב) בערב שבת - גם לדעה זו מותר להשכיר כלים מעיקר הדין, שהרי אין כאמור חיוב של שביתת כלים. אולם לשיטה זו כלי שמלאכתו אסורה בשבת אסור להשכיר מערב שבת, שמא יחשבו שהגוי עושה מלאכה זו בשליחות ישראל, והדבר אסור משום מראית עין.

(ג) מותר להשכיר לו - ואין חשש שייראה כעושה מלאכה בשבת בשליחות היהודי אלא אם כן ההשכרה מתבצעת בערב שבת.

(ד) או לשבוע - כפי שראינו בסימנים הקודמים, שגם אם אין עוברים על שום איסור, אין לקבל שכר עבור מלאכה שנעשתה בשבת בלבד, אלא יש "להבליעה" בשכר עבור ימות החול.

3. פרטי דין שכר שבת יבוארו בע"ה בסימן ש"ו.

שבת (ה). הגה: וכן עיקר כסברא האחרונה (ו). ומותר להשאיל לו בערב שבת אף על גב שמתנה שהגוי יחזור וישאיל לו, ולא אמרינן בכי האי גוונא דהוי שכירות (ז) (הגהות מיימוני פ"ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) בערב שבת - דווקא השכרה עבור תשלום נאסרה, ולא השאלה. ולכאורה קשה להבין מדוע, שהלא האיסור הוא משום מראית העין, וזו קיימת גם כשמשאיל את הכלי (ואולי אפילו אדרבא, אם משאיל את הכלי בחינם נראה יותר שהגוי עושה עבורו את המלאכה מאשר אם משכיר את הכלי). וכתב הב"ח שדווקא כשהיהודי מקבל שכר עבור הכלי נוח לו בכך שהגוי עובד בשבת⁴.

(ו) כסברה האחרונה - שאסור להשכיר לגוי בערב שבת כלי שעושים בו מלאכה. וכן נוהגים האשכנזים. והספרדים נוהגים כדעה המקלה ומתירים, אולם יש לשים לב שאסור להשכיר לשבת בלבד, משום שכר שבת.

(ז) דהוי שכירות - תרגום: 'ובמקרה זה אין אנו אומרים שנחשב לשכירות'. ומותר אף על פי שיש כאן סוג של תמורה, כיוון שדרך חברות שזה משאיל לזה וזה משאיל לזה.

4. הב"ח באות א', ולשונו: "כיון שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הגוי - מיחזי דהמלאכה עושה הגוי בשליחותו דישראל, לפיכך בערב שבת אסור, דמיחזי כאילו הגוי עושה המלאכה מיד בשבת בכליו של ישראל על פי ציוויו, דהא מסתמא ניחא ליה בהאי מלאכה כדי שיקח שכר. ואף על פי דלא הוה ניחא ליה, מכל מקום אסור מפני הרואים". ופירושו קשה, שהלא ראינו בסימנים הקודמים ששכירות מותרת, אפילו של קרקע, משום שהגוי עובד לעצמו. ואולי פשר הדבר, שכאשר היהודי אינו מבקש תמורה מדובר כאן במעשה ידידות וחברות, ואין לחשוש בו (ואם הגוי עושה עבור כך מלאכה עבור הישראל, הרי זה תשלום, והדבר נחשב כשכירות). אבל בשכירות אין כאן ידידות אלא עסק, ובה יש מקום לחשוש שהיהודי יוריד את מחיר השכירות בתמורה למלאכה שהגוי יעשה עבורו בשבת. כך נראה לי להסביר דין קשה זה, וה' יצילני משגיאות.

סעיף ב

^האסור להשאיל שום כלי (ח) לגוי בשבת, וואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה, כל שאין שעות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה, מ'פני שהרואה סבור שישאל צוהו להוציאו (ט).

^השם [באות ד']. 'שבת י"ח ע"ב וכו' עקיבא אליבא דבית הלל. 'סמ"ג והתרומה.

סעיף ג

^האסור להשכיר או להשאיל בהמתו לגוי כדי שיעשה בה מלאכה בשבת, שאדם מצווה על שביתת בהמתו (י). הגה: אבל יכול להשכירה או להשאילה, ולהתנות שיחזירנה לו קודם השבת (יא) (ריב"ש), אבל לא מהני אם מתנה עם הגוי שתנוח בשבת, כי אין הגוי נאמן על כך (יב) (סמ"ג וסה"ת ומרדכי פרק קמא דשבת). ^וואם השאילה או השכירה לגוי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת (יג) – יפקירנה בינו לבין ^חטור, ושם [באות ד']. ^והריב"ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **שום כלי** – ואף כלי שאינו מיועד למלאכה האסורה בשבת.
 (ט) **ציווהו להוציאו** – לטובת היהודי, ויראה כאילו הוא שליחו של אותו יהודי להוצאת החפץ מרשות היחיד לרשות הרבים. ובמקום שיש עירוב אסור בשבת עצמה להשאיל לגוי כלי שמלאכתו אסורה בשבת.
 (י) **שביתת בהמתו** – כפי שהסברנו בהקדמה.
 (יא) **קודם השבת** – ולא חוששים שהגוי לא יעמוד בהתחייבותו.
 (יב) **נאמן על כך** – כיוון שהיהודי אינו יכול לבדוק ולאכוף הסכם זה.
 (יג) **ועיכבה בשבת** – כלומר שהפר את התחייבותו, ולא עמד בתנאי להחזירה קודם השבת.

עצמו קודם השבת (יד), 'או יאמר 'בהמתי קנויה לגוי' (טו), כדי שינצל מאיסורא דאורייתא. הגה: ואם רוצה, יכול להפקירה לפני שלושה בני אדם כדין שאר הפקר (טוה), ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה, דודאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת (טז) (טור בשם ר"פ).
הגהות מרדכי פרק קמא דשבת, והאגור בשם ספר המצוות.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) קודם השבת – אדם יכול להכריז על רכוש השייך לו שהוא מפקירו, והדבר מועיל. מהתורה די בהכרזה אפילו בינו לבין עצמו, אלא שתיקנו חכמים שיכריז זאת בפני שלושה⁵. כאן העמידו חכמים הלכה זו על דין תורה, שאפילו הפקיר בינו לבין עצמו ההפקר חל, ומהתורה די בכך כדי לומר שהבהמה אינה שלו, ולא יתחייב אם יעשו בה מלאכה בשבת⁶. והגוי אינו יודע שהיהודי הפקירה, ויחזירה לו אחר השבת.

(טו) בהמתי קנויה לגוי – ואין צורך שיאמר זאת לגוי⁷. ואף שאין לעשות כן לכתחילה, כאן שמדובר במקרה שהתנה עם הגוי שישביב את הבהמה לפני שבת, והגוי עבר על הסיכום ועיכב את הבהמה בשבת שלא כדין, התירו לעשות כן, כדי שלא יעבור על איסור תורה מפני הגוי שלא עמד במילתו⁸.

(טז) איסור שבת – כלומר: אמנם המחבר התיר להפקיר במקרה זה בינו לבין עצמו, אולם עדיף להפקיר בפני שלושה, כעיקר דיני הפקר. ואם חושש להפקיר בפני שלושה, שמא יהיה מי שישמע שהפקיר היהודי את בהמתו ואז

5. נדרים מ"ה ע"א; שו"ע חו"מ רע"ג, ז.

6. ביארנו על פי הב"ח חו"מ רע"ג אות ז.

7. כתב המגן אברהם (ס"ק י') שצריך לומר זאת לגוי, ואם לא – לא עשה כלום. אולם אין נראה כך מלשון המחבר, ויתרה מזו: מקור הדברים הוא במרדכי (שבת רמז רמ"ה) בשם הר"ש משנץ: "אמר ליה בהמתי קנויה לך – מותר"; ומלשונו משמע שהדברים נאמרים לגוי. אולם המחבר שינה, וכתב "בהמתי קנויה לגוי", ומשמע שלא אומר זאת לגוי. לכן נראה כדברי האליהו רבה (ס"ק י"א) שאין לעשות כן לכתחילה, וכאן אינו לכתחילה.

8. וכן פסק (בשם האליהו רבה הנ"ל) כף החיים אות מ"ח. ובדומה לכך כתב ערוך השולחן סעיף י"ד, שהגוי נחשב גזלן, ובאמירת היהודי נחשב כמתיאש, והגוי קונה כגזלן, עיין שם. ולא כמשנ"ב, שמשמע ממנו שפסק כמג"א, שצריך לומר לגוי.

ודוקא בשבת, אבל ביום טוב אין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב (יז) (ב"י סי' ש"ה בשם שבולי הלקט).

סעיף ד

כִּי־יִשְׂרָאֵל שֶׁהַשְׂכִּיר שׁוֹרִים לְגוֹי לְחֵרוֹשׁ בָּהֶם, וְחֹרֵשׁ בָּהֶם, יֵשׁ מִתִּירִים אִם קֵבֵל עָלָיו הַגּוֹי אַחֲרֵי־כֵן מִיתָהּ וְגִזְלָהּ וְגִנְיָבָהּ וְיוֹקְרָא וְזוּלָּא (יח); וְיֵשׁ אוֹסְרִים, דְּכִיוֹן שֶׁאֵין הַגּוֹי יָכוֹל לִמְכֹּרָה אִם יִרְצֶה, הִגְהָ"מ פ"ו ה"ח בִּשְׁם סמ"ק, וסמ"ג, והתרומה סי' קמ"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

ילך וייקחנה מהגוי, כתב הרמ"א שאפילו מפקירה בפני שלושה - לא יוכל אף אחד לזכות בה, כיוון שכוונתו להפקירה ליום השבת בלבד, ובתום השבת חוזרת הבהמה לרשותו.⁹

(יז) **ביום טוב** - מלאכות שבת נאסרו גם ביום טוב, אבל לדעה זו איסור שביתת הבהמה חל רק בשבת¹⁰.

(יח) **ויוקרא וזולא** - תרגום: והתייקרות או הוזלת הבהמה. הסעיף הקודם דן בהשכרה רגילה, שבה השוכר חייב להחזיר את הבהמה עצמה בתום השכירות (אף אם ערכה עלה או ירד), ובמקרה של נזק לשלם כדיני השוכרים: חייב אם הבהמה ששכר נגנבה או נגזלה (ומשלם לפי ערכה בעת הגניבה), פטור מכל נזק שנגרם לבהמה באונס, וכן פטור אם מתה הבהמה מחמת המלאכה עבורה נשכרה. הסעיף שלנו מדבר בסוג אחר של שכירות, הדומה קצת לקניית בהמה: בסוף תקופת ההשכרה השוכר מתחייב להחזיר את שווי הבהמה בכל מקרה, גם אם מתה או נגנבה באונס גמור; ואם היה שינוי בשער - לא יחזיר השוכר את הבהמה, אלא את שוויה בעת ההשכרה. והיות שמקרה זה דומה לקנייה, יש אומרים שהגוי נחשב כבעליה של הבהמה לצורך העבודה בשבת, והיהודי אינו עובר בכך על שביתת בהמתו.

9. כמבואר בנדרים מ"ד ע"א, שאפשר להפקיר חפץ לתקופה מסוימת, ואם במשך תקופה זו אף אחד לא זכה בחפץ, חוזר החפץ לרשות המפקיר בלי מעשה קניין.

10. עיין בהלכות יום טוב סימן תצ"ה סעיף ג', ובדברינו שם בהערה 9.

נקראת בהמת ישראל (יט). הגה: ועיין למטה בסימן זה (כ).

סעיף ה

לאם ישראל וגוי שותפין בבהמה (כא), מותר לעשות בה הגוי מלאכה בשבת על ידי שיתנה עם הגוי בתחלה כשקנו אותה, שיטול הגוי בשבת וישראל ביום חול (כב); ואם לא התנו מתחלה – אסור, אף על פי שהתנו אחר כך. ¹⁰ואם ילוח אותה לגוי בהלואה גמורה, שיהא רשות בידו להוציאה אם ירצה, שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על הגוי ואחריות השוורים על הגוי – מותר (כג); ¹¹ויש מתירים אפילו לא יהא רשות ביד הגוי להוציאם, על ידי ¹²הריב"ש בתשובה. ¹³תשובת ריצב"א. י"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **בהמת ישראל** – לשיטת המחמירים הדבר הקובע את הבעלות הוא היכולת למכור, וכל עוד רק הבעלים הראשון יכול למכור את הבהמה – היא נחשבת כבהמתו, ואסור שתעבוד בשבת אצל הגוי.

(כ) **למטה בסימן זה** – בסעיף הבא, שבו נראה שההלכה כדברי המקלים.

(כא) **ישראל וגוי שותפין בבהמה** – בסימן רמ"ה למדנו על עסק ששותפים בו ישראל וגוי. בסעיף הזה נדון במקרה שיהודי וגוי שותפים בבהמה, ונשאל מתי מותר להניח לגוי לעבוד בה בשבת. מקרה זה חמור יותר משותפות בעסק, כיוון שבעסק החשש הוא לאיסור מדברי חכמים¹¹, ובשותפות בבהמה יש חשש למצוות שביתת בהמתו, שהיא מצווה מהתורה. בסעיף זה מבואר שאפשר להתיר שותפות שבה הגוי עובד בשבת רק אם ישנו ניתוק בין היהודי לבהמה ביום השבת.

(כב) **וישראל ביום חול** – וכך הבהמה שייכת ביום השבת לגוי בלבד.

(כג) **מותר** – בהסכם זה (בדומה להסכם שבסעיף הקודם) הגוי מתחייב בכל אחריות הבהמה בשבת. ונקט המחבר במילה 'הלוואה', אף שבדרך כלל

11. שלעתים גזרו חכמים על עבודת הגוי שנחשבת כנעשית בשליחות היהודי, ולעתים החשש רחוק יותר – מראית עין של איסור השליחות; ראה בהקדמתנו לסימן רמ"ג.

שיזקוף הדמים על הגוי במלוה, ויחזור הגוי ויעשה אפותיקי (כד)
 (פירוש: 'אפו תהא קאי', כלומר: לא יהא לך פרעון אלא מזה) **לישראל, או יהרהנם** (פירוש: משכון בלשון ישמעאל - רהן) **אצלו (כה), ובלבד שלא יאמר לו: 'מעכשיו' (כו).**
^פ**ויש מתירים על ידי שיזהיר את הגוי שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו**
^פ**בית יוסף ובשם רבו כהר"ר יעקב בי רב.**

שולחן ערוך כפשוטו

'הלוואה' היא בכסף ו'השאלה' היא בבהמה, כדי להדגיש שמדובר כאן למעשה בהלוואה השקולה להלוואת כסף, שבה הלווה אינו מחזיר את הכסף עצמו, אלא את ערכו¹².

(כד) אפותיקי - אפותיקי הוא נכס שהמלווה גובה מן הלווה במקרה של אי פירעון ההלוואה. למעשה זהו מעין משכון, אלא שהוא נשאר בינתיים בידי הלווה. כאן העצה היא שחלק מדמי השותפות ייחשבו כהלוואה שחייב הגוי ליהודי, וימשכן את הבהמה לחוב זה; כך הבהמה שייכת לגוי, אולם היהודי מובטח בכך שהגוי יחזירנה לו (ואם תמות, ישלם הגוי חלקו, כמו בכל הלוואה).

(כה) יהרהנם אצלו - הרהון דומה לאפותיקי, אלא שבו המשכון ניתן לאחר ההלוואה¹³.

(כו) מעכשיו - כלומר שבשעת ההלוואה לא ינקוט לשון שעולה ממנה שאם הגוי לא ישיב את הכסף, קנויה הבהמה ליהודי משעת ההלוואה; שבמקרה זה אם הגוי לבסוף לא ישלם, נמצא למפרע שהיהודי עבר על שביתת בהמתו. אלא ישתמש בלשון שעולה ממנה שאם לא ישיב הגוי את ההלוואה, שייכת הבהמה ליהודי רק לאחר מועד הפירעון.

12. מקרה זה דומה למקרה שבסעיף הקודם, וכאן מתיר המחבר לעשות כך. מכאן למד הרמ"א בסוף הסעיף הקודם שהלכה בכך כדברי המקלים.

13. ראה רמב"ם מעשר שני פ"ג הי"ח; ותוספות יו"ט עדויות פ"ח מ"ב.

מהאונסים (כז), ויכתב כן בערכאותיהם (כח), דהשתא (כט) אם בא לעשות מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה הגוי להתחייב באונסיה (ל). הגה: וכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו, ויכול לעשות איזה מהן שירצה (לא), ואפילו אם הבהמה כולה של ישראל דינו כאילו היתה בשותפות הגוי, רק שיפרסם שעשה דרך היתר (ד"ע).

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) ואפילו מהאונסים - לשיטה זו מותר אם מתנה עם הגוי שלא יעבוד עם הבהמה המשותפת בשבת; וכיוון שהגוי אינו נאמן, מחזקים תנאי זה בכך שמוסיפים שאם הגוי יעבוד בשבת, אזי תיפול עליו כל האחריות לנזקי הבהמה.

(כח) בערכאותיהם - על פי חוקי המדינה; וכותבים בערכאות כדי לחזק את התנאי, וכדי שזה לא ייראה כהערמה כנגד השבת.

(כט) דהשתא - תרגום: שכעת. כלומר, לאחר שמטילים על הגוי את האחריות אם יעבוד על החוזה.

(ל) להתחייב באונסיה - כלומר שאם הגוי עובר על ההסכם ועובד עם הבהמה בשבת, הוא מתחייב באחריות הבהמה - שנחשבת כעת כשלו - וממילא פטור היהודי מחובת שביתת הבהמה.

(לא) איזה מהן שירצה - הרמ"א מדגיש שמותר לכתחילה להיות שותף בבהמה עם גוי, ובלבד שיעשה אחד מהדברים ששנינו כאן: להתנות מראש, להלוות הלוואה גמורה, או שהגוי יתחייב שלא לעבוד עם הבהמה בשבת, ואם יפר זאת - האחריות עליו.

סימן רמ"ז

דין דואר על ידי גוי בשבת, ובו ו' סעיפים.

אחת המלאכות האסורות בשבת מן התורה היא מלאכת ההוצאה: אסור להוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים ולהפך, וכן אסור להעביר חפץ ארבע אמות ברשות הרבים; ממילא אסור ליהודי להביא בשבת מכתבים ממקום למקום. למדנו בסימנים הקודמים שאסור שגוי יעשה עבור יהודי מלאכות האסורות בשבת, שבכך הוא נחשב כשליחו. לכן מותר לשלוח מכתבים על ידי דוור גוי העובד גם בשבת רק כאשר הגוי עובד עבור שכרו, ולא כשלוחו של היהודי. סימן זה מפרט את התנאים להיתר לשלוח מכתבים בשבת על ידי גוי. להבנת הסימן נעיר שבעבר שליחת דואר הייתה פעולה אישית שהשולח משלם עבורה לשליחו, בניגוד למצב כיום, שאין קשר אישי בין מערכת הדואר לבין הלקוחות.

סעיף א

^אשולח אדם אגרות ביד גוי, ואפילו בערב שבת עם חשיכה, והוא שקצין לו דמים (א), ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת (ב). ואם לא קצין (ג), אי לא קביע בי דואר (פירוש: איש ידוע שכל כתב אליו יובל, והוא משלחו ^אשבת י"ט ע"א, הרי"ף והרא"ש שם והרמב"ם פרק ו' מהלכות שבת ה"ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שקצין לו דמים** - 'קציצת דמים' היא קביעת תעריף. השולח קבע מחיר עבור הבאת המכתב, ואז הגוי עושה את העבודה עבור שכרו, ומותר. אולם אם התשלום הוא עבור שעות העבודה, נחשב הגוי כשליחו של היהודי, ואסור. (ב) **שילך בשבת** - שאם יהודי מבקש מגוי שילך דווקא בשבת, נחשב הגוי כשלוחו גם אם קבע לו תעריף. (ג) **לא קצין** - שלא קבע מחיר למשלוח זה, והתשלום הוא יומי או שבועי¹; או

1. כך משמע מתשובת הרשב"א המובאת בבית יוסף.

למי ששלוח אליו) במתא (ד), אסור לשלוח אפילו מיום ראשון (ה); ואי קביע בי דואר במתא, משלחן אפילו בערב שבת, ³והוא שיהא שעות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה* (ו). הגה: ויש מתירין אפילו לא קצץ, ואפילו לא קביע בי דואר במתא, אם משלחו ביום ה' לפירוש הרמב"ם שם. *) דהיינו חומת העיר שנשתלח משם. אך הב"י לא הכריע בין פ"י רש"י להרמב"ם, ובכס"מ פ"י דבריו בענין אחר, ע"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

שנהוג שיש תשלום, אבל לא נקבע ביניהם במפורש, והשליח מצפה לשכרו אבל אינו בטוח בו.

(ד) לא קביע בי דואר במתא - תרגום: לא קבוע בית דואר בעיר. במקרה כזה השליח צריך להעביר בעצמו את המכתב אל הנמען.

(ה) מיום ראשון - במקרה זה מעביר המכתב נחשב כשלוחו של היהודי, ולכן אסור שייקח את המכתב בשבת. ואם סביר להניח שהוא יביא את המכתב לפני שבת - מותר.²

(ו) לבית הסמוך לחומה - הבית הרחוק ביותר בעיר, כדי להיות בטוחים שביכולתו להספיק להגיע לבית הדואר לפני שבת.³

2. מג"א ס"ק ד, הביאו משנ"ב ס"ק ז. המג"א (ס"ק ב) הקשה מסימן רנ"ב סעיף ב, שם משמע מדברי הרמ"א שהאיסור לתת מלאכה לגוי הוא דווקא בערב שבת, אבל לפני כן מותר (אם לא ייעדו לו את העבודה דווקא לשבת). המג"א מתרץ שדווקא במכתב אסור, "כיוון שכתב ידו של ישראל נושא, וניכר מעשה ישראל", ולכן נחשב כעשייה בפרהסיא שאסורה. ודוחק. ונראה לפרש שגם במכתב, האיסור לפי הרמ"א מתחילת השבוע הוא רק אם סביר שייסע בשבת להביא את המכתב, אבל אם אנו משערים שיביאו לפני שבת - מותר. ואכן ההיתר בסימן רנ"ב הוא דווקא מפני שיש זמן רב לעשות את המלאכה לפני שבת. כך משמע מעיון בבית יוסף ובדרכי משה, שעולה מדבריהם ששני הדינים שווים.

3. כך פירש זאת הבית יוסף. וישנם הסברים אחרים מהו הבית הסמוך לחומה.

או קודם לכן (ז) (טור); ויש לסמוך עליהם אם צריכים לכך (ח).

סעיף ב

¹אם התנה עמו שיתן לו שכרו, אף על פי שלא פירש כמה יתן לו, דינו כקוצץ (ט), דסמכא דעתיה דגוי ובדידיה קא טרח (י); אבל בסתם (יא), אף על פי שיש בדעתו שיתן לו שכר (יב) – אסור, ²הרשב"א בתשובותיו.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) או קודם לכן – כיוון שכל עוד שאינו מבקש מן הגוי שייסע דווקא בשבת, אינו נחשב כשלוחו אם שולחו לפני ערב שבת; ואף אם הגוי הולך בשבת הרי הוא עושה מדעת עצמו, ואין כאן שליחות. אולם כשנותן את המכתב בערב שבת, נראה שמבקש ממנו לצאת לדרך מיד, ואסור.

(ח) אם צריכים לכך – לכתחילה צריך לקבוע מחיר, וכך בוודאי שאין בעיה. ואם אין הדבר מתאפשר, אפשר לסמוך על המקלים לומר שאם שלח את המכתב לפני יום ששי ולא אמר במפורש שיביאו בשבת, אין כאן איסור.

(ט) דינו כקוצץ – 'קציצת דמים' פירושה קביעת מחיר. ומסביר המחבר שאין צורך לקבוע מראש סכום מדויק.

(י) ובדידיה קא טרח – תרגום: שסומך הגוי דעתו (שיקבל שכר), ובשביל עצמו הוא טורח.

(יא) בסתם – כשלא הבטיח לו שכר.

(יב) שיתן לו שכר – אבל לא שיתף את הגוי בכוונתו זו. ומן הסתם הגוי מצפה לשכר, אבל אינו בטוח בו.

דלא סמכא דעתיה ובדישראל קא טרח (יג).

סעיף ג

אם שכרו לימים דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך (יד), אם הוא בערב שבת – אסור, דכשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך (טו).

י"ט שבת י"ט ע"א לפירוש הר"ן שם.

סעיף ד

אם הגוי מוליך הכתב בחנם, אפילו נתנה לו בערב שבת – מותר (טז), שהרי הגוי מאליו הוא עושה זה, ואינו אלא להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו, וזהו ליה כאילו קצין (יז). הגה: ויש חולקים, וסבירא להו דכל שעושה בחנם – אסור (יח), וטוב להחמיר. אבל י"מ הר"י אבוהב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) **ובדישראל קא טרח** – תרגום: שלא סומך הגוי (שיקבל שכרו), ובשביל הישראל הוא טורח. ולכן נחשב כשליחו.

שקבעו שיש תשלום כדי לומר שהגוי פועל לצורך עצמו, ואין צורך לקבוע מראש סכום.

(יד) **מתי ילך** – ולכן גם אם הגוי ילך בשבת אין זה בשליחותו של ישראל.

(טו) **התנה עמו כך** – אולם איסור מראית העין חל רק כששוכר אותו ביום ששי; אבל מוקדם יותר בשבוע מותר, מאחר שאין זה נראה שמבקש ממנו שילך דווקא בשבת.

(טז) **מותר** – כלומר שאם הגוי מוליך את המכתב ללא תמורה – מותר, כדין 'קצין דמים'.

(יז) **כאילו קצין** – שאין אנו אומרים שהגוי עושה זאת למען ישראל ונחשב כשליחו, אלא מניחים שהוא עושה זאת בעבור טובה שקיבל מישראל בעבר, ונחשב כקציצת דמים.

(יח) **אסור** – לדעה זו כל גוי המקבל שכר הרי הוא עובד בעבור שכרו, וכל

במקום שהגוי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם (יט), ודאי דעתו על הטובה שיקבל ממנו, ושרי (כ) (כ"י).

סעיף ה

ואם הגוי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת, מותר בכל גוונא (כא).
 ימהר"י אבוהב.

סעיף ו

מי שיש לו שכיר גוי לשנה או יותר, אסור לשלחו ערב שבת באגרות (כב). הגה: ומיהו אם לא שכרו רק לשליחות אגרת - יש מתירין (כג), כמו שנתבאר לעיל סימן רמ"ד (סעיף ה).
 ימהר"י אבוהב.

שולחן ערוך כפשוטו

בחינם נחשב כשליח היהודי; ואין מבחינים בין סוגים שונים של שכר או חינם. (יט) **שילך לו בחינם** - היינו שהגוי הוא היוזם, והוא המציע שייקח את המכתבים בחינם.

(כ) **ושרי** - ומותר. כיוון שלא היה מציע את עצמו אם לא היה מוצא בכך אינטרס לעצמו. אבל אם מבקשים ממנו, ייתכן שמדובר באדם שמוכן לעזור בלי לקבל על כך שום תמורה, ואז נחשב כשליח של ישראל.

(כא) **בכל גוונא** - בכל מקרה, בין אם קצץ לו שכר ובין אם לאו. ומותר כיוון שאז ודאי שהגוי אינו עושה זאת עבור ישראל, שהרי הוא הולך לאותו מקום לצורכו.

(כב) **באגרות** - מותר לשלוח במשך השבוע שכיר לזמן ארוך, הואיל ובדומה למקרה של 'קצץ לו דמים' הוא אחראי על זמנו, ואינו חייב לקחת את המכתב דווקא בשבת. אולם אם נתן לשכיר את המכתב בערב שבת - אסור, משום שנראה שמבקש ממנו לצאת לדרך כבר בשבת, ואז נחשב כשליחו.

(כג) **יש מתירין** - שהאיסור בשכיר לשנה הוא רק בעוזר למלאכות רבות; אבל שכיר לשנה הממונה רק על שליחת איגרות, מותר לתת לו מכתבים אפילו

ביום ששי, ואינו נחשב כשליח היהודי כל עוד אינו חייב להביא אותם בשבת. כיום אין שום איסור לשלוח מכתבים אפילו בערב שבת, ואפילו על ידי חברות פרטיות, משום שהעובדים אינם קשורים כלל לשולח, אלא עובדים עבור שכרם בחברה המעסיקה אותם. אולם במשלוח על ידי חברה פרטית לנמען יהודי, צריך לבקש שלא יביאו לו את הדואר בשבת, שמא קבלת הדואר על ידו תגרור חילול שבת, כחתימה על קבלה וכדומה.

סימן רמ"ח

יציאה לדרך לפני שבת, ובו ד' סעיפים.

סימן זה עוסק ביציאה לדרך, בים או ביבשה, לפני שבת. להבנת הסימן נקדים כמה הלכות שעליהן נשען סימן זה:

א. מצווה מדברי סופרים לענג את השבת, ובכלל המצווה גם לדאוג להרגשה טובה בשבת. לכן אין לעשות בשבת מעשים שעלולים לגרום להרגשה לא נוחה.

ב. אסור בשבת לצאת מחוץ לתחום שבת, שהוא אלפיים אמה (כקילומטר) לכל כיוון. איסור זה הוא מדרבנן; ואם מתרחק מן העיר י"ב מיל (כששה קילומטרים), יש אומרים שהאיסור מהתורה. נביא כאן מספר פרטים של איסור תחומין הנוגעים לסימן זה:

1. אין איסור תחומין למעלה מעשרה טפחים (כ-80 ס"מ). לכן למשל הטס במטוס נמצא מעל עשרה טפחים מהארץ, ואינו עובר על איסור תחומין.

2. וכן בים ובנהרות, כשיש עשרה טפחים בין קרקעית הים לבין קרקעית הספינה אין איסור תחומין.

3. היוצא מחוץ לתחום בשבת - לכשיגיע למקום ישוב, אסור לו לצאת מתוך ד' אמותיו.

ג. אסרו חכמים לנסוע בשבת בעגלה הנמשכת על ידי בהמות, גזרה שמא יחתוך ענף מן האילן כדי להנהיג את הבהמות¹.

ד. אסרו חכמים לשחות בשבת בנהר או בים, גזרה שמא יבנה רפסודה².
ה. אסור שגוי יעשה מלאכה עבור היהודי בשבת במקום שהוא נראה כשליחו, כפי שהתבאר בסימנים הקודמים.

ו. יש מקום לדון אם מותר להתחיל בפעולה כלשהי לפני שבת, במקרה שברור שכאשר תיכנס השבת יצטרך משום כך לחלל אותה (כגון לצאת למסע במדבר כאשר אינו יכול לעצור בשבת).

1. ביצה דף ל"ו ע"ב; שו"ע ש"ה, יח. ושם בע"ה נסביר גזרה קשה זו.

2. ביצה שם; שו"ע של"ט, ב. ושם בע"ה נסביר גזרה זו.

סעיף א

(א) ^אמותר להפליג בספינה (ב) אפילו בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה (ג); ^בופוסק עמו שישבות (ד), ואם אחר כך לא ישבות אין ^אשבת י"ט ע"א. ^בשם וכת"ק, רמב"ם שבת בפרק כ"ד ה"ו [פרק ל' ה"ג], ורבנו ירוחם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** - חכמים אסרו לצאת להפלגה ארוכה החל מיום רביעי³. הראשונים נתנו טעמים רבים לאיסור זה: ביטול עונג שבת בגלל הטלטול בים (כפי שמביא המחבר בסעיף ב'); חשש שיהודי יעשה מלאכה בשבת; חשש שגוי יעשה מלאכה עבור היהודי באופן האסור בשבת; איסור יציאה חוץ לתחום שבת; והאיסור לשחות, שקיים גם בשיט בספינה אם יוצא להפלגה בשבת עצמה. לכל אחד מהטעמים ישנם ביטויים שונים בפרטי ההלכה, כפי שמפורט בסעיפים הבאים.

(ב) **בספינה** - מדובר כאן בספינה השייכת לגוים ומופעלת על ידם, והיהודי הנוסע אינו אמור לעשות בשבת שום מלאכה. כמו כן אין בעיה של 'תחומין' בים, כפי שראינו בהקדמה לסימן.

(ג) **לדבר מצווה** - טעם האיסור העיקרי הוא משום ביטול עונג שבת. ואם יוצא לצורך מצווה, המצווה דוחה את הציווי לענג את השבת - שהעוסק במצווה פטור מהמצווה.

(ד) **ופוסק עמו שישבות** - הנוסע מבקש מהגוי שלא לשוט בשבת עצמה, ומשלם לו בהתאם. באופן זה מותר לשוט אפילו אם יש בהפלגה זו יהודים בלבד, ואין אנו אומרים שהגוי עושה מלאכה בשבת בעבור ישראל⁴. וכתב כף החיים (אות ד') שהחובה להתנות עם הגוי היא רק היכן שאפשר, אבל אם

3. ימים א-ג שייכים בכמה היבטים לשבת שלפניהם, כגון שמי שלא הבדיל במוצאי שבת יכול להבדיל בימים אלו; וימים ד-ו שייכים לשבת הבאה. גם בהלכה זו, החובה לכלכל את המעשים לקראת השבת מתחילה שלושה ימים לפני השבת.

4. הצורך לפסוק עם הגוי שישבות קיים רק כאשר מפליגים לדבר מצווה בימים ד-ו; אבל בתחילת השבוע אין בכך צורך (מסקנת כף החיים באות ד, ע"ש).

בכך כלום (ה). 'אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת (ו). הגה (ז): אבל קודם שלשה ימים שרי (ח), אפילו בספינה שמושכים אותה על ידי בהמות (ט), ואפילו אין בגובה המים י' טפחים (י) (מהרי"ק שורש מ"ה). ואפילו במקום שיצטרך הישראל לעשות יגמרא שם, ושם ברמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

אי אפשר - כגון בהפלגה גדולה שאין בה מקום להתחשב בנוסעים בודדים - אפשר לסמוך על הפוסקים שאינם מצריכים תנאי זה, ולצאת לדבר מצווה גם בלי לפסוק.

(ה) **אין בכך כלום** - שהיות שהגוי קיבל תשלום כדי שישבות, אם הוא בכל זאת נוסע בשבת הרי הוא עושה כן לטובתו, ולא בשליחות ישראל⁵.

(ו) **קודם השבת** - מפני הפגיעה בעונג השבת; ואסור אף אם הגוי אינו עושה מלאכה עבור ישראל, ואף אם אין בעיה של תחומין.

(ז) **הגה** - הרמ"א מדגיש שהאיסור שבדברי המחבר הוא רק בשלושת הימים שלפני שבת, אבל לפני כן אין לאסור.

(ח) **שרי** - מותר, הואיל ובתחילת השבוע אין חובה לתכנן כיצד להימנע ממלאכה בשבת, וכיוון שלאחר שלושה ימים הגוף מתרגל לתנאי הים, ואין חסרון בעונג השבת. וכתב כף החיים על פי המאירי שמלחים וכל הרגילים לתנאי הים מותרים להפליג אפילו בערב שבת, אם אין סיבה אחרת לאסור.

(ט) **על ידי בהמות** - אסרו חכמים לנסוע בשבת בעגלה הרתומה לבהמות, והאיסור קיים גם כאשר העגלה מונהגת על ידי גוי. ספינה המונהגת על ידי בהמות דומה אמנם לעגלה, אולם מלמדנו הרמ"א שאיסור זה לא נאמר בספינה.

(י) **י' טפחים** - כבר ביארנו שבמים רדודים כאלו חל איסור תחומין כמו ביבשה⁶, ובכל זאת אין איסור אם הנסיעה התחילה למעלה משלושה ימים

5. ואף שאסור לבקש מגוי, אפילו בחול, שיעשה עבור ישראל בשבת מלאכה האסורה מהתורה (כמבואר בסימן ש"ז, ב), כאן מותר משום שהנסיעה מתחילה לפני שבת, וכיוון שהגוי עושה את המלאכות גם בעבור עצמו, שהרי הוא רוצה להגיע ליעדו.

אחר כך מלאכה בשבת להוליך הספינה (יא) (ריב"ש סימן קנ"ב). ⁷ ואם הוא דרך מועט, כמו מצור לצידון שאין ביניהם כי אם מהלך יום אחד – מותר להפליג בערב שבת בבקר, מפני שאפשר שיגיע שם קודם השבת (יב); ⁸ ומקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל, אפילו דרך מועט, אין מפליגין (יג).

⁷ גמרא ורמב"ם שם. ⁸ הרמב"ם שם פרק ל', מהא דבני בישן פסחים דף נ' ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

לפני השבת. וכמובן שההיתר לצאת מתחום שבת קיים רק כאשר אין אפשרות לעצור את השיט במהלך ההפלגה; וגם המחבר מסכים להיתר זה.⁷

(יא) להוליך הספינה – שכפי שיתבאר בסעיף הבא, היוצא לדרך בהיתר יכול לעשות מלאכה בשבת אם נמצא בסכנה, ואין אוסרים עליו לצאת לדרך שמא ייכנס לסכנה.

(יב) קודם השבת – ולא חששו שמא יתעכב בדרך. וכיוון שהותר לצאת, אם התארכה ההפלגה ולא הספיק להגיע קודם כניסת השבת, מותרת כל מלאכה במקום של חשש סכנה. והוא הדין כיום כאשר נוסעים לשבת, שמעיקר הדין אפשר לצאת לדרך בשעה המספיקה להגיעה בנחת לפני כניסת השבת בהנחה שלא יהיו תקלות. אבל למעשה החכם עיניו בראשו, והיות ששכיחים פקקים ועיכובים בדרך, נכון לצאת מוקדם יותר, כדי שגם בעת עיכוב יספיק להגיע למחוז חפצו לפני שבת.

(יג) אין מפליגין – ישנן קהילות שקיבלו על עצמן שלא לצאת לדרך בערב שבת אף למקום שאפשר להגיע אליו קודם שבת. למנהג זה גדר של 'מנהג המקום', והוא מחייב גם את הדורות הבאים אחריהם באותו מקום. אולם אנשים שעברו לגור במקום אחר אינם חייבים עוד בהנהגה זו.⁸

6. הלכות תחומין בנהרות מפורטים בסימן ת"ד.

7. כך עולה מהמשנ"ב (ס"ק ז), וכן כתב כף החיים (אות יג) מדברי המחבר בסעיף ד'. ויש חולקים.

8. לעניין מנהג המקום לעוקרים ממקומם, יעויין בדברי הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל סימן רי"ב, המתיר אפילו כשעברה הקהילה כולה.

סעיף ב

י'הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת, המעם משום עונג שבת, שכל שלשה ימים הראשונים יש להם צער ובלבול (יד). י'דוקא למפליגים בימים המלוחים, אבל בנהרות אין שום צער למפליגים בהם, ולפיכך מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת; י'והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים (טו), י'אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים – אסור (הגה: לצאת חוץ לתחום) (טז), משום איסור תחומין (יז). הגה: וכן בספינה שיצטרך הישראל לבא לידי מלאכה בשבת, אסור ליכנס בה שלשה ימים קודם השבת (יח), אפילו הם י'הרי"ף והרמב"ם שם והרא"ש. י'הרמב"ם בתשובה. י'בתשובות הרמב"ם. י'בית יוסף גם לדעת הרי"ף והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) צער ובלבול – ואסור לבטל מראש את מצוות עונג שבת.
(טו) עשרה טפחים – בהקדמה לסימן למדנו שאין איסור תחומין בהפלגה בעומק עשרה טפחים ומעלה.
(טז) לצאת חוץ לתחום – המחבר הקפיד כאן לנסח שאסור דווקא אם ידוע שהנהר עמוק פחות מעשרה טפחים, אבל במקרה של ספק – מותר, משום 'ספק דרבנן להקל'.
(יז) איסור תחומין – כזכור, כבר בדברי הרמ"א בסעיף הקודם (ס"ק י') ראינו שיש לחשוש לאיסור תחומין כשיוצא להפלגה מיום רביעי ואילך.
(יח) קודם השבת – טעם נוסף לאסור הפלגה מיום רביעי ואילך הוא שאין להיכנס שלושה ימים לפני שבת למקום שידוע שתהיה בו סכנה ויהיה עליו לחלל שבת. לכן אין להפליג החל מיום רביעי אם ההפלגה תהיה כרוכה בעשיית מלאכות האסורות בשבת; אבל בתחילת השבוע אינו צריך לדאוג לשבת, ומותר.

נהרות הנובעים (יט) והוא למעלה מעשרה (כ) (ריב"ש סימן קנ"ב), אבל אין איסור במה שהבהמות מושכות הספינה בשפת הנהר, ולא דמי להליכה בקרון שאסור (כא) (מהרי"ק).

סעיף ג

(כב) 'היכא דמותר להפליג מערב שבת (כג), אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שביתה (כד), אף על פי שמפלגת' טור בשם בה"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **נהרות הנובעים** - הם הנהרות הגדולים שיש בהם נביעה כל השנה, ולא רק בעונת הגשמים. בהפלגה בנהרות אלו אין ביטול עונג שבת.
(כ) **למעלה מעשרה** - לכן אין איסור תחומין; ובכל זאת אסור, שלא יבוא לידי חילול שבת.

(כא) **שאסור** - אף על פי שאסרו חכמים רכיבה בקרון בשבת. טעם איסור זה הוא שלא יבוא לחתוך ענף כדי לדרבן את הבהמה, ומלמדנו הרמ"א שאין לחשוש לכך בספינה הנגררת על ידי בהמות, כיוון שהנוסע רחוק מהבהמות, ולא גזרו בכך חכמים. היתר זה קיים רק בבהמות השייכות לגוי, אולם בבהמות של ישראל אסור משום 'שביתה בהמתו'.

(כב) **הקדמה לסעיף** - סעיף זה עוסק בספינה היוצאת מהנמל בשבת עצמה, ומחפש דרכים להתיר את ההפלגה. ישנן שתי בעיות בהפלגה בשבת עצמה: א. לעתים המים בנמלים רדודים, וכאשר הספינה עוגנת בנמל אין עשרה טפחים בין קרקעית הים לקרקעית הספינה, ואז בהפלגה יש איסור של יציאה מחוץ לתחום. ב. כפי שראינו בהקדמה לסימן, אסרו חכמים לשחות בשבת בנהר או בים, גזרה שמא יבנה רפסודה. יש ראשונים הסוברים שאיסור זה חל גם על היוצא להפלגה בים או בנהר, אם יוצא בשבת עצמה.

(כג) **מערב שבת** - כגון לדבר מצווה, או בנהרות שעומקם מעל עשרה טפחים.

(כד) **וקנה בה שביתה** - כלומר שנכנס לספינה לפני כניסת השבת.

בשבת – מותר (כה), והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה (כו). הגה: ויש אומרים דאפילו יצא מן הספינה שרי (כז), דמאחר שקנה בה שביתה מערב שבת מותר אחר כך ליכנס בה בשבת ולהפליג (כח). ויש שעושין קידוש בספינה ואחר כך חוזרים לביתם ולנים שם, ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין, וכן נהגו בקצת מקומות ואין למחות (כט) (ר"ן פרק קמא דשבת; וריב"ש סימן י"ז, י"ח, ק"א, קנ"ב). ועיין לקמן סימן של"ט (סעיף ז') ות"ד. ³תוספות בעירובין מ"ג, והרא"ש שם וגם בתשובה, והרשב"א בתשובה.

סעיף ד

¹היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם (ל) – שלושה ²הריב"ש בתשובה, לפירוש הר"ה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) מותר – אף אם הספינה תפליג בשבת, כיוון האיסור שמא יעשה רפסודה קיים רק לעולה לספינה בשבת עצמה.

(כו) מעת שקנה שביתה – לדעה זו אף אם היה בספינה ביום ששי, ואפילו היה בה בעת כניסת שבת, אם יצא מהספינה – אסור לו לשוב אליה, משום הגזרה שלא לשוט בשבת.

(כז) שרי – מותר. לדעה זו, החולקת על דברי המחבר, אם היה בספינה בכניסת השבת מותר לו להפליג בשבת עצמה, גם אם ירד מהספינה בינתיים וחזר אליה לאחר מכן.

(כח) ולהפליג – כיוון שאם היה בספינה בכניסת השבת, הרי היא נחשבת כביתו לאותה שבת, ולא גזרו בה את איסור השיט בשבת.

(כט) ואין למחות – במקומות שנהגו בהם לסמוך על המקלים. אולם לדעת המחבר אסור לעשות כן.

(ל) לבדם – ההליכה בשיירה, בניגוד לנסיעה בספינה, יש בה בוודאי איסור תחומין, ולעתים גם איסורים נוספים. ההיתר היחיד לעבור על איסורים אלו הוא סכנת נפשות, והשאלה היא אם מותר לאדם לצאת לדרך בודעו שכאשר תגיע השבת יהיה עליו לעבור על איסורים.

ימים קודם שבת אסורים לצאת (לא); וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש – מותר, ואין כאן חילול (לב).¹ והעולה לארץ ישראל, אם נודמנה לו שיירא – אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא, יכול לפרוש (לג). ופוסק עמהם לשבות (לד), ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום (לה), מפני פיקוח נפש; ואם נכנס לעיר אחת בשבת, מהלך את כולה (לו); ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס לעיר – מותר, ²הרשב"ץ בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) אסורים לצאת – כיוון שבשלושת הימים שלפני שבת על האדם לתת דעתו עליה, ולא להתחיל בפעולה שתגרום לו לחילול שבת.

(לב) ואין כאן חילול – מהלכה זו עולה עיקרון חשוב, שעל אף החומרה שבחילול שבת, לא הזהירה התורה את האדם שלא להיכנס למצב שיהיה בו פיקוח נפש. התורה לא רצתה שהשבת תמנע פעולות חיוניות בתחילת השבוע, ותצמצם את הפעילות השגרתית של החיים. ללא היתר זה היו אנשים שלעולם לא היו יכולים לצאת לדרך.

(לג) יכול לפרוש – שמשום חשיבות המצווה מותר לצאת בשיירה אפילו בימים שיש בהם חובה להיזהר בכבוד השבת הקרבה ובאה.

(לד) לשבות – כלומר שמבקש מהם שלא ימשיכו בדרכם בשבת, ומוכן אפילו לשלם על כך. ומותר באופן זה לצאת לדרך אף אם יודע שלא ייענו בפועל לבקשתו, כפי שראינו בתחילת הסימן לגבי היוצא להפלגה לצורך מצווה.

(לה) חוץ לתחום – והוא הדין לשאר מלאכות. ונקט המחבר איסור תחומין, כיוון שבשיירה שהאחראים עליה הם גוים, האיסור העיקרי של ההולך בשיירה הוא איסור זה.

(לו) מהלך את כולה – בהלכות עירובין מבואר שמי שהיה בשבת מחוץ לתחום העיר, ונכנס לעיר באיסור (בשוגג או במזיד) – תחומו בהמשך אותה

דכיון דלדבר מצוה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח (לז). הגה: יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו - חשוב הכל דבר מצוה (לח), ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל (לט) (מרדכי שבת רמז רנ"ח בשם ר"ת); ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה; ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו (מ).

שולחן ערוך כפשוטו

השבת הוא ארבע אמות בלבד (שו"ע סימן ת"ה); אולם אם נכנס לעיר בהיתר, מותר לו ללכת בתחום כל העיר (שו"ע ת"ז, א).
(לז) לכל רוח - ככל היוצא לדבר מצווה, שיש לו אלפיים אמה מהמקום שאליו הגיע בשבת (שו"ע ת"ז, ב-ג)⁹.
(לח) דבר מצווה - הסחורה היא מצווה משום שפרנסת משפחתו היא חובתו על פי ההלכה. וראיית פני חבירו יש בה משום מצוות אהבת ה'.
(לט) כשהולך לטייל - ואפילו במקרים אלו שאין בהם מצווה, מותר לצאת לשיירה כזו לפני יום רביעי.
(מ) על מי שיסמוכו - מדבריו היפים של הרמ"א למדנו גם לענין יציאה מארץ ישראל, שאף מי שאוסר לצאת מהארץ לטיול יודה שמותר לצאת על מנת לבקר חברים.

9. כתב המג"א (ס"ק י"ז), והביאו המשנ"ב (ס"ק ל"ב), שאין לסמוך על כך אלא ביוצא לדבר מצווה גמורה, כגון העולה לארץ ישראל; ולא ביוצא לדבר סחורה, אף שמביא הרמ"א בהמשך שהיציאה עצמה הותרה.

סימן רמ"ט

דינים השייכים לערב שבת, ובו ד' סעיפים.

לפני הלכות השבת עצמה, מביא המחבר את הלכות ערב שבת. המצווה לענג את השבת מחייבת להגיע למקום השביתה מספיק מוקדם כדי שתהיה שהות להכין צורכי שבת, וכן שלא לאכול יותר מדי בערב שבת, כדי שלא לפגוע בהנאה מהאוכל בשבת. פרטי דינים אלו מוסברים בסימן זה.

סעיף א

(א) ^אאין הולכים בערב שבת יותר משלש פרסאות (ב), כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת (ג), בין שהולך לבית אחרים בין שהולך לביתו (ד). ^בוהני מילי (ה) כשהוא ^אסוכה מ"ד ע"ב וכאיכא דאמרי, הרי"ף והרא"ש ורמב"ם שבת בפרק ל' הי"א. ^בבית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** - בעת לימוד סעיף זה עלינו לזכור שעד לפני זמן לא רב לא היו אמצעי תקשורת מהירים, וכשאדם הגיע ביום ששי כדי לשבות במקום מסוים, ייתכן שלא ידעו על בואו ולא הכינו בעבורו את צרכי השבת.

(ב) **משלוש פרסאות** - שהם לפי החשבון המקובל שנים-עשר קילומטר בערך.

(ג) **צרכי סעודה לשבת** - מדובר כאן במקרה שהאדם הולך למקום שאין מצפים לו, כמבואר בסוף הסעיף; וכדי שיוכל לדאוג כראוי לצרכי השבת, עליו להגיע למקום שביתתו בזמן המספיק בנחת להכנת צרכי השבת. מכאן שרצוי להימנע מעריכת אירועים ביום ששי, אם הדבר יפריע למוזמנים להתכונן כראוי לשבת.

(ד) **לביתו** - כל עוד אין מצפים לבואו.

(ה) **הני מילי** - תרגום: דברים אלו. עד כאן הובאו דברי הגמרא, וכעת מסביר המחבר על איזה מקרה נאמרו.

ביישוב, במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת, או שאינו מקום יישוב בטוח – מותר לילך אפילו כמה פרסאות (ו). ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת, מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא (ז).

^ימדברי הרמב"ם שם, ורבינו ירוחם בחלק א'.

סעיף ב

^אאסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה ^השאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול (ח); וכל היום בכלל האיסור (ט). הגה: וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר (י); כן נראה לי, וכן המנהג פשוט. ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אפילו סעודה שרגיל בה בחול – כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה ^ימהא דגיטין ל"ח ע"ב. ^ההרב המגיד ברמב"ם פרק ל' ה"ד. [וסעודת אירוסין מקורו בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב].

שולחן ערוך כפשוטו

- (ו) **כמה פרסאות** – כיוון שאם יישאר במקומו בוודאי שלא יוכל לכבד ולענג את השבת, ובמקום שאליו הולך אפשר שיוכל.
- (ז) **בכל גוונא** – תרגום: בכל אופן. ולכן כיום, כשיש בידינו אמצעי תקשורת רבים להודיע על הגעתנו למקום מסוים, איסור זה אינו שכיח; ובכל זאת יש להקפיד על כך היכן שדין זה עודנו שייך, כגון אדם הגר לבדו ונוסע לביתו הריק ביום שישי.
- (ח) **תאב לאכול** – ויוכל לקיים את מצוות עונג שבת.
- (ט) **בכלל האיסור** – של קביעת סעודות גדולות. אבל ארוחות רגילות בבוקר ובצהריים מותרות.
- (י) **מותר** – כיוון שאלו סעודות מצווה שזמנן קבוע, ומצוות אלו גוברות על הפגיעה במצוות עונג שבת; והמחבר מסכים אף הוא עם היתר זה.

להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול (יא), מתשע שעות ולמעלה (יב).

סעיף ג

דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת (יג).

טור מהא דעירובין מ' ע"ב, ומבואר בירושלמי פרק ב' דתענית.

סעיף ד

אם קבל עליו להתענות בערב שבת, צריך להתענות עד צאת הכוכבים (יד), אם לא שפירש בשעת קבלת התענית 'עד שישלימו' תענית דף י"ח ע"ב לדעת הרא"ש שם, וכ"כ הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) שנהוג בה בחול - כלומר שארוחה מסודרת שרגיל בה בימות החול - מעיקר הדין מותרת, אולם עדיף להימנע ממנה סמוך לשבת.

(יב) מתשע שעות ולמעלה - היינו שלוש שעות זמניות לפני השקיעה.

(יג) בכל ערב שבת - כתבו הטור והבית יוסף שטעם הדבר הוא שיאכלו לתאבון בשבת עצמה. ויש לבאר שאנשי מעשה, כלומר אנשים צדיקים, אוכלים מעט כל השבוע, "צדיק אכל לשבע נפשו" (משלי י"ג, כה), ואם יאכלו בערב שבת לא ייהנו מהאוכל בשבת עצמה. אלא שיש להוסיף על כך שאם זה היה הטעם היחיד לדבר, אפשר היה לצמצם את האוכל, ולאו דווקא להתענות. ונראה שיש בתענית זו גם מדרכי התשובה והקדושה בערב שבת¹. וכתבו האחרונים שאפילו אנשי מעשה לא יצומו אם קשה להם להיכנס לשבת מתוך תענית.

(יד) עד צאת הכוכבים - התענית של יום ששי מסתיימת רק בצאת הכוכבים. ואף שהשבת כבר נכנסה קודם לכן, והתענית בה אסורה - אין זה כתענית

1. זה לשון כף החיים כאן, אות כ"א בשם "הרב החסיד בעל דעת חכמה בשער השבת פ"ד": "דתענית ערב שבת טעמו לפשפש במעשיו כדי שתשרה בו תוספת נשמה... כי על ידי התורה והרהור תשובה זוכה לנשמה יתירה". אבל באות כ"ב מביא שיש החולקים על כך, ולדעתם אין כלל לצום בערב שבת, כי קדושת השבת מתפשטת גם לערב שבת, ואין להתענות בו.

הצבור תפלתן' (טו). הגה: ויש אומרים דלא ישלים, אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת יאכל (טז) (טור, ומרדכי עירובין רמז תצ"ד בשם המהר"ם, והגהות מיימוני פ"א מהלכות תענית). לכן בתענית יחיד (יז) לא ישלים, וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית (יח); ובתענית צבור (יט) ישלים (מהרי"ל), והכי נהוג. ^נוואם הוא תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים (כ).
^נטור והגהות מיימוני פ"א מהלכות תענית אות ג' .

שולחן ערוך כפשוטו

בשבת. זו דעת המחבר.
(טו) שישלימו הציבור תפילתן - וכך במקומות שנוהגים להכניס את השבת מוקדם, תעניתו אינה עד סוף היום, אלא עד כניסת השבת.
(טז) יאכל - לדעה זו, גם אם לא התנה המתענה מראש לא יצום בשבת, ובמיוחד תענית זו שכולה לכבוד השבת. לכן התענית מסתיימת כאשר הציבור מקבל את השבת, גם במקומות שנהגו לקבל את השבת מוקדם.
(יז) בתענית יחיד - המתענה לכבוד שבת, כמובא בסעיף הקודם.
(יח) בשעת קבלת תענית - וכך מסתלק מהספק, ולכל הדעות לא ישלים.
(יט) ובתענית ציבור - הכוונה לעשרה בטבת, שחלה לפעמים ביום ששי.
(כ) עד צאת הכוכבים - משום שתענית חלום מתענים אפילו בשבת. ההיתר שלא להשלים את התענית נאמר רק בתענית יחיד ביום ששי שעיקרה לכבוד שבת, ולא בתעניות אחרות.

סימן ר"נ

הכנת הפעודות לשבת, ובו ב' מעיפים.

על מצוות כבוד שבת ועונג שבת למדנו לעיל בסימן רמ"ב. בסימן זה אנו למדים על החובה לדאוג לכך, ולהכין את צרכי השבת עוד בערב שבת. חכמים סמכו דין זה על הכתוב "וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ" (שמות ט"ז, ה), שנאמר על המן שירד כפול בערב שבת, גם עבור השבת; ודייקו חכמים מהלשון "והכינו את אשר יביאו" שמצווה להכין בערב שבת את האוכל עבור השבת.

מעוף א

^אישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ^בואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו (א). כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק; ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים; ורבי זירא היה מדליק האש; ורב נחמן היה מתקן הבית ומכנים כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול (ב). ^גומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת. הגה: ויש להשחזי הסכין בערב שבת, כי זהו מכבוד שבת ^אטור ושבלי הלקט מהא דר' חסדא שבת קי"ז ע"ב. ^בשבת קי"ט ע"א. ^גלשון הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **כדי לכבדו** - כדי לעשות את מצוות ההכנה בעצמו, ולא על ידי שליח. ואף שאפשר לקיים מצווה זו על ידי שליח, אנו אומרים "מצווה בו יותר מבשלוחו", ועדיף לעשות את המצווה בעצמו. מכאן למדנו על כל המצוות, שעדיף לעשותן בעצמו ולא רק לדאוג שייעשו, והדבר מעיד על אהבתנו למצווה. (ב) **ומפנה כלי החול** - ואף שהיו להם משרתים, הקפידו להתעסק במצווה בעצמם.

שמכין עצמו לאכילה (ג) (כל בו וב"י בשם ספר חיי עולם).

סעיף ב

¹ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכולתו (ד).

¹מדברי הרמב"ם פרק ל' מהל' שבת הל' ז', י'.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) לאכילה - דין זה אינו שייך כיום, כשסכיני האכילה מושחזים.

(ד) כפי יכולתו - המחבר הדגיש "כפי יכולתו", כיוון שכבר התבאר בסימן רמ"ב שעני אינו מחויב להרבות במגדנות. ולהלכה, עני שהכין משהו לכבוד שבת - אפילו דג קטן - קיים בכך את החיוב¹.

1. אפשר שהלכה זו הובאה כאן אגב סעיף א, שבו למדנו על החיוב להכין בערב שבת צורכי שבת; ומבאר לנו המחבר שיש לעשות כן בעין יפה.

סימן רנ"א

שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה,

ובו ב' סעיפים.

למדנו שבערב שבת יש להתכונן לשבת. בסימן זה מתבארת תקנת חכמים שלא לעשות מלאכה כבר משעת המנחה, כדי להיות פנויים להכנת צרכי השבת. הגמרא אומרת שבזמנם הפסקת המלאכה הייתה הדרגתית, וסומנה על ידי תקיעה בשופר: תחילה סיימו מלאכתם העובדים בשדות, כיוון שהם זקוקים ליותר זמן כדי להגיע אל העיר; אחר כך תקעו כדי שבעלי החנויות יפסיקו מלאכתם; ולבסוף תקעו כדי שיידעו כולם להדליק את הנר¹. הפסקת המלאכה בסימן זה אינה שביתה מכל המלאכות האסורות בשבת, אלא עניינה שאדם יסיים לעבוד וישוב לביתו, כדי שיספיק להכין את עצמו ואת הבית לכבוד השבת.

סעיף א

^אהעושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן

^אפסחים נ' ע"ב.

1. מסכת שבת, דף לה ע"ב: "תנו רבנן: שש תקיעות תוקעין ערב שבת: ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה להבטיל עיר וחנויות, שלישית להדליק את הנר ... ותוקע ומריע ותוקע ושובת" (מובא בשו"ע בסימן רנ"ו). הרמב"ם לא הביא בהלכות שבת את הדין להימנע ממלאכה בערב שבת, אולם הביא את מנהג התקיעות (רמב"ם שבת פ"ה הל' יח-יט). ומדבריו בהלכות יום טוב (פרק ח הלכה יז) משמע שכוונתו לאיסור המלאכה, וכך כתב שם הרמב"ם: "אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו ערבי שבתות, וכל העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם".

ברכה (א); ^ביש מפרשים: מנחה גדולה (ב), ^גיש מפרשים: מנחה קטנה (ג). הגה: ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קובע עליה - שרי (ד) (אור זרוע). ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים (ה) וכל כיוצא בזה (דברי עצמו).

^בטור והמרדכי בשם המהר"ם. ^גרש"י פסחים שם לגירסת ר"א מזרחי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **סימן ברכה** - איסור מלאכה קיים רק בשבת עצמה, ובכל זאת אמרו חכמים שעבודה סמוך לשבת אינה מניבה ברכה. הפוסקים הביאו לכך שני טעמים: א. שמא מפני שעובד עד סמוך לשבת לא יקיים כראוי את המצווה להכין לשבת. ב. משום שקדושת השבת מתחילה כבר בערב שבת בשעת המנחה.

(ב) **מנחה גדולה** - כלומר חצי שעה לאחר חצות היום.

(ג) **מנחה קטנה** - שזמנה שעתיים וחצי זמניות לפני השקיעה; ואפשר להקל כשיטה זו. ומלאכת 'דבר האבד', כלומר מלאכה שאם לא יעשה ייגרם לו הפסד כספי ואי אפשר להשלימה לאחר השבת, מותר לעשותה גם אחרי שעת המנחה². וכן שכיר שאינו יכול להקדים את סיום עבודתו ביום ששי, לא נאמר בו דין זה³. יש המקלים כיום בדין זה אם יש בבית מי שמכין את כל צרכי השבת⁴. ומה טוב שכולם יעזרו בהכנות לשבת, הן בעזרה ממשית והן בהכנה רוחנית, בלימוד תורה. ובסימן רפ"ה נלמד שטוב לקרוא בערב שבת שניים מקרא ואחד תרגום.

(ד) **שרי** - מותר.

(ה) **אגרת שלומים** - כיוון שאין זו עבודתו הקבועה, וכאמור האיסור בערב שבת אינו איסור מלאכה, אלא איסור לעבוד לפרנסתו.

2. כך עולה ממשנה ברורה ס"ק ה', שכל מה שמותר לעשות בחול המועד מותר בערב שבת.

3. משנה ברורה ס"ק ג.

4. ביאור הלכה ד"ה "ויש".

מעיקף ב

¹לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת, מותר כל היום (ו). הגה: והוא הדין בגדי חבירו אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר (ז) (ב"י). ²והוא הדין למי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו (ח). הגה: אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר (ט) (מרדכי פסחים רמז תר"ג). ומסתפרין כל היום, אפילו מספר ישראל (י) (כל בו וב"י). ויש לאדם למעט קצת בלימודו בערב שבת, כדי שיכין צרכי שבת (יא) (שלטי גבורים פרק ט"ז דשבת, בשם ירושלמי פ"ק דתענית).
³טור בשם אבי העזרי ושאר פוסקים. ⁴שם בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **כל היום** - שהלא זהו צורך השבת; ואדרבה, כל איסור העבודה בערב שבת אינו אלא כדי שיוכל לעשות את צרכי השבת.
 (ז) **נוטל עליו שכר** - שאם אינו נוטל שכר הרי זו מלאכה לצורך השבת, ומה לי הכנה עבורו או עבור חבירו. אבל אם נוטל שכר, הרי זו עבודה שנאסרה משעת המנחה.
 (ח) **דרך לימודו** - וגם אם כותב בקביעות, אין זה בכלל האיסור, כי אין זו עבודה לקבלת שכר. ועוד, שלא גזרו בערב שבת על לימוד תורה. וכל אחד יכין לשבת לפי הצורך, ואם יש זמן, בוודאי שמן הראוי להקדישו ללימוד תורה.
 (ט) **בשכר** - כיוון שהדבר נחשב לעבודה.
 (י) **מספר ישראל** - למסתפר מותר, משום שהתספורת היא לכבוד השבת. ומותר גם לספר, אף שעושה זאת עבור שכר, משום שניכר לכול שהתספורת היא לכבוד שבת; בניגוד לתיקון בגד, שהתבאר לעיל שאסור, מפני שהרואה אינו יודע אם הוא נעשה דווקא לצורך שבת.
 (יא) **צרכי שבת** - איסור העבודה אינו כולל איסור על לימוד תורה; אך החכם עיניו בראשו, ולא יפגע בהכנות השבת גם מפאת לימודו.

סימן רנ"ב

מלאכות המתחילות בערב שבת ונגמרות בשבת, ובו ז'

סעיפים.

למדנו בסימן רמ"ו "שאיין אנו מצווים על שביתת כלים", כלומר שאין איסור שכלים של ישראל יעשו מלאכה בשבת, למשל במקרה שגוי עושה מלאכה בכלי של יהודי.

בסימן זה מבואר שמותר גם להתחיל פעולה קודם השבת, כאשר הכלי ימשיך את פעולתו (האסורה) בשבת עצמה. מצד עשיית מלאכה אין בכך איסור, אך לעתים אסרו זאת מחשש שבמקרה של תקלה יבוא הבעלים לעשות מלאכה בעצמו, או משום מראית העין, שהרואים יחשבו שהכלי הופעל בשבת עצמה. סימן זה דן בשאלה מתי גזרו על כך חכמים ואסרו, ומתי לא גזרו והדבר מותר. בהקשר זה, הסעיף דן גם בנתינת כלים לאיש מקצוע לפני שבת, כשאפשר שהלה יתקנם בשבת. כבר פגשנו נושא זה בשאלה מתי גוי נחשב כשליחו של ישראל, וכאן מתבארים הדברים סביב שאלת הגזרות על פעולת כלים בשבת.

סעיף א

^אמותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה, אף על פי שאינו יכול לגמרה מבעוד יום והיא נגמרה מאליה בשבת (א),
^א[עולה ממשנת ב"ה] שבת י"ז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) נגמרה מאליה בשבת - כיוון שלהלכה אין חובת שביתת כלים בשבת.

כגון: לשרות דיו (ב) וסממנים (ג) במים, והם נשרים כל השבת (ד); ולתת אונין (פירוש: אגודות) של פשתן לתנור, כדי שיתלבנו (ה); ולתת צמר לתוך היורה (ו) ¹שאינה על האש, והיא טוחה בטיט (ז), שאם ²שבת י"ח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) לשרות דיו – את הדיו ייצרו בעבר מתערובת של מים עם "עשן", שהוא חלקיקים שחורים שהיו מופקים משריפת שמן על זכוכית¹. את התערובת היו משרים יחד למשך זמן, עד ליצירת הדיו. השריית החלקים יחד אסורה בשבת משום מלאכת גיבול, שהיא תולדה של מלאכת לש. ויש אוסרים אותה משום צובע².

(ג) וסממנים – לשם הפקת צבע, שיוצר בזמנם על ידי שרייה במים של אבקה מטחינת שורשים שונים. בשבת אסורה פעולה זו משום צובע.

(ד) כל השבת – ומותר, כיוון שפעולת האדם נעשתה לפני שבת, ובשבת המלאכה נמשכת מאליה. חכמים לא גזרו במלאכות אלו שמא האדם יתערב בשבת בהכנת הצבע, משום שאין צורך בצבע בשבת עצמה.

(ה) כדי שיתלבנו – כדי לנקות וללבן את צמח הפשתן היה צריך לייבשו שעות רבות בתנור.

(ו) צמר לתוך היורה – לצורך צביעת הצמר היו משרים אותו זמן ממושך ביורה (סיר גדול) מלאה בצבע.

(ז) טוחה בטיט – כלומר שמכסה היורה מודבק ליורה, ואי אפשר להסירו בקלות.

1. ראה סיכום העניין ברמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק א' הלכה ד.

2. רמב"ם הלכות שבת פ"ט הלכה יג. ועיין במגיד משנה שם, שמביא שיש חולקים: "ואני לא הייתי סבור שיתחייב משום צובע עד שיצבע דבר שנגמרה בו מלאכת הצבע, אבל צביעת מים שאינו לצורך – לא". והמגיד משה עצמו מסכים עם הרמב"ם כי יצירת הצבע היא גמר מלאכה. ומשמע מכאן שצביעת מים כשאינו מכוון לכך, כמו חומר ניקוי שנמצא באסלה ומחטא וגם צובע את המים, אין כאן לא יצירת צבע ולא גמר מלאכה של צביעה על דבר קשיח, ובנוסף אינו מכוון לצבע, ויש מקום להקל. ועיין דברי הרב עובדיה יוסף, חזון עובדיה חלק ה' עמוד כ"ח, שמקל בדין זה.

היא על האש אסור שמא יחתה (ח) (פירוש: יגלה ויעור הגחלים במחתה), ואפילו אינה על האש, אם אינה טוחה בטיט – אסור, שמא יגים בה בכף (ט), ויהמגים בקדרה, אפילו אינה על האש, חייב משום מבשל (י); ומוותר לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים, והם נצודים בשבת (יא); ומוותר למכור לגוי ולהטעינו סמוך לחשיכה, ובלבד שיציא מפתח ביתו מבעוד יום (יב). הגה: ויש מתירין שיוציא הגוי לפירוש רש"י שם. ¹ שבת יז ע"ב. ² שבת יח ע"ב, וכרבי עקיבא אליבא דבית הלל.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **שמא יחתה** – בזמנם ביטלו על גבי גחלים; האש לא הייתה יציבה, וכשהגחלים עממו היה צורך לחתות בהם, כלומר להפכם וללבות את האש. חיתוי כזה אסור בשבת משום מלאכת מבעיר, וכדי שלא נבוא לחתות אסרו חכמים כל השארת סיר על אש גלויה בשבת. לכן אין להשאיר צמר בסיר על האש אף אם נותן אותו על האש ביום ששי – שמא יחתה. ואף על פי שכאמור אין חובת שביתת כלים³.

(ט) **יגיס בה בכף** – 'להגיס' פירושו לערבב.

(י) **חייב משום מבשל** – כיוון שההגסה היא מצרכי הבישול. פרטי איסור הגסה מבוארים בסימן שי"ח סעיף י"ח.

(יא) **ניצודים בשבת** – כלומר להציב ביום ששי מלכודות ורשתות כדי שבעלי החיים יילכדו בהן בשבת. ובשבת עצמה אסור מדרבנן להציב מלכודות, כיוון שגורם במעשיו לצידה בשבת. ובמלכודת שניצודים בה מיד האיסור בשבת הוא מהתורה.

(יב) **מבעוד יום** – שמוותר למכור לגוי סחורה כלשהי סמוך לשבת, ולהטעינה על כתפו או על חמורו, והגוי אינו נחשב כשליח היהודי בטלטול ובהוצאת

3. בסימנים הבאים תבואר גזרת 'שמא יחתה', שעיקרה נאמר על אוכל שהושאר על האש מערב שבת.

בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל (יג), ויש להחמיר (יד) (הגהות מרדכי פ"ק דשבת), ועיין לקמן סי' שכ"ה (טו).

סעיף ב

ומוותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן (פירוש: האומן שמעבד ומתקן העורות), סמוך לחשיכה (טז), ¹אם קצץ לו דמים (יז) או שעושה אותם 'שבת י"ז ע"ב. 'תוספות שבת י"ט ע"א, והרא"ש, ורמב"ם פרק ו' מהל' שבת [הי"ב].

שולחן ערוך כפשוטו

הסחורה אם יצא מבית היהודי לפני השבת. דין זה אינו עוסק בשביתת כלים, ומובא כאן מפני הדמיון בין ההלכות: כמו בשביתת כלים, גם כאן זו פעולה האסורה בשבת עצמה (משום שהגוי נחשב כשליח של יהודי לחילול שבת), אולם מותר לעשותה בערב שבת, אף אם היא תימשך בשבת.

(יג) בבית ישראל - לדעה זו מותר אפילו אם הגוי לא ייצא מביתו של היהודי מבעוד יום, ובתנאי שיש לגוי מקום בבית היהודי שהוא יכול להשאיר בו את הסחורה, ואז כשמוציא בשבת הוא נחשב כמוציא מרשותו שלו לצרכו. **(יד) ויש להחמיר** - כי הרואים אינם יודעים שהמקום מושאל לגוי, ונראה שהגוי מוציא בשליחותו של ישראל.

(טו) סימן שכ"ה - שם נדון בהרחבה דין גוי העושה מלאכה בעבור יהודי. בסעיף א' שם הובא דין זה, וגם שם הכריע הרמ"א שאפילו ב'יחד לו מקום' יש להחמיר.

(טז) סמוך לחשיכה - אפילו סמוך לחשיכה, ואין אומרים שהוא נראה כשלוחו לעשות מלאכתו דווקא בשבת.

(יז) קצץ לו דמים - שקבע לו שכרו, וכך נחשב הגוי כעובד עבור שכרו, ולא כשליח היהודי⁴.

4. כפי שראינו בתחילת סימן רמ"ד.

בטובת הנאה (יח), ^חוהוא שלא יאמר לו לעשות בשבת (יט), ^טוגם שיעשה הגוי המלאכה בביתו (כ). הגה: ואם לא קצץ, אסור בערב שבת (כא) (רא"ש). ועיין לעיל סי' רמ"ז (סעיף ד') דיש חולקין אם עושה לו בחנם, דהיינו בטובת הנאה. ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה צריך לומר [לו] שלא יעשה בה בשבת (כב). הגה: ואפילו נתנם לו כמה ימים לפני שבת (כג).

^חרמב"ם שם וסמ"ג והתרומה ושאר פוסקים. ^טציינתיו לעיל סימן רמ"ד סעיף ה' [אות ז']. 'רוקח בשם הירושלמי סוף פ"ק דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) בטובת הנאה - כלומר שהיהודי אינו משלם לגוי, אולם הגוי יודע שתמורת הטובה הזו יוכל הוא לקבל סיוע מהיהודי כשיצטרך, והדבר נחשב כנתינת שכר.

(יט) לעשות בשבת - ואם אומר לגוי שיעשה בשבת, נחשב הגוי כשליחו לעבודה זו.

(כ) בביתו - ואם עושה זאת בבית היהודי הוא נראה כשכירו, ואסור משום מראית העין⁵.

(כא) בערב שבת - כיוון שאם נתן לו לעשות מלאכה בערב שבת ולא קצץ, נראה כאילו אמר לו לעשות בשבת. ובשאר ימות השבוע מותר אפילו לא קבע לו תשלום, כפי שהתבאר בסימן רמ"ז.

(כב) בשבת - אמנם מותר לתת לגוי מלאכה בערב שבת בקציצת דמים או בטובת הנאה, אולם יש הבדל ביניהם: בקציצת דמים הוא נחשב תמיד כעושה בעבור עצמו, ואין צורך להעיר לו גם אם רואים אותו בעבודתו בשבת; אבל בטובת הנאה, אם היהודי רואה שהגוי עושה בשבת ואינו אומר לו כלום הרי הוא נראה כשליחו, וצריך להעיר לו שלא יעשה זאת בשבת.

(כג) לפני שבת - וגם אז, אם נתן לו בטובת הנאה יש להעיר לו אם רואה שעושה מלאכתו בשבת, אחרת נראה כעושה זאת בשליחות של היהודי.

5. כפי שהתבאר בתחילת סימן רמ"ד.

סעיף ג

וְאִם הִיְתָה מִלֹּאכָה מְפֹרָסֶמֶת וַיְדוּעָה שֶׁהִיא שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹשָׂה אוֹתָהּ בַּמָּקוֹם מְפֹרָסֶם, טוֹב לְהַחֲמִיר וּלְאַסּוֹר (כד).
גם זה ציינתיו לעיל סימן רמ"ד בסעיף ד' [אות ה'].

סעיף ד

לְכָל שֶׁקֶצֶץ (כה), אֵף עַל פִּי שִׁיעֵשָׂה הַגּוֹי מִלֹּאכָה בַּשַּׁבָּת, מוֹתֵר לְיִשְׂרָאֵל לִלְבוֹשׁ הַכֹּלִי בַּשַּׁבָּת עֲצָמָה, דְּכָל שֶׁקֶצֶץ, אֲדַעְתִּיהָ דִּנְפִשִּׁיהָ קָא עֲבִיד (כו). הַגָּה: וַיֵּשׁ אוֹסְרִין לִלְבוֹשׁוּ כָּל שִׂידוּעַ שֶׁהַגּוֹי גָּמְרוּ בַּשַּׁבָּת (כז) (מהרי"ל, וב"י, וב"י בשם הגהות אשר"י פ"ק דשבת והרוקח), וְצָרִיךְ לְהַמְתִּין בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְהַר"ן [ז ע"א] אֵהָא דַּשַּׁבָּת י"ט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) להחמיר ולאסור – אף שמותר מעיקר הדין, שהלא קצץ דמים והגוי עובד לעצמו; ובכל זאת טוב להימנע מכך בפרהסיא, כיוון שהרואים עלולים לחשוב שהגוי עובד בשליחותו.

(כה) שקצץ – שקבע עם הגוי מחיר ולא אמר לו שיעשה דווקא בשבת, ואז כאמור הדבר מותר.

(כו) קא עביד – תרגום: שכל הקובע מחיר, על דעת עצמו הוא (הגוי) עושה. וההיתר מותנה בכך שהגוי לא כיוון במלאכתו שיהודי ייהנה ממנה בשבת עצמה⁶.

(כז) שהגוי גמרו בשבת – כיוון שאסור ליהנות ממלאכה שגוי עשה עבור יהודי בשבת, וקציצת הדמים אינה מועילה לכך⁷.

6. כך כתבו כאן האחרונים, ובכך תירצו את דין הדלקת הנר בסימן רע"ו סעיף א, שם אסר המחבר ליהנות בשבת מנר שהדליק גוי, והרמ"א הוסיף שהאיסור קיים אף אם קצצו לו דמים. וטעם הדבר, שאם הגוי עושה מלאכה כדי שיהודי ייהנה ממנה בשבת, הרי הוא נחשב כשלוחו. ויש המתירים אפילו בנר, ואפשר לסמוך עליהם בשעת הדחק; ועיי' בכך רב פעלים ח"ב, או"ח סימן מג.

בכדי שיעשו (כח) (או"ז), והכי נהוג לכתחלה **(כט)**, אם לא שצריך אליו בשבת שאז יש להקל **(ל)**; ואם יש לתלות שנגמר בערב שבת, מותר בכל ענין **(לא)** (שלטי הגבורים). ודוקא אם שגר לו הגוי לביתו, אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב **(לב)** (מרדכי פ"ק דביצה, ואו"ז, והגמ"י פ"ב מהל' יום טוב, והגהות אשר"י פ"ג דביצה). וכל זה בכלים שעשה לישראל **(כ"י)**, אבל גוי שעושה מנעלים על המקח **(לג)**, מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם **(לד)** (הגהות אשר"י פ"ג דביצה), ובלבד שלא יקצוץ עמו דמי המקח **(לה)**.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) בכדי שיעשו - לדעה זו אסור להשתמש בכלי זה מיד בצאת השבת, אלא יש להמתין לאחר השבת את משך הזמן שבו עבדו על הכלי בשבת.

(כט) והכי נהוג לכתחילה - גם לדעת הרמ"א אין איסור מעיקר הדין להשתמש בחפץ אפילו בשבת עצמה, כיוון שכאשר קובעים מחיר הגוי עובד עבור עצמו; אלא שצריך להתרחק ממראית עין של איסור⁷.

(ל) יש להקל - כעיקר הדין וכדעת המחבר.

(לא) מותר בכל עניין - ובמקרה זה מותר ליהנות מהכלי בשבת עצמה, ואף אם אין זו שעת הדחק.

(לב) בשבת וביום טוב - כיוון שאז נראה שביקש מהגוי לעבוד דווקא בשבת.

(לג) מנעלים על המקח - כלומר שמייצר כלים (כגון נעליים) כדי למכרם, בלי שמישהו הזמין ממנו.

(לד) ולנועלם - כיוון שאין זה נראה שהגוי ייצר את הנעליים בשליחותו; ואחרי שבת ילך וישלם.

(לה) דמי המקח - בשבת. כיוון שאסור לדבר בענייני עסקים בשבת, שנאמר "ממצוא חפצך ודבר דבר". דיני דיבורי חולין בשבת יתבארו בסימנים ש"ו-ש"ז.

7. דין זה נלמד מהאיסור ליהנות בשבת מנר שהדליק גוי בשבת בשביל ישראל, אף אם קצץ דמים (סימן רע"ו. עיין בהערה הקודמת). ואסרו שמא יבוא לבקש ממנו בשבת עצמה, ויהיה שלוחו.

8. ולשיטה זו האיסור שראינו בהערה הקודמת נאמר דווקא בנר, שבו גזרו איסור שמא יאמר לגוי בשבת עצמה, כיוון שיש להדליק את הנר דווקא בזמן שהוא נצרך.

סעיף ה

(לו) ¹⁰ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים וחולכים בכל השבת (לז); ולהניח קילור (פירוש: סם של רפואה שנותנים על העין) עבה על העין, אף על פי שאסור להניחו בשבת (לח); ולתת מוגמר תחת הכלים (לט) ¹¹שבת י"ח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) **הקדמה לסעיף** - סעיף זה דן בשורה של פעולות שנמשכות זמן מה. פעולות אלו אסור לעשותן בשבת, אולם מותר להתחילן בערב שבת, אף שנמשכות בשבת. בכל אחת מהפעולות עלינו להבין מדוע נאסרה הפעולה בשבת, ומדוע אין חוששים להתחילה לפני שבת. המלאכות בסעיף זה הן מלאכות חקלאיות ועבודות בית, ורובן אינן מעשיות כיום, אולם אפשר ללמוד מהן את העיקרון גם למציאות שלנו. העיקרון העולה מהסעיף הוא שאף שאין חובת שביתת כלים, לעתים גזרו חכמים במלאכות שהרואים סבורים שנעשו בשבת. לעומת זאת לא גזרו במלאכות שבדרך כלל מופעלות מראש, ולכן מותר להפעיל מחשב בערב שבת כדי שיעבוד מאליו בשבת, וכן כל כיוצא בזה.

(לז) **בכל השבת** - השקיית גינה אסורה בשבת, והיא תולדה של מלאכת זורע. ומותר לפתוח את ברז המים בערב שבת וההשקיה תתבצע גם בשבת, שהלא איננו מצווים על שביתת כלים, ולא חששו חכמים שיחשדו בו שפתח את הברז בשבת עצמה. וכן מותר להשקות את הגינה על ידי מנגנון השקיה אוטומטי, כיוון שהרואה יודע שדרך לכוון את מערכת ההשקיה מראש.

(לח) **שאסור להניחו בשבת** - משום שחכמים אסרו לעשות דברי רפואה בשבת, שמא יבוא לשחוק סממנים כדי להפיק תרופות בשבת עצמה⁹.

(לט) **תחת הכלים** - 'נתינת המוגמר' היא פיזור מיני בשמים על גחלים, והכלים הם בגדים המונחים מעל המוגמר כדי לבשם. ובשבת עצמה אסור

9. הדברים האסורים מפורטים בכמה משניות (כגון בשבת דף ק"א ע"א). טעם שחיקת הסממנים הוא מדברי עולא (שבת דף נג ע"ב). האיסור הוא רק ב'מיחוש בעלמא', ולא בסבל רב, כמבואר בשו"ע בתחילת סימן שכ"ח. ושם בע"ה נבאר דין זה.

והם מתגמרים מאליהם כל השבת (מ), ואפילו מוגמר מונח בכלי (מא), דאין אדם מצווה על שביתת כלים; ולתת שעורים בגיגית לשרותן (מב); וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים (מג), והשמן והיין היוצא מהם מותר (מד) (ועיי' לקמן סימן שבת י"ט ע"א ממשנה ו' פ"ב דעדויות וכרבי ישמעאל).

שולחן ערוך כפשוטו

לפזר את הבשמים על הגחלים, משום מלאכת הבערה.
(מ) כל השבת – ולא גזרו במוגמר שמא יחתה בגחלים, כפי שגזרו בבישול (כמבואר בסימן הבא).
(מא) מונח בכלי – ההיתר לא נאמר רק כשהגחלים מונחים בארץ (ואז מותר גם לבית שמאי, כיוון שאין כאן כלי שנועשית בו מלאכה), אלא מותר גם כשהם מונחים בכלי, כיוון שלהלכה אין איסור שביתת כלים.
(מב) שעורים בגיגית לשרותן – בשבת עצמה אסור לעשות זאת משום איסור זורע, שעל ידי ההשריה הזרעים צומחים, כפי שמפורש בסימן של"ו סעיף יא¹⁰.
(מג) על זיתים וענבים – בשבת עצמה מלאכה זו אסורה משום סוחט, אולם בערב שבת התירוה חכמים.
(מד) מותר – ולא גזרו שמא יבוא לסחוט כדי למהר את הפקת היין והשמן. ועוד, שאין כאן איסור נולד, כי התהליך התחיל לפני כניסת השבת.

10. ואסור גם בפירות שאינם צומחים אם שורה אותם כדי להפריד את הפסולת, משום שהדבר דומה לבורר, כמבואר בסימן שי"ט סעיף ח. ובע"ה שם נסביר פרטי דין זה.

ש"כ סעיף ב' (מה); וכן בוסר (מו) ומלילות (מז) שריסקן מבעוד יום, מותרים המשקים היוצאים מהם (מח); ומוותר לתת חטים לתוך רחיים של מים, סמוך לחשיכה (מט). הגה: ולא חיישינן להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת. ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול (נ) (טור, ותוספות, והרא"ש פ"ק דשבת, וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה, והגהות מימוניות פ"ו, ותשובת מהרי"ו סימן ק"ל, ואגור), והכי נהוג לכתחלה (נא). מיהו במקום פסידא יש להקל (נב), כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד (נג).^פ שבת יח ע"א [וכרב יוסף].

שולחן ערוך כפשוטו

(מה) סימן ש"כ סעיף ב - בסימן ש"כ מבוארים דיני סחיטה בשבת. שם בסעיף א' נפסק שמשקים היוצאים מזיתים או מענבים בשבת הרי הם אסורים, ובסעיף ב' מבואר שאם תהליך הסחיטה התחיל בערב שבת - מותרים. פרטי דינים אלו יבוארו בע"ה בסימן ש"כ.

(מו) בוסר - ענבים שאינם בשלים לגמרי, וסוחטים אותם לצורך בישול. ובשבת עצמה אסור לעשות כן משום איסור סוחט.

(מז) ומלילות - שיבולים שלא בשלו לגמרי, ואפשר להוציא מהן מיק. ובשבת עצמה אסור משום איסור טחינה, כפי שנבאר בע"ה בסימן ש"כ א' סעיף יט.

(מח) המשקים היוצאים מהם - בסימן ש"כ מבואר שלעיתים אסרו חכמים שמן ויין שזבו מאליהם בשבת, שמא יבוא לסחוט את הזיתים והענבים. אולם חכמים לא גזרו כאשר התהליך התחיל עוד מערב שבת.

(מט) סמוך לחשיכה - ובשבת עצמה מלאכה זו אסורה משום טוחן.

(נ) להשמעת הקול - לדעה זו אסור להתחיל בערב שבת פעולה הנמשכת בשבת אם היא מלווה בהשמעת קול חזק, משום שהשומעים יחשבו שהפעיל את הריחיים בשבת עצמה.

(נא) לכתחילה - לחשוש לחומרה זו. והמחבר לא פסק חומרה זו להלכה.

(נב) במקום פסידא יש להקל - שאם מפסיד ממון רב אם ישבית את הרחיים בשבת, יכול לסמוך על הדעה הראשונה, ולהפעילם מיום ששי.

(נג) סימן רמ"ד - סעיף ו'; ושם לא חשש הרמ"א להשמעת הקול, משום

ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר (נד) מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול (אגור), ועיין לקמן סימן של"ח (סעיף ג').

סעיף ו

ע"א יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו⁹ בידו, ולא בקולמוסו (נה), שמא ישכח ויוציא (נו). אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה, לפי שאינו שוכחן (נז).

⁹שבת י"א ע"א במשנה. ¹⁰לפירוש הרמב"ם בסוף פרק י"ט מהל' שבת, וכתב הב"י 'ואפשר שזה היה דעת הרי"ף והרא"ש'. [סוף הסעיף, וכן הסעיף הבא, משבת י"ב ע"א].

שולחן ערוך כפשוטו

ההפסד המרובה.

(נד) זייגע"ר - שעון בידיש. מדובר כאן בשעון קיר שיש למתוח פעם ביום, והוא משמיע קול רם בכל שעה עגולה. ולא אסרו חכמים לעשות כן משום השמעת הקול, כיוון שידוע שהקול נעשה מאליו, והפעלתו נעשית לפני שבת. לכן גם לדעת הרמ"א מותר להשתמש במכשיר המשמיע קול, אם ידוע שהוא מכוון מראש, כגון שעון מעורר וכיוצא בזה.

(נה) קולמוסו - נוצה או קנה שהיו טובלים בדיו וכותבים בהם; מעין עט של זמנם.

(נו) שמא ישכח ויוציא - אחת ממלאכות שבת היא מלאכת הוצאה, ועניינה הוצאת חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, או העברת חפץ ארבע אמות ברשות הרבים. לכן אסרו חכמים עוד מערב שבת לצאת עם חפצים קטנים שדרך האדם לטלטלם בחול, כדי שלא ישכח ויצא איתם בשבת¹¹.

(נז) שאינו שוכחם - שמפאת חשיבותם לא ישכח להצניע אותם לפני כניסת השבת. לדעת המחבר ההיתר קיים בין אם הוא אוחז את התפילין בידיו ובין אם הוא מניחן כבשעת התפילה; אולם חלק מן הפוסקים חולקים על המחבר, וסוברים שההיתר נאמר דווקא כשהתפילין מונחות עליו, משום שהוא רגיל

¹¹ המחבר הקפיד לכתוב על טלטול המחט "בידו", כיוון שאם המחט תחובה בבגדו הרי שאיסור הטלטול הוא מדרבנן, ולא גזרו בו חכמים גזרה לגזרה.

סעיף ז

מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (נח).

שולחן ערוך כפשוטו

לחולצן לפני הלילה, וכן למשמש בהן ולזכרן. כיום ברוב המקומות בארצנו יש עירוב, ולכן הגזרות שבסעיף זה אינן שייכות. **(נח) לצאת בו בשבת** - "למשמש בכליו" פירושו לבדוק את בגדיו. איסור הוצאה והעברה בשבת אינו רק בחפץ שמחזיקים ביד, אלא גם בחפץ הנמצא בכיס. לכן כששובתים במקום שאין בו עירוב יש להיזהר ולרוקן את הכיסים לפני שבת. וכן נכון לבדוק לפני שבת שאין בכיסים חפצי מוקצה, וזה שייך גם במקום שיש בו עירוב.

סימן רנ"ג
דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות
בערב שבת, ובו ה' סעיפים.

בסימן הקודם למדנו שמותר מעיקר הדין להתחיל מלאכה בערב שבת אף שתימשך מאליה בשבת. בסימן זה ובסימנים הבאים יתבאר שבבישול אוכל הדבר אסור. כאשר נותנים על האש לפני שבת מאכל שאינו מבושל כדי שיתבשל בשבת, אין כאן איסור תורה של בישול, כיוון שפעולת האדם התבצעה לפני שבת; ואולם, חכמים אסרו את הדבר "שמא יחתה בגחלים". להבנת חשש זה יש להקדים ולומר שעד לפני כמה דורות הבישול התבצע על אש שדלקה בעצים או בגחלים, וכאשר האש נחלשה היה צורך לחתות בגחלים כדי שהמאכלים ימשיכו להתבשל. ומתוך שאדם בהול להכין את מאכלי השבת, חששו חכמים שישכח ויחתה גם בשבת. חלק מהפרטים בדינים אלו אינם נוגעים למציאות של היום; כדי להבין את דברי המחבר בסימן סבוך זה נשתדל בעזרת ה' להסביר בקיצור את דברי השולחן ערוך, ולהלכה נדגיש את הדינים השייכים למציאות שלנו כיום.

סעיף א

^אכירה (א), שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות – אם הוסקה בגפת שהוא ^אשבת ל"ו ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **כירה** – סעיף זה עוסק בשלושה סוגי תנורים שהיו בזמן חז"ל. הראשון נקרא **כירה**, שהיא תנור רחב שאפשר להניח עליו שתי קדירות. הכירה היא התנור הנפוץ ביותר, והיא פחות חמה מן התנורים האחרים. השני הוא **תנור**, שהוא החם מכולם. התנור רחב בתחתיתו וצר בחלקו העליון, לכן חומו רב, ויש בו מקום לקדרה אחת. השלישי נקרא **כופת**, שהוא כעין כירה קטנה, שרוחבו למטה כרוחבו למעלה, אבל הוא צר מכירה, ואין בו מקום אלא

פסולת של זיתים, או בעצים (ב), אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום בלשהותו עליה (ג), אלא אם כן נתבשל כל צרכו (ד) והוא מצטמק (פירוש: הולך וחסר) ורע לו (ה), דליכא למיחש שמא יחתה (ו), או שהיה חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי (ז); אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו – חיישינן שמא יחתה (ח), ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף, דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים (ט), או קטם, דהיינו יכרי' הושעיא [ל"ז ע"א] ורבה בר בר חנה [ל"ז ע"ב], לדעת הרי"ף, וכן דעת השאלתות והר"י ברצלוני והרמב"ב בפ"ג מהלכות שבת ה"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

לקדרה אחת.

(ב) או בעצים – ההסקה בגפת או בעצים יוצרת אש חזקה וחמה.

(ג) להשהותו עליה – מפני החשש שמא יחתה בגחלים, כפי שביארנו בהקדמה לסימן.

(ד) נתבשל כל צרכו – שנגמר בישולו, והוא ראוי לגמרי למאכל.

(ה) מצטמק ורע לו – והמשך הבישול מזיק למאכל.

(ו) שמא יחתה – ובמצב זה לא חששו חכמים שמא יחתה בגחלים, כי תוספת החום רק תזיק לבישול.

(ז) בלא חיתוי – כלומר: גם בבשר חי לגמרי לא חששו חכמים שמא יחתה, כיוון שבלייל שבת החיתוי אינו עוזר לו כלל, ועד הבוקר הבשר יהיה מוכן גם בלא חיתוי.

(ח) חיישינן שמא יחתה – שאם מדובר בבשר שאינו מבושל לגמרי, אסור להשאירו על האש מערב שבת, אלא אם כן יתקיימו בו התנאים המפורטים להלן.

(ט) כל הגחלים – וכיוון שהכירה עדיין חמה הבישול נמשך, אולם אין חשש שמא יחתה.

שכסה הגחלים באפר למעט חומם (י); וואם נתן בה חתיכה חיה (יא), מותר כאילו היתה כולה חיה, דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה (יב).¹ וואפילו אינה גרופה (פירוש: שמשך הגחלים מהתנור) וקטומה (פירוש: שכיסה הגחלים באפר), מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה (יג). וואם הוסקה בקש או בגבבא (יד), מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה. הגה: שתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס ביניהם, האחת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה אף על פי שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה (טו) (שבת לו ע"א).² ויתנור (טז), אפילו אם הוסק בקש וגבבא, אסור אפילו³ שבת י"ח ע"ב. ¹שבת ל"ז ע"א. ²שבת ל"ו ע"ב. ³שבת ל"ח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

- (י) **למעט חומם** – ואף שעדיין יש גחלים בתנור לא גזרו חכמים שמא יחתה, כיוון שכיסוי הגחלים מזכיר לו שלא לחתות.
- (יא) **חתיכה חיה** – כלומר: אם הכניס לתוך הקדרה קודם שבת חתיכה אחת של בשר שאינו מבושל כלל.
- (יב) **מסיח דעתו ממנה** – כפי שראינו למעלה בתבשיל שכולו חי.
- (יג) **חוצה לה** – כלומר: מותר להניח בערב שבת קדירת מאכל שאינו מבושל סמוך לכירה דולקת, שכיוון שאין בכך דרך בישול, לא חששו חכמים שיבוא לחתות את הגחלים בכירה.
- (יד) **בקש או בגבבא** – קש הוא הגבעול היבש של הדגן, וגבבה היא ערמת זרדים יבשים. הסקה בהם מפיקה חום מועט יותר מאשר הסקה בגפת או בעצים, וחיתוי אינו מועיל בהם; לכן אין בהם חשש שמא יחתה.
- (טו) **משאינה גרופה וקטומה** – כלומר: מותר לשהות על כירה שמתקיימים בה תנאי ההיתר, אף אם סמוכה לה כירה שלא התקיימו בה תנאים אלו, כשם שמותר לשהות צמוד לכירה; שלא גזרו אלא על גחלים שתחת הקדרה שבה האוכל.
- (טז) **ותנור** – שחומו גדול מאוד, כפי שביארנו בס"ק א'.

לסמוך לו, 'אפילו אם הוא גרוף וקטום (יז). הגה: כל זמן שהיד סולדת בו (יח) (הגהות מרדכי תנ"י). וכל שכן שאסור לשהות בתוכו או על גבו (יט).¹ וכוּפּח, שהוא מקום שפיתת קדירה אחת (כ) – אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה (כא); בגפת או בעצים דינו כתנור (כב). הגה: ותנורים שלנו דינם ככירה (כג) (ר"ן שבת יז ע"ב, וכל בו, וכן משמע מפירש"י).¹ מחשמות הגמרא שם לדעת כל הפוסקים. "שבת לח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) גרוף וקטום – ההיתרים שנאמרו בגוף התבשיל לגבי השהיות על גבי כירה, שייכים גם בתנור: מותר להשהות קדירה אם התבשיל מבושל לגמרי ותוספת בישול רק תזיק לו, או אם יש בו חתיכה חיה. אולם ההיתרים שנאמרו בחום האש, נאמרו על כירה ולא על תנור. בתנור, שחומו רב, חששו חכמים שמא יחתה אפילו אם הוסק בקש וגבבה, אפילו אם גרף וקטום, ואפילו להניח סמוך לתנור אסור.

(יח) שהיד סולדת בו – כלומר שהתנור חם מאוד, כך שיד המונחת עליו תיכווה.¹ אבל אם מפני שגרף וקטום התנור הצטנן והיד אינה סולדת בו עוד, אין בתנור זה כוח לבשל כלל, ומותר להשהות עליו. וכן מותר לסמוך את התבשיל לתנור ולהניחו במקום שאין היד סולדת בו. דין זה מוסכם על המחבר.

(יט) או על גבו – שהלא בכל מקום שהיד סולדת בו אסור להניח אפילו סמוך לתנור.

(כ) קדירה אחת – הכופח חם יותר מכירה ופחות מתנור, כמבואר בס"ק א'.

(כא) ככירה – שמותר להשהות קדירה על גביה מערב שבת אם הוסקה בקש או בגבבה.

(כב) כתנור – שאסור אפילו אם גרף או קטום.

(כג) ככירה – דבריו נאמרו על התנורים שבימיו, שלא היו רחבים למטה וצרים למעלה כבימי התלמוד. ובדינם של התנורים החשמליים שלנו נדון

1. שיעור זה יתבאר בע"ה בסימן שי"ח.

^טואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו – מותר (כד) אפילו הוא מצטמק ויפה לו (כה); ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו – אסור עד מוצאי שבת (כו); ואם עבר ושהה (כז) – אסור בשניהם (כח). הגה: עד בכדי שיעשו (כט) (הגהות אשרי, וב"י בשם הרמב"ם). ואם החזירם (ל) גוי בשבת, דינו כשכח ^טשם לפירוש הרי"ף והרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

הסעיף.

(כד) מותר – שבתבשיל שלא התבשל בשבת לא גזרו חכמים אם השהה בשוגג.

(כה) מצטמק ויפה לו – כיוון שאין בתוספת בישולו הנאה מרובה.

(כו) על מוצאי שבת – שכיוון שהמאכל התבשל בשבת אין ליהנות מהאיסור (מדברי חכמים) שעשה, גם אם שגג.

(כז) עבר ושהה – במזיד.

(כח) בשניהם – בין אם היה התבשיל מבושל כל צרכו לפני שבת ובין אם לאו. **(כט) בכדי שיעשו** – האיסור לאכול את התבשיל אינו רק בשבת, אלא גם במוצאי שבת אין לאוכלו עד שיחלוף שיעור זמן שהיה אפשר לבשל בו את התבשיל לאחר השבת.

(ל) החזירם – איסור 'החזרה' הוא איסור נוסף על גזרת 'השהיה', ויתבאר באריכות בסעיף הבא. עניינו הוא שתבשיל המונח על הכירה בשבת בהיתר והוסר ממנה, אין להחזירו לכירה אם אינה גרופה וקטומה. ואגב הדיון בהשהיה בדיעבד מביא כאן הרמ"א את דין ההחזרה בדיעבד.

ושהה (לא) (הגהות אשרי); ואם החזירם ישראל, דינו כעבר ושהה (לב) (הגהות מרדכי), ואם מצטמק ורע לו מותר, שהרי לא נהנה מן האיסור (לג) (ב"י), ועיין לקמן ריש סי' רנ"ז. ויש אומרים (לד) שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פירוש: שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו) (לה), או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו – מותר להשהותו על גבי כירה, הגה: או אפילו על גבי תנור (הרב המגיד פ"ג ה"ח, והגהות מרדכי, ומשמע ממיימוני פ"ג, ור"ן שבת יז, וב"י), אפילו הוסק בגפת ועצים אפילו אינה גרופה וקטומה (לו); לפירוש רש"י ור"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) כשכח ושהה – כלומר שאם המאכל היה מבושל כל צורכו מותר בדיעבד אף אם היה מצטמק ויפה לו, וכן אם הייתה בו חתיכה חיה. אבל בקדורה שאינה מבושלת אסור.

(לב) כעבר ושהה – במזיד²; ואסור אף במבושל כל צרכו, ומותר רק אם מצטמק ורע לו.

(לג) מן האיסור – אלא להפך, האיסור רק פגם בתבשיל, ולכן לא אסרו אותו בדיעבד.

(לד) ויש אומרים – כעת מביא המחבר שיטה שנייה, ולפיה ההיתר להשהות אינו רק במבושל כל צרכו כבשיטה הקודמת, אלא כבר מבישול מינימלי המכשיר את המאכל לאכילה בשעת הדחק.

(לה) כל צרכו – אותו בן דרוסאי היה נרדף על ידי הרשויות ולא טרח לבשל את אוכלו כראוי, והסתפק בבישול מינימלי. נחלקו הפוסקים אם 'מאכל בן דרוסאי' נתבשל שליש מזמן הבישול המלא או חצי ממנו, ולמעשה קשה לחשב את דרגת הבישול, והעיקר לענייננו שבכניסת השבת התבשיל יהיה אכיל.

(לו) אינה גרופה וקטומה – שכאמור, לדעה זו לא חששו שמא יבוא לחתות

2. הטעם שמחמירים בהחזרה בשוגג כהשהיה במזיד, משום שבהחזרה עושה בשבת עצמה מעשה בידיים.

ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי (לז), וכן לענין אם נטל הקדירה מעליה ובא להחזירה עליה בשבת (לח); ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי – אסור (לט); ואין צריך לומר אם עבר ושהה (מ). הגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה (מא) (רא"ש). ³וכל זה בענין שהיה, שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או על גבי אבנים ואינה נוגעת בגחלים; אבל יטור ורא"ש שם, והר"ן בשם הגאונים, והמגיד בפ"ג ה"ד מהל' שבת לדעת הרמב"ם, והגהות מיימוניות שם, וספר התרומה וספר המצוות.

שולחן ערוך כפשוטו

בגחלים כשהתבשיל ראוי לאכילה על ידי הדחק.
(לז) בן דרוסאי – אולם התבשל קצת, שהלא בקדרה חיה ראינו למעלה שמותר אפילו לדעה המחמירה.
(לח) בשבת – שלענין איסור ההחזרה, שיתבאר בסעיף הבא, מודה דעה זו שאסור להחזיר בשבת על הכירה גם אם התבשיל מבושל כמאכל בן דרוסאי.³
(לט) אסור – שגם לשיטה זו, אם עברו על איסור השהיה והמאכל התבשל בשבת הרי נאסר בכך.
(מ) עבר ושהה – כלומר: כל שכן שאם עבר במזיד נאסר המאכל בדיעבד.
(מא) כסברא אחרונה – ומותר להשהות על האש מאכל מבושל הראוי לאכילה על ידי הדחק. הרא"ש הסביר שמקלים בדין זה כיוון שבני ישראל מחמירים במצווה לענג השבת⁴, ולמעשה גם הספרדים סומכים בדין זה על הסברה המקלה.⁵

3. שכפי שנראה בסעיף הבא, טעם איסור החזרה הוא שנראה כמבשל, וגם כאשר האוכל ראוי לאכילה עשוי הרואה לחשוב שהמניח על הכירה מבשל בשבת.

4. שבת פרק ג אות ב; ומלשוננו: "וישראל אדוקין במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר – הנח להם".

5. על פי ילקוט יוסף חלק רביעי, שבת כרך א' עמוד צ'.

הטמנה על גבי גחלים – לדברי הכל אסור (מב). הגה: ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי (מג); וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם (מד); ואם לא נתקן מן האש ונמצאו על גבי האש בשבת, יש להסירו משם על ידי גוי (מה) (מרדכי רמז רצ"ט, והגהות מיימוניות פ"ו); ואם ליכא (מו) גוי, מותר לישראל להסירו משם; ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענע קצת דבר שאין

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) אסור – סעיף זה עוסק כאמור בהשהיה, שהיא נתינת התבשיל על הכירה בערב שבת, ובה גזרו חכמים ואסרו לעשות כן במאכל שאינו מבושל, שמא יחתה. גזרה נוספת המתבארת בסימן רנ"ז היא 'הטמנה': הנוהג היה להטמין, כלומר לכסות ולעטוף תבשילים מערב שבת, כדי שישמרו עד חומם עד שייאכלו בשבת; חכמים גזרו שלא להטמין בדבר המוסיף חום, שמא יטמין ברמץ ויחתה בגחלים. כאן מלמד אותנו הרמ"א שהדיון בהשהיה שייך רק כאשר הקדרה אינה נוגעת ישירות בגחלים, אבל אם היא מונחת עליהם ממש – הרי זה כהטמנה בדבר המוסיף חום, האסורה גם במאכל מבושל. טעם הדבר, שאם מניח את הקדרה ישירות על הגחלים מתברר שהוא מקפיד שהאוכל יהיה חם ככל האפשר, ואז גזרו גם באוכל מבושל שמא יחתה בגחלים.

(מג) ושרי – ומותר. לדעה זו הדבר נחשב להטמנה רק אם הסיר מכוסה מכל צדדיו.

(מד) להסירו משם – לדעה זו אין בכך איסור הטמנה כאמור, אולם כשהקדרה מונחת ישירות על הגחלים יש לחשוש שכאשר ייקח את הקדרה ינענע את הגחלים, ונמצא מבעירם.

(מה) על ידי גוי – אף שאמירה לגוי שיעשה מלאכה אסורה בשבת, כאן אין זו ממש מלאכה, כיוון שאינו מעוניין בהבערת הגחלים.

(מו) ליכא – אין.

מתכוין הוא, ושרי (מז) (ב"י) (מח).

סעיף ב

(מט) ^לכירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה ^פאפילו

^לשבת ל"ו ע"ב. ^פשבת ל"ח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) ושרי - ומותר, כיוון שאינו מעוניין בהבערת הגחלים.⁶

(מח) **סיכום הסעיף להלכה** - כיום אין לנו את סוגי הכירות המפורטים בסעיף זה, וכבר כמעט איננו משהים על אש שיש בה גחלים; לכן היה מקום לומר שגזרה זו אינה קיימת עוד, משום שאין חשש שמא יחתה. אולם מוסכם על פוסקי זמננו שכיוון שבכירות ובתנורים שלנו אפשר בקלות להגביה ולהנמיך את האש ואת החום, האיסור עומד בעינו. עוד הסכימו הפוסקים שיש לפסוק כשיטה המקלה יותר, ולכן מותר להשהות על כיריים של גז או של חשמל תבשיל שבכניסת השבת היה מבושל בשיעור 'בן דרוסאי', היינו שראוי לאכילה על ידי הדחק, וכן בשר חי. אולם אוכל מבושל שעדיין אינו ראוי למאכל, מותר להשהותו רק אם הכירה 'גרופה וקטומה', וכתבו הפוסקים שבכירה שלנו צריך להניח פח בין האש לקדרה, וטוב גם לכסות את הכפתורים.⁷

בפלטת של שבת לא נאמרה גזרה זו, כיוון שאין אפשרות להגביר בה את החום, ומותר להשהות עליה כל תבשיל. אבל לתת עליה אוכל בשבת עצמה מותר רק אם האוכל מבושל כל צורכו, אחרת עובר בכך על איסור בישול בשבת, כמבואר בסעיף הבא.

(מט) **הקדמה לסעיף** - סעיף זה עוסק בקדרה שהייתה מונחת בהיתר על הכירה והורדה ממנה בשבת, וכעת רוצה להחזירה. במקרה זה יש לדון בשתי בעיות הלכתיות (שאינן קיימות בדין השהיה, שהלא השהיה היא מערב

6. מעשה כזה נקרא "דבר שאינו מתכוון", ואנו אוסרים אותו אם הפעולה האסורה מוכרחת ("פסיק רישיה"), וכאן אין זה מוכרח שייבעיר. וראה שו"ע סימן רל"ז.

7. ואמנם אין בכך הפחתת חום, אך בכיריים של ימינו אנו סומכים על השיטות הסוברות שהעיקר הוא ההיכר.

בשבת, מותר להחזירה^י כל זמן שהיא רותחת (ג). הגה: ועודה בידו (נא) (טור), ולא הניחה על גבי קרקע (נב). הגה: ודעתו להחזירה (נג)
^יטור, ורק ירוחם בח"ג בשם הר' יונה. ^ישבת לח ע"ב וכלישנא קמא דחזקיה משמיה דאביי.

שולחן ערוך כפשוטו

שבת וההחזרה בשבת עצמה): א. אם המאכל אינו מבושל, בנתינתו על הכירה בשבת עובר על איסור בישול. ב. גם כאשר אין כאן בישול, לעתים אסרו חכמים על ההחזרה בשבת משום שנראה כמבשל. בסעיף זה דן המחבר בחששות אלה, ומבואר בו שלא חששו חכמים ל'נראה כמבשל' אם קיימים כמה תנאים המראים שיש כאן המשך של ההשהיה הראשונה. בע"ה נסביר בקצרה את דברי המחבר, ובסופו נבאר את ההלכה בימינו.

(ג) כל זמן שהיא רותחת - אולם אם התבשיל הצטנן עלולים לעבור על איסור בישול אם מחזירים אותו לכירה. פרטי דיני בישול בתבשיל שהצטנן מבוארים בסימן שי"ח סעיף ד⁸.

(נא) ועודה בידו - לדעת הרמ"א רק אם לא הניח את הקדרה מידו נחשבת החזרתה לכירה כהמשך להיותה שם מערב שבת; אבל אם הניחה, אפילו על גבי השולחן - אסור להחזירה, משום שנראה כמבשל. דעת המחבר תבואר להלן. בהמשך הסעיף יביא הרמ"א שיטה מקלה יותר, המתירה להחזיר אפילו אם הניח את הקדרה על גבי קרקע.

(נב) על גבי קרקע - לשיטת המחבר רק הנחה על גבי קרקע מבטלת את השהיה הקודמת, ואז ההחזרה נחשבת כמעשה חדש, ואסורה משום שנראה כמבשל.

(נג) ודעתו להחזירה - זהו תנאי נוסף שדורש הרמ"א כדי שההחזרה תחשב כהמשך להשהיה מערב שבת: שבשעת לקיחת הסיר מהאש תהיה דעתו להחזירה; אבל אם כאשר לקח את הסיר חשב לאכול את כל התבשיל,

8. שם מבואר שבתבשיל יבש מותר. וכן מבואר שלמחבר מותר כל עוד התבשיל חם בשיעור שהיד סולדת בו. ושם בסעיף ט"ו מקל הרמ"א אפילו אם אין היד סולדת בו, כל עוד לא נצטנן לגמרי.

(טור); ^טודוקא על גבה, אבל לתוכה אסור (נד). ^פובתנור, אסור להחזיר אפילו הוא גרוף וקטום (נה); והוא הדין לכופה, אם הסיקו בגפת ועצים (נו). הגה: ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו (נז) (כ"י), ואז מותר להחזיר ואפילו לכירה אחרת (נח), אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור, ^טשבת ל"ז ע"ב. ^פ[שבת לח ע"ב במשנה], טור, ורמב"ם פ"ג מהל' שבת ה"י, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

ולבסוף שינה את דעתו - אינו יכול להחזירו, כיוון שזוהי נתינה חדשה על האש, והוא נראה כמבשל. המחבר אינו מסכים עם חומרא זו, ופוסק כסוברים שדעתו של הלוקח אינה משנה לשאלה אם ההחזרה נראית כבישול חדש.

(נד) לתוכה אסור - בכירות שלהם הניחו בדרך כלל את הקדרה על גבי הכירה. ואולם, אפשר היה גם להניח את הקדרה בתוך הכירה ממש, במקום הנחת הגחלים. תוך הכירה הוא מקום חם מאוד, ונתינת קדרה לשם נראית כבישול אפילו אם הקדרה כבר הייתה שם, ואסורה.

(נה) גרוף וקטום - כיוון שחום התנור רב, והמחזיר עליו את הקדרה נראה כמבשל גם כשהוא גרוף. כאמור, היתר ההחזרה לכירה קיים רק כאשר היא גרופה וקטומה, וכבר ראינו בסעיף הקודם שהגריפה והקטימה אינן עוזרות בתנור.

(נו) בגפת ועצים - גם זה כפי שהתבאר בסעיף הקודם, שכופח שהסיקוהו בגפת או בעצים דינו כתנור.

(נז) מבושל כל צרכו - דברים אלו חוזרים אל תחילת הסעיף: היתר ההחזרה בקדרה רותחת קיים רק בתבשיל המבושל כל צורכו, שאחרת יש בכך איסור בישול מן התורה. והדבר מוסכם גם על המחבר⁹.

(נח) לכירה אחרת - ואין חוששים שאם יניח על כירה אחרת יראה כמניח

9. ועיין בסימן שי"ח סעיף ד, שיש בישול מן התורה במאכל המבושל כמאכל בן דרוסאי. ועיין בביאור הלכה סימן שיח ד"ה "שייך" וד"ה "אפילו", המסיק שבדיעבד אם החזיר מותר, כיוון שיכול לסמוך על השיטות שבמבושל כמאכל בן דרוסאי אין בו בישול מן התורה.

אפילו לאותה כירה (נט) (מיימוני פ"ג). ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום, ולא החזירו עד שחשכה (ס); אבל אם לקחו משם משחשכה, אפילו הניחו על גבי קרקע מותר (סא) (ר"ן יז ע"ב וכל בו), וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכין עצמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר (סב). מיהו אם נצטנן, לכולי עלמא אסור (סג) (ב"י). ויש אומרים דאם הוציא מאכל מן התנור [בשבת], אסור להניחו בכרים ובכסתות (סד) (הגה"מ פ"ד). יש אומרים (סה) דכל שהוא סמוך לחשיכה, או

שולחן ערוך כפשוטו

לכתחילה וכמבשל. ונראה שהמחבר אינו מסכים עם קולא זו¹⁰.

(נט) לאותה כירה - הערה זו מוסכמת גם על המחבר.

(ס) עד שחשיכה - לדעה זו, גזירת 'נראה כמבשל' קיימת רק באוכל מבושל שלא היה על האש בכניסת השבת (ובמציאות שלנו קיימת הגזרה גם באוכל יבש שמוציאים מהמקרר בשבת בבוקר).

(סא) מותר - היות שההחזרה במקרה זה נחשבת כהמשך להשהיה הראשונה, ואפילו אם הניח את התבשיל בינתיים על הקרקע.

(סב) וטוב להחמיר - והמחבר אינו מסכים עם קולא זו.

(סג) אסור - לא משום גזרת החזרה, אלא משום בישול בשבת; ומדובר בתבשיל שיש בו נזלים¹¹.

(סד) בכרים וכסתות - הלכות הטמנה יבוארו בע"ה בסימן רנ"ז, ושם נלמד שהטמנה בדבר המוסיף הבל אסורה אף מערב שבת, והטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, ככרים וכסתות, אסורה בשבת עצמה. הדעה המחמירה שמביא כאן הרמ"א סוברת שאף על פי שהאוכל חומם בהיתר בשבת והתקיימו בו תנאי ההחזרה, הטמנתו נחשבת כהטמנה לכתחילה, ואסורה.

(סה) יש אומרים - כעת מביא הרמ"א דעה מחמירה נוספת, שאיסור החזרה קיים אפילו לפני כניסת השבת.

10. ועיין כף החיים אות מ"ו שמסתפק בכך.

11. וגם כאן למחבר אסור אם אין היד סולדת בו, ואפילו לא הצטנן לגמרי, כפי שביארנו בהערה

סמוך ל'ברכו' שהוא קבלת שבת לדידן, אם הוא סמוך כל כך שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו (סו) (הגהות מרדכי); ויש מקילין בזה (רמב"ם). והמנהג להקל (ב"י), אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך (סז) (ד"ע). ודוקא על גבי כירה ממש, אבל לסמוך, אפילו סמוך לאש במקום שהיד סולדת בו - שרי (סח), אפילו סמוך לחשיכה (הגמ"ר והגהות מיימוניות). ובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אצלו (סט) (הגמ"ר); ודוקא במקום שהיד סולדת, אבל אין היד סולדת שם - שרי אפילו בשבת (ע), כמו שיתבאר לקמן סי' שי"ח (סעיף יד) (עא).

שולחן ערוך כפשוטו

(סו) כמו בשבת עצמו - ואסור להחזיר בשעה זו אם לא נתמלאו התנאים שראינו בתחילת הסעיף.

(סז) צורך כל כך - ולמעשה אין חוששים לחומרא זו.

(סח) שרי - מותר סמוך לחשיכה.

(סט) או לסמוך אצלו - מדובר כאן בתנורים של תקופת התלמוד, שכבר ראינו בסעיף הקודם שחומם גדול והדרך לבשל היא גם בסמוך להם.

(ע) אפילו בשבת - משום שאין בכך בישול ואף לא 'נראה כמבשל'.

(עא) סיכום הסעיף להלכה - אסור להניח בשבת תבשיל על אש גלויה, אפילו אם הוא כבר מבושל, משום שנראה כמבשל.

על אש מכוסה ("בלעך") מותר להניח תבשיל שהורד מהאש והוא מבושל כל צרכו, בתנאי שהתקיימו בו תנאי ההחזרה: למחבר שעדיין הוא חם בשיעור שהיד סולדת בו, ולא הניחו על גבי קרקע; ולרמ"א בתנאי שלא התקרר לגמרי והוא עדיין בידו, וכשהורידוהו מהאש הייתה כוונה להחזירו.

לגבי פלטה של שבת: יש אומרים שדינה כאש מכוסה; ויש המקלים יותר, ומתירים להניח עליה אפילו אוכל מוכן יבש שמוציאים מהמקרר, משום שכל עיקרה של הפלטה עשוי לחימום, ולכן לא נאמרה בה הגזרה של 'נראה כמבשל', ואף אין בה כלל אפשרות של חיתוי או שינוי עוצמת האש. והיות

סעיף ג

³המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר (עב), יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית (עג); ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע (עד), ושתהיה רותחת (עה). הגה: וכבר נתבאר שנוהגים להקל אף אם נתנה על גבי קרקע (עו).
³הגהות מרדכי רמז תנ"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

שכל דין זה הוא מדרבנן, אפשר לסמוך בכך על המקלים¹². וכן מותר להניח אוכל המבושל כל צורכו ויש בו מעט נוזלים על הפלטה כשהיא כבויה, ותידלק על ידי שעון שבת¹³.

(עב) יקדיח יותר - מדובר כאן באדם שהשהה בהיתר תבשיל מבושל על כירה שאינה גרופה וקטומה, ובבוקר הוא חושש שמא יישרף התבשיל.
(עג) הקדירה ריקנית - כך התבשיל רחוק מהאש, ולא יישרף. ואין בכך נתינה בשבת על גבי האש, כיוון שנחשב הדבר כהמשך לשהייה הראשונה מערב שבת.

(עד) על גבי קרקע - כיוון שאז הוא כמניח לכתחילה על הכיריים, ונראה כמבשל. ואף שמניח את קדירת האוכל על גבי קדירה ריקנית, הקדירה הריקנית נועדה רק להרחיק את התבשיל מן האש, ועדיין הוא נראה כמבשל.
(עה) רותחת - שתהיה חמה כדי שהיד סולדת בה, שאם לא כן אסור משום מבשל¹⁴.

(עו) על גבי קרקע - כפי שראינו בס"ק ס"א¹⁵.

12. ויש מחמירים לשים דבר-מה על הפלטה, ורק עליו להניח את האוכל, כדין החזרה על גבי קדירה שתתבאר בסעיף ה'.

13. הרב עובדיה יוסף מקל בכך אפילו במרק, מדין גרמא. אך רבים חולקים, משום שזו גרמא במתכוון בדבר שיש בו חשש דאורייתא. ואף אין זה ברור ששעון שבת נחשב לגרמא, שהלא הופעל על ידי האדם.

14. ולרמ"א מותר כל עוד לא הצטנן לגמרי, כפי שביארנו בהערה 8.

סעיף ד

ק"ש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק (עז).

הגה: ועיין לעיל סי' שי"ח (עח).

נמוקי יוסף ב"ב י' ע"א בשם רבינו יונה.

סעיף ה

ימותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב

ה"ר"ן שבת י"ט ע"א בשם הרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(עז) כשהתבשיל מצטמק - טעם האיסור, שהמים הטמונים בכרים ובכסתות אינם שומרים תמיד על חומם, וייתכן שכבר אין היד סולדת בהם, וכשנותנם בתבשיל שעל הכירה נמצא שמבשלם. מכאן משמע שהאיסור נובע מכך שהמים המוטמנים בדרך כלל אינם חמים מספיק, ולכן כיום פוסקים רבים מתירים להוסיף מים מהמיחמים שלנו לתבשיל, שהרי המים במיחם חמים מאוד, וודאי שהיד סולדת בהם. חלק מן הפוסקים הספרדים מחמירים בדין זה¹⁶, אולם מצאנו גם פוסקים ספרדים שמקלים בכך¹⁷, והנוהג להקל יכול להמשיך במנהגו.

(עח) סימן שי"ח - סעיף ט"ו. שם נלמד שלשיטת הרמ"א אין בישול במים שרתחו והצטננו, כל עוד לא הצטננו לגמרי. לכן לשיטתו מותר להטמין מים חמים כדי לערום לתבשיל בשבת.

15. ואף שכתב הרמ"א שהמנהג להקל, הוסיף שטוב להחמיר. ומכל מקום אין כאן חיוב, אלא מידת חסידות.

16. יחווה דעת חלק ד סימן כב. ועיקר טעמו, שלדבריו לדעת המחבר יש בישול אחר בישול בלח אפילו אם רק התמעטה מעט רתיחתו.

17. ראה שמש ומגן ח"א סימן ח; סימן טו אות ה.

שבת כל צרכו, כגון פאנדי"ש (עט) וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך (פ); אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם, ודאי אסור (פא). הגה: והוא הדין שאסור להניחו על גבי כירה, אפילו גרופה וקטומה, דלא התירו אלא חזרה וכדרך שנתבאר (פב) (ב"י). ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעוד יום - לא נשאר בו רק הבל מעט, ואין לחוש לבישול (פג) (כל בו),

שולחן ערוך כפשוטו

(עט) פאנדי"ש - זו דוגמה לכל מאכל יבש¹⁸.

(פ) בכך - לכן לא גזרו בכך משום שנראה כמבשל. ואין זה דומה לדין קדרה ריקנית, שהתבאר בסעיף ג' שלעתיים יש בו חשש שנראה כמבשל, משום שקדרה ריקנית יוצרת רק הפסק בין האש לקדירת התבשיל, אולם מעל קדרה מלאה אין כלל דרך לבשל¹⁹. הלכה זו היא המקור למתירים להניח בשבת עצמה על פלטה של שבת, כפי שראינו בס"ק ע"א²⁰.

(פא) ודאי אסור - משום איסור הטמנה, שהטמנה מכל צדדיו של אוכל מבושל חמורה יותר מנתינה על כירה. דין הטמנה זו יבואר בהרחבה בסימן רנ"ז סעיף ח.

(פב) וכדרך שנתבאר - בסעיף ב'; כיוון שהמניח לכתחילה נראה כמבשל.

(פג) ואין לחוש לבישול - כלומר: דעה זו מתירה לתת את התבשיל בשבת עצמה לתוך תנור שאין האש בוערת בו, אף שהוא עדיין חם. במילה "תנור" הרמ"א מכוון כאן ל"תנורים שלנו" שהזכיר בסעיף א', וביאר שדינם ככירה.

18. הפאנדי"ש הוא מאכל ספרדי של כיסני בצק הממולאים בשר או גבינה. מעין בורקס.

19. על פי ביאור הלכה ד"ה "ויזהר".

20. ומדמים הנחה על הפלטה להנחה על קדרה מלאה, כיוון שאיננו נוהגים לבשל על פלטה חשמלית. ועיין דברינו בזה בספרי "בעקבות המחבר" החל מעמוד קכ"ז, שם הבאנו כמה דרכים להשיב על הסתירה בין סעיף ג' לסעיף ה'.

ובלבד שלא נצטנן לגמרי (פד). ויש מחמירין בזה (פה) (כ"י). ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו - אסור (פו), ועיין לקמן סימן שי"ח (סעיף ח). וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו - אסור לומר לגוי לעשות (פז); לכן אסור לומר לגוי להחם הקדירה אם נצטנן (פח); ואם עשה כן, אסור לאכלו (פט) אפילו צונן (צ) (כ"י והרשב"א בתשובה). אמנם אם לא נצטנן כל כך שעדיין

שולחן ערוך כפשוטו

(פד) נצטנן לגמרי - התבשיל. לדעה זו כיוון שחום התנור מועט והתבשיל עדיין פושר, המניח בתנור בשבת אינו נראה כמבשל.

(פה) ויש מחמירים בזה - לדעה זו תמיד יש חשש שנראה כמבשל, ואין לתת בתנור אוכל בשבת אף אם הוא כבר התקרר; וזו גם דעת המחבר.

(פו) אסור - גם לדעה המקלה. ודינו כתנור רגיל, שאסור להניח בו אפילו אם הוא גרוף וקטום, ואפילו בתבשיל מבושל²¹.

(פז) לומר לגוי לעשות - בסימן ש"ז נלמד שאסור לבקש מגוי בשבת לעשות בעבור ישראל מלאכה שנאסרה בשבת. ואיסור זה גם הוא מאיסורי דרבנן.

(פח) אם נצטנן - למדנו שאין לחמם תבשיל שנצטנן משום שנראה כמבשל, ולכן אסור גם לומר לגוי.

(פט) אסור לאוכלו - האיסור בדיעבד הוא בתבשיל שאסור מהתורה להניח אותו על האש²², כגון תבשיל שיש בו מרק שהצטנן. תבשיל זה נאסר גם בדיעבד, משום שאסור ליהנות ממלאכה שגוי עושה בשביל יהודי בשבת. פרטי דין זה יבוארו בע"ה בסימנים רע"ו ושכ"ה.

(צ) אפילו צונן - כלומר שהתבשיל שחומם על ידי הגוי אסור גם לאחר שחזר והתקרר. זהו חידוש של הרשב"א, שאנו קונסים את מי שהזיד ואמר לגוי לחמם ומחמירים עליו שהתבשיל שנאסר לא יחזור להיתרו.

21. הסברנו על פי גרסתנו בדברי הרמ"א. ועיין מ"ב ס"ק צ"ג שמציע גרסה אחרת ופירוש אחר.

22. כך מפורש ברשב"א שמביא הבית יוסף: "דכל שנעשה בו או בשבילו מלאכה דאורייתא - אסור".

ראויים לאכול (צא), אם חממו אותו האינם יהודים - מותרין לאכול (צב) (הגמ"ר והגהות מיימניות). לכן נוהגין שהאינם יהודים מוציאים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף (צג) או עליו, ומבערת [השפחה] אחר כך התנור ההוא (צד), ועל ידי זה הקדירות חוזרים ונרתחים (צה); אבל על ידי ישראל אסור בכהאי גוונא (צו). אבל אם הקדירות עדיין חמין, מותר להעמידן אצל תנור בית החורף (צז), מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה לענין נתינה עליה (צח) (תרומת הדשן). וכבר נתבאר

שולחן ערוך כפשוטו

(צא) **שעדיין ראויים לאכול** - שהתבשיל לא התקרר לגמרי מבישולו, ואפשר היה לאוכלו גם טרם שחיים אותו הגוי.
 (צב) **מותרין לאכול** - כיוון שאין כאן הנאה ממלאכת הגוי, שהלא התבשיל היה ראוי לאכילה גם לפני שחיים אותו.
 (צג) **תנור בית החורף** - הוא תנור שנועד לחמם את הבית, ולא להכנת אוכל; ומותר שגוי יניח לידו את הקדרה כשהוא כבוי וקר.
 (צד) **התנור ההוא** - מבואר בסימן רע"ו סעיף ה' שבארצות קרות מותר לבקש מגוי שידליק את התנור אם הקור גדול, כי "הכול חולים אצל הקור", ומותר לומר לגוי לעשות מלאכה למען חולה שאין בו סכנה²³.
 (צה) **חוזרים ונרתחים** - שאגב הפעולה המותרת של הגוי לחימום הבית יתחממו גם הקדירות, ואין בכך איסור²⁴.
 (צו) **בכהאי גוונא** - תרגום: בצורה זו. שלישאל אסור להניח את הקדרה אפילו ליד תנור קר, אם הגוי עומד להדליקו²⁵.
 (צז) **תנור בית החורף** - לידו, אפילו כשהוא דולק.
 (צח) **לענין נתינה עליה** - כפי שמותר להחזיר על כירה גרופה וקטומה, כך

23. ראה סימן שכ"ח סעיף י"ז.

24. למדנו מכאן היתר חשוב, שאין איסור של "פסיק רישיה דניחא ליה" על ידי גוי.

25. הפוסקים למדו זאת מדין "אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים", שבו שניהם חייבים (ביצה דף לד ע"א; רמב"ם שבת פ"ט ה"ד).

(בסעיף ב) שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום, הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו, וכן המנהג פשוט להתיר. ועיין לקמן סי' שי"ח (סעיף טו) (צט).

שולחן ערוך כפשוטו

מותר להניח לכתחילה ליד כירה אף שאינה גרופה וקטומה, משום שבסמיכה אין חשש של נראה כמבשל. וכל זה בתנאי שהתבשיל לא נצטנן, שאחרת יש חשש בישול.

(צט) שי"ח סעיף טו - שם כתב הרמ"א על חימום תבשיל לח: "ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי".

סימן רנ"ד

אפיה וצליה מערב שבת לשבת, ובו ט' סעיפים.

סימן זה הוא המשך לסימן הקודם, והוא ממשיך לעסוק בהכנת אוכל המתחילה בערב שבת ונמשכת אל תוך השבת. הסימן הקודם התמקד בבישול בקדרה, וסימן זה דן בדרכי בישול נוספים, כצלייה או אפייה. רוב הדוגמאות בסימן זה אינן נוהגות למעשה כיום, בגלל שינוי דרכי הכנת האוכל; אולם יש בסימן גם כמה הלכות עקרוניות, למשל דין 'מעשה שבת' בבישול, שנדון בסעיפים ו-ז.

סעיף א

^אאף על פי שבשר חי מותר להשהותו (א), הני מילי בקדרה, אבל בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה, שממחר להתבשל ואתי לחתויי (ב). והני מילי בבשר שור או עז (ג), ^באבל בשר גדי ^אשבת י"ח ע"ב. ^בשם כלישנא בתרא וכרב ירמיה, הרי"ף והרמב"ם בפ"ג הי"ג והתוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **מותר להשהותו** - בסימן הקודם למדנו שאסרו חכמים להשהות תבשיל על כירה מערב שבת, שמא יחתה בגחלים; אולם בשר שבכניסת השבת כלל אינו מבושל מותר להשהותו, כיוון שאין בו חשש חיתוי, שהלא לצורך ליל שבת החיתוי לא יועיל (ועד הבוקר בוודאי יהיה מוכן ממילא).

(ב) **ואתי לחתויי** - תרגום: ויבוא לחתות. ההיתר בבשר חי קיים רק בבישול בקדרה, שבה בישול הבשר אורך שעות רבות; אבל בצלייה הבשר מוכן במהירות ושוב יש חשש שמא יחתה, ולכן בצלייה אסור להשהות אפילו בשר חי.

(ג) **שור או עז** - שבשרם קשה וצלייתם איטית יחסית גם כשהם מנותחים לחתיכות.

ועוף שהם מנותחים לאברים (ד) – מותר, דלא חיישינן לחיתוי, יִשְׂאֵם יחתה בגחלים יתחרך (פירוש: יצא מגדר הצלי ויכנס בגדר הנשרף) הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד (ה). יִוֵּאם הוא בתנור, וטח פיו בטיט (ו), בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז (ז) – מותר, דלא חיישינן לחיתוי, יִשְׂאֵם בא לפתוח התנור ולחתות – תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסיד (ח). הגה: ואין חילוק בזה בין אם הוא חי לגמרי או שנתבשל קצת (ט) (כ"י). וכל זמן שחלל הגוף שלם, אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו, מקרי שלם (י) (הגהות מרדכי). ויש מחמירין, וסוברין דבתנור טוח בטיט הכל שרי (יא), ועל ילפירוש הרמב"ם שם. יִשְׂם בגמרא. יִלפירוש הרמב"ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **מנותחים לאברים** – וצלייתם מהירה.

(ה) **חמימות האש בלבד** – שהואיל ובשר הגדי והעוף החתוכים נצלה במהירות וגם נשרף בקלות, לא חששו חכמים שמא יחתה בו בגחלים, כיוון שאין בחיתוי צורך והוא עלול אף לשרוף את הבשר.

(ו) **וטח פיו בטיט** – התנור חם מכירה, והתנור שפיו טווח חם עוד יותר, כי הוא סגור לגמרי.

(ז) **שור או עז** – כשהם מנותחים לחתיכות.

(ח) **ויפסיד** – החיתוי בגחלים מצריך את הסרת הטיט ופתיחת התנור; בתנור כזה, שהחיתוי בו כרוך גם בטרחה וגם בצינון התנור החם לא חששו חכמים, ומותר להשהות כך גם בשר חי שצלייתו איטית.

(ט) **שנתבשל קצת** – שבין כך ובין כך מותר להשהות בשר בתנור שטח בטיט. וכן הדין בצליית בשר גדי ועוף מנותחים.

(י) **מקרי שלם** – כאמור לעיל, גדי ועוף מותר להשהותם בצלייה מערב שבת כשהם מנותחים; ומעיר הרמ"א שהכוונה לניתוח הגוף עצמו, ואין די בהסרת הראש והרגליים.

(יא) **שרי** – מותר; שבתנור שטח בטיט לעולם אין חשש שמא יחתה, כי לא ירצה לגרום לצינון התנור.

גבי האש שהוא מגולה הכל אסור (יב); ובתנור שפיו מכוסה אלא שאינו טוח בטיט, אז יש לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר, כדרך שנתבאר (יג); והכי נהוג כסברא זו (יד) (טור והגהות אשרי וב"י בשם רש"י וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת).

פעיף ב

י' אין צולין בצל וביצה או בשר על גבי גחלים, אלא כדי שיצלה מבעוד יום^י משני צדדיו, כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו (טו). אפילו הוא בשר גדי, דכיון שהניח על גבי גחלים אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואף על פי שיתחרך, הלכך חיישינן שמא יחתה. ^יאבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי, לא חיישינן דלמא אתי לחתויי (טז), אפילו אם הוא בשר שור, שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו (יז).

^ישבת יט ע"ב. ^יבית יוסף מהא דמנחות נ"ז ע"א ומהרמב"ם פרק ט' ה"ה. ^יהר"ן והרב המגיד בפרק ג' הט"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) **הכל אסור** - אסורה כל צליית בשר חי סמוך לשבת; ולא כדעת המחבר המתיר צליית גדי ועוף מנותחים. ואם הם כבר צלויים כמאכל בן דרוסאי - מותר לכל הדעות.

(יג) **כדרך שנתבאר** - שבשר גדי או עוף חתוכים מותר להשהותו, ובשר שור ועז אסור.

(יד) **כסברא זו** - צלייה בתנור אינה מקובלת היום, לכן דינים אלו אינם נוהגים למעשה. וצלייה שלנו על גבי גחלים דומה יותר למובא בסעיף הבא.

(טו) **חצי בישולו** - משום שכל עוד שהמאכל אינו ראוי לאכילה על ידי הדחק אנו חוששים שמא יחתה בגחלים בשבת.

(טז) **דלמא אתי לחיתויי** - תרגום: איננו חוששים שמא יבוא לחתות. ואף שבקדרה למדנו בסימן הקודם שגם אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי עדיין חוששים שמא יחתה, בצלייה הקלו, משום שיש בה חשש לשריפת האוכל.

(יז) **להפסידו** - כתבו הפוסקים שההיתר בהשהיית בשר הראוי לאכילת

סעיף ג

^טאם עבר או שכת, ונצלה בשבת באיסור – אסור (יח).

^טהגהות אשר"י שבת פ"א סי' מ.

סעיף ד

'פירות שנאכלין חיים, מותר ליתנם סביב הקדירה אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם חשכה (יט). ומיהו צריך ליוזמר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה (כ), ושלא להוסיף עליו (כא) עד טור בסימן רנ"ז בשם הרשב"ם והתוספות והרא"ש בריש פרק ד' דשנת.

שולחן ערוך כפשוטו

בן דרוסאי קיים רק אם הבשר מונח על הגחלים ממש, אבל אם הוא אינו נוגע בגחלים – החשש שהאוכל יישרף מועט, ואסור להשהותו כל זמן שאינו מוכן כל צורכו לפני שבת. ובצליה "על האש" של היום כדאי להחמיר, כי דרך ההכנה היא בעזרת נפנוף על הגחלים, ובכך יש איסור דאורייתא. לכן צריך לסיים את הצליה לפני שבת¹.

(יח) **אסור** – אף על פי שהאיסור הוא רק מדרבנן, שהרי לא עשה מלאכה בשבת עצמה, אסרו חכמים את המאכל בדיעבד כדי שלא יבואו לזלזל באיסור זה.

(יט) **קודם חשכה** – שכיוון שהפירות נאכלים גם חיים לא חששו שיחתה בגחלים לצרכם, ומותר להשהותם כדין מאכל המבושל כל צרכו.

(כ) **משחשיכה** – בשבת עצמה אסור אפילו לכסות את הפירות או את הקדרה קודם שנצלו כל צרכם, משום שהכיסוי מוסיף חום לקדרה, וממהר את הצליה².

(כא) **ושלא להוסיף עליו** – היינו שלא לכסות את הקדרה בכיסוי נוסף.

1. נקטתי לשון 'כדאי להחמיר' ולא לשון איסור, כיוון שהדבר אינו זהה לגזרת חכמים, ואין בכוחנו כיום להוסיף גזירות.

2 אולם מאכל מבושל שנטמן מערב שבת ונתגלה מותר להחזיר את כיסויו, כפי שיתבאר בסימן רנ"ז סעיף ד.

שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת (כב).

סעיף ה

(כג) ³אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור, אלא כדי שיקרמו (פירוש: שיעלה על פני הלחם קרום וקליפה מחמת האש) פניו המדובקים בתנור (כד); ולא חררה על גבי גחלים (כה), אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד ³שבת יט ע"ב וכו' אליעזר.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) **בשבת** - כאמור לעיל, הואיל והפירות מוכנים לאכילה כפי שהם לא גזרו על השהייתם מערב שבת. ומכל מקום בשבת עצמה קיים איסור בצלייתם, כיוון שהצלייה יוצרת שינוי בפרי ויש בכך משום איסור בישול.

(כג) **הקדמה לסעיף** - סעיף זה דן בנתינת בצק לתנור בערב שבת סמוך לחשיכה, כדי שהלחם ילך ויאיפה בשבת. האפייה בתנורים התבצעה על ידי הדבקת הלחם לדפנות התנור, ולאחר מכן נטלו אותו משם - ופעולה זו נקראה "רדייה". רדיית הלחם מהתנור הייתה אומנות מיוחדת, שמעיקר הדין מותרת בשבת, אולם חכמים אסרוה משום "שהיא חכמה ואינה מלאכה"³, כלומר שהיא דורשת מיומנות מיוחדת ונחשבת כ"עובדין דחול", ואסורה משום מעשה הדומה למלאכת ימי החול. סעיף זה דן מתי יש באפייה סמוך לחשיכה חשש שמא יחתה בגחלים בשבת, וכן בגדרי האיסור של רדיית הפת.

(כד) **המדובקים בתנור** - כשהעיסה מתקשה מבחוץ הרי זו עדות שהלחם אפוי ומוכן. צד העיסה הקרוב לאש מתקשה קודם, והצד הדבוק לתנור מתקשה קצת אחר כך; וכותב המחבר שמותר להדביק את הפת בתנור בערב שבת רק אם יתקשה לפני השבת גם החלק הדבוק לתנור, שרק אז אין עוד חשש שמא יחתה, כי חושש לשרוף את הלחם. גם כיום, האופה חלות לשבת צריך לדאוג שהלחם יהיה ראוי לאכילה לפני כניסת השבת, אף אם לא נאפה לגמרי.

(כה) **חררה על גבי גחלים** - עוגה הנאפית על ידי הנחתה על גבי הגחלים.

3. שבת דף ק"ז ע"ב.

האש (כו). הגה: וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין, קרוי קרימת פנים (כז) (הגה"מ פ"ג). **ופשטיד"א או פלאדו"ן (כח),** צריך שיקרמו פניה למעלה ולמטה (כט), ויתבשל מה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי (ל) (ב"י בשם סמ"ג וסה"ת והגהות מיימוני). ⁷ וואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם – אם במזיד, אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו (לא); ⁸ וואם בשוגג, אם אין לו מה יאכל (לב), מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות (לג), ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו: בואו ורדו לכם מזון ⁹ רמב"ם בפ"ג מהלכות שבת הי"ח, מדין עססיות ותורמסין שבת י"ח ע"ב. ¹⁰ שבת קי"ז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) שכנגד האש – בעוגה המונחת על הגחלים די בכך שהצד הקרוב לאש ייאפה, וכאשר הוא מתקשה כבר אין חשש שמא יחתה.

(כז) קרימת פנים – קרימת הפנים משמעה שהעיסה הפכה ללחם. עיסה אי אפשר לפרוס כיוון שהיא דביקה, וכשאפשר לפרסה היא קרויה לחם.

(כח) ופשטיד"א או פלאדו"ן – מיני מאפים, ובדרך כלל יש להם בצק מלמעלה ומלמטה, ובאמצע מילוי.⁴

(כט) למעלה ולמטה – בדומה לדברי המחבר על הפת.

(ל) בן דרוסאי – כלומר: כדי שיהיה מותר להשהות מאכלים אלו על גבי הכתלים, צריך שבנוסף לבצק גם המילוי ייאפה לפני שבת כמאכל בן דרוסאי, ויהיה ראוי לאכילה על ידי הדחק.

(לא) בכדי שיעשו – חכמים קנסו כאן את העובר על הגזרה במזיד, שלא ייהנה מהאיסור. לכן אין לרדות לחם זה בשבת, ואכילת הלחם אסורה גם במוצאי שבת עד השעה שבה היה הלחם אפוי אם היה אופה את הלחם בצאת השבת.

(לב) מה יאכל – שאין לו פת אחרת לשבת.

(לג) מזון שלוש סעודות – כלומר שמותר לרדות מהגחלים רק כדי צרכו בשבת זו.

4. ברוב המקומות הפשטיד"א היא מאפה עם בשר או ירק, והפלאדו"ן הוא מתוק, במילוי פירות או גבינה.

שלש סעודות (לד). וכשהוא רודה, לא ירדה במרדה (לה) (פירוש: 'ברחת ובמרדה' תרגומו מרדה. פאל"ה בלע"ז), אלא בסכין וכיוצא בו, שלא יעשה כדרך שעושה בחול (לו); ואם אי אפשר לרדות בשינוי – ירדה במרדה (לז); ואם נתנה בכדי שיקרמו פניה – כיון דלא עבד איסורא (לח), וצורך שבת הוא, רודה כדרכו. ושלא לצורך היום – אסור אפילו בשינוי (לט). הגה: וכל זה בתנור שאינו טוח בטיט (הגהות אשרי); אבל אם הוא טוח בטיט, או שאינו אופה לצורך שבת רק למוצאי שבת (מ), דינא לו זמן לאפותו – מותר, דלא גזרינן בכהאי גוונא (מא) שמא יחתה (מב) (כל בו).
יהר"ן תחילת שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) שלוש סעודות – מותר להציע לשכניו שגם הם ירדו כל אחד כדי צרכו בשבת זו, כדי ששאר הלחם לא יישרף.
(לה) במרדה – כלי המיוחד לרדיית הפת.
(לו) בחול – בהקדמה לסעיף ביארנו שחכמים אסרו לרדות את הפת בשבת. וכאן במקרה שהתירו לא ירדה בכלי שנועד לכך, אלא בשינוי, שלא יהיה כדרך שעושה בחול.
(לז) ירדה במרדה – שהתירו כאן משום כבוד השבת.
(לח) דלא עבד איסורא – תרגום: שלא עשה איסור.
(לט) אפילו בשינוי – משום שחכמים אסרו לרדות בשבת, ואפילו בשינוי. וגם כשאין זו ממש רדייה, כמו בתנורים שלנו – אסור, משום שאין להכין משבת לחול; אולם אם זקוק למעט לחם לצורך השבת מותר להוציא את כל הכיכרות.
(מ) רק למוצאי שבת – כלומר שאינו מתכוון לרדות את הפת אלא לאחר השבת.
(מא) בכהאי גוונא – תרגום: באופן זה.
(מב) שמא יחתה – כל האיסור בסעיף זה קיים רק בלחם שנועד לרדייה בשבת, אבל עד מוצאי שבת יש ללחם שפע זמן אפייה גם בלא חיתוי בגחלים, ובכך לא חששו חכמים שמא יחתה.

מע"ף ו

^וואם נתנו בשבת, אפילו כמזיד – מותר לו לרדות קודם שיאפה, כדי שלא יבא לידי איסור סקילה (מג).

^ושבת ד ע"א.

מע"ף ז

^זבתנורים שלנו שאין בהם רדייה (מד), מותר להוציא יותר משלש סעודות (מה) בסכין או בשום דבר שיתחוב בו (מו); ומכל מקום לא ^זר' ירוחם בח"ג נ"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) איסור סקילה – אם נתן פת בתנור בשבת והיא נאפתה, עבר על איסור תורה והתחייב בסקילה. מאידך גיסא אם רדה את הפת קודם שתיאפה לא עבר על איסור תורה, אולם עבר על איסור דרבנן של רדיית הפת. הדין במקרה כזה הוא שעדיף שיעבור על איסור קל של רדיית הפת, משיתחייב על איסור אפיה בשבת. מכאן למדנו שהוא הדין גם במקומות אחרים, כגון שאדם שגבר עליו יצרו לעבור עבירה, שעדיף שיעבור על איסור קל משיעבור על איסור חמור יותר⁵.

(מד) שאין בהם רדייה – כיוון שהפת אינה דבוקה לדפנות התנור אין זו מלאכה שדורשת אומנות, ולא גזרו בה.

(מה) משלוש סעודות – ואין חוששים לאיסור הכנה משבת לחול, כיוון שכל אחד מכיכרות הלחם שמוציא ראוי לאכילה בשבת.

(מו) שיתחוב בו – כגון במזלג.

5. כך יש להבין את דברי ספר חסידים (סימן קע"ו) שאדם שמתירא שמא ישכב עם אשתו הנידה עדיף שיוציא זרע לבטלה (מובא להלכה בחלקת מחוקק ובבית שמואל אבן-העזר תחילת סימן כ"ג). וראה גם בהמשך סימן רע"א סעיף ה': "אף על פי שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך". וכן כל כיוצא בזה.

יוציא ברחת (מז), משום דמחזי כעובדין דחול (מח).

סעיף ח

(מט) ^פלא ימלא אדם קדירה עססיות ותורמוסין (ג) (פירוש: מיני קטניות הגדלות בארץ ישראל ולא בבבל) ויתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשיכה, ^צמפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב, ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר – הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו, שאסור ^פשבת י"ח ע"ב. ^צלפירוש הרמב"ם בפרק ג' מהל' שבת הי"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) **ברחת** – הוא המרדה שהוזכר למעלה, כלומר כלי מיוחד להוציא לחם מן התנור.

(מח) **כעובדין דחול** – תרגום: מעשה חול. "עובדין דחול" נאמר על פעולה שאין בה איסור מלאכה בשבת, ובכל זאת נאסרה משום שעשיית המלאכה דומה למעשה יום חול. זהו איסור יסודי בהלכות שבת⁶. ואמנם הלכה זו על התנורים שלנו אין לה מקור בגמרא, אך אין כאן גזרה חדשה, כיוון שכל דבר שברור שעשייתו תפגע באווירת השבת אסורה חכמים משום "עובדין דחול".

(מט) **הקדמה לסעיף** – בתחילת סימן רנ"ג למדנו שתבשיל חי מותר להשהותו סמוך לשבת אפילו על כירה שאינה גרופה וקטומה; ואין חוששים בו שמא יחתה משום שבישולו איטי, ואף אם יחתה לא יהיה התבשיל מוכן לסעודת ליל שבת. בסעיף זה מתבאר שהיתר זה לא נאמר בדברים שבישולם מהיר, ואותם אסור להשהות אפילו חיים.

(ג) **עססיות ותורמוסין** – אלו מיני קטניות הממהרות להתבשל. והוא הדין לכל מאכל שבישולו מהיר.

6. למשל, לדעת פוסקים רבים השימוש בחשמל בשבת אין בו עשיית מלאכה, ואסור רק משום "עובדין דחול".

להשהותו (נא); ^קוהוא הדין לכירה וכופח. הגה: כשאינן גרופים וקטומים ואפשר לחתות (נב) (ב"י ומגיד משנה), ^יואם עשה כן, אפילו בשוגג, אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו (נג).

^קהמגיד משנה שם ובית יוסף. ^יב"י ממשמעות הברייתא שם.

סעיף ט

^שכיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה (נד); ואם עשה כן, אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו. ^ששבת יח ע"ב בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(נא) שאסור להשהותו - כפי שהתבאר בתחילת סימן רנ"ג.

(נב) ואפשר לחתות - אולם אם הם גרופים וקטומים למדנו שמותר להשהות עליהם.

(נג) עד כדי שיעשו - כדי שלא ייהנה מהאיסור.

(נד) עם חשיכה - שמא יחתה בגחלים כדי להרתיח את המים; שגם במים לא נאמר ההיתר של תבשיל חי⁷. נראה שגם בדוד חשמלי שלנו צריך שבישול המים יסתיים לפני שבת, כי אם הדוד במצב הרתחה יש לחשוש שיבוא בשבת להעבירו למצב שבת (ואם הדוד במצב שבת והמים לא רָחוּ, יש לחשוש שיעביר אותו למצב הרתחה).

7. מקום הלכה זו הוא בסימן רנ"ג; ואולי מופיע כאן כיוון שדרכם הייתה להניח את כלי המים על גבי הגחלים.

סימן רנ"ה

הכנת אש לחימום קודם השבת, ובו ג' סעיפים.

סימן זה דן בהשארת אש מערב שבת כדי להתחמם כנגדה בשבת. הכלל העולה מהסימן הוא שיש להשאיר את האש באופן שלא יצטרכו לטפל בה בשבת עצמה. סימן זה פחות שייך כיום, כיוון שרוב אמצעי החימום שלנו הם כאלו שאחרי ההדלקה אין צורך לטפל בהם, ולכן אין בהם חשש של איסור.

סעיף א

^אאין עושים מדורה מעצים סמוך לחשיכה (א), עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאליה ^בבלי סיוע עצים אחרים (ב); ואם הוא עץ יחידי, ^גצריך שיאחוז האור ברוב עביו וברוב הקיפו, ^דואם לא הודלקה כל כך – אסור ליהנות בה בשבת (ג), גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת. וכשהודלקה כשיעור, ^היכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה, בין אם היא על גבי קרקע או על גבי המנורה, ואפילו היא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת (ד).

^אשבת י"ט ע"ב. ^בשם כ' ע"א וכשמואל. ^גשם וכרב פפא. ^דרמב"ם פרק ג' מהלכות שבת הי"ט. ^השבת כ"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) סמוך לחשיכה – כדי להתחמם בשבת.

(ב) עצים אחרים – וכך אין חשש שיבעיר בשבת.

(ג) ליהנות בה בשבת – היינו לשבת כנגדה ולהתחמם, או להשתמש לאורה.

(ד) פתילה לשבת – בסימן רס"ד יתבאר שפתילה שאין אורה עולה יפה אסור להדליקה לצורך שבת, כדי שלא יבוא לתקן את השלהבת בשבת, ובסימן רע"ה יבואר אלו שימושים מותרים לאור הנר בשבת ואלו אסורים. המחבר מבאר כאן שאיסורים אלו קיימים רק בנרות שמן, משום שיש בהם חשש

פעיף ב

י"ש אומרים שבפחמין, אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא – שרי, מפני שהם דולקים והולכים (ה).
 יטור ורבינו ירוחם בחלק ג', וכרבי יהודה בשבת כ' ע"א.

פעיף ג

ימדורה של זפת, ושל גפרית, ושל קש וגבבא, אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא – שרי (ו). יוכן מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים כשהם מפוזרים (ז). אבל אם הקנים אגודות והגרעינים בסל, צריכים שיצית בהם האור עד שתהא השלהבת עולה מאליה (ח); י"ש אומרים בהיפך (ט).

י'שבת כ' ע"ב. י"לגירסת הרי"ף שם, והרמב"ם פרק ג' מהלכות שבת הכ"א. י"לגירסת הרא"ש שם והטור.

שולחן ערוך כפשוטו

שיסדר את השמן והפתילה, אבל במדורה המודלקת לצורך חימום לא חששו לכך.

(ה) **דולקים והולכים** – ולהלכה הכול תלוי במציאות, ומותר להשאיר אש שאין צורך לתחזק אותה.

(ו) **שרי** – מותר, הואיל ובחומרי בערה אלו האש מתפשטת במהירות.

(ז) **כשהם מפוזרים** – ובאש זו די אם היא דולקת כלשהו כדי להתיר את השארתה בשבת.

(ח) **עולה מאליה** – שרק כך האש עולה יפה ללא צורך בתחזוק.

(ט) **בהיפך** – שבאגודים די באש כלשהי, ובמפוזרים יש חשש שהאש תדעך אם אינה עולה מאליה. מחלוקת זו תלויה בגרסת הגמרא, ולא נחלקו חכמינו במציאות מתי האש עולה יפה, אלא כנראה שהדבר תלוי בסוגים שונים של אגודות ושל קנים. ומכל מקום לא נחלקו בעיקרון, שאסור להשאיר את האש אם יש חשש שהיא תדעך ועלולים לבוא ולטפל בה בשבת.

סימן רנ"ו

שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת, ובו פעיף אחד.

פעיף א

^אכשהיו ישראל בישובן, היו תוקעין בערב שבת שש תקיעות (א), כדי להבדיל את העם מן המלאכה. הגה: ונהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז שליח ציבור להכין עצמן לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום (ב).
^אשבת לה ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שש תקיעות** - בתקיעה הראשונה היו העובדים בשדות חוזרים לביתם, בשנייה סגרו את החנויות, והחל מהשלישית נועדו התקיעות לאנשי העיר המצויים בבתיהם, שידעו שהשבת מתקרבת, עד שהתקיעה האחרונה סימנה את תחילת איסור המלאכה. מכאן למדנו שגם כשהתקיעות אינן נוהגות, על הפרט להתארגן כך שיגיע לשבת כשהכול כבר מוכן.
(ב) **בכל מקום** - וזכר לכך התחדש נוהג במקומות שונים לשדר ברמקולים צפירה או שיר מספר דקות לפני כניסת השבת.

סימן רנ"ז

דיני הטמנת חמין, ובו ח' סעיפים.

הטמנה היא כיסוי כלי אוכל חם מכל צדדיו, כדי שיישמר חומו ולעיתים כדי שיתחמם יותר¹. גם בסימן זה, רוב ההלכות אינן תואמות את המציאות של ימינו. אנו נבאר בקצרה את דברי המחבר, ובע"ה נציין את המקומות שבהם ההלכה שייכת גם לימינו.

סעיף א

^א אין טומנין בשבת, אפילו בדבר שאין מוסיף הבל (א); ^ב אבל ^א שבת ל"ד ע"א. ^ג [משנה וגמרא שם] לגירסת רש"י, וכן כתבו הר"ן והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שאין מוסיף הבל** – כלומר: בדברים שאינם מוסיפים חום לתבשיל, אלא שומרים את חומו בלבד². האיסור הוא משום שבהטמנה האדם מגלה דעתו שרצונו שהאוכל יהיה חם, וחששו חכמים שאם התבשיל לא יהיה מספיק חם, הוא עלול לחממו בשבת³.

1. בסימנים הקודמים ראינו את הלכות "השהיה", העוסקות בהשאת האוכל על הכירה בשבת (ולא כהטמנה, שבה האוכל הוסר ממקום בישולו ונעטף). וכן בהלכות "החזרה", העוסקות בשימה של אוכל שכבר בושל על הכירה בשבת.

2. בסעיף ג' מובאות דוגמאות לדברים המוסיפים הבל ולדברים שאינם מוסיפים הבל.

3. ויעבור על איסור בישול או חיתוי בגחלים.

בספק חשיכה (ב) טומנין בו (ג). ואין טומנין בדבר המוסיף הבל (ד) אפילו מבעוד היום (ה), וואס הטמין בדבר המוסיף הבל, התבשיל אסור אפילו בדיעבד (ו). ודוקא בצונן, שנתחמם או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה, מותר (ז). הגה: ויש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל, שרי לאכול (ח) (הגהות מרדכי). ויש אומרים דכל זה אינו אסור אלא כשעושה לצורך לילה, אבל כשמטמין לצורך מחר, מותר להטמין מבעוד יום בדבר שמוסיף הבל (ט) (מרדכי ריש פרק כירה, וב"י ס"ס רנ"ג בשם שבולי לקט). ובדיעבד יש לסמוך על זה, ובלבד יר"ן מ'טילון דאנשי טבריא, שבת ל"ח ע"ב. רמב"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) בספק חשיכה - הוא הזמן בין השקיעה לצאת הכוכבים, ויש ספק אם בזמן עדיין יום שישי או שכבר נכנסה שבת⁴.

(ג) טומנין בו - בדבר שאינו מוסיף הבל מותר לטמון לפני כניסת השבת, ואפילו בבין השמשות.

(ד) המוסיף הבל - שמוסיף על חום התבשיל, כמודגם בסעיף ג'.

(ה) מבעוד יום - ולהשאירו שם לשבת. שמא יבוא להטמין בגחלים ויחתה בהם בשבת.

(ו) אפילו בדיעבד - כלומר: אסור לאוכלו חם. כדי שלא ייהנה מהעבירה על הוראת חכמים.

(ז) מותר - בדיעבד. אף שעבר על דברי חכמים, כיוון שבאכילה זו לא ניכר שעבר על הגזירה.

(ח) שרי לאכול - מותר. לדעה זו לא קנסו אלא כשעבר במזיד.

(ט) שמוסיף הבל - לדעה זו, בהטמנה לצורך הבוקר אין חשש שמא יבוא להטמין בגחלים ולחתות בהם, כיוון שהחיתוי אינו משנה דבר בהטמנה לשעות רבות, אפילו אם מטמין בגחלים.

4. בתחילת סימן רס"א כתב המחבר: "ספק חשיכה, והוא בין השמשות", וביאר הרמ"א: והיינו כדי שיעור הלוח שלושה רביעי מיל אחר שקיעת החמה" (וכן כתב המחבר בסימן רס"א, ב).

שלא יהא רגיל לעשות כן (י).

סעיף ב

האפילו תבשיל שנתבשל כל צורכו אסור להטמין בשבת, אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל (יא). ומכל מקום לשים כלים על התבשיל (יב) כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית – שרי, שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה (יג). הגה: ועיין לעיל סימן רנ"ג (יד).

ה"ר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) לעשות כן – בזמן הזה הדרך להטמין היא בעיקר כשמעבירים אוכל חם מבית לבית, ואז אין לעטוף את הסיר במגבת, שמיכה או עיתונים. ובס"ק כ"ה נלמד שמותר להשתמש בתרמוס בשבת.

(יא) שאינו מוסיף הבל – אף שלמעשה אין כאן חשש, לא חלקו חכמים באיסור, והגזירה קיימת בכל המקרים.

(יב) כלים על התבשיל – הכלים כאן הם בגדים, והכיסוי הוא מכל הצדדים, כמו בהטמנה.

(יג) על הקדירה – בדרך כלל באיסורי שבת אנו אוסרים גם אם האדם לא התכוון למלאכת האיסור אם המעשה גורם בוודאות לתוצאה כשמעשה האיסור ("פסיק רישיה"). אולם כאן הקלו חכמים בגזירה זו.

(יד) סימן רנ"ג – סעיף ה'. שם מבואר שאסור להטמין תחת בגדים הנתונים על גבי המיחם, וכן שאיסור הטמנה הוא גם על ידי גוי⁵.

5. מוסבר על פי ביאור הלכה, שהציע זאת בתורת אולי, אחרי שכתב "איני יודע כוונתו".

סעיף ג

ואלו הם דברים המוסיפים הבל (טו): פסולת של זיתים^א או של שומשמן (טז) וזבל (יז) ומלח וסיד וחול, בין לחים בין יבשים, ותבן וזגין (יח) ומוכין (יט) ועשבים בזמן ששלשתן לחין (כ). ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל: כסות ופירות וכנפי יונה (הג"ה: או שאר נוצות) ונעורת של פשתן ונסורת של חרשין (פירוש: הקש הדק הנופל מן העץ כשמגרים אותו במגירה). הגה: יש אומרים דמותר להטמין בסלעים, אף על פי שמוסיפין הבל, דמלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן (כא) (תוספות ומרדכי ר"פ לא יחפור).

ישבת מ"ז ע"ב. 'שם לדעת הטור והר"ן ורבינו ירוחם בחלק ג', וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ד' ה"א. "לדעת הרמב"ם שם [והדברים שאינם מוסיפים הבל מקורם במשנה שבת מט ע"א].

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) המוסיפים הבל - אלו חומרים שבתסיסתם עשויים לחמם את התבשיל ולא רק לשמור על חומו.

(טז) של שומשמן - השארית הנותרת מזיתים ומשומשמן לאחר סחיטתם והוצאת השמן.

(יז) וזבל - צואת בהמות.

(יח) וזגין - קליפת הענבים הנשארת לאחר סחיטתם ליין.

(יט) ומוכין - מוכין הם דברים רכים כמו צמר גפן וחוטם הנסרקים מן הצמר. המוכין, וכן פריטים נוספים מהרשימה, ככל הידוע לנו לא מוסיפים חום מצד עצמם, וייתכן שבתנאים מסוימים מתרחשת תגובה כימית הגורמת להוספת חום.

(כ) לחין - כיום לא מקובל לטמון בחומרים אלו, והלכות הטמנה בדבר המוסיף הבל שייכות בעיקר בכיסוי על גבי פלטה, שדינו כהטמנה בדבר המוסיף הבל, כפי שנלמד בסעיף ח'.

(כא) רבנן - תרגום: שחכמים לא גזרו בדבר שאינו שכיח. גם הטמנה בסלעים אינה מוכרת לנו היום.

סעיף ד

^טאף על פי שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה, מותר לחזור ולכסותו (כב); וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת, מוסיף (כג); וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין – יכול ליטלו לכסותו בגלופקריין (כד); וזהו שנתבשלה הקדירה כל צרכה, אבל אם אינה מבושלת כל צרכה – אפילו להוסיף על הכיסוי אסור, שתוספת זה גורם לה להתבשל (כה).

^טשבת נ"א ע"א. 'שם בגמרא. 'שם כרבן שמעון בן גמליאל. 'טור וסמ"ג וסמ"ק והתרומה.

סעיף ה

^טאם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל (כו).

^טשבת נ"א ע"א כרבן שמעון בן גמליאל. 'טור, ורמב"ם בפרק ד' מהלכות שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) לחזור ולכסותו – דווקא אם נתגלה משחשיכה, אבל אם נתגלה מבעוד יום נחשב כמטמין לכתחילה, ושוב אסור. ההבדל בין המקרים הוא דק, והסיבה שלעיתים התירו היא משום שחכמים אסרו כדי שלא יבואו לעשות מלאכה, אך גם רצו שיוכלו לענג את השבת במאכלים חמים.

(כג) מוסיף – כיסוי.

(כד) בגלופקריין – היא שמיכת צמר. וזו דוגמה לכיסוי יעיל יותר מאשר הסדין. (כה) להתבשל – כיוון שכשהתבשיל אינו מבושל כל צרכו, גם שמירת החום מסייעת לבישולו.

(כו) שאינו מוסיף הבל – כפי שראינו בסעיף הקודם, חכמים גזרו רק על המטמין לכתחילה ולא על אוכל שהיה טמון בכניסת השבת. ואגב זה למדנו שאין איסור להעביר את האוכל עצמו לכלי אחר. מכאן נלמד שמותר

פעיף ו

^פ מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר (כז) או כדי שתפיג צינתו (כח); ^ע אבל בדבר המוסיף הבל, אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום נמי אסור (כט).

^פ שבת נא ע"א במשנה לפירוש הרמב"ם שם והר"ן ובשם הגאונים. ^ר ר"ן מ'סילון דאנשי טבריא, שם ל"ח ע"ב.

פעיף ז

^פ כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדירה מבושלת כל צורכו אסרינן, ואפילו מצטמק ורע לו (ל). הגה: וכן עיקר. ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו, מותר בהטמנה כמו בשיהוי (לא), וכמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג (או"ז, וטור בשם רשב"ם). ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו אין למחות בידם, אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות.

^פ סמ"ג וסמ"ק והתרומה לדעת רבינו תם במשנה דף מ"ז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

להשתמש בתרמוס בשבת, כי איסור הטמנה הוא איסור הטמנת הכלי, ולא הטמנת האוכל.

(כז) שלא יצטנן ביותר – לא גזרו בכך חכמים, כיוון שהדבר לא קרוב לבישול כלל.

(כח) שתפיג צינתו – כלומר: לחממו מעט.

(כט) נמי אסור – כיוון שדבר המוסיף חום יכול לבשל.

(ל) מצטמק ורע לו – לדעה זו, אפילו כאשר תוספת בישול תזיק למאכל, לא חילקו חכמים בין המצבים השונים, ובכל מקרה אסור.

(לא) בהטמנה כמו בשיהוי – לדעה זו, כשם שחכמים הבחינו בהשהיה בין אוכל שאנו חוששים בו שמא יחתה בגחלים ובין אוכל שאין בו חשש כזה כיוון שהחיתוי לא יועיל לו, כך הבחינו בהטמנה.

פעיף ח

אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג,³ אם הוא מכוסה בבגדים, אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל * [ואסור] (לב).⁴ וזמיתו כל שהוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדירה (לג), אף על פי שיש אש תחתיה, כיון שאינו עושה דרך הטמנה – שרי (לד). הלכך היכא שמעמיד קדירה על גבי כירה או כופח שיש בהם גחלים, ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים (לה) – שיהוי מקרי, ומותר על פי הדרכים.⁵ וטור ושאר פוסקים. * כצ"ל על פי הב"י. ³ טור לדעת הרא"ש והר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) ואסור – כלומר: הטמנה בבגדים ובשמיכות נחשבת כהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל (האסורה בשבת עצמה, ומותרת מערב שבת). אולם לכסות בבגדים סיר שנמצא על גבי גחלים – נחשב כהטמנה בדבר המוסיף הבל (האסורה גם מערב שבת). לכן אסור לכסות סיר שעל הפלטה מכל צדדיו אפילו מיום שישי, כיוון שהדבר נחשב להטמנה בדבר המוסיף חום. וכיסוי מלמעלה בלבד מותר.

(לג) נוגעים בקדירה – כגון שמניח את קדירת האוכל בתוך סיר אחר, שאינו נוגע בה, ואת הסיר החיצון עוטף בשמיכה.

(לד) שרי – מותר. וכן מותרת כל שמירה על חום הסיר בצורה שאינה נוגעת בסיר. לכן מותר לשים סיר בצידנית, בין אם היא קשיחה ובין אם היא מעין תיק המיועד לשמור את החום הכלים שבו, כיוון שהאיסור הוא רק כאם עוטף את הסיר מכל צדדיו.

(לה) נוגעים בגחלים – אולם אם הקדירה נוגעת בגחלים, לדעת המחבר הדבר נחשב כהטמנה, אף שהסיר אינו עטוף מכל צדדיו.

שנתבארו בסימן רנ"ג (לו). 'ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה, ונתן בגדים על אותו כלי רחב – מותר, דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה, אין כאן הטמנה (לז). 'וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו על ידי שיתן בתוכה חתיכה חיה (לח), והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים (לט), ואף על פי שמכסה פי התנור בבגדים, כיון שאין הבגדים נוגעים בקדירה לאו הטמנה היא, ושרי (מ). הגה: והטמנה שעושין במדינות אלו, שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט, שרי לכולי עלמא (מא) (או"ז, ותה"ד סימן ס"ה, ואגור), וכמו שנתבאר לעיל יר"ן לדעת רבינו יונה והרשב"א. שמדברי הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) בסימן רנ"ג – כלומר, לדעת המחבר סיר הנוגע בגחלים, כל כיסוי עליו ייחשב כהטמנה, אף אם אינו מכוסה מכל צדדיו, ואסור בשבת. אולם אם הכיסוי אינו נוגע בקדירה, אף שהקדירה נוגעת בגחלים – אין זה נחשב כהטמנה, ומותר להשאירו בשבת על פי דיני ההשהיה.

(לז) אין כאן הטמנה – כי הטמנה היא דווקא עטיפת הסיר בשמיכות הנוגעות בו.

(לח) חתיכה חיה – כלומר: ההנחה בתנור אינה נחשבת כהטמנה, ומותרת כהשהיה. בהלכות השהיה ראינו שמוותר להשהות תבשיל שיש בו חתיכת בשר חיה, כיוון שאין חשש שמא יחתה, שהלא לסעודת הערב החיתוי לא יעזור, ועד למחרת התבשיל יהיה מוכן גם ללא חיתוי.

(לט) נוגעת בגחלים – אולם אם נוגעת בגחלים, נחשב כהטמנה⁶.

(מ) ושרי – ומותר. כי הטמנה היא רק כשהבגדים נוגעים בסיר עצמו.

(מא) שרי לכולי עלמא – תרגום: מותר לכל הדעות. בסימן רנ"ד סעיף א' התבאר שהקלו חכמים בתנור זה כיוון שהצורך להסיר את הטיט מזכיר לו

6. כפי שכתב המחבר בסימן רנ"ג סוף סעיף א'.

סי' רנ"ד, ויתבאר לקמן סוף סי' רנ"ט. ומצוה להטמין לשבת, כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת (מב). וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא מין הוא (מג) (בעל המאור פרק כירה, וכל בו).

שולחן ערוך כפשוטו

ששבת היום, וכן כיוון שאינו רוצה לפתוח את התנור, כי כניסת אוויר קר מזיקה לתבשיל.

(מב) מכבוד ועונג שבת - מילים אלו הן כנגד החשש שמא יבואו להחמיר בהלכות השהיה והטמנה, ויסתפקו באוכל קר בשבת. ומדגיש הרמ"א שאסור להחמיר בכך, כיוון שיש מצווה לענג את השבת.

(מג) שמא מין הוא - ואינו מקבל עליו את סמכות החכמים להתיר⁷.

7. מקור הדברים בבעל המאור, שכתב (שבת דף טז ע"ב): "ויש אומרים כי תקנת רבותינו היא לענג את השבת בחמין. וכל מי שאינו אוכל חמין, צריך בדיקה אחריו אם הוא מין. ואם מת יתעסקו בו עממין. ולהזמין לבשל להטמין, ולענג את השבת ולהשמין. הוא המאמין, וזוכה לקץ הימין. ויש מן החכמים אומרים על השמאל שהוא ימין, אנו קורין עליהם: מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה".

סימן רנ"ח

שמותר להטמין בערב שבת על קדירה חמה, ובו סעיף אחד.

סימן זה ממשיך את הלכות ההטמנה שהובאו בסעיף הקודם, ומביא היתר להוסיף כלי על קדירה טמונה.

סעיף א

^אמותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה (א), שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל (ב).
^אשבת נ"א לגירסת הרי"ף והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **על גבי קדירה חמה** - כשיש קדירה הטמונה מערב שבת בדבר שאינו מוסיף הבל, כגון תחת שמיכה, מותר להוסיף עליה בערב שבת קדירה נוספת אפילו אם היא קרה.
 (ב) **בדבר המוסיף הבל** - ואף שאסור להטמין בערב שבת בדבר המוסיף חום, הקדירה החמה הטמונה אינה נחשבת כמוסיפה חום¹.

¹ משום שמדובר בתוספת להטמנה קיימת, ובעיקר משום שהקדירה הראשונה לא נחשבת כדבר המוסיף הבל, כיוון שהיא הולכת ומתקררת.

סימן רנ"ט

כמה דיני הטמנה וטלטולם, ובו ז' סעיפים.

סימן זה דן בבעיות שונות העלולות להתעורר בשבת או ביום טוב עת הטמנת האוכל או בהוצאתו מהטמנה. הבעיות הן מוקצה, בנייה וסתירה. כדי להבין הסימן יש לבאר מהו "מוקצה מחמת גופו"¹: איסור מוקצה הוא שם לכמה סוגי דברים שאסרו חכמים את טלטולם או את השימוש בהם בשבת. אחד מהם הוא האיסור לטלטל דברים שבכניסת השבת אינם נחשבים לכלים ולא עומדים לשימוש, כגון אבנים. מי שיודע לפני שבת שבשבת הוא ירצה להשתמש בחפץ שאינו עומד לשימוש, יכול לפני שבת לייחד את החפץ לשימוש, ובכך להתירו.² בסימן זה משתמש המחבר במושגים נוספים מעולם המוקצה, כ"טלטול מהצד", "בסיס" ועוד רבים; בע"ה נבאר מושגים אלו במקומם.

בסימנים הקודמים ביארנו שכיום אנו לא נוהגים להטמין בדברים שבהם נהגו להטמין בעבר. לכן התיאורים שבסימן זה פחות נוגעים להלכות הטמנה כיום.

סעיף א

^אמוכין (פירוש: כל דבר רך, כגון: צמר גפן, ותלישי צמר רך של בהמה, וגרירת בגדים בלויים) (א)
^אשבת מ"ח ע"א כאביי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **וגרירת בגדים בלויים** – למוכין אלו אין כל שימוש, והם משמשים כחומרי גלם להכנת בדים, אולם עד שיכינו מהם בדים אינם מוגדרים ככלי, לכן הם מוקצים מחמת גופם. ואף שהשתמש כעת במוך זה כדי לטמון את הקדירה, אין בכך כדי להוציאם מהגדרתם כחומר גלם, כיוון שדמי המוכין יקרים, והם

1. נקרא גם "מוקצה דאבנים". הלכות מוקצה מבוארים בסימנים ש"ח-ש"א.

2. פרטי ייחוד זה מתבארים בסימן ש"ח סעיף כב.

שטמן בהם דרך מקרה (ב) – אסור לטלטל, ¹אלא מנער הכיסוי והן נופלות (ג); וכגון שמקצתן מגולה (ד), שאין זה טלטול אלא מצדו (ה). ואם יחדן לכך (ו), מותר לטלטל. אבל ²אם טמן בגיזי ³שם מ"ט ע"א. ⁴שם מ"ט ע"ב וכרבא וכאוקימתא דרבינא, תוספות והרא"ש וטור והר"ן ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

עדיין עומדים להכנת בדים³.

(ב) דרך מקרה – כלומר: שלא ייחד אותם לשמש לו בקביעות להטמנה, אלא השתמש בהם במקרה בשבת זו. לכן הם עדיין נחשבים כחומר גלם העומד להכנת בד, ודינם מוקצה.

(ג) והן נופלות – כלומר: כיוון שאסור לטלטל, לא ייגע בהם ישירות, אלא יטלטל את הדבר המותר, ומותר גם אם אגב זה מזיז את המוקצה. טלטול זה נקרא "טלטול מן הצד", כמבואר בהמשך המשפט.

(ד) שקצתן מגולה – וכך יכול להגיע למכסה בלי לטלטל את המוקצה.

(ה) אלא מצידו – "טלטול מן הצד" מותר אם מטלטל את הדבר המותר לצורך הדבר המותר, אף אם על ידי כך מטלטל מוקצה. ואסור אם נעשה לצורך המוקצה.

(ו) יחדו לכך – כלומר: לפני שבת החליט שהמוכין ישמשו מעכשיו להטמנה באופן קבוע.

3. המשנה ברורה (בס"ק ג) כתב שהם "מוקצין מחמת חסרון כיס, דמקפיד להשתמש בהן שאר דברים". ונראה שלמד כן מלשון הגמרא (שבת מח ע"א): "וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין?", ומבאר רש"י: "קופה של מוכין שדמיה יקרים, אין דרך בכך, ולא בטלי להטמנה". הצורך להסביר שדמיהם של מוכין יקרים (יחסית) עולה גם מההבחנה בינם לגיזי הצמר שבהמשך. אולם נראה שהבעיה כאן אינה שמחמת הטלטול הדבר עלול להתקלקל, שזו הגדרת מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין זו משמעות לשון רש"י כאן (וגם למעלה בד"ה ומוכין לשון רש"י: "מוקצין הן למלאכה"). לכן נראה כפי שכתבנו בפנים, שזהו חומר גלם שאינו ראוי בפני עצמו לכלום, ונחשב כמוקצה מחמת גופו. שימוש חד-פעמי לצורך הטמנה אינו מוציא את המוך מהיותו עומד לטווייה, שכיוון שדמיו יקרים – אין מבטלו להטמנה, והוא עדיין עומד לטווייה, ושם המוקצה נשאר בו. וה' יצילני משגיאות. (ועיין בילקוט יוסף שבת חלק ב' עמוד שי"א, מוקצה סוג ח').

צמר (ז) – אפילו לא יחדן לכך, מותר לטלטל (ח). והני מילי סתם גזיון שאין עומדין לסחורה, אבל אם נתנם לאוצר לסחורה (ט) צריכין יחוד (י), ואם טמן בהם בלא יחוד – מנער הכיסוי והן נופלות (יא), ¹דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן (יב).

¹כפירוש רש"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) בגיזי צמר – צמר לאחר שנגזז, לפני עיבודו. זה חומר גלם לטוויית חוטי צמר, ואינו יקר כמו המוכין.

(ח) מותר לטלטל – כיוון שבמוצר זול מספיק שימוש אחד כדי להפכו מחומר גלם לכלי לצורך שימוש.

(ט) לאוצר לסחורה – כלומר: שם את גיזי הצמר במחסן, לצורך מכירתם, וביום שישי הוציאם מהמחסן כדי להטמין בהם.

(י) צריכים יחוד – כיוון שכלים העומדים לסחורה נחשבים מוקצים מחמת חסרון כיס, כיוון שמקפיד שלא להשתמש בהם כדי שלא ייפגמו, ולא יוכל עוד למוכרם⁴.

(יא) והן נופלות – וזהו טלטול מהצד, שהותר אם מעשה לצורך הדבר המותר, כפי שראינו למעלה.

(יב) בסיס להן – "בסיס" הוא כינוי לכלי שמונח עליו מוקצה. אם המוקצה הונח בכוונה, לעיתים הבסיס עצמו ייאסר בטלטול ככלי שעליו⁵. כאן היה מקום לומר שמכסה הקדירה הוא בסיס לצמר המונח עליו, וכיוון שהצמר מוקצה – יהיה אסור לטלטל את המכסה. אולם המחבר מלמדנו שהאיסור הוא רק כאשר כלי ההיתר משרת את החפץ המוקצה (למשל: מגש הפמוטים נחשב בסיס לדבר האסור, לנר); אבל כאן הצמר נועד לצורך המכסה, לכן הוא

4. רמב"ם שבת פכ"ה הל' ה"ט. מובא בב"י וברמ"א ש"ח, א.

5. הלכות "בסיס לדבר האסור" מבוארות בעיקר בסימן ש"ט סעיפים ז-ט.

סעיף ב

ה'הנותנים אבנים ולבנים (יג) סביב הקדירה, צריך שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא יחדן אינם חשובים לו ומשליכן (יד). הילכך אסור לטלטל, אם לא שיצניעם ומיחדן לכך (טו).

ה'טור ורשב"א בתשובה.

סעיף ג

ה'הטומן בקופה מלאה גיזי צמר שאסור לטלטל (טז) והוציא הקדירה (יז), כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה (יח);

י'שבת מט ע"א במשנה, וכדמפרש לה רב בגמרא דף נ'.

שולחן ערוך כפשוטו

לא הופך את המכסה ל"בסיס", ואין איסור לטלטל את המכסה מדין זה.

(יג) אבנים ולבנים - שהן מוקצים מחמת גופם.

(יד) ומשליכן - לכן השימוש החד-פעמי בהן לא ביטלן מתורת מוקצה⁶.

(טו) ומיחדן לכך - ואם ייחדן, האבנים נחשבות לכלי ואינן מוקצות.

(טז) שאסור לטלטל - הקופה היא מעין קופסה המלאה בגיזי צמר מוקצים, כגון גיזים העומדים לסחורה, ומניח את הקדירה בתוך הקופה כך שהיא עטופה מכל צדדיה בגיזי הצמר.

(יז) והוציא הקדירה - בהיתר. כגון שקצתה היה מגולה, כפי שהתבאר בסעיף א.

(יח) יכול להחזירה - ואין מניעה להחזיר את הקדירה למקומה בגומה שבגיזים, אף שהגיזים מוקצים.

6. אמנם בסעיף הקודם ראינו שבצמר מספיק שימוש אחד כדי לייחדו, אולם זה משום שצמר עומד להפוך לחוטים, לכן כל שימוש בו הופך אותו לכלי. מה שאין כן באבנים, שאינן מיועדות לדבר או שמיועדות לבניין, ואינן מאבדות את שמן כמוקצה אלא אם כן ייחדן לשימוש.

ואם נתקלקלה (יט), לא יחזירנה (כ). ואפילו לכתחלה יכול להוציא על דעת להחזירה אם לא תתקלקל, ולא חיישינן שמא יחזירנה אף אם תתקלקל. ¹ויש אומרים שאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל (כא), אם נתקלקל הגומא לא יחזיר, מפני שתצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה, ונמצא כמי שטומן בשבת (כב).
¹לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה שם, וכתב הב"י שכן נראה מחבורו.

סעיף ד

¹טמן בדבר שאינו ניטל (נג) וכיסה פיה בדבר הניטל (כד), מגלה הכיסוי ואוחז בקדירה ומוציאה (כה).
¹שבת נ"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **ואם נתקלקלה** - הגומה, שנפלו הגיזים לתוכה, ואינו יכול להחזיר את הקדירה בלי לטלטל את הגיזים.
 (כ) **לא יחזירנה** - כיוון שאסור לטלטל את הגיזים, משום שהם מוקצים.
 (כא) **שמותר לטלטל** - ואז אין חשש לטלטול מוקצה כלל.
 (כב) **כמי שטומן בשבת** - לדעה זו, כיוון שהגומה התקלקלה ההחזרה נחשבת כהטמנה חדשה, ובשבת עצמה אין להטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, כפי שראינו בסימן רנ"ז.
 (כג) **שאינו ניטל** - כלומר: בדבר מוקצה, שאסור לטלטלו.
 (כד) **בדבר הניטל** - כלומר: מצידה טמן את הקדירה בדבר מוקצה, ועל המכסה הניח דבר שאינו מוקצה.
 (כה) **ומוציאה** - אף אם מטלטל על ידי כך את המוקצה, כיוון שכפי שראינו למעלה, הדבר נחשב כטלטול מן הצד לצורך דבר המותר.

פעיף ה

^טטמן וכיסה בדבר שאינו ניטל (כו) – אם מקצת הקדירה מגולה (כז) נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל (כח).

^טשבת נ"א ע"א.

פעיף ו

יום טוב שחל להיות בערב שבת, יש מי שאוסר להטמין באבנים משום דהוי כמו בנין (נט), ויש מתירים (ל).
שבלי הלקט בשם ר"י בר נתן. שם בשם רבי בנימין.

פעיף ז

^זתנור שמניחים בו החמין (לא) וסותמין פיו בדף ושורקין (פירוש: מחליקין) אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין, לתרומת הדשן והאגור בשם מהר"י מולין בשם המרדכי.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) שאינו ניטל – כמו בסעיף הקודם, אלא שהמוקצה הוא גם על הקדירה עצמה.

(כז) מגולה – כך שיכול להחזיק בקדירה בלי לטלטל את המוקצה ישירות.

(כח) אינו נוטל – כיוון שאינו יכול להגיע לקדירה בלי לטלטל תחילה את המוקצה בידיים.

(נט) כמו בנין – אמנם מהתורה האיסור הוא רק לבנות מבנה של קבע, אולם אסרו חכמים לבנות בשבת גם מבנה עראי (ביצה ל"ב ע"ב), לכן, לשיטה זו אין לבנות בשבת מעין מבנה מאבנים סביב הסיר.

(ל) ויש מתירים – לשיטתם, לצורך אכילת אוכל חם בשבת לא גזרו חכמים.

(לא) שמניחים בו החמין – בערב שבת בהיתר⁷. סעיף זה לא דן בהלכות השהיה והטמנה, אלא האם יש חשש סתירה בפתיחת התנור, ובנייה בסתימתו

7. אין בכך הטמנה כיוון שהקדירה אינה נוגעת בדופנות התנור מכל צדדיה. ומדובר כשאין איסור השהיה, כגון בתבשיל המבושל כמאכל בן דרוסאי או בשר חי בתנאים המותרים בסימן רנ"ד.

ולחזור ולסותמו (לב); ואם יש בו גחלים לוחשות (לג), מותר על ידי גוי (לד). הגה: ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט על ידי ישראל (לה), אם אפשר לעשות על ידי גוי (לו); וכן אם אפשר לעשותו על ידי ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול; ואם אי אפשר, יעשה גדול על ידי שינוי קצת (לז) (תה"ד סי' ס"ה ואגור), והכי נהוג. ונראה לי הא דמותר לחזור לסתום התנור, היינו ביום, דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן; אבל בלילה סמוך להטמנתו, דיש לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן -

שולחן ערוך כפשוטו

בטיט.

(לב) ולחזור ולסותמו - זו סתימה לזמן קצר, ואין בה לא איסור בונה ולא מכה בפטיש.

(לג) גחלים לוחשות - ואז סתימת פי התנור גורמת לכיבוי חלק מהגחלים. ואף שאינו מתכוון לכיבויים, גרימת איסור אסורה, ונקראת "פסיק רישיה"⁸.

(לד) מותר על ידי גוי - כיוון שלא אסרו חכמים גרמא על ידי גוי, אפילו ב"פסיק רישיה"⁹.

(לה) על ידי ישראל - משום שסתימתו דומה למלאכת בונה וסתירתו למלאכת סותר.

(לו) על ידי גוי - כלומר: גם לאוסרים זו חומרה בלבד, ואומרים שטוב להימנע מכך כשאפשר.

(לז) שינוי קצת - כגון שימני יעשה זאת בידו השמאלית.

8. כמבואר במחבר בכמה מקומות, כגון תחילת סימן של"ז. אך כאן כיוון שאין לאדם צורך בכיבוי הגחלים, מקרה זה נקרא "פסיק רישיה דלא איכפת ליה", ומדובר באיסור דרבנן, ומשמע מכאן שהמחבר אוסר. ממקומות אחרים נראה שהמחבר מתיר בפסיק רישיה דלא איכפת ליה באיסור דרבנן (כגון בסימן שט"ז, שם אינו מביא את האיסור לסגור תיבה שיש בה זבובים. וראה עוד בסימן ש"כ סעיף יח). ונראה שהמחבר פוסק להחמיר בכך, אלא שהסומך על המקילים אין מוחים בידו, כפי שמבאר בסימן ש"כ. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ד' או"ח סימן ל"ד, ובדברינו ב"בעקבות המחבר" מעמוד ר"כ.

9. כפי שראינו בדברי הרמ"א בסוף סימן רנ"ג. ועיין בדברינו שם הערה 22.

אסור לסתום התנור, דגורם בישול (לח), כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד', ואפילו על ידי גוי אסור, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רנ"ג (לט) (ושאר דיני חזרה בשבת עיין לעיל סי' שי"ח (סעיף ו-ז, יד-יז)).

שולחן ערוך כפשוטו

(לח) דגורם בישול - והדבר אסור גם לדעת המחבר.
 (לט) סוף סימן רנ"ג - ולא התירו אלא גרמא, ולא שאר איסורי דרבנן. וכאן סתימת פי התנור נועדה כדי לבשל את המאכל.

סימן ר"ם

דיני הכנסת שבת, ובו ב' סעיפים.

סימן זה מוסיף הלכות הקשורות למצווה לכבד את השבת, כפי שראינו בתחילת הלכות שבת, סימן רמ"ב. שם הוזכרו הכנות המתחילות מתחילת היום, וכאן הובאו הכנות הנעשות בדרך כלל סמוך לכניסת השבת.

סעיף א

^אמצוה לרחוץ הגה: כל גופו (א). ואם אי אפשר לו (ב), ירחוץ (טור) פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת (ג). ^בומצוה לחוף הראש (ד) ^גולגלח הצפרנים בערב שבת. הגה: ואם היו שערות ראשו גדולות, מצוה לגלחן (ה) (או"ז פ' אלו מגלחין). וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן (ו). ויתחיל בשמאל בקמיצה, ובימין באצבע, וסימן לזה: דבהג"א בשמאלו, ^אשבת כ"ה ע"ב מהא דר' יהודה בר אילעאי. ^במרדכי שם ושבולי הלקט. ^גכל בו וספר חיי עולם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) כל גופו - כלומר: מצווה להתרחץ במים חמים לכבוד השבת. וכן מנהגנו כיום.
- (ב) אי אפשר לו - בזמנם היו מקומות שבהם הרחצה במים חמים התאפשרה רק בבית מרחץ, והדבר לא היה מתאפשר לכל אחד.
- (ג) בערב שבת - רחצה זו אפשר היה לעשותה בביתו, על ידי חימום מעט מים.
- (ד) לחוף הראש - במים חמים ובחומרי חפיפה לשיער, כפי הנוהג.
- (ה) מצוה לגלחן - מכאן אפשר ללמוד שלא ראוי לגדל שער ארוך.
- (ו) כסדרן - למנהג זה אין מקור בש"ס. הספרדים לא נוהגים כך כלל, וגם פוסקים אשכנזים רבים כתבו שאין בכך חובה. המשנה ברורה (ס"ק ח') כתב שהמהר"ם והאר"י לא דקדקו בכך.

ובדאג"ה בימין (ז) (אבודרהם וספר המוסר).

סעיף ב

¹כשיהיה קרוב לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה (ח):
'עשרתם? (ט) ערבתם? (י) הפרשתם חלה?' (יא), ויאמר להם:
¹שבת ל"ד ע"א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) ובדאג"ה מימין - האותיות מציינות את מספר האצבע מהבוהן.
(ח) בלשון רכה - ביארה הגמרא שכך יש לשאול כדי שיתרצו לענות לו.
ובמקום נוסף מדגישה הגמרא עד כמה חמור להטיל אימה על בני הבית¹.
המחבר הביא זאת להלכה, ומלמדנו על חשיבות של דיבור בנחת.
(ט) עשרתם - פירות וירקות שגדלו בארץ ישראל חייבים בתרומות ומעשרות.
אסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת עצמה, כי הדבר דומה לתיקון (של"ט,
ד). לכן על בעל הבית לשאול את בני ביתו אם עשו. היום, הפירות וירקות
המצויים בשווקים מעושרים, לכן במקום שבו קונים את הפירות והירקות אין
צורך לשאול שאלה זו, כפי שכותב הרמ"א לגבי בני חו"ל.
(י) ערבתם - כוונת המשנה לעירובי חצרות. זו פעולה שמתירה טלטול במקום
שבו יש חצר המשותפת לכמה משפחות. שאלה זו לא שייכת היום, כי מנהגנו
הוא שהרב המקומי מערב עבור כל בני המקום פעם בשנה, בדרך כלל בערב
פסח, לכל השנה.
(יא) הפרשתם חלה - אמנם מעיקר הדין צריך להפריש חלה מהעיסה, אולם
אם לא הפרישו, אפשר להפריש גם אחרי האפייה. ובמקום שבו אופים חלות
בבית צריך לוודא לפני שבת שהופרשה חלה.

1. גיטין דף ו ע"ב: "אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו". וראה שם כל העניין.

'הדליקו את הנר' (יב). הגה: ובמקום שאין מעשרין, אין צריך לומר
'עשרתם' (טור בשם מהר"ם).

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) הדליקו את הנר - ועל בעל הבית וכל בני הבית לעזור ולסייע שהכול
יהיה מוכן לפני כניסת השבת.

סימן רס"א

זמן כניסת השבת, ובו ד' סעיפים.

סימן זה דן בשאלות הקשורות לכניסת שבת. כניסת השבת נעשית בצורה הדרגתית, מהשקיעה עד צאת הכוכבים. בשקיעה מתחיל זמן הנקרא "בין השמשות", והוא מסתיים בצאת הכוכבים. סימן זה מלמדנו מה מותר ומה אסור לעשות בזמן בין השמשות, וגם מגדיר מהי השקיעה לעניין כניסת השבת. עוד בסימן זה דין תוספת שבת, שהוא החובה להתחיל לקיים את דיני השבת קודם כניסתה; וכן דיון באפשרות להכניס את השבת זמן רב לפני השקיעה, לרוצים בכך. בעניין זה נראה גם את כוחו של הציבור להקדים את זמן כניסת השבת.

סעיף א

^אספק חשיכה (א), והוא בין השמשות (והיינו כדי שיעור הלוך שלשה רביעי מיל אחר שקיעת החמה (ב) (טור בסימן רצ"ג, וכדלקמן סוף סעיף ב'). ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות ^אשבת ל"ד ע"א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ספק חשיכה** - כפי שהסברנו בהקדמה, המעבר מהיום ללילה הוא הדרגתי. שקיעת החמה מציינת את סוף היום, וצאת הכוכבים מציינת את תחילת הלילה. הזמן שביניהם נקרא "בין השמשות", כי הוא נמצא בין שני הימים; וכן נקרא "ספק חשיכה", כיוון שיש ספק אם כבר נחשב "חשיכה", שבה נכנסת השבת, וחלים בו איסורי שבת מן התורה, כפי שהולך ומבאר סעיף זה.

(ב) **אחר שקיעת החמה** - מיל הוא אלפיים אמה, שהם כקילומטר. זמן בין השמשות הוא מהלך שלשת-רבעי מיל, כלומר: הזמן שבו אדם ממוצע הולך כ-750 מטר.

חלק ל' (ג), אין מעשרים (ד) את הודאי (ה), ואין מטבילין את

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) חלק ל' - תוספת זו¹ היא הסבר דברי המחבר. "שליש שעה" הם 20 דקות. "חלק ל'" הם שתי דקות. לכן מהלך מיל הוא 18 דקות, ומהלך שלושת-רבעי מיל - 13 דקות וחצי. כשיעור זה פסק המחבר במקומות אחרים². יש חולקים וסוברים שזמן הליכת מיל הוא 24 דקות, ושלושת-רבעי מיל הם 18 דקות³.

(ד) אין מעשרים - זמן "ספק חשיכה" הוא ספק. וכיוון ש"ספק דאורייתא לחומרא", ודאי שאין לעשות בו מלאכה האסורה מהתורה. אולם אנו למדים בסעיף זה שיש גם איסורי דרבנן שאין לעשותם בבין השמשות. ולהבנתם, יש לדעת שאנו מבחינים בין איסורי דרבנן חמורים לאיסורי דרבנן קלים יותר. בבין השמשות אסרו חכמים לעבור גם על איסורי דרבנן, אלא שהתירו כמה איסורים קלים. המחבר מפרט תחילה את הדברים האסורים בבין השמשות ואחר כך את הדברים המותרים בו. ודע שבסימן שמ"ב מבואר שכל איסורי מלאכות דרבנן בבין השמשות מותרים בשעת הדחק או לצורך מצווה. ובע"ה נסביר שם את מגבלות ההיתר.

(ה) את הודאי - אסרו חכמים להפריש תרומות ומעשרות בשבת וביום טוב, כי הדבר דומה לתיקון, שהלוא לפני ההפרשה הפירות היו אסורים באכילה, ואחריהם הם מותרים (של"ט, ד). ובטבל ודאי זהו איסור דרבנן חמור. ואולי כפי שבארנו, לצורך מצווה מותר, לכן אם אין לו די אוכל לסעודות השבת, מותר להפריש בבין השמשות אפילו טבל ודאי, כיוון שסעודות שבת הן דבר מצווה.

1. תוספת זו נכתבה בידי באר הגולה.

2. ראה למשל תנ"ט, ב.

3. יש להעיר שיש הסוברים ששעה זו היא שעה זמנית, וזמן זה הוא ביום שוויוני (שבו הזמן מהזריחה לשקיעה שווה לזמן שמהשקיעה לזריחה), אבל בשאר ימים משך הזמן משתנה לפי הזמן והמקום. ועוד יש שאמרו שיש לחשב את היום מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, דבר המאריך משמעותית את אורך היום הממוצע, ומשנה את החשבון.

הכלים (ו), ואין מדליקין את הנרות (ז), ואין מערבין עירובי תחומין (ח) (ועיין לקמן סימן תט"ו סעיף ב') (ט), אבל מעשרין את

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) מטבילין את הכלים - בזמן שנהגו הלכות טומאה וטהרה, היה צורך להטביל כלי או בגד שנטמאו. גם טבילה כזו אסרו חכמים בשבת. היום אין לנו טבילת לצורך טהרה, אבל יש חיוב טבילה של כלי סעודה ממתכות וזכוכית שנקנים מגוי. מעיקר הדין טבילה זו מותרת בשבת, אלא שלכתחילה כתב המחבר (שכ"ג, ז') שירא שמים צריך להימנע מלטבול. ומי שחושש לחומרא זו, יימנע בטבילת כלים הבאים מגוי גם בבין השמשות. אולם, אם טבילה זו נצרכת לו מאוד לשבת, כגון שאין לו כלי אחר, היא מותרת כפי שביארנו שלדבר מצווה מותר.

(ז) את הנרות - של שבת. זה איסור תורה, לכן אסור בבין השמשות אף שזהו דבר מצווה.

(ח) עירובי תחומין - בשבת אסור לצאת מחוץ ל"תחום שבת", וגודלו הוא 2000 אמה סביב העיר או מקום השביתה. ותיקנו חכמים שאדם המניח "עירוב תחומין" מחוץ לעיר, מקום העירוב נחשב כמקום שביתתו, ויכול ללכת 2000 אמה ממקום העירוב, וכך אפשר למעשה להכפיל את מרחק ההליכה לכיוון אחד. הנחת העירוב נעשית על ידי הנחת מזון (וברכת המצוות) במקום שהוא רוצה שייחשב כמקום שביתתו. אמנם נלמד בהלכות תחומין (תט"ו, א) שנפסק להלכה שלדבר רשות אין לצאת מחוץ לתחום שבת המקורי, ואין לערב תחומין אלא לדבר מצווה, ואם כן היה צריך להתיר עירובי תחומין, שהרי לדבר מצווה מותר לעשות את כל הפעולות שנמנו כאן גם בבין השמשות, אלא כאן מדובר על מי שמקל לערב עירובי תחומין לדבר הרשות, שגם הוא יודה שבבין השמשות אסור לערב תחומין לדבר הרשות.

(ט) תט"ו סעיף ב' - שם מבואר שאם בכל זאת עירב בין השמשות - עירובו עירוב.

הדמאי (י), וטומנין את החמין (יא), ומערבין עירובי חצירות (יב) (ועיין לקמן סימן שצ"ג ס"ב). ¹ומותר לומר לאינו יהודי, בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת; ²וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה, או שהוא טרוד ונחפז עליה (יג). הגה: ³ר' יונה. ⁴רמב"ם פכ"ד מהלכות שבת ה"י, הביאו טור והב"י בסימן שמ"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) מעשרין את הדמאי - תיקנו חכמים שיש לעשר תבואה שנקנית מעם הארץ, כיוון שיש לחשוש שאינם מעושרים. תבואה זו נקראת דמאי. איסורה אינו חמור, ומותר להאכיל בדמאי עני או אורח, לכן עישור דמאי אינו נחשב כתיקון גמור. וחכמים התירו לעשר דמאי בבין השמשות. וכן הקונה פירות מהשוק ואינו יודע אם הם מעושרים, יכול לעשרם מספק בבין השמשות.

(יא) את החמין - בצורה המותרת בערב שבת, שהיא הטמנה בדבר שאינו מוסיף חום. אם אין לו אוכל אחר, ודאי שמותר, כיוון שנחשב כאיסור מדרבנן לצורך מצווה, והחידוש כאן הוא שהדבר מותר גם כשיש אוכל נוסף לשבת.

(יב) עירובי חצרות - מהתורה אסור לטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים, ואסרו חכמים לטלטל מרשות היחיד של אדם אחד, כגון ביתו, לחצר המשותפת לכמה בתים. חכמים התירו את איסורם אם אנשי החצר משתתפים בפת הנמצאת באחד הבתים. מותר לערב עירובי חצירות בבין השמשות, ולא אסרו זאת חכמים אף שהעירוב דומה לתיקון.

(יג) ונחפז עליה - אסור בשבת לבקש מגוי לעשות מלאכה. חכמים התירו איסור זה בבין השמשות לצורך מצווה או למלאכה שחשובה לו. אמירה לנכרי קלה יותר משאר איסורי דרבנן, כיוון שהיהודי אינו עושה מעשה כלל, לכן הרחיבו את ההיתר לא רק לדבר מצווה, אלא לצורך כל דבר שחשוב לו. בדומה לכך, התירו אמירה לנכרי בשבת עצמה עבור חולה, אף שאין בו סכנה.

וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתיים (יד) קודם חשיכה יכול לומר לאינו יהודי להדליק הנר, ושאר דברים שצריך (טו) (מהר"י ווייל סי' קט"ז) (ועיין לקמן סימן שמ"ב) (טז).

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) או שתיים - בסעיף הבא כותב הרמ"א שאין לקבל שבת לפני פלג המנחה, כלומר שעה זמנית ורבע לפני השקיעה (וכן הלכה. ויש מחמירים לפני צאת הכוכבים). ממילא מה שכתב הרמ"א "שעה או שעתיים" הוא לאו דווקא⁴.

(טו) ושאר דברים שצריך - גם לפני זמן כניסת השבת, מהרגע שאדם קיבל עליו את השבת אסור לו לעשות מלאכה, בין מלאכות מן התורה ובין מלאכות מדרבנן. ומחדש הרמ"א שבזמן זה לא נאסרה אמירה לגוי

(טז) סימן שמ"ב - שם מבואר שמותר לעשות איסור דרבנן בבין השמשות עבור "דבר מצוה או דוחק"⁵.

4. קשה להבין את לשון הרמ"א "שעה או שתיים", שהלוא בהמשך יתבאר שאי אפשר לקבל שבת לפני פלג המנחה, שהוא שעה ורבע זמניות לפני הלילה (הרמ"א בסוף הסעיף הבא; וכן המחבר רס"ג ד'; רס"ז ב'). ואפשר שהוא מכוון לשיטה שהוא מביא בדרכי משה (כאן ס"ק א' בשם מוהר"ח או"ז), שתוספת שבת יכולה להיות שעתיים שלנו ("ב' שעות קודם הלילה, שהוא חלק י"ב מכל יום השבת שהוא כ"ד שעות"), ואף שלא פוסקים לכתחילה כשיטה זו, אולי אומר כאן הרמ"א שמי שסמך עליה והכניס שבת מוקדם, אסור במלאכה כבר מזמן זה, אבל יכול לעשותה על ידי גוי. אולם רוב המפרשים מסבירים שלשון זה הוא לאו דווקא.

5. כאן משמע שדווקא אמירה לנכרי מותרת לדבר שנחפז אליו, אולם בסימן שמ"ב כתב על כל איסורי דרבנן: "אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות, מותר בין השמשות".

סעיף ב

(יז) ¹יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש (יח). ²הזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות (יט). והזמן הזה, שהוא שלשה מילין ורביע (כ), רצה ³הרי"ף ורא"ש והר"ן והמגיד בפרק ה' ה"ד בשם הרמב"ן מהא דיומא פ"א ע"ב. ⁴המגיד שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה חשוב בדבר זמן כניסת שבת בפועל. אולם דברי המחבר בו אינם נוהגים הלכה למעשה. מקובל כיום בהלכה שבין השמשות מתחיל עם שקיעת החמה, אולם המחבר הולך בעקבות רבנו תם, שהזמן שבו השמש שוקעת נקרא "תחילת השקיעה", ובין השמשות מתחיל מזמן המאוחר לה (המכונה "שקיעה שנייה"). כהרגלנו נסביר את דברי המחבר, למרות שעניין זה הוא אחד המקומות הבודדים שבהם התקבל כיום בכל ישראל שלא כדבריו.

(יח) **מחול על הקודש** – ההוספה מחול על הקודש, כלומר החלת הקדושה מעט לפני הזמן, נלמדת מפסוק העוסק ביום הכיפורים⁶. וכיוון שיש ראשונים שהבינו שהמצווה היא ביום הכיפורים בלבד, הביא המחבר את החיוב בשבת בלשון "יש אומרים".

(יט) **בין השמשות** – בעוד שלשיטה המקובלת היום בין השמשות מתחיל בשקיעה, לדעת המחבר זמן בין השמשות מתחיל מאוחר יותר (כמתבאר בסוף הסעיף), ובשקיעה הרגילה מתחיל זמן "תוספת שבת".

(כ) **שלושה מילין ורביע** – בס"ק ג' ראינו שלדעת המחבר מהלך מיל שיעורו 18 דקות. לפי זה זמן הליכת 3.25 מיל הוא 58.5 דקות. כלומר: השקיעה ההלכתית ("שקיעה שנייה") היא 58.5 דקות לאחר השקיעה הנראית⁷.

6. ויקרא כ"ג, לב: "בַּתְּשֻׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעֶרְב, מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שְׁבַתְכֶם". מהלשון החרیגה למדו חכמים שיש להתחיל את יום הכיפורים ביום התשיעי, כמה דקות לפני השקיעה.

7. החשבון שהוביל לזמן זה הוא שבין השקיעה הראשונה לצאת הכוכבים יש זמן השווה למהלך ארבעה מילין, והשקיעה השנייה היא בשיעור מהלך שלושת-רבעי מיל לפני צאת הכוכבים.

לעשותו כולו תוספת – עושה (כא), רצה לעשות ממנו מקצת – עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש (כב). 'ושיעור זמן בין השמשות הוא תלת רביעי מילא (כג), שהם מהלך אלף ות"ק אמות, קודם הלילה (כד). הגה: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך, הרשות בידו (כה) (טור ואגור בשם תוס' שבת ל"ד ע"ב וכרבי יהודה וכדמפרש לה רבה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כא) **עושה** – כלומר: אם רצה, זמן זה הוא שבת לכל דבר; אולם אין חובה לעשות כן.

(כב) **מחול על הקודש** – כלומר: חייבים להכניס שבת זמן מועט לפני כניסתה לפי ההלכה.

(כג) **תלת רביעי מילא** – תרגום: שלושת רבעי המיל.

(כד) **קודם הלילה** – "הלילה" כאן הוא זמן צאת הכוכבים לפי המחבר, שהוא מהלך ארבעה מילין, כלומר 72 דקות, לאחר השקיעה הרגילה. וזמן "בין השמשות" לפי המחבר הוא מהלך שלושת-רבעי מיל⁸, כלומר 13.5 דקות, לפני צאת הכוכבים.

(כה) **הרשות בידו** – כלומר: לא רק מהשקיעה, אלא כבר מפלג המנחה⁹, אם קיבל עליו את השבת – אסור במלאכה.

כאמור, הזמנים בסעיף זה אינם נוהגים היום להלכה, אלא בין השמשות

8. וכיוון שמיל הוא אלפיים אמה, לכן שלושת-רבעי מיל הם 1500 אמה, כלומר "אלף ות"ק אמות".

9. הוא חצי מזמן מנחה קטנה; וכיוון שמנחה קטנה היא שעתיים וחצי לפני השקיעה, פלג המנחה הוא שעה ורבע לפני השקיעה. ויש הסבורים שמדובר על שעה ורבע לפני השקיעה השנייה (שאותה ביארנו בס"ק כ').

ברכות כ"ז ע"א) (ועיין לקמן סימן רס"ז) (כו).

שולחן ערוך כפשוטו

מתחיל בשקיעה הנראית, ונמשך לפחות 13.5 דקות¹⁰. הלכה למעשה, בכניסת השבת אין לעשות מלאכה מהשקיעה הנראית, ובאיסורי דרבנן לצורך מצווה אפשר להקל במשך 13.5 דקות לאחר השקיעה. בצאת השבת אין לעשות מלאכה עד 18 דקות לאחר השקיעה. והרוצה להקדים ולהכניס את השבת, יכול לקבל עליו את השבת החל מפלג המנחה, שהוא שעה זמנית ורבע לפני השקיעה¹¹.

(כו) סימן רס"ז - סעיף ב, שם מבואר שראוי להקדים את ערבית בליל שבת יותר מבימות החול.

10. דברי המחבר כאן מבוססים על שיטת רבנו תם, וכמוה פסקו ראשונים נוספים. מקור השיטה הוא שתי סוגיות: האחת אומרת שהלילה מתחיל מהלך ארבעה מילין אחרי השקיעה, וסוגיה אחרת האומרת שמשך בין השמשות הוא שלושת-רבעי מיל. השיטה האחרת סבורה שסוגיות אלו חלוקות, ודחתה את הסוגיה הראשונה מהלכה. יש שצינו לדברי המחבר בסימן רצ"ג סעיף ב, שם כתב: "צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו שלשה כוכבים קטנים", וזמן ראיית הכוכבים במקום חשוך מוקדם בהרבה ל-72 דקות אחר השקיעה. לכן יש כאן סתירה בדברי השולחן ערוך, ובמקום אחר גם הוא מודה שהלכה אינה כרבנו תם. יש שנהגו להחמיר כשיטה זו, כלומר: להכניס את השבת בשקיעה הנראית, אך להוציאה 72 דקות אחרי השקיעה (וישנה חשיבות גדולה לחשבון הזמנים במקרה שתינוק נולד בליל שבת, כדי לקבוע אם מותר למולו בשבת הבאה. ונוהגים לפסוק שכבר מ-18 דקות לאחר השקיעה הנראית הוא נולד ודאי בשבת. ואכמ"ל). אולם באמת אי אפשר להחמיר כשתי השיטות, כי אין להדליק נרות לפני פלג המנחה (רס"ג, ה), ולפי המחבר זמנה שעה ורבע לפני צאת הכוכבים, וכיוון שלשיטתו זמן צאת הכוכבים הוא 72 דקות אחרי השקיעה, נמצא שפלג המנחה הוא שלוש דקות לפני השקיעה הנראית (ויעוין בשיטה מקובצת מסכת ברכות דף כז ע"א ד"ה "מדרב מצלי", שהגיע לחישוב זה בדיוק, והציע שבזמן זה התפלל רב בערב שבת. ומלשוננו: "ואותו זמן שיש בין רביע לחומש היה מתפלל רב, והיה גומר תפלתו בשקיעת החמה"). עולה שמנהגנו להדליק כ-20 דקות לפני השקיעה הוא לפני פלג המנחה לשיטת המחבר. הרב זיני מחיפה כתב מאמר בספרו "עץ ארז" חלק ה' ובו טען שההבנה המקובלת ברבנו תם אינה נכונה, אלא לפי הבנתו השקיעה השנייה היא השקיעה הנראית, והשקיעה הראשונה קודמת לה. ולפי דעתו דברי רבנו תם שווים לדברי הגאונים, ואין סתירה בדברי המחבר. עיין גם בספר הזמנים בהלכה לרב בניש, שם הובאו 4 שיטות להסבר שיטת רבנו תם. אמנם ברור שבמשך דורות נהגו כשיטת רבנו תם על פי ההבנה המקובלת בדבריו.

11. עניין זה מפורש גם בדברי המחבר בסימן רס"ג סעיף ד'.

סעיף ג

^אמי שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות (כז); ואם הוא יום המעונן, ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום; ואם הוא בשדה, שאין שם תרנגולים, ידליק כשהעורבים יושבים מבעוד יום (כח).

^אשבת ל"ה ע"ב.

סעיף ד

^אאחר עניית 'ברכו', אף על פי שעדיין יום הוא (כט), אין מערבין ואין טומנין, משום דהוא קבלה לשבת עליה (ל). ^אולדין הוי ^אמרדכי. ^אב"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) **שהשמש בראש האילנות** - כיוון שזמן זה הוא בוודאי לפני השקיעה הנראית¹².

(כח) **מבעוד יום** - אלו סימנים שונים המעידים על התקרבות השקיעה, בעולם ללא שעונים.

(כט) **שעדיין יום הוא** - מדובר בציבור שמתפלל ערבית לפני צאת הכוכבים, ואמירת "ברכו" של ערבית על ידי הציבור מראה שהציבור מתכוון להכניס את השבת. ובמקומות שכל הציבור מתפלל באותו בית כנסת, קבלת הקהל מחייבת גם את היחידים¹³.

(ל) **קבלה לשבת עליה** - תרגום: משום שהוא (=הציבור) קיבל עליו את השבת. לכן אין להתיר את המלאכות מדרבנן שהותרו בסעיף א'. נשים לב שקבלת שבת מוקדמת על ידי הציבור מחייבת יותר משקיעת החמה, אף שבין השמשות הוא ספק מהתורה, וכוח הציבור גדול שהוא מכניס את השבת לכל

¹². הלכה זו סבירה אם נפסוק ששבת נכנסת בשקיעה הנראית, אך פחות מסתברת אם נפסוק כרבנו תם. ואולי זו ראייה נוספת לדברינו בהערה הקודמת, שלא פשוט לומר שהמחבר פסק כרבנו תם. אמנם לפי דברי הרב זייני אין קושיה.

¹³. הלכה זו מפורשת גם בדברי המחבר בסימן רס"ג סעיף י"ב.

אמירת 'מזמור שיר ליום השבת' כעניית 'ברכו' לדידהו (לא).

שולחן ערוך כפשוטו

דבר¹⁴. עוד יש להסביר, שברגע שהציבור מקבל עליו את השבת, לא רצו חכמים שתהיה מציאות שלשבת לזה וחול לזה, לעומת שקיעת החמה, שהיא ספק שווה לכולם כשאר ספיקות.

(לא) לדידהו - "לדידן", עבורנו, מכוון כאן לזמנו של המחבר, שנהגו לומר מזמורי תהילים לפני ערבית; ו"לדידהו", עבורם, פירושו בזמן התלמוד והראשונים, שנהגו להתחיל ב"ברכו". והיום, שנוהגים להקדים את סדר "קבלת שבת" לפני תפילת ערבית, כתבו הפוסקים שבאמירת הפיוט "לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה" הציבור מקבל עליו את השבת.

14. אולם יחיד שהקדים לקבל את השבת, מותר לו לעשות איסורי דרבנן לדבר מצווה עד צאת הכוכבים, כבזמן בין השמשות.

סימן רמ"ב

להיכנס לשבת בשולחן ערוך ובכפות נקייה, ובו ג' מעיפים.

סימן זה הוא המשך של סימן רמ"ב, הסימן הראשון של הלכות שבת, שבו למדנו על המצווה לכבד את השבת. בסימן רמ"ב עסק השולחן ערוך בהכנות לשבת במהלך יום שישי, כמו קניות לכבוד שבת. בסימן זה דן בהכנות לכבוד השבת שנעשות סמוך לכניסתה, כגון לערוך את השולחן לכבוד השבת ולהתלבש בבגדי שבת.

מע"ף א

^איסדר שולחנו ויציע המטות (א) ויתקן כל ענייני הבית (ב), כדי שימצאו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת (ג). הגה: ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת (ד) (טור סוף סימן רפ"ט, ומרדכי שבת רמז ת"ח, והגהות מיימוניות פכ"ט דשבת), וכן המנהג ואין לשנות.
^אמהא דרבי יוסי בר יהודה, שבת קי"ט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **ויציע המיטות** - מדובר על מיטות שנועדו לשיבה. ונכון שהבית כולו יהיה מסודר לכבוד שבת, כולל חדרי השינה.
- (ב) **ענייני הבית** - כגון לטאטא את הבית ולדאוג לכל הנצרך כדי שהמקום יהיה נעים לכבוד השבת.
- (ג) **בבואו מבית הכנסת** - וכשיחזרו מבית הכנסת יוכלו מיד לקדש ולא יצטרכו לטרוח.
- (ד) **כל יום השבת** - כלומר: גם בין הסעודות תהיה מפה פרוסה על השולחן. וכן את בגדי השבת המובאים בהמשך יש ללבוש כל השבת.

סעיף ב

בישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת (ה); ואם אי אפשר לו,

לפחות ישלשל (פירוש: ישלשלם כלפי מטה שיהיו ארוכים כמדת העשירים היושבים בביתם.

רש"י שם) בגדיו למטה דרך כבוד (ו).

¹שבת קי"ג ע"א.

סעיף ג

ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך

וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי

שבתא (ז), ואמר: 'בואו ונצא לקראת שבת מלכתא'; ר' ינאי

אומר: 'בואי כלה, בואי כלה' (ח). הגה: וילביש עצמו בבגדי שבת מיד

אחר שרחץ עצמו, וזהו כבוד השבת (של"ג רמז רפ"ו). ועל כן לא ירחץ לשבת

אלא סמוך לערב (ט), שילביש עצמו מיד.

¹שבת קי"ט ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **בגדים נאים לשבת** - אמרו חכמים: "וכבדתו - שלא יהא מלבושך של

שבת כמלבושך של חול" (שבת קי"ג ע"א).

(ו) **דרך כבוד** - כלומר: המקפל בחול מכנסיו כלפי מעלה (משום הנוחות וכדי

שלא יתלכלכו), בשבת ילבשם דרך כבוד. בזמננו, יש לדאוג לבגדים מיוחדים

לשבת, והמנהג לכבד את השבת בחולצה לבנה.

(ז) **דמעלי שבתא** - תרגום: רבי חנינא היה מתעטף (בבגדים) ועומד עם

כניסת השבת.

(ח) **בואי כלה** - ובמקום אחר מצאנו שר' חנינא אמר: "בואו ונצא לקראת

כלה מלכתא, ואמרי לה: לקראת שבת כלה מלכתא" (בבא קמא דף לב ע"ב).

ובהשראת מימרות אלו כתב רבי שלמה אלקבץ את הפיוט "לכה דודי", שאותו

שרים היום בכל בתי כנסת לקבל את השבת.

(ט) **סמוך לערב** - שמא לאחר שרחץ יזיע או יתלכלך. ואין הכוונה סמוך מדי

לכניסת השבת, שמא לא יספיק להתארגן לשבת בזמן.

סימן רס"ג

מי ומי המדליקין, ובו י"ז סעיפים.

חכמים תיקנו להדליק נר לכבוד שבת. מצווה זו מצטרפת לחיוב לענג ולכבד את השבת, משום שהסעודה במקום מואר נעימה יותר ומכובדת יותר. ועל ידי שלא נכשלים בחשיכה יש גם דאגה לשלום הבית. אמנם חז"ל תיקנו את התקנה כשהתאורה הייתה אור הנר, ובימינו היא לכאורה לא נצרכת מפני שהתאורה מבוססת על אור החשמל, מכל מקום המצווה להדליק בברכה דווקא על נרות נשארה בכל תוקפה. ונראה שנרות שבת אינם נצרכים רק כדי להאיר, אלא הם מסמלים את רצונה של כל משפחה להכניס לביתם את אור התורה. ולכך רמזו חז"ל באומרם "שלום בית", כי בית שבו שוכנת התורה הוא בית ששוכן בו כבוד הדדי, אהבה, רעות, שלווה ושלום.

שלושה סימנים דנים במצווה זו: בסימן זה עיקר דיני ההדלקה, והם: מי חייב בהדלקה, חשיבות המצווה, זמן ההדלקה, מקום ההדלקה, ברכת ההדלקה והקשר בין ההדלקה לקבלת שבת.

בסימן הבא דן המחבר באיכות הפתילה והשמנים, ובסימן שאחריו בדינים הקשורים בכלי המקבל את הנר.

בהקשר זה יש לדון אם אפשר לקיים את מצוות הדלקת הנר באור החשמל. לכאורה היות שיסוד המצווה הוא שיהיה אור בבית, מן הראוי היה לברך דווקא על החשמל, שאורו יפה. אולם המנהג אינו כך. אולי בגלל הממד הרוחני שמורגש בהדלקת נרות, ולא באור החשמל שישנו היום בשפע גם בימי חול¹; ועוד, שבהדלקת אור החשמל אנו לא מרגישים כלל שיש מעשה מצווה. אלא שבנוסף לנרות שעליהם אנו מברכים במקום שבו אנו אוכלים, חלק מהמצווה הוא לדאוג שיהיה בשבת אור בכל מקום שבו הוא נצרך, לכן יש להדליק אור חשמל בשאר החדרים שיש בהם צורך בכך, משום עונג שבת. וכן

1. וראה דברינו בהקדמה לסימן הקודם.

סעיף א

^איהא זהיר לעשות נר יפה (א). ^בוייש מכוונים לעשות שתי פתילות (ב), אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור (ג). הגה: ויכולין להוסיף ולהדליק שלשה או ארבעה נרות, וכן נהגו (ד) (ד"ע). האשה ששכחה פעם אחת להדליק, מדלקת כל ימיה שלשה נרות (ה) (מהרי"ל), כי יכולין להוסיף על ^אטור מהא דרב הונא שבת כ"ג ע"ב. ^בטור והכלבו בסימן כ"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

במקום שאי אפשר להדליק נרות, מותר לברך על הדלקת החשמל.²

(א) **נר יפה** - לכבודה של השבת. ועיקר דיני הנר והשמן מובאים בסימן הבא.

(ב) **שתי פתילות** - או שני נרות.

(ג) **כנגד שמור** - עשרת הדיברות מובאים בתורה פעמיים: בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן. בפרשת יתרו הדיבר על השבת פותח במילים "**זכור** את יום השבת", ובפרשת ואתחנן במילים "**שמור** את יום השבת". אלו שני פנים משלימים של השבת: "זכור" מסמל את נתינת המשמעות לשבת, על ידי הקידוש ואווירת הקדושה של יום השבת, ו"שמור" מסמל את איסור המלאכות בשבת. המנהג להדליק שני נרות בא להזכיר שני ממדים אלו של השבת. מכאן שהדלקת הנרות היא לא רק דאגה שיהיה אור, אלא מרמזת להכנסת התורה והמצוות בבית, כפי שכתבנו בהקדמה לסימן.

(ד) **וכן נהגו** - כלומר: החיוב הוא להדליק נר אחד, וטוב להדליק שני נרות, וכל אחד יכול להוסיף נרות כפי ראות עיניו.

(ה) **שלושה נרות** - כלומר: מוסיפה נר, כדי לתקן את מה ששכחה. אבל אם נאנסה ולא הספיקה להדליק, או שהדליקה והנר כבה - אינה צריכה להוסיף. וכתבו הפוסקים שמנהג זה היה דווקא בזמנם, ששכחתה גרמה להם לשבת

2. כך פסק הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה שבת חלק א' עמוד רי"ב) בשם הבית יצחק (יורה דעה סימן ק"כ), וכן פסק השמירת שבת כהלכתה (חלק ב' פרק מ"ג סעיף ד). אמנם הרב עוזיאל (משפטי עוזיאל או"ח סימן ז) סובר שלא יוצאים ידי חובה בנר החשמל, ואם אין נרות, לדעתו אין לברך.

דבר המכוון נגד דבר אחר (ו), ובלבד שלא יפחות (ז) (אשר"י, ומרדכי ראש השנה רמז תש"כ).

פעיף ב

¹ אחד האנשים ואחד הנשים, חייבים להיות בבתייהם נר דלוק
² לשון הרמב"ם בפ"ה מהלכות שבת ה"א, מהא דרב שבת כ"ה ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

בחושך; אבל היום, שיש אור חשמל - אין חובה בהוספת נר.³
 (ו) נגד דבר אחר - כלומר: אף שהדלקת שני נרות היא כנגד זכור ושמור (=הדבר המכוון), מותר להוסיף נרות.⁴
 (ז) שלא יפחות - משני נרות, שאין להדליק רק נר אחד, דבר המבטל את הסימן לזכור ושמור. ונראה שמי שהתרגל להדליק יותר משני נרות, לא ישנה ממנהגו ויפחית ממספרם, משום שמעלין בקודש ואין מורידים. וטוב בתחילת ההנהגה לומר שאין בכך נדר, כדי שיוכלו לפחות בעת הצורך.

3. המחבר לא קיבל חומרה זו. וגם הרמ"א בדרכי משה מפקפק בדין זה, וכותב: "וכל זה אינו אלא חומרות רחוקות, ואדרבה, נראה דכל המוסיף על הנרות - גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושמור. אבל הנשים נוהגות כדברי מהרי"ל, שכל ששכחה פעם אחת מדלקת כל ימיה ג' נרות". לכן אין להחמיר היום, כיוון ששכחתה אינה מונעת שלום בית, בגלל אור החשמל, וכך כתב האור לציון ח"ב פי"ח אות יב.

4. יש בזה מנהגים שונים, ורבים נוהגים להדליק נרות כמספר הנפשות בבית.

בשבת (ח). אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים (ט) ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא (י).

סעיף ג

הנשים מוזהרות בו יותר, מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית (יא). 'אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום – נר שבת קודם (יב). וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה – נר שבת קודם, משום שלום הבית, דאין שלום בבית שבת ל"א ע"ב. 'רמב"ם פ"ה מהלכות שבת ה"ג. 'שבת כ"ג ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **בשבת** – כלומר: אחד מדליק לכל בני המשפחה. והמנהג הוא שהאישה מדליקה, כמובא בסעיף הבא. אולם כשאדם לבדו, כגון בני זוג שאינם יחד בשבת או רווק ששובת בדירתו, הוא חייב להדליק במקומו. עיקר חובת ההדלקה היא במקום שבו יושבים לאכול⁵, ומן הראוי להשאיר בשבת אור בכל מקום שבו עלולים להיכשל בחושך, כגון במטבח, בשירותים ובמעברים; ולצורך זה אפשר להשאיר אור חשמל. ועדיף לא להשאיר אור במקום שבו ישנים, כדי שהאור לא יפריע לשינה, דבר שיש בו פגיעה בעונג השבת.

(ט) **שואל על הפתחים** – כלומר: מבקש נדבות.

(י) **עונג שבת הוא** – ועונג שבת הוא חובה, לכן יש להתאמץ להדליק.

(יא) **בצרכי הבית** – מצווה זו לא חלה על היחיד, אלא היא חובת הבית. ולכן נוהגים שהאישה תדליק, שהיא עקרת הבית.

(יב) **נר שבת קודם** – בזמנם, שמן להדלקה היה יקר, והיו רבים שלא היה להם אף כדי סעודתם. היום שאלות אלו אינם מעשיות, כי נר עולה כמה אגורות. אולם לומדים מהלכה זו עיקרון חשוב, שלמרות שמצוות קידוש היום היא מהתורה ומצוות הדלקת הנר היא מדרבנן – כיוון שהנר נצרך לשלום הבית, השלום בין איש לאשתו קודם למצוות קידוש היום.

5. כפי שעולה מסעיף ח' ועוד.

בלא נר (יג). (ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולקנות נר חנוכה, עיין לקמן סימן תרע"ח) (יד).

סעיף ד

לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול (טו), שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת (טז); וגם לא יאחר (יז).¹ "ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד – רשאי, כי כיון שמקבל שבת כ"ג ע"ב. "תוספות והרא"ש והמרדכי, מהא דרב צלי של שבת בע"ש, ברכות כ"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) בלא נר – כאמור למעלה, הדברים נכונים גם בהכרעה בין פרסום הנס לשלום הבית. מכאן למדנו שגם במהלך השבוע יש לדאוג שפעילויות כגון לימוד, עבודה, ואף פעילות למען הכלל, לא יפגעו ביחסים ובאהבה בין איש לאשתו, וכל מעשה שדורש הקרבה צריך להיעשות בהסכמה וברצון שני בני הזוג.

(יד) סימן תרע"ח – בהלכות חנוכה, שם מוסיף המחבר על דין זה שקידוש קודם לנר חנוכה. ובע"ה נסביר שם את פרטי הדין.

(טו) בעוד היום גדול – כלומר: הרבה לפני השקיעה. וכאמור בהמשך הסעיף, הלכה זו היא למי שאינו מקבל שבת בזמן הדלקת הנר.

(טז) לכבוד שבת – ונראה שהדלקה של כחצי שעה לפני שמקבל עליו את השבת אינה נקראת הקדמה, וניכר בה שמדליק לכבוד שבת. ובשעת הדחק, כשצריך להקדים את הדלקת נרות לכניסת שבת (כגון אם המדליק צריך לעשות מלאכה לאחר הדלקת הנרות ואינו יכול לדחותה), אפשר להקדים ולהדליק נרות בלי לקבל שבת מפלג המנחה, כלומר שעה זמנית ורבע קודם השקיעה.

(יז) לא יאחר – כדי לא להדליק קרוב מידי לשקיעה, ולהגיע חלילה לחילול שבת.

עליו שבת מיד אין זו הקדמה (יח), ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה (יט), *שהוא שעה ורביע קודם הלילה (כ). הגה: ועיין לקמן סימן רס"ז (כא). ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול – יכבנו, ויחזור וידליקנו לצורך שבת (כב) (טור בשם ר"ח).

*דהיינו בשעות זמניות י"ב שעות אפילו ביום ארוך, וכדלעיל בסי' רל"ג [סעיף א] בהגה.

סעיף ה

^טכשידליק יברך: 'ברוך אתה ה' אֱהִינוּ מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו להדליק נר של שבת', אחד האיש ואחד ^טותוספות בשבת כ"ה ע"ב, והרא"ש שם, והרמב"ם בפ"ה ה"א, ושאר פוסקים: הר"ן והמרדכי ורב עמרם וסמ"ג ורבינו ירוחם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) אין זו הקדמה – כיוון שבקבלת איסורי המלאכה ניכר שהדליק לכבודה של השבת.

(יט) מפלג המנחה ולמעלה – כלומר: מה שאמרנו שאין להקדים מדי להדליק נרות, אין זה אלא כשהמדליק אינו מקבל עליו שבת בהדלקתו⁶. אבל אם מקבל עליו שבת בהדלקה – אין בכך הקדמה, ומותר. והמנהג הוא להדליק נרות שבת כעשרים דקות לפני השקיעה⁷.

(כ) קודם הלילה – ראינו בסימן רס"א שהלכה למעשה אפשר לקבל שבת שעה זמנית ורבע קודם השקיעה.

(כא) סימן רס"ז – סעיף ב'. שם משמע שראוי להתפלל מוקדם בשבת, וכך להאריך את זמן השבת.

(כב) לצורך שבת – כיוון שלא רק צריך לדאוג שיהיה נר דלוק, אלא יש מצווה להדליק נר לכבוד שבת בזמן ששייך לשבת, כלומר מפלג המנחה.

6. עיין בסעיף ט.

7. ובירושלים יש מנהג (שאינו מחייב כולם) להדליק 40 דקות לפני השקיעה.

האשה (כג). 'גם ביום טוב צריך לברך: 'להדליק נר של יום טוב' (נד). וביום הכיפורים בלא שבת יש מי שאומר שלא יברך (ועיין לקמן סימן תר"י (סעיף ב)) (כה). הגה: יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה (כו) (מרדכי שבת רמז רצ"ג); ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה (כז), וכדי שיהא עובר לעשייתו לא יהנה ממנו עד אחר הברכה, ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין, ואחר כך מסלקין היד, וזה מקרי עובר 'מרדכי והגהות מיימון בשם הירושלמי. 'מרדכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) ואחד האישה - כלומר: המדליק מברך, בין אם הוא איש בין אם הוא אישה.

(כד) של יום טוב - יש הנוהגים ביום טוב שאישה המדליקה מוסיפה ברכת "שהחיינו", ויש שכתבו שלא תוסיף, אלא תצא בשמיעת "שהחיינו" בקידוש. וכל אחד ינהג כמנהגו.

(כה) תר"י סעיף ב' - שם מבואר שכיוון שאין סעודה ביום הכיפורים, אין לברך בו על הדלקת הנר. אולם אין הלכה כמותו.

(כו) קודם ההדלקה - כשאר ברכות המצוות, שמברכים לפני שמקיימים את המצווה ("עובר לעשייתה"). משום שהברכה באה לתת מעמד של מצווה לפעולה שאותה עומדים לקיים.

(כז) אחר ההדלקה - לדעה זו, כיוון שבברכה על הנרות מקבלים את השבת (וכך גם משמע מלשון הברכה "להדליק נר של שבת"), אין להדליק לאחר הברכה, אלא יש להדליק ומיד לברך. ואישה שרוצה לעשות מלאכה לאחר ההדלקה, לדעת הרמ"א צריכה להתנות בליבה שאינה מקבלת את השבת על ידי ההדלקה, כמבואר בסעיף י'.

לעשייה (כח) (מהר"י וייל), וכן המנהג (כט).

סעיף ו

(ל) 'בחורים התולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו (לא); אבל מי שהוא אצל אשתו אין להדליק בחדרו ולברך עליו, לפי שאשתו מברכת בשבילו (לב).
למרכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) עובר לעשייה - כלומר: הברכה אינה על רגע ההדלקה, אלא על כך שיש נרות דולקים. לכן אפשר לברך על מצווה זו ברגע שנהנה מהנר, וכך נחשב שמקיים את המצווה מיד לאחר הברכה.

(כט) וכן המנהג - וכך נוהגים הפוסקים כרמ"א. והנוהגים כמחבר מברכים לפני ההדלקה⁸. וגם לדעת הרמ"א ביום טוב מברכים לפני ההדלקה, כי מותר להדליק בון את הנר גם לאחר כניסת החג.

(ל) הקדמה לסעיף - בהקדמה לסימן ראינו שמצווה לדאוג שהבית יהיה מואר, ובנוסף ישנה חובה על המשפחה להדליק נרות. מסעיף זה ועד סעיף ט' דן המחבר במקרים שבהם אדם אינו אוכל בביתו, כיצד ינהג במצוות הדלקת הנר.

(לא) ולברך עליו - כיוון שהמקום שבו הוא שובת נחשב לביתו. והוא הדין אם הוא נשוי ואשתו נשארה בביתם ומדליקה שם נרות, שהלוא חובה ששני הבתים יהיו מוארים. ואם אדם או זוג מוזמנים לאכול מחוץ לביתם ולנים בביתם, הם יכולים להשאיר נרות שיישארו דולקים כשיחזרו, ולברך על ההדלקה בביתם, כי צריך בו אור עד שילכו לישון.

(לב) מברכת בשבילו - בכל בית מדליקים בברכה במקום אחד, רצוי במקום שבו אוכלים. ומשאירים נרות או אור חשמל בשאר החדרים שצריך בהם אור, משום עונג שבת, אולם לא מברכים עליו.

8. רבות נכתב על מחלוקת זו, כיוון שיש קהילות הפוסקות בדרך כלל כמחבר אך נהגו בעניין זה כרמ"א, בעיקר קהילות מצפון אפריקה. לעניות דעתי, כל מנהג שמבוסס על פוסקים, אפשר ללכת אחריו ואין לחשוש כלל. וספרדי שאין לו מנהג, ינהג כמחבר ויברך לפני ההדלקה.

סעיף ז

^אלאורח שאין לו חדר מיוחד (לג) וגם אין מדליקין עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטה (לד).

^בבהגהות מרדכי בשם ראבי"ה.

סעיף ח

^אישנים ושלשה בעלי בתים אוכלים במקום אחד, יש אומרים שכל יחצא בתשובה אשכנזית [שו"ת מהרי"ל סי' נ"ג].

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) חדר מיוחד - אם יש לו חדר מיוחד, צריך להדליק בחדרו, אף אם שוהה בו רק אחרי הארוחה עד שילך לישון. רבים נוהגים שלא להדליק בחדר, ומסתפקים בהדלקה בחדר שבו אוכלים אצל המארח⁹. ונכון, אם אפשרי, להשאיר קצת אור בחדר, כדי שלא יהיה חשוך לגמרי.

והמתארחים בבית מלון, לרוב בתי המלון לא מאפשרים להדליק נרות בחדרים מחשש לשריפה, לכן מדליקים בחדר האוכל של המלון. וטוב להשאיר אור חשמל בחדר, כדי שלא יהיה חשוך כשייכנס לחדרו.

(לד) להשתתף בפרוטה - כיוון שיש נר דולק בבית, למעשה אין לאורח בעיה של שלום בית, אלא שחכמים תיקנו לכל משפחה להדליק נר. לכן מי שאשתו מדליקה בביתו, קיים את המצווה, ומי שלא - לא קיים את המצווה, ועליו להשתתף עם בעל הבית באופן סמלי בעלות ההדלקה. בחורים ובנות שגרים בפנימייה, נוהגים שאחד מדליק בברכה עבור כולם בחדר האוכל המשותף. ומעיקר הדין יכולים להדליק בברכה בחדרם, ובכל מקרה עליהם להשאיר אור בחדרם, משום עונג שבת.

9. ולגבי ברכה נוספת כשהמארח מברך, ראה בסעיף הבא.

אחד מברך על מנורה שלו (לה), ^טויש מגמגם בדבר (לו). ^טונכון ליהרר בספק ברכות ולא יברך אלא אחד (לז). הגה: אבל אנו אין נוהגין כן (לח) (מהרי"ל).
^ט[מהר"ח] או"ז. ^טדברי עצמו.

סעיף ט

^טהמדליקין בזויות הבית (לט) ואוכלים בחצר, אם אין הנרות ^טאגודה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) על מנורה שלו – המחייבים לברך על כל מנורה טוענים שני דברים: א. גם על תוספת אורה אפשר לברך; ב. מצווה זו מסמלת גם את אור התורה. ואם יש להם חדר שינה משלהם, יכולים להדליק בו בברכה לכל הדעות.
(לו) מגמגם בדבר – לשיטה זו לאחר ההדלקה הראשונה יש אור, ואין לברך על הדלקות נוספות באותו מקום.
(לז) אלא אחד – וכך נוהגים רוב הספרדים. לשיטה זו, אורחים שסועדים עם מארחיהם, רק בעלת הבית תדליק בברכה, והאורחת תדליק בלי ברכה. ואם האורחים רוצים, הם יכולים להדליק בברכה בחדר שבו ישנים.
(לח) אין נוהגים כן – אלא כל אורח יכול להדליק בברכה בחדר שבו אוכלים, אף שכבר בירכו על ההדלקה באותו החדר. וכן נוהגים האשכנזים. ספרדים שנוהגים כדברי הרמ"א, אין למחות בידם, היות שיש למנהג זה שורשים הלכתיים.
בבתי מלון יוצא לעיתים שרבים מדליקים בברכה על אותו מגש, ואין למחות בידם¹⁰.
(לט) בזויות הבית – פירוש: בפינות הבית. והכוונה היא שמדליק במקום שמאיר את הבית ולא את החצר.

10. אף שלכאורה לא שייכת במקרה כזה תוספת אורה, כבר הסברנו שהיום עיקר ההדלקה אינו להאיר, שהרי עיקר התאורה הוא באור החשמל שעדיף בהרבה, אלא הדלקת הנרות מסמלת את הכנסת אור התורה הביתה, לכן רבים נהגו שכולם מברכים, והנח להם לישראל.

ארוכות שדולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה (מ).

סעיף י

לבה"ג (מא), כיון שהדליק נר של שבת – חל עליו שבת, ונאסר במלאכה (מב). ^זועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה (מג). ^זויש אומרים שאם מתנה קודם שהדליקה ^זשבלי הלקט. ^זהגהות מיימוני פ"ה אות ר' בשם המהר"ם והמרדכי בפרק ב' דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) **ברכה לבטלה** – כי אינם נהנים כלל מהנרות. אבל אם בסוף הארוחה חוזרים לביתם והנרות עדיין דולקים, הרי שנהנים מהם בחזרתם, והברכה אינה לבטלה. לכן מי שלן בביתו ומתארח בסעודת ליל שבת במקום אחר, יכול לברך בביתו רק אם הנרות עדיין ידלקו כשיחזור לביתו. ואם לאו – ידליק אצל המארח (לרמ"א בברכה, ולמחבר בלא ברכה, כפי שראינו בסעיף הקודם).

(מא) **לבה"ג** – סעיף זו עוסק בדעה שבהדלקת נרות, המדליק מקבל עליו את השבת. מקור הלכה זו הוא בדברי בעל הלכות גדולות, שהוא ספר הלכה שנכתב בבבל בתקופת הגאונים, כנראה בידי רבי שמעון קיירא. יש בפוסקים כבוד מיוחד להלכות שאמרו הגאונים, שחיו בבבל סמוך לחתימת התלמוד.

(מב) **ונאסר במלאכה** – הטעם לדעה זו הוא שבלשון הברכה "להדליק נר של שבת" יש הכרזה שהמדליק מקבל עליו את השבת.

(מג) **ואין מכבות אותה** – כיוון שקיבלו שבת בהדלקתו, אסור להן לכבות את הגפרור.

שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן 'ברכו', מועיל (מד); יו"ש אומרים שאינו מועיל לה (מה). יו"ש חולקים על בעל הלכות גדולות, ואומרים שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר, אלא בתפלת ערבית, שכיון שאמר החזן 'ברכו', הכל פורשין ממלאכתם (מו); ולדידן (מז), כיון שהתחילו 'מזמור שיר ליום השבת' הוי כ'ברכו' לדידהו (מח). הגה: והמנהג שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת יכלבו בשם הר"ר פרץ. ^ש[טור בשם] תוספות, והרא"ש בסוף פרק ב' דשבת, ורבינו ירוחם בחלק ב', והמגיד בשם הרמב"ן והרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) מועיל - לדעה זו יש בהדלקת הנר קבלת שבת כיוון שהמברך מתכוון לקבל את השבת, לכן המדליק יכול לכוון לא לקבל עליו את השבת בזמן הדלקת הנר¹¹.

(מה) שאינו מועיל לה - לדעה זו הדלקת הנרות היא קבלת שבת מוחלטת, ומחשבת המדליק אינה משנה. סברתם היא שמילות הברכה "להדליק נר של שבת" מראות שהמדליק מקבל עליו את השבת.

(מו) פורשין ממלאכתם - לדעה זו אין שום קשר בין הדלקת הנרות לקבלת שבת, אלא כוונת המדליק היא לקיים את המצווה שיהיה אור כשתגיע החשיכה, ואין לא במעשה ההדלקה ולא במילות הברכה כוונה לקבל את שבת.

(מז) ולדידן - תרגום המילה: ועבורנו. כלומר: בזמנו של המחבר.

(מח) כ'ברכו' לדידהו - עבורם. ראינו בסוף סימן רס"א שבזמן השולחן ערוך נהגו להוסיף את "מזמור שיר ליום השבת" קודם ערבית, וכיום מנהגו להוסיף מזמורים נוספים ואת הפיוט "לכה דודי". המחבר מדבר על ציבור המתפלל לפני השקיעה, ואז נכנסת השבת באמירת המזמורים הללו; אולם כשהציבור

11. דברי המחבר על "ברכו" הם ציטוט של ראשונים שבמקומם נהגו לומר "ברכו" של ערבית קודם השקיעה, ובכך קיבל עליו הציבור את השבת (כפי שראינו בסוף סימן רס"א). בהמשך הסעיף מתייחס המחבר למנהג בזמנו.

בהדלקה (מט), אם לא שהתנה תחלה (ד"ע), ואפילו תנאי בלב סגי (ג) (מרדכי); אבל שאר בני הבית מותרין במלאכה עד 'ברכו' (נא) (כלבו). ועיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן, אבל לא בשאר הנרות שבבית (נג) (או"ז). וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין, לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר (נג) (מרדכי רמז רע"ג).

סעיף יא

תאף על פי שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבעוד יום (נד) – חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית¹¹ תב"י מדברי הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

מתפלל לאחר השקיעה, השבת כבר נכנסה קודם אמירת המזמורים, כפי שראינו בסימן רס"א.

(מט) **מקבלת שבת בהדלקה** – לכן הפוסקים כרמ"א נהגו לברך אחרי ההדלקה, כפי שראינו בסעיף ה'. ודייקו הפוסקים שדווקא אישה מקבלת שבת בהדלקה, אבל כשגבר מדליק הוא אינו מתכוון לקבל את השבת, אם כי טוב שיתנה על כך בליבו.

(ג) **בלב סגי** – כלומר: מספיק שתתנה בליבה ואינה צריכה לומר זאת בקול.

(נא) **עד ברכו** – ובני המשפחה אינם נגררים אחרי קבלת השבת של המדליק.

(נג) **בשאר הנרות שבבית** – כלומר: אם האישה מדליקה נרות בכמה חדרים לפני שמדליקה את הנרות שבחדר שבו אוכלים ועליהם היא מברכת, אין בהדלקת שאר הנרות קבלת שבת¹².

(נג) **ולהניח במקום אחר** – כיוון שהמצווה אינה רק שהבית יהיה מואר, אלא יש גם מצווה בהדלקה עצמה, לכן צריך להדליק במקום החיוב, כפי שהסברנו בהקדמה לסימן.

(נד) **מבעוד יום** – לאחר פלג המנחה, שאז מותר להתפלל ערבית.

12. מוסבר על פי דברי האור זרוע המובאים בדרכי משה.

מלאכה, ואפילו אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת (נה).

סעיף יב

^אאם רוב הקהל קבלו עליהם שבת (נו), המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם (נז).

^אמרדכי ספ"ב דשבת, וריב"ם.

סעיף יג

^באדם שבא לעיר בערב שבת וכבר קבלו אנשי העיר עליהם שבת, אף על פי שעדיין היום גדול, אם היו עליו מעות או שום חפץ – מניחו ליפול (נח).
^בשבלי הלקט.

שולחן ערוך כפשוטו

(נה) **לקבל שבת** – כלומר: בניגוד להדלקת נרות, שאפשר להתנות שלא מקבל בה את השבת, בתפילת ערבית בהכרח הוא מקבל עליו את איסורי השבת, ואסור לאחר התפילה לעשות אפילו מלאכות דרבנן. ואסור גם במלאכות שהותרו בבין השמשות, כמבואר בסימן רס"א¹³.

(נו) **קבלו עליהם שבת** – קודם השקיעה, ובזמננו באמירת הפיוט "לכה דודי".
(נז) **על כרחם** – מדובר על יישוב שיש בו מניין אחד. והיום ברוב המקומות ישנם כמה מניינים, וזמנו של זה אינו כזמנו של זה, והיחיד אינו נגרר אחר המניין המקדים.

(נח) **מניחו ליפול** – כיוון שהיחיד נגרר בכך אחרי הציבור, כפי שראינו בסעיף הקודם.

13. עולה מכאן שקבלת שבת לפני הזמן, שאיסורה מדרבנן, חמורה יותר מבין השמשות, שיש בו ספק תורה. וההבדל הוא, כיוון שתיקנו חכמים שברגע שאדם קיבל עליו את השבת הוא מחויב בה לכל דבר, ואין שבת לחצאין. אבל בין השמשות אסור משום הספק, ואינו אוסר לגמרי, אמרו חכמים שאפשר עדיין לעשות בו איסורים קלים לדבר מצווה (מסברה זו עולה לכאורה ראייה לשיטת הרמב"ם, שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן. ואכמ"ל).

פעיף יד

אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשיכה (נט) והדליקו נרות והתפללו תפלת ערבית של שבת, ואחר כך נתפזרו העבים וזרח חמה – אין צריך לחזור ולהתפלל ערבית אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה (ס); ואם יחיד הוא שטעה בכך, צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית (סא). ^{ה'ולענין עשיית מלאכה בין ציבור בין יחיד מותרים, דקבלת שבת היתה בטעות (סב).} ויש אומרים שאותם שהדליקו נרות אסורים בעשיית מלאכה ושאר אנשי הבית מותרין (סג). ^{ו'יש אומרים שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפילו אם כבה אסור לטלטלו (סד).}

^{י'ברכות כ"ז ע"ב. י'ב"י ושכן נראה מדברי ר' יונה. י'הרא"ש שם והרשב"א שם ותלמידי ר' יונה שם ור' ירוחם. י'מרדכי רמז רצ"ו בשם הגאונים. י'שבלי הלקט בשם הגאונים.}

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) **וחשבו שחשיכה** – טעות כזו אינה מצויה בימינו, שיש שעונים.
 (ס) **מפלג המנחה ולמעלה** – שזהו הזמן שבו אפשר להקדים ולהתפלל ערבית. ואמנם קבלת שבת בטעות אינה נחשבת לקבלה, אך כיוון שתפילת ערבית היא מדרבנן, לא הטריחו חכמים את הציבור לחזור ולהתפלל.
 (סא) **ולהתפלל ערבית** – כיוון שקבלת שבת תלויה ברצון המתפלל, ואם קיבל בטעות – קבלתו אינה קבלה. וביחיד לא הקלו חכמים משום טרחה.
 (סב) **היתה בטעות** – וכאמור, עיקר הקבלה המוקדמת הוא ברצון להקדים ולהכניס את הקדושה מבעוד יום, דבר שלא קיים במקרה זה.
 (סג) **מותרין** – לדעה זו אמנם בתפילה בטעות אין קבלת שבת, אבל אם טעו והדליקו נרות מוקדם – מי שהדליק אסור במלאכה. וטעם החילוק הוא שבהדלקה יש מעשה חזק יותר מתפילה, שהיא דיבור בלבד.
 (סד) **אסור לטלטלו** – כאשר אדם הדליק נר שבת מוקדם (בין על מנת לקבל עליו את השבת, ובין בטעות לדעה שהובאה לקמן), לדעה זו הנר הוא מוקצה

סעיף טו

ח"מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת (סה) – לא יתפלל מנחה באותה בית הכנסת, אלא ילך חוץ לאותו בית הכנסת ויתפלל תפלה של חול (סו); וזהו שלא קבל שבת עמהם, אבל אם ענה וקבל שבת עמהם אינו יכול להתפלל תפלת חול, אלא יתפלל ערבית שתיים (סז).

ת"רומת הדשן ח"א סי' ד', ובכתביו ח"ב סי' קנ"ג שמצא בתשובות וכן הורו כמה גדולים. ¹⁴מרדכי פ"ב דשבת רמז רצ"ו, והגהות מיימוני שבת פ"ה אות ר', ושם בתה"ד.

סעיף טז

אם בא לבית הכנסת סמוך לקבלת הצבור שבת – מתחיל שם בתה"ד ח"ב סי' קנ"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

אף לאנשים שעדיין לא קיבלו עליהם את השבת, שכיוון שהוקצה לבעליו – הוקצה לכול. ולהלכה, בשעת הצורך אפשר לסמוך על השיטה האומרת שלכולם מותר לעשות מלאכה, מאחר שקבלת השבת הייתה בטעות.

(סה) **שקבלו הקהל שבת** – כלומר: הציבור קיבל שבת לפני השקיעה, ומגיע לבית הכנסת אדם שרוצה להתפלל מנחה. דבר זה מצוי גם כיום, במקומות שמקבלים שבת לפני השקיעה.

(סו) **תפילה של חול** – אף שראינו שהיחיד נגרר אחר הציבור לעניין עשיית מלאכה, בכל זאת הוא יכול להתפלל מנחה של חול. אולם עליו לכבד את הציבור, ולעשות זאת בצורה צנועה מחוץ לבית הכנסת.¹⁴

(סז) **ערבית שתיים** – כלומר: איסור המלאכה חל על היחיד כשהציבור מקבל עליו את השבת.¹⁵

14 יש מקומות שבהם המאחרים מארגנים מניין מנחה בכניסה לבית הכנסת בזמן שהציבור מתפללים קבלת שבת. ולא טוב הם עושים, אלא כל אחד מהמאחרים יתפלל מנחה ביחידות.

15 לפי השיטה שהדלקת נרות היא קבלת שבת, אישה שרוצה להתפלל מנחה לאחר ההדלקה תתנה בהדלקתה שאינה מקבלת את השבת, כדי שתוכל להתפלל.

להתפלל מנחה, ואף על פי שבעודו מתפלל יקבלו הצבור שבת אין בכך כלום, הואיל והתחיל בהיתר (סח).

סעיף יז

יש אומרים שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה (סט). הגה: ומותר ליהנות מאותה המלאכה בשבת. וכל שכן במוצאי שבת, מי שמאחר להתפלל במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה (ע), מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נראה לי (עא).

¹⁶רשב"א בשם התוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(סח) והתחיל בהיתר – וכל עוד שהציבור לא סיימו מנחה, יכולים המאחרים אף לארגן לעצמם מניין, במקום שאינו מפריע, אם הדבר מותר באותו מקום. ואף שבדרך כלל יש להקפיד על חזרת הש"ץ, במקרה כזה, שהשעה דחוקה ורוב הציבור עומדים לקבל את השבת, יתפללו רק עמידה אחת.

(סט) לעשות לו מלאכה – כלומר: ראינו שאסרו חכמים לומר בשבת לגוי שיעשה מלאכה עבורו, שמא יבוא היהודי לזלזל במלאכות שבת. אולם לא גזרו לאדם שקיבל שבת לומר לחברו שלא קיבל שבת שיעשה מלאכה עבורו¹⁶. **(ע) בלילה** – ואיסורי המלאכה חלים עד שיבדיל, כפי שנלמד בע"ה בסוף סימן רצ"ט.

(עא) כך נראה לי – ובציבור שעדיין לא הוציא את השבת, אפשר שאחד יוציא את השבת עבור חבריו. כך למשל אם מאריכים בסעודה שלישית לאחר זמן צאת השבת וזקוקים לתאורה, יכול אחד מהנוכחים להוציא את השבת ולהדליק לכולם את האור.

¹⁶ המחבר נקט בלשון "יש אומרים" כי יש מי שחולק וסובר שאסור לו לבקש מישראל לעשות עבורו מלאכה. הלכה למעשה פוסקים כדעת המחבר המובאת כאן.

סימן רס"ד

דיני הפתילה והשמן, ובו י' סעיפים.

בסימן זה דן השולחן ערוך מהם השמנים והפתילות המותרים להדלקה לכבוד שבת. בסעיפים א-ב דן המחבר בפתילות הראויות להדלקה; בסעיפים ג-ו בשמנים הראויים; ובסעיפים ז-י בפרטים שונים הנוגעים להכנת והדלקת הפתילות והשמנים. הכלל העיקרי בסימן זה הוא שאין להדליק אלא בנר שאורו עולה יפה, מחשש שיבואו לטפל בנר בשבת ויעברו בכך על איסורי מלאכה. פרטים אלו אינם מעשיים היום, כיוון שהנרות שלנו עונים כולם להגדרות ההלכה.

סעיף א

^אאין עושין פתילה לנר של שבת, ^בבין נר שעל השולחן בין כל נר שמדליק בבית (א), ^גמדבר שהאור אינו נאחז בו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת (ב), כגון צמר ושער וכיוצא בהם; אלא ^דמדבר שהאור נתלה בו, כגון פשתה נפוצה ובגד שש ^היצמר גפן וקנבוס ^ומשנה שבת כ' ע"ב. ^זטור והרא"ש והמרדכי ורוב הפוסקים וכל גדולי צרפת. ^חשבת כ"א ע"א. ^טשבת כ' ע"ב. ^יתוספות שם כ"ז ע"ב, והרא"ש בריש פרק ב', והר"ן שם, והרמב"ם בפרק ה' ה"ה, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שמדליק בבית** - כלומר: ההלכות בסימן זה על הפתילות והשמנים שאסור להדליק בהם לכבוד שבת אינן רק בנר שבת שעליו מברכים, אלא על כל נר שמדליקים ביום שישי על מנת שיאיר בשבת, כיוון שיש חשש שיבוא ויטפל בנר אם אורו לא עולה יפה.

(ב) **והשלהבת קופצת** - כיוון שיש חשש שישכח ששבת, ויבוא להטות את השמן או להיטיב את הפתילה, דברים האסורים בשבת משום איסור הבערה.

וכיוצא בהן (ג). הגה: ואם הדליק בדברים האסורים, אסור להשתמש לאורו (ד) (תשובת הרשב"א סי' קע"א). ויש אומרים דאם יש נר אחד מדברים המותרים, מותר להשתמש לאור האחרים (ה); וכן דבר שאפשר בלא נר, מותר לעשות אפילו אצל נרות האחרים (ו); ולצורך שבת יש להקל בדיעבד (ז) (הגהות מרדכי פ"ק ופ"ב דשבת).

סעיף ב

יכרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו (ח) – אם נתכוון להעבות (פירוש: לעשותה עבה) הפתילה כדי להוסיף אורה, אסור (ט); ואם נתכוון להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה, מותר (י). ומטעם זה מותר לכרוך דבר שמדליקין בו על שבת כ"א ע"א. ¹המגיד משנה שם פ"ה ה"ו לגירסתו ברי"ף, והרמב"ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **וכיוצא בהן** – וכאמור בהקדמה לסימן, הנרות שלנו כולם מותרים.
 (ד) **אסור להשתמש לאורו** – כלומר: לא רק שלכתחילה אסור להדליק, אלא גם אם עבר והדליק אסור להשתמש לאור נר זה, שמא יבוא לטפל בו. והדבר מוסכם על המחבר.
 (ה) **לאור האחרים** – וסברתם היא שהנר שדולק יפה יזכיר לאדם ששבת היום, ועל ידי כך לא יבוא לטפל בנרות גם אם אינם מאירים יפה.
 (ו) **אצל נרות האחרים** – כיוון שדבר שאפשר לעשותו ללא אור הנר לדעה זו אינו נחשב כשימוש בנר. שתי הקלות אלו אינן מוסכמות על המחבר.
 (ז) **בדיעבד** – כדי שיוכל בשבת לשהות בביתו. וכמובן שלכתחילה גם לרמ"א יש להקפיד שכל הנרות שבבית יהיו מפתילות איכותיות.
 (ח) **שאין מדליקין בו** – ושזרם לפתילה אחת, ובה האור יפה.
 (ט) **אסור** – אף שהאור עולה יפה, גזרו בכך חכמים, שמא יבוא להשתמש בפתילה האסורה גם כשהיא לבדה.
 (י) **מותר** – כיוון שניכר שהפתילה הפסולה אינה כדי להאיר, לא גזרו בה חכמים.

גבי גמי או קש (יא) כדי ליתן הפתילה בעששית (יב). הגה: נותנין גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת, כדי שיהא דולק יפה בשבת (יג) (מיימוני פ"ה וטור).

סעיף ג

ח"אין מדליקין נר לשבת אלא משמן הנמשך אחר הפתילה (יד), ולפיכך אין מדליקין בזפת ולא בשעווה ולא בשמן העשוי מצמר גפן ולא באליה ולא בחלב (טו). וכן ח"אין מדליקין בעטרן, מפני ששבת כ' ע"ב וכ"א ע"א. שבת כ"ד ע"ב וכ"ה ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) גמי או קש - שאורם אינו עולה יפה, ובאים לייצב את לפתילה הכרוכה סביבם.

(יב) בעששית - היא הכלי שבו נותנים את השמן והפתילה¹.

(יג) דולק יפה בשבת - בעבר נהגו נשים להוסיף לשמן דברים שונים משום אמונות טפלות. אומר לנו הרמ"א שהמלח והפול הניתנים בשמן אינם משום אמונות אלו, אלא הם מסייעים לטהר את השמן, ועל ידי כך הוא עולה יפה בפתילה².

(יד) אחר הפתילה - עד להלכה זו עסק הסימן בפתילות שבהן מותר להדליק לכבוד שבת, וכעת משמיענו שדין זה נאמר גם לגבי סוג השמן.

(טו) ולא בחלב - אלו שמנים שאורם אינו עולה יפה, ואנו חוששים שאם ידליק בהם עלול לטפל בנר בשבת כדי לשפר את איכות האור.

1. בדרך כלל "נר" עשוי חרס, ועששית היא כלי זכוכית.

2. מקור ההלכה הוא בתוספתא שבת פרק ב' הלכה ז; והסברנו על פי רש"י שבת סז ע"ב ד"ה "בול של מלח".

שריחו רע ויניחנו ויצא (טז); ולא בצרי, מפני שריחו נודף (יז) שמא יסתפק ממנו ונמצא מתחייב משום מכבה (יח).

סעיף ד

'אפילו נתן מעט שמן זית בשמנים אלו שאינם נמשכים, ואז נמשכין, אין מדליקין בהם (יט).

שם כ"א ע"א בעיא ונפשטה.

סעיף ה

חלב מהותך (כ) וקרבי דגים (כא) – אין מדליקים בהם (כב); ואם נתן בהם מעט מאחת משמנים שמדליקין בהם, מותר שבת כא ע"א וכדפסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה ה"ט.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) ויצא – העטרן הוא פסולת של זפת. אורו עולה יפה, אולם חכמים אסרו להדליק בו משום שהדלקה בעטרן ממלאת את הבית בריח לא טוב, ואי אפשר ליהנות כך מסעודת שבת, שזו היא המטרה של הדלקת הנרות.

(יז) שריחו נודף – כלומר: ההדלקה בשמן זה ממלאת את הבית בריח טוב.

(יח) משום מכבה – בשמן זה חששו חכמים שמא משום ריחו הטוב יבוא האדם להשתמש למזונו מהשמן שבנר, דבר שאסור משום מכבה³.

(יט) אין מדליקין בהם – משום שגזרו חכמים שמא יבואו להדליק בשמנים הללו גם בלי תוספת שמן זית.

(כ) חלב מהותך – חלב הוא שומן מהחי. כשהוא מהותך הוא דולק יפה ונמשך אחר הפתילה.

(כא) וקרבי דגים – שנימוחו. וגם זה שמן שדולק יפה.

(כב) אין מדליקים בהם – למרות שאורם עולה יפה. כיוון שגזרו חכמים שמא יבואו להדליק בחלב שאינו מהותך וקרבי דגים שלא נימוחו, שאורם אינו עולה יפה.

3. האיסור להסתפק מהשמן שבנר מבואר בתחילת הסימן הבא.

להדליק בהם (נג).

סעיף ו

לשאר כל השמנים, חוץ מאלו – מדליקים בהם (נד); ^פומכל מקום שמן זית מצוה מן המובחר (נה).

^פשבת כ"ד ע"ב וכחכמים. ^פשבת כג ע"א בתוספות.

סעיף ז

בדרך זפת או שעוה או חלב סביב הפתילה, מדליקים בהם (נו).

^פשבת כ' ע"ב וכפירוש רש"י והרי"ף והרא"ש ושאר פוסקים.

סעיף ח

^פהמדליק צריך שידליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר (נז).

^פשבת כ' ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) מותר להדליק בהם – אף שבשמנים אחרים ראינו שאסרו חכמים להדליק על ידי תערובת שמן, כאן הדבר מותר, משום שהאיסור בחלב ובדגים הוא עצמו גזירה, ואין גוזרים גזירה לגזירה.

(נד) מדליקים בהם – הרשימה המובאת למעלה היא של כל השמנים שאורם אינו עולה יפה, ושאר השמנים, חזקה שאורם לא מצריך טיפול בשבת.

(נה) מן המובחר – כי אורו הוא הטוב ביותר שהיה בזמנם. והיום הנרות שלנו הם באיכות טובה מאוד, וודאי מקיימים בהם מצווה מן המובחר. וכתב החיד"א סיבה נוספת להדליק בשמן זית: "כדי לזכות לבנים המאירים בתורה שנמשלה לשמן זית", והובאו הדברים בכף החיים⁴.

(נו) מדליקים בהם – אף שאלו שמנים הפסולים להדלקה, אם השמן כשר והפתילה כשרה, אפשר להיטיב את הפתילה בשמן פסול, והדבר לא פוגע בעליית הלהבה.

(נז) מהנר – גם דין זה לא שייך היום כי הפתילות איכותיות ובהדלקת ראש

4. החיד"א ב"מחזיק ברכה" כאן ס"ק ב', וכף החיים ס"ק ל"ח.

מע"ף ט

^טאין צריך להבהב הפתילה (כח) (פירוש ענין ההבהב יפול על דבר שאינו נשרף לגמרי וגם לא קיים לגמרי. 'אל תאכלו ממנו נא' תרגום יונתן: מהבהב). הגה: ומכל מקום נהגו להדליק הפתילה ולכבותה, כדי שתהיה מחורכת ותאחז בה האור יפה (כט) (טור).
^טשבת כ"ח ע"ב ורבי עקיבא.

מע"ף י

^פאין מדליקין בסמרטוטין (ל), אפילו מחורכין.
^פרבנו ירוחם בחלק ב' נ"ב בשם התוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

הפתילה האור נאחז יפה.
(כח) להבהב הפתילה - כלומר: להדליקה ולכבותה לפני ההדלקה, כדי שהשמן יעלה יפה בפתילה, דבר שמקל על ההדלקה אחר כך.
(כט) יפה - יש נוהגים על פי דברי הרמ"א כאן שהבעל מדליק ומכבה את הנרות לפני הדלקת האישה, כדי להקל את ההדלקה. אמנם בנרות שלנו אין צורך לדקדק בכך, כי האור עולה יפה גם בלי פעולה זו.
(ל) בסמרטוטין - בדים בלויים, ואין השמן נמשך בהם יפה.

סימן רס"ה

דין כלים הניתנים תחת הנר, ובו ד' סעיפים.

סעיף זה עוסק בכמה הלכות הנוגעות לשמן ולכלי שבו מדליקים נר שבת. בנרות שלנו הלכות אלו אינן שייכות, אבל נלמדות מהן הלכות "גרמא", הנוגעות להלכות שבת רבות.

להבנת הסימן נקדים ונבאר שתי נקודות: הראשונה היא על מלאכת הכיבוי. מלאכת כיבוי היא אחת מל"ט מלאכות שבת, והיא אסורה מהתורה רק אם היא נועדה לעשיית פחם או להבהוב הפתילה, אך אם מטרתה העדר האש - יצירת העדר אינה מוגדרת כמלאכה מן התורה. כיבוי רגיל נקרא "מלאכה שאינה צריכה לגופה", כלומר: מלאכה שנעשתה שלא לצורך גוף המלאכה, אלא לצורך אחר. מלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מדברי חכמים¹.

הנקודה השנייה הנצרכת להבנת הסימן היא דין הגורם מלאכה בשבת, "גרמא". אנו מכנים "גרמא" פעולה שבה האדם לא עושה בידיו מלאכה האסורה בשבת, אולם הוא גורם באופן עקיף לכך שהמלאכה תיעשה, כגון בזמן שריפה להעמיד כלים מלאי מים, כך שהאש בהתקדמותה תבקע את הכלים והמים יכבו את האש. אין בעשיית מלאכה ב"גרמא" איסור מהתורה. ולפעמים הדבר מותר גם לכתחילה².

1. כך להלכה, אך הרמב"ם פסק להלכה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה, וגם למקילים נחשבת כאיסור דרבנן חמור.

2. בסימן זה נראה שהדבר מותר. ויש לדון בכך גם בדברי המחבר והרמ"א בסימן של"ד סעיף כב. ובמקומות נוספים ניתן לדייק בדעת המחבר, בעיקר בסימנים רע"ז ושל"ד, ונחלקו בכך האחרונים.

סעיף א

^אאין נותנין כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר (א) כדי שיחא נוטף בתוכו (ב), גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה (ג). ואם ^אמשנה שבת כ"ט ע"ב וכת"ק.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) על פי הנר - אפילו בערב שבת.

(ב) נוטף בתוכו - מדובר על נר שמן קטן, שכדי להאריך את זמן בעירתו האדם ממלא בשמן כלי מנוקב ונותנו בערב שבת מעל הנר, כך שהשמן מטפטף מהכלי העליון אל הנר.

(ג) משום מכבה - אמרו חכמים: "המסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה"³. כלומר: אסור בשבת לקחת שמן מנר דולק, משום שבכך מקדים את זמן כיבוי הלהבה. יש להבין מדוע אסור, שהלוא אינו מכבה בידיים, אלא רק גורם להקדמת הכיבוי, והדבר דומה ל"גרמא". ונראה שההקלה ב"גרמא" היא כשהמלאכה האסורה נעשית על ידי גורם חיצוני (כגון שהייתה דליקה והניח כדים מלאים במים, שהתפשטות האש תגרום לפקיעת הכדים ולכיבוי הדליקה), אבל כאן, שהאדם בידיו מתערב במערכת עצמה של הנר, אין זה גרמא⁴.

המחבר נקט לשון "ויתחייב", שפירושה בדרך כלל שחייב מהתורה, אולם כאן האיסור הוא מדרבנן⁵.

חכמים לא חששו שהאדם ייקח שמן מהנר עצמו, אבל כשהשמן נמצא בכלי נפרד, חששו חכמים שהאדם יורה היתר להשתמש בשמן שנמצא בכלי נפרד,

3. ביצה דף כב ע"א; רמב"ם שבת י"ב, ב.

4. וכפי שמשמע בדברי הראש ביצה פרק ב' סימן יז.

5. אין כאן חיוב מהתורה משום שכיבוי רגיל הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה. והלשון "ויתחייב" היא שלשון הגמרא, שהיא על פי שיטתו של רבי יהודה שסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה (וכך פסק גם הרמב"ם, כפי שהבאנו בהערה 1). ועוד, שמלאכה שאינה צריכה גופה היא למעשה עשיית המלאכה עצמה ממש, אלא שהתכלית של עושה המלאכה אינה התכלית שבהגדרת המלאכה. ואולי זו הסיבה שהאיסור שבסעיף זה לא נחשב כגזירה לגזירה.

חברו לו בסיד או בחרסית – מותר (ד), דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת (ה).

סעיף ב

^בלא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה
^במשנה שבת כ"ט ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

ולכן אסרו להדליק בצורה כזו.

מהאיסור להסתפק מהשמן שבנר נראה ללמוד שאין להקדים או לאחר בשבת הדלקה או כיבוי של שעון שבת, כי התערבות במערכת החשמל אינה גרמא, אלא מלאכת מחשבת⁶. ואמנם איסור החשמל הוא מדרבנן, אך גם הכיבוי שגרימתו נאסרת כאן הוא איסור מדרבנן⁷.

(ד) מותר – כלומר: אם הכלי המנוקב דבוק לנר עצמו, מותר להדליק בו לשבת.

(ה) משום איסור שבת – ואיננו חוששים שמא יסתפק מהשמן.

6. כך פסק האגרות משה (יורה דעה חלק ג' סימן מ"ז אות ד). ויש מקילים בדבר (יביע אומר ח"ג או"ח סימן יח. ועיין במכתב של הרב יעקב אריאל אלי המודפס בראש כרך א' של סדרה זו אות ד', ותגובתי שם). ובשעת דוחק גדול יש למקל על מי שיסמוך (בצירוף שיטת התוספות שכל מלאכה שאינה נעשית מיד נחשבת גרמא, ואסור להסתפק מהנר משום שהלהבה קטנה מיד. ובצירוף שיקולים נוספים). פוסקים רבים, ביניהם "שמירת שבת כהלכתה", מתירים להמשיך מצב קיים, שאינו אלא "הסרת המונע" (כגון אם האור דולק והשעון עתיד לכבות בשעה מסוימת, מתירים לדחות את הכיבוי ולא להקדימו). גם סברה זו אינה נראית לי, משום שבמעשהו גורם שהאור יישאר דלוק זמן נוסף, בגלל מעשהו בשבת. אמנם אם האור כבוי והוא מונע שיידלק, נראה לי שאפשר להתיר בשופי. ועיין מה שכתבנו בזה בהלכות יום טוב סימן תקי"ד הערה 2.

7. ישנם פוסקים המקילים בהזזת שעון שבת, ומסבירים שהאיסור כאן הוא כשהשמן הוא חלק מערכת הנר, אולם שעון השבת נחשב כדבר חיצוני לאור החשמל. ולא נראה לי חילוק זה, אלא השעון הוא חלק מהמערכת עצמה. עוד אומרים המקילים שאפשר לסמוך על שיטת הראשונים ש"גרמא" היא כל מלאכה שלא נעשית מיד, וכאן נאסרה ההסתפקות מהשמן כיוון שברגע ההסתפקות הלהבה קטנה. ובצירוף שיטה זו ושיטת המקילים בשעון שבת, נראה שיש מקום להקל בשעת דוחק גדול, ולהזיז את שעון שבת בשינוי (כגון ביד שמאל), אבל לדעתי אין להרחיב כלל את ההיתר.

בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו* (ו).

*גם בזה אם חברו בסיד או בחרסית מותר, כדלעיל סעיף א'.

סעיף ג

(ז) אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף (ח), מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו (ט). ומותר ליתנו מבעוד יום (י), והשמן ישבת מ"ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) שמא יסתפק ממנו - סעיף זה דומה לסעיף הקודם, אלא שבמקום כלי מנוקב המטפטף שמן לנר, כאן יש פתילה המחברת בין שני הכלים.

(ז) הקדמה לסעיף - להבנת הסעיף עלינו לבאר מהו "ביטול כלי מהיכנו": מוקצה שמונח בכלי, הכלי אסור לשימוש בשבת, ומכונה "בסיס לדבר האסור". חכמים אסרו לגרום למוקצה להגיע לתוך כלי בשבת, אף בהיתר, משום שעל ידי כך נאסר הכלי לשימוש בשבת, והדבר דומה לסתירת הכלי; איסור זה נקרא "ביטול כלי מהיכנו"⁸.

(ח) לקבל שמן הנוטף - כלומר: אם בעל הבית רואה בשבת ששמן נוטף מהפתילה וברצונו להציל את השמן או למנוע לכלוך של השטח, אסור לו להניח כלי תחת הנר כדי ש השמן הנוטף ייפול לתוכו.

(ט) מבטל כלי מהיכנו - השמן שבנר מיועד בכניסת השבת לצורך הנר, ולא לשאר שימושים, לכן אסרוהו חכמים מדין "מוקצה", אף אם במשך השבת יכבה הנר. אם השמן יטפטף בשבת לכלי - הוא יאסור את הכלי מדין "בסיס לדבר האסור", נמצא שהנחת הכלי בשבת היא "ביטול כלי מהיכנו", ולכן אסורה.

(י) מבעוד יום - וגם כך הכלי נאסר בשבת, אולם נאסר מעצמו, בלי מעשה אדם.

8. הלכות מוקצה מבוארות בהרחבה החל מסימן ש"ח. דין "בסיס לדבר האסור" מבואר ברע"ז, ג ובש"ט, ד. דין ביטול כלי מהיכנו מבואר בעיקר בש"י, ו.

הנוטף אסור להסתפק ממנו בשבת (יא). הגה: ואסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אף על פי שאינו מטלטלו (יב) ואין בו משום מוקצה בנגיעה בעלמא, מכל מקום אסור, פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה (יג) (או"ז).

סעיף ד

נותרים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות, מפני שאין בהם ממש ואין כאן ביטול כלי מהיכנו (יד). אבל לא יתן לתוכו מים, אפילו מבעוד יום, מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות (טו). ^הזמכל מקום מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת (טז), כיון שאינו ^זשבת מ"ז ע"ב. ^חתשובות הגאונים נשם רב נטרונאי גאון.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) **בשבת** - משום מוקצה.

(יב) **שאינו מטלטלו** - דרכם הייתה לתלות נר שמן מהתקרה.

(יג) **ויטה** - כלומר: החשש הוא שמא על ידי נגיעתו ינדנד שלא במתכוון את הנר, ובכך יגרום להבערה מוגברת. והדבר אסור אף שאינו מתכוון לכך, כי הדבר קרוב מאוד שיקרה. מדברי הרמ"א הללו אנו לומדים כלל גדול, שגם במקום שבו מן הדין אין איסור, עלינו להשתדל לא לעשות מעשים שנראים כעשיית מלאכה. ואף שלהלכה "דבר שאינו מתכוון - מותר", כלל זה מתיר לעשות דבר הנצרך, אבל דבר שאינו נצרך, כמו לנגוע בנר, אסור הראשונים, כדי שלא יבוא לזלזל באיסורי השבת. ונראה שהמחבר אינו פוסק חומרה זו.

(יד) **כלי מהיכנו** - כלומר: הניצוצות אינם מוקצים, בגלל שאין בהם ממש, ולכן אין בכך ביטול כלי מהיכנו.

(טו) **כיבוי הניצוצות** - בשבת אסור משום שמקרב זמן כיבוי הניצוצות, ובערב שבת אסור שמא ישים את הכלי בשבת עצמה. נתינת הכלי בשבת אינה כיבוי ממש כיוון שבניצוצות אין כלל מלאכת כיבוי מהתורה, אולם חכמים גזרו בכך משום שהמניח את הכלי מתכוון לכבות את הניצוצות. וגזרו אפילו בערב שבת.

(טז) **בערב שבת** - והאש תכבה כשהפתילה תגיע למים.

מתכוין לכבוי אלא להגביה השמן (יז). הגה: ויש אומרים אפילו מתכוין לכבוי שרי (יח), מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרם כיבוי (יט). וכן נוהגין (סמ"ג).

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) להגביה השמן - יש שכתבו שנתנה כזו של המים אינה גורמת כיבוי, וממילא האש תכבה כשייגמר השמן. המחבר לא התחשב בדעה זו והתיר רק משום שאין כוונתו לכבות, ונראה שלדעה זו, העובדה שיש מים תחת השמן מקדימה את הכיבוי מיד כשהפתילה תשאב מים.

(יח) שרי - כלומר: אפילו אז מותר לתת מים לפני שבת.

(יט) גרם כיבוי - בשבת עצמה גרמא כזו אסורה, כפי שראינו בסעיף א', אולם לא אסרו בגללה נתינת מים מערב שבת.

סימן רס"ו

דין מי שהחשיך לו בדרך, ובו י"ג סעיפים.

סימן זה דן במי שנוסע בערב שבת ולא הספיק להגיע ליעדו לפני כניסת השבת. שאלה זו שייכת גם היום, אבל המציאות שבה נוסעים ברכב מעלה שאלות הלכתיות שונות מאשר במציאות שבה הלכו ברגל או רכבו על חמור. בסימן זה בע"ה נסביר תחילה את דברי השולחן ערוך ואחר נביא בקצרה כיצד יש לפעול במציאות של היום.

כדי להבין את הסימן נקדים כמה הקדמות:

א. אסרו חכמים לבקש מגוי בשבת שיעשה עבורנו מלאכה, כפי שראינו בהרחבה בסימנים הראשנים של הלכות שבת.

ב. בסימן רמ"ו למדנו על איסור "שביתת בהמתו", הנלמד מהפסוק "לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֲתָה... וּבְהֶמְתֶּךָ", וממנו התבאר שאסור להשאיל או להשכיר בהמה לגוי כשיש חשש שהגוי יעבוד בה בשבת. בסימן זה אנו לומדים שמפסוק זה נלמד איסור נוסף, איסור "מחמר". זהו איסור מהתורה לגרום לבהמה לעשות מלאכה בשבת, כגון לכוון אותה לחרוש. איסור זה חל גם בבהמה שאינה שלו וגם בבהמה של אינו יהודי¹.

ג. אף שחירש, שוטה וקטן אינם חייבים במצוות, אסור לבקש מהם לעשות עבורנו מלאכה בשבת.

ד. על מלאכת ההוצאה מרשות לרשות ועל האיסור להעביר חפץ ארבע אמות ברשות הרבים עוברים מהתורה רק אם גם עקר את החפץ ממקומו הראשון וגם הניחו במקומו השני. גם מלאכה זו אסור לעשותה על ידי בהמה. על פי הכללים האלה נבאר בע"ה את הסימן.

1. אף שאיסורי שביתת בהמתו ואיסור מחמר הם איסורי תורה, אין בהם חיוב סקילה במזיד וקורבן בשוגג. עיין ברמב"ם הלכות שבת פרק כ' הלכה א'–ג'.

פעיף א

^אמי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום, והיה עמו מעות (א), ויש לו חמורו וגם יש עמו נכרי (ב) – לא יניח כיסו על חמורו, מפני שהוא מצווה על שביתתו (ג); אלא נותן כיסו לנכרי להוליכו לו (ד), ולמוצאי שבת לוקחו ממנו, ^בואפילו לא נתן לו שכר על זה (ה), ^גואף על פי שנתנו לו משחשיכה (ו), מותר (ז). ^דאבל אם מצא ^אשבת קנ"ג ע"א. ^ברמב"ם פ"ו מהל' שבת הכ"ב. ^גרמב"ם שם, והרא"ש, ורבינו ירוחם בשם התוספות. ^דשם בגמרא וכלישנא קמא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מעות – כסף. אותו אסור לטלטל גם מדין איסור טלטול ארבע אמות ברשות הרבים, וגם משום שכסף הוא מוקצה בשבת. אלא שרצו חכמים למצוא דרך היתר לאיש זה שלא יאבד כספו ודנו כיצד יעשה זאת בלי לעבור על איסור חמור. טעם ההיתר הוא משום ש"מתוך שאדם בהול על ממונו", כלומר: חכמים חששו שאם לא נתיר לו איסור קל, יבוא לעבור על איסור מהתורה.

(ב) נכרי – כאמור, התירו חכמים איסור קל, ובעזרת המקרה שבו יש עמו בדרך חמור ונכרי אפשר לדון מהו האיסור הקל ביותר.

(ג) מצווה על שביתתו – ויש בזה איסור תורה של מחמר.

(ד) לנכרי להוליכו לו – לפי הכללים שאותם למדנו בתחילת הלכות שבת, במקרה כזה הגוי נחשב כשליחו של היהודי, ואסור לתת לו לבצע מלאכה בשבת. אולם כאמור, התירו חכמים איסור דרבנן זה כדי שלא יבוא לטלטל בעצמו ולעבור על איסור מתורה.

(ה) שכר על זה – ראינו שכאשר ניתן שכר לגוי, לעיתים הוא נחשב כעושה עבור עצמו ולא עבור היהודי, והדבר מותר. וכאן התירו אפילו ללא שכר.

(ו) משחשיכה – כלומר: לאחר כניסת השבת. דבר החמור יותר מאשר נתינה מבעוד יום.

(ז) מותר – התירו חכמים איסורי דרבנן אלו משום ש"אדם בהול על ממונו", ואנו חוששים שללא ההיתר לא יעמוד בפיתוי וייקח בעצמו את הכסף, וכך

מציאה – אינו יכול ליתנה לנכרי (ח) אלא אם כן באה לידו מבעוד יום, דהשתא הויא כביסו (ט).

סעיף ב

האם אין עמו נכרי – מניחו על חמורו (י). וכדי שלא יהא חייב משום מחמר (יא) (פירוש: מנהיג את החמור) **אי איכא עקירה והנחה (יב),** **למניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת (יג), דלאו עקירה היא (יד),** **השבת קנ"ג ע"א במשנה. 'שבת קנ"ג ע"ב.**

שולחן ערוך כפשוטו

יעבור על איסור תורה.

(ח) ליתנה לנכרי – כיוון שלא מדובר בהפסד, אלא במניעת רווח, לא התירו חכמים לעבור על איסורי דרבנן, ולא חוששים שהרואה את המציאה יעבור על איסור תורה למען רווח.

(ט) דהשתא הויא כביסו – תרגום: שעכשיו הרי זה כארנק שלו. כלומר: אם מצא את האבידה לפני כניסת השבת, הכסף נחשב כשלו, ולוותר עליו הרי זה כהפסד כספו.

(י) מניחו על חמורו – כיוון ש"אדם בהול על ממונו", התירו חכמים לעבור על האיסור הקל, שחמורו יישא את המשא, והדבר עדיף מלעבור על האיסור החמור, שהוא בעצמו יישא את המשא.

(יא) משום מחמר – כלומר: כדי שלא יעבור על איסור תורה, שלא הותר כדי להציל ממונו.

(יב) איכא עקירה והנחה – אם יש עקירה והנחה האיסור הוא מהתורה. והמחבר מורה כיצד יעשה כדי שלא יעבור על איסור תורה.

(יג) ללכת – כלומר: מניח את המעות על הבהמה כשהיא הולכת.

(יד) דלאו עקירה היא – אם היה מניח עליה כשהיא עומדת, תחילת הליכת הבהמה הייתה נחשבת כעקירה. אולם אם הניח על הבהמה כשהיא כבר הולכת, אין מעשה שאפשר להגדירו כעקירת המעות ממקומן, ואין בכך איסור תורה.

וכשהיא עומדת נוטל הימנה (טו), ולאחר שתחזור ותעקור רגלה יניחנה; ויש אומרים שצריך ליזהר מלהנהיגה בקול רם כל זמן שהכים עליה (טז). הגה: והוא לא ירכב על החמור (יז), אלא ילך ברגליו. ואם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מכח שמתירא מן הלסטים, או שאר סכנה ואפילו הוא תוך התחום, יכול לישב על החמור ולרכוב (יח) (ריב"ש וב"י בשם תשב"ץ).

¹רמב"ם שבת פ"כ ה"ו.

פעיף ג

^ההיה עמו חמורו וחרש שוטה וקטן – יניחנו על החמור, ולא יתננה לאחד מאלו (יט).
^השבת קנ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) **נוטל הימנה** – כדי שבפעם הבאה שתתחיל ללכת לא תעשה עקירה על ידי הבהמה.

(טז) **שהכים עליה** – גם לדעה זו, אין איסור תורה כשמנהיגה ללא עקירה והנחה, ובכל זאת כשמנהיגה בפה עושה מעשה בידיים של הנהגת הבהמה, וכשם שאסרו חכמים להעביר ארבע אמות בשבת ברשות הרבים אפילו אם אינו עושה לא עקירה ולא הנחה, כך אסרו חכמים להנהיג את הבהמה בשבת².

(יז) **על החמור** – כיוון שאסרו חכמים רכיבה על בהמות בשבת. ואף שאיסור זה מדרבנן – לא התירוהו, כיוון שיכול ללכת ברגליו.

(יח) **ולרכוב** – אם מדובר בסכנת חיים ממש, כמובן שמותר לעשות כל מלאכה. אלא שמדובר בחשש רחוק לסכנה, ואף שאין בכך סכנת חיים של ממש – התירו איסורים מדרבנן

(יט) **לאחד מאלו** – אלו שאינם בני דעת אינם חייבים במצוות, ואסרו חכמים

2. על פי המגיד משנה שבת פרק כ' הלכה ו'. ויש חולקים ומתירים להנהיג את הבהמה בקול. ובזמננו, שאין לנו רשות הרבים מהתורה, אפשר להקל.

סעיף ד

^טהיה עמו חרש ושוטה – יתננו לשוטה, לפי שאין לו דעת כלל (כ).
^טשבת קנ"ג ע"א.

סעיף ה

^ישוטה וקטן – יתננו לשוטה, שהקטן יבא לכלל דעת (כא). ^יחרש וקטן – יתננו למי שירצה (כב).
^ישבת קנ"ג ע"א. ^ישם בעיא ולא איפסקא הילכתא בהדיא, ופסק הרי"ף והרא"ש דעבד כמר עבד.

שולחן ערוך כפשוטו

את האמירה להם בשבת³. ולכאורה היה מקום להעדיף אמירה למי שאינו בן דעת מאשר לחמור, כיוון שבהנחה על החמור יש חשש שיעבור על איסור תורה. אלא שהעדיפו חכמים לאסור נתינה למי שאינו בן דעת כשיש לפניו גם בעל חיים, שמא יבואו להתיר נתינת משא לבן דעת.

(כ) כלל – חירש הוא אדם שאינו שומע ולא מדבר, ובזמנם סבל גם מבעיית התפתחות והיה חסר דעת, ולא מחויב במצוות, אלא שאינו ממש שוטה, ויש לו קצת דעת. כיום ישנם חירשים שבזכות מכשירי שמיעה ושיטות חינוך מתקדמות הם בני דעת, ויש פוסקים שמחשיבים אותם כמחויבים במצוות לכל דבר.

(כא) יבוא לכלל דעת – כלומר: אף שהן השוטה והן הקטן נחשבים כאינם בני דעת, ולכן מעמדם ההלכתי שווה, בכל זאת אם יש עימו גם קטן וגם שוטה – עדיף לתת את המעות לשוטה, משום שהקטן כעת אינו בן דעת, אבל אנו מתחשבים בדין חינוך, שטוב להרגיל את הקטן להקפיד על פרטי ההלכה. מכאן למדנו שאין להשתמש בקטנים לאיסורי שבת אלא בשעת דוחק גדול, וגם אז ההיתר הוא רק בקטנים ביותר, ודווקא באיסורי דרבנן.

(כב) למי שירצה – כיוון שלחירש יש קצת דעת, והקטן עתיד להתחייב במצוות. אמנם קטן בן דעת, אף שאינו בר מצווה – ייתן לחרש, שאז הקטן

3. על אמירה לקטן יעויין בסימן שמ"ג. ועל הגדרת חירש ושוטה, ראו בס"ק הבא.

פעיף ו

יש אומרים שכשנותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך, ונוטלו ממנו כשהוא עומד (כג). הגה: ודוקא כשנותן להם משחשכה, אבל כשנותן להם מבעוד יום - מותר בכל ענין (כד) (מגיד משנה).

^{להמגיד בשם הרשב"א והרמב"ן ושאר מפרשים.}

שולחן ערוך כפשוטו

הוא גם בן דעת קצת וגם עתיד לגדול. היום לא מצוי שיחשך עליו היום בדרך כשהוא עם חמור, נכרי או שוטה; אולם מצוי שאדם או משפחה נסעו ברכבם לשבת וחשכה עליהם הדרך בגלל עיכוב בדרך. במקרה כזה יש לדעת שנסיעה ברכב כרוכה באיסורים מהתורה (בכל לחיצה על דוושת הגז יש איסור "מבעיר"). לכן אדם שרואה שלא יוכל להגיע למחוז חפצו לפני השקיעה, יעצור במקום יישוב ויבקש מהתושבים לארחו לשבת. ואם אי אפשר, כגון שנמצא באמצע הדרך ב"פקק", אזי בבין השמשות (13.5 דקות לאחר השקיעה, ובשעת הדחק 18 דקות אחרי השקיעה), שבו האיסור מדרבנן⁴, במקום צורך גדול יכול להמשיך לנסוע. ואם עדיין לא יצא מהפקק ואין לו אפשרות לעצור בצד - ייסע בשינוי, כדי לא לעבור על איסורי תורה, וברגע שיוכל לצאת מהרכב - יצא וישאיר את חפציו ברכב ויחפש מקום לשבות. וייתכן שבשעת דוחק גדול אפשר לסמוך על שיטת רבנו תם עד 58 דקות אחרי השקיעה, כי בעצירה במקומות לא ידועים יש חשש סכנה, ובמיוחד אם נמצא עם ילדים קטנים.

(כג) כשהוא עומד - כפי שראינו לגבי בעלי חיים. לשיטה זו אף שקטן אינו חייב במצוות, אסור "להאכילו בידיים", כגון לתת לו בידו אוכל לא כשר. ובדומה אסרו חכמים בשבת עצמה לגרום לקטן שיעשה מלאכה. **(כד) מותר בכל עניין -** כיוון שלפני שבת הדבר נחשב פחות כ"מאכילו בידיים", שהלוא בזמן הנתינה לקטן אין עדיין איסור מלאכה, ושנכנסת השבת הגדול אינו עושה דבר. אמנם גם היתר זה נאמר דווקא כאן, כשאדם בהול על

4. "בין השמשות ספקא הוא" (שבת לד ע"א). ובספק דאורייתא אנו מכריעים לחומרא, אולם הכרעה זו היא מדרבנן.

סעיף ז

^מאם אין עמו שום אחד מכל אלו, ימלטלנו פחות פחות מארבע אמות (כה). ודוקא כיסו או מציאה שבאה לידו, אבל אם לא באה לידו – לא (כו).

^נשבת קנ"ג ע"ב.

סעיף ח

^ייש אומרים דדוקא מי שהחשיך לו בדרך שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום (נז), אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציא לרשות הרבים – לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו (כח).
^יר' ירוחם ח"א בשם יש מפרשים.

שולחן ערוך כפשוטו

ממונו, ובדרך כלל אסור.

(כה) מארבע אמות – האיסור להעביר ארבע אמות ברשות הרבים הוא כשעוקר את החפץ ברשות הרבים, מעביר יותר מארבע אמות, ומניח. אבל אם מניח לפני שהלך ארבע אמות, ומיד נוטל וממשיך ללכת – אינו עובד על האיסור מן התורה⁵. ועל כן כך יעשה.

(כו) לא – כיוון שהחשש של "אדם בהול על ממונו" נאמר על הפסד כספי, ולא על מניעת רוח, לכן לא התירו במציאה לעבור על איסורי דרבנן, כפי שראינו בסעיף א'.

(נז) יש שהות ביום – ובמקרה כזה נחשב כעין אונס.

(כח) מהדרכים האלו – ולא התירו חכמים את האיסורים מדבריהם במקום רשלנות, ואף יש בכך חשש שגם להבא יבוא לזלזל באיסורי שבת. ולשאר שיטות הראשונים הקלו חכמים גם במקרה זה, כיוון שאין כאן זלזול במזיד, אלא שכחה.

5. אולם אסור מדרבנן, כפי שמבואר בסימן שמ"ט סעיף ה.

סעיף ט

הגיע לחצר החיצונה המשתמרת (כט), נוטל מעל החמור כלים הנטלים (ל); ושאינם נטלים (לא) – מתיר את החבלים, והשקים נופלים (לב).¹ ואם היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם (לג), כגון שהם כוסות של מקיזי דם (לד), שאין ראויים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים (לה), ואם יפלו לארץ ישברו – מניח תחתיהם כרים וכסתות (לו). ודוקא במשאות קטנות שיכול לשמטן² שבת קנ"ג ע"א במשנה. ¹שבת קנ"ד ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) **המשתמרת** – כלומר: אם יש לו שתי חצרות, די שיגיע לחצר החיצונה, אם הכלים שבה משתמרים מפני גנבים. בסעיפים הקודמים ראינו כמה היתרים שנאמרו כדי למנוע מהאדם שבדרך הפסד (ולמנוע ממנו חילול שבת חמור יותר). אולם היתרים אלו כבר אינם חלים ברגע שהוא מגיע לחצר ביתו, ואז אסור להמשיך בטלטול האסור.

(ל) **כלים הניטלים** – כלומר: כלים שאינם מוקצים, שאותם יכול פשוט להורידם מהחמור כרגיל.

(לא) **ושאינם ניטלים** – כלומר: כלים מוקצים, שאסור לטלטלם בשבת אף בחצר.

(לב) **והשקים נופלים** – מאליהם, ועל ידי כך לא טלטל מוקצה.

(לג) **שאסור לטלטלם** – כלומר: שאינו יכול להכניסם הביתה כרגיל משום שהם מוקצים, ואינו יכול להפילם משום שהם שבירים. והמחבר מביא דוגמא לכך (המובאת בגמרא).

(לד) **מקיזי דם** – בעבר האמינו שחידוש הדם טוב לבריאות, ולכן נהגו להקיז דם לתוך כלי.

(לה) **מאוסים** – וכלי מאוס אסור לטלטלו בשבת (ש"ח, לה).

(לו) **כרים וכסתות** – כדי שלא יישברו בנפילתם. וגם במקרה זה אסור לטלטלם.

מתחתיהן (לז), אבל אם הם גדולות שאינו יכול לשמוט הכרים מתחתיהן – אסור להניחם תחתיהן, מפני שמבטל כלי מהיכנו (לח) (פירוש: מהתשמיש שהיה מוכן לו), אלא פורקן בנחת, שלא ישברו; ולא יניחם על הבהמה משום צער בעלי חיים (לט).

סעיף י

פחשכה לו בדרך ותפילין בראשו (מ), או שיושב בבית המדרש בשדה (מא) וחשכה לו (מב), מניח ידו עליהם עד שמוגיע^פ ביצה ט"ו ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) לשמטן מתחתיהן – שלאחר שהכלים נפלו מהחמור לכר יכול לשמוט בנחת את הכר מתחת הכלי בלי לשוברו.
(לח) שמבטל כלי מהיכנו – שאוסר את הכר לשימוש בשבת, והדבר דומה לסתירת כלי, כפי שביארנו בסימן הקודם ס"ק ז.
(לט) צער בעלי חיים – כלומר: אסור גם להשאיר את הכלים על גב החמור בשבת, ולא משום הלכות שבת, אלא כי אסור לצער את החמור. מכאן למדנו שגם לצורך האדם לא הותר לגמרי האיסור של צער בעלי חיים.
(מ) ותפילין בראשו – כנראה מדובר במי שלובש תפילין כל היום. והיום לא נוהגים כך, כפי שכתב המחבר בסימן ל"ז סעיף ב.
(מא) בשדה – לקדמונינו היו בתי מדרש מחוץ לעיר, ואליו הגיעו אנשים ממקומות שונים. ואי אפשר היה להשאיר בו דברים, מחשש שייגנבו.
(מב) וחשכה לו – כלומר: הוא לא שם לב שנכנסה השבת והוא עטור בתפילין על ראשו. ושבת אינה זמן תפילין^פ.

6. לכן בשבת אין להניח תפילין משום מצוותן (ל"א, א). אבל מותר להניח שלא לשם מצווה (כפי שראינו בסימן ל' סעיף ד, שם כבר נשנתה הלכה זו).
חכמים תיקנו שגם בלילה אין להניח תפילין; אולם מי שלבש תפילין בשקיעה ואין לו היכן לשימן – יכול להישאר לבוש בהן (ל', ב).

לביתו (מג). ואם יש בית סמוך לחומה שנשמרים בתוכו, מניחן שם.

סעיף יא

^זהיתה חבילתו מונחת על כתיפו וקידש עליו היום (מד), רץ תחתיה עד ביתו (מה); ודוקא רץ, אבל לילך לאט – לא, כיון דלית היכירא אתי למעבד עקירה והנחה, דזמנין קאי ולא אדעתיה, אבל רץ אית ליה היכירא (מו); וכי מטי לביתיה כי היכי דלא קאי פורתא ואשתכח דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד (מז), זורק לה כלאחר יד, דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתפיו ^זשבת קנ"ג ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) **שמגיע לביתו** – אין כאן איסור הוצאה, כי התפילן הן דרך מלבוש, אלא שצריך לכסותן כדי להראות שאינו לובשן בשביל המצווה, אלא משום שאינו יכול לחלצן.

(מד) **וקידש עליו היום** – סעיף זה דן במי שנושא משא בכתפו ואין עמו חמור, גוי או קטן. מצב זה יכול להיות מעשי גם כיום.

(מה) **עד ביתו** – כיוון שהאיסור מהתורה הוא כשיש גם עקירה וגם הנחה, לכן בהליכה רצופה אין איסור תורה. ואמרו חכמים שירוצן ברצף כדי שיזכור שאסור לו לעצור עד שיגיע ליעדו, כמבואר בהמשך המשפט.

(מו) **ליה היכירא** – תרגום: כיוון שאין היכר, עלול לבוא ולעשות עקירה והנחה, שלפעמים עוצר בלי לשים לב. אבל אם רץ – יש בכך היכר.

(מז) **לרשות היחיד** – תרגום: וכשמגיע לביתו, כדי שלא יעמוד לרגע⁷, ונמצא שמכניס מרשות הרבים לרשות היחיד.

7. במקור הדברים בגמרא (שבת קנ"ג ע"ב), שם כתוב: "כי מטא לביתיה – אי אפשר דלא קאי פורתא", כלומר: כשמגיע לביתו, אי אפשר שלא יעמוד לרגע.

ולאחריו (מח).

סעיף יב

^{ק"ש} אומרים דדוקא בחבילה התירו לעשות כן, אבל לא בכיסו (מט); ^{ו'יש} אומרים דהוא הדין לכיסו (נ). הגה: ומי ששכח כיסו עליו בשבת (נא), אם הוא בביתו - יכול לילך עמו לחדר להתיר חגורו וליפול שם להצניעו (נב), ואם הוא בשוק - אסור להביאו לביתו, רק מתיר חגורו בשוק ^{ק"ר} שם בשם הרמב"ן. ^{ו'}המגיד בפ"ג ה"ט בשם הרמב"ן, והגה"מ בפ"כ ה"ז בשם סמ"ג, וכ"כ בסמ"ק. ורבינו ירוחם הביא לשתי הסברות ולא הכריע.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) ולאחריו - כלומר: כשיגיע לביתו יניח את המשא בשינוי, כגון שיזרוק אותו מעל כתפו לפני שיעמוד. הסבר הדברים: כשמגיע לביתו עומד בפניו האיסור להכניס חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד. מהתורה גם במקרה כזה חייב רק אם עקר מרשות הרבים והניח ברשות היחיד. ואף שרץ, כשעומד ברשות היחיד או כשמניח חבילתו נחשב כעושה הנחה, ומתחייב. לכן יפילהו בדרך הילוכו, ועל ידי כך ההנחה אינה בדרך הרגילה, וכלל בידנו שבמלאכות שבת אין חיוב מהתורה אם עשאו בצורה השונה מהדרך הרגילה.

(מט) לא בכיסו - לדעה זו, ההיתר הוא דווקא בחבילה, אבל במעות אסור אפילו בריצה, משום שבריצה עם חבילה יש היכר, שאין דרך לרוץ כך, ויזכר ולא יעצור; אבל בריצה עם כסף אין היכר, ואנו חוששים שיעצור, ויש כאן העברה האסורה מהתורה.

(נ) דהוא הדין לכיסו - שגם עם מעות יש היכר בעצם הריצה. וכן הלכה. ובמיוחד שמקובל לפסוק שאין לנו רשות הרבים מן התורה, ואין בכך איסור דאורייתא, ודאי שאפשר להקל בריצה. ואם לא יכול לרוץ, ישתדל ללכת מהר יותר מהרגלו.

(נא) בשבת - ארנק הוא מוקצה מחמת גופו, כי הכסף בשבת אינו כלי לשימוש של האדם, והארנק עצמו טפל למעות שבתוכו.

(נב) להצניעו - כלומר: אינו חייב להפיל את המוקצה ברגע ששם לב שיש

והוא נופל (נג), ואומר לגוי לשומרו, ואם מביאו אין לחוש (נד) (אגודה מסכת ביצה, ב"י סימן ש"ט). ועיין לקמן סימן ש"י (סעיף ו') אם הכיס תפור בבגדו מה דינו.

סעיף יג

^שמצא ארנקי בשבת – אסור ליטלו, אף על פי שירא פן יקדמנו אחר (נה).

^שהרא"ש והר"ן בפ"ק דמציעא, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

עליו מוקצה, אלא יכול ללכת עד מקום שנוח לו, ושם להפילו.⁸

(נג) והוא נופל – שלא התירו לטלטלו למקום שנוח לו אם הדבר כרוך בהעברת ארבע אמות ברשות הרבים. ודברי הרמ"א הם כאשר ארנקו משתמר, אבל אם יש חשש שהוא ילקח, מותר להביאו לביתו, שכפי שהתירו לעבור על איסורי דרבנן בהעברת ארבע אמות ברשות הרבים, כך התירו גם את איסור מוקצה.

(נד) אין לחוש – כלומר: אם הגוי מביא את החפץ עד לביתו, אין לחוש לאיסור הנאה ממעשה שבת של גוי שנעשה עבור יהודי, כי התירו זאת חכמים כשאדם בהול על ממונו.

(נה) פן יקדימנו אחר – כיוון שלא התירו איסור דרבנן כדי שאדם ירוויח אלא רק כדי למנוע הפסד.

8. עיין סימן ש"ח סעיף ג, שם כתב המחבר לגבי כלי שמלאכתו לאיסור שאותו נוטל לצורך מקומו: "ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה".

תפילות, קידושים וסעודות שבת

סימנים רס"ז – ש'

סימן רס"ז דיני התפילה בערב שבת, ובו ג' סעיפים.

מסימן זה ועד סימן ר"פ עוסקים הסימנים בדברים בקשורים לליל שבת, סדרם הוא:

רס"ז-ר"ע - תפילת ליל שבת. רע"א-רע"ד - קידוש וסעודה. רע"ה-ר"פ - הלכות אור הנר בשבת.

סימן רס"ז עוסק בכמה הלכות והנהגות הנובעות מכך שהשבת הוא יום קדוש בו האדם מתעלה מדאגותיו היום יומיות, זמן מיוחד שמאפשר לאדם לחיות יום אחד בניתוק מן המציאות החומרית.

סעיף א

^אבתפלת המנחה בערב שבת אין נופלין על פניהם (א).

^אטור.

סעיף ב

^במקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול (ב). ^גומפלג

^בטור, מהא דר' יוסי בשבת קי"ח ע"ב. ^גטור בשם התוס' והרא"ש, מהא דרב צלי של שבת בע"ש בברכות כ"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) על פניהם - כבר מחצות בערב שבת טועמים את קדושת שבת העתידה לבוא, ואין אומרים התחנונים, המזכירים את החטאים והמציאות האפורה.

(ב) מבימות החול - בימות החול טוב להמתין עם תפילת ערבית עד צאת

המנחה (ג) יכול להדליק, ולקבל שבת בתפלת ערבית, ולאכול מיד (ד) הגה: ועיין לעיל סימן רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה (ה).

סעיף ג

בברכת השכיבנו אינו חותם 'שומר את עמו ישראל' (ו), אלא כיון
טור ע"פ המדרש [זוהר בראשית], ושכן איתא בירושלמי [אינו לפנינו].

שולחן ערוך כפשוטו

הכוכבים¹. בשבת אין צורך להמתין אפילו לכתחילה, כי טוב להקדים את קבלת השבת ובכך להרחיב את קדושתה. וכשמקדימים להתפלל ערבית, טוב להתפלל מנחה לפני פלג המנחה. אבל יש לשים לב שכפי שלמדנו, אין להדליק נרות שבת לפני פלג המנחה.

(ג) ומפלג המנחה - כלומר: שעה ורבע זמנית לפני השקיעה².

(ד) ולאכול מיד - ההיתר כאן הוא לא רק לקדש לפני צאת הכוכבים, אלא גם לאכול לפני קריאת שמע בזמנה. ואף שבחול הדבר אסור, לצורך הקדמת השבת סומכים על שיטת הראשונים הסוברים שמותר להקדים מבעוד יום לא רק את תפילת העמידה, אלא גם את קריאת שמע. ואף שסומכים על כך לצורך אכילה לפני קריאת שמע, יש לחזור לקרות קריאת שמע כשיגיע לילה³.
(ה) פלג המנחה - שם כותב המחבר "שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע", כלומר שעה זמנית ורבע לפני השקיעה.

(ו) שומר עמו ישראל - הביא הטור בשם המדרש "שבשבת אין צריך שמירה,

1. אפשר בימות החול להקדים ולהתפלל (ראו סימן רל"ה סעיף א), אולם כיוון שזמן קריאת שמע הוא מצאת הכוכבים, על המקדימים לחזור ולקרוא שמע. לכן לכתחילה עדיף להמתין לצאת הכוכבים.

2. כך הלכה למעשה, אולם ראינו בסימן רס"א סעיף ב' שאין זו דעת המחבר. עיין שם בעיקר בדברינו בהערות 9-10.

3. במ"ב ס"ק ו כתב שאם לא התחיל את סעודתו עד חצי שעה לפני הלילה - עליו להמתין עד הלילה, לומר קריאת שמע, ורק אז לסעוד. אמנם למעשה אפשר כנהוג לשיטת הבית יוסף, שאינו מחייב זאת, אלא סומך על שיטת הראשונים שאפשר לצאת ידי חובת קריאת שמע כבר מפלג המנחה, ויחזור ויאמר קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים לצאת ידי כל הדעות.

שהגיע ל'ובצל כנפיד תסתירנו' אומר: 'פורם סכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, ברוך אתה ה' הפורם סכת שלום עלינו ועל [כל] עמו ישראל ועל ירושלים' (ז).

שולחן ערוך כפשוטו

שהשבת שומר". אין להבין מדרש זה כפשוטו, שהלוא ה' הוא השומר עלינו גם בשבת, אלא כוונת הדברים כפי שהסברנו בהקדמה לסימן, שבשבת אנו מתעלים מעל הדאגות היומיות שלנו.

(ז) **ועל ירושלים** - סוכת השלום היא השלווה המיוחדת שיש בשבת.

סימן רס"ח תפילת ליל שבת, ובו י"ג סעיפים.

בתפילת העמידה ישנן תמיד שלוש ברכות בתחילתה ושלוש בסופה, שעיקר עניינן הלל לה'. בימות החול ישנן בנוסף שלוש עשרה ברכות אמצעיות, שבהן אנו מבקשים את צרכינו, ואילו בשבתות ובימים טובים יש ברכה אמצעית אחת, הקרויה "קדושת היום". חתימת הברכה בשבת היא "מקדש השבת", וסיומה קבוע, אולם גוף הברכה שונה בארבע תפילות השבת. בליל שבת מודגש שהשבת מזכירה לנו שה' ברא את העולם, בשחרית השבת מתוארת כברית בין ה' לעמו, ובמנחה היא חוזה את השבת שלעתיד, כשכל ישראל יכיר במלכותו יתברך. במוסף מזכירים את הקורבנות הנוספים בשבת, ומתפללים בה על חידוש עבודת בית המקדש. סימן זה דן בהלכות תפילת ערבית של שבת, ובמי שטעה בה.

סעיף א

אָומוּר 'וּיְכָלוּ' בַּתְּפִלַּת עֶרְבִית (א).

א שבת קי"ט ע"ב.

סעיף ב

אם טעה והתחיל תפלת החול – גומר אותה ברכה שנזכר בה

ב ברכות כ"א ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **בתפילת ערבית** – הכוונה לשלושת הפסוקים בבריאת העולם בפרשת בראשית, הפותחים במילים "וַיֵּכֶּלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ". וכדברי הגמרא: "כל המתפלל בערב שבת ואומר "ויכלו", מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף לקדוש ברוך הוא במעשה בראשית"; על ידי כך שאנו מכירים בבריאת העולם אנו שותפים בתכלית הבריאה, והיא שהברואים יכירו את בוראם.

שטעה, ומתחיל של שבת (ב); לא שנא נזכר בברכת 'אתה חונן',
 ילא שנא נזכר בברכה אחת משאר הברכות (ג), בין בערבית, בין
 בשחרית, מוסף (ד) ומנחת. ויש אומרים דבמוסף פוסק אפילו
 באמצע ברכה (ה).

י"ה רא"ש ורבינו יונה שם. רבינו יונה ורמב"ם בפרק י' מהל' תפלה ה"ז, וסמ"ג בסי'
 י"ט.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) ומתחיל של שבת - כפי שראינו בהקדמה לסימן הקודם, שבת הוא יום
 שבו האדם מתעלה מעל דאגות היומיום, ולכן אין אומרים בשבת את בקשות
 הצרכים שבברכות האמצעיות. אולם הבקשות מנוסחות בלשון רבים, ואין
 איסור בשבת להתפלל על צרכי עם ישראל, ולכן מי שטעה יסיים את הברכה
 שהתחיל, ורק אז יתחיל את תפילת השבת.

(ג) משאר הברכות - המחבר מציין זאת היות שיש דעה בראשונים שדין זה
 נאמר רק אם נזכר בברכת "אתה חונן", אבל אם נזכר בהמשך, פוסק באמצע
 הברכה. ונראה שסברתם היא שמותר להמשיך בברכת "אתה חונן" משום
 שהבקשה על הדעת היא צורך רוחני, אבל צרכים אחרים אין לבקש בשבת.
 אולם אין הלכה כדעה זו.

(ד) מוסף - לדעה זו תפילת מוסף אינה שונה עקרונית משאר תפילות השבת.
 בשבת יש להתפלל תפילה נוספת, מפני שנוסף בה קרבן ציבור; וכמו בשאר
 תפילות השבת, תיקנו גם בתפילה זו שבע ברכות בלבד. ודין תפילת המוסף
 כשאר תפילות השבת.

(ה) אפילו באמצע ברכה - לדעה זו תפילת מוסף שונה משאר תפילות השבת,
 כיוון שאין תפילת מוסף ביום חול, ובתפילה זו הברכות האמצעיות אינן
 שייכות כלל, ואם התחיל לאמרו בטעות יפסיק מיד. להלכה הן הפוסקים
 האשכנזים והן הספרדים חוששים לדעה זו, ומורים למעשה להפסיק היכן
 שנזכר, אפילו באמצע ברכה, ולהתחיל "תכנת שבת".

פעיף ג

האם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול, ומיד כשאמר תיבת 'אתה' נזכר קודם שאמר 'חונן' – הוה ליה התחיל בשל חול, וגומר אותה ברכה (ו). אבל אם היה יודע שהוא שבת, ושלא בכוונה התחיל תיבת 'אתה' – אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת ב'אתה', אינו גומר ברכת 'אתה חונן', דחשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו (ז). הגה: דהרי יכול לומר 'אתה קדשת' או 'אתה אחד' (ח) (תרומת הדשן סימן י"ד).

התרומת הדשן ח"א סי' י"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **וגומר אותה ברכה** – ואף שהמילה "אתה" פותחת את הברכה האמצעית גם בתפילת ערבית של שבת ("אתה קידשת") וגם בתפילת מנחה ("אתה אחד"), כיוון שבאמירת "אתה" כוונתו הייתה ל"אתה חונן", נחשב הדבר שהתחיל תפילת חול, וצריך לסיים אותה הברכה¹.

(ז) **בין זו לזו** – הדין שהבאנו כאן, שאם התחיל "אתה" צריך לסיים את ברכת "אתה חונן", הוא דווקא אם טעה וחשב שזו תפילת יום חול. אבל ידע שזו תפילת שבת, ומשום שגרת הלשון התבלבל ולאחר המילים "הא-ל הקדוש" אמר את המלה "אתה" – בתפילות ערבית ומנחה בוודאי שהרי זה כאילו התחיל את הברכה האמצעית של תפילת השבת. ואפילו בתפילת שחרית, שאינה פותחת במילה "אתה", אנו מניחים שלא התבלבל עם "אתה חונן" של חול, אלא עם "אתה קידשת" של שבת, וימשיך "ישמח משה" אף שאמר "אתה".

(ח) **או 'אתה אחד'** – זהו הסבר דברי המחבר.

1. יש החולקים בכך על המחבר בתפילות ערבית ומנחה (יעוין למשל במשנ"ב ס"ק ו'). אולם אחרונים רבים פוסקים כדברי המחבר, ואין צורך לזוז מדבריו.

פעיף ד

ימי שהתפלל תפלה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת – לא יצא
(ט). ¹ואם הזכיר של שבת בתוך י"ח, אף על פי שלא קבע ברכה
 לשבת – **יצא (י).** הגה: במוסף, אפילו לא אמר רק 'ונעשה לפניך את
 חובותינו בתמידי יום ובקרבת מוסף' – **יצא (יא)** (כ"י בשם הרא"ש ברכות פרק ג).
 'רמב"ם בפרק י' מהל' תפילה שם, וסמ"ג סי' י"ט, מהא דרבי אושעיא שבת כ"ד ע"א.
¹בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) לא יצא – כלומר שאם התפלל בשבת תפילת עמידה רגילה של חול, צריך
 להתפלל שנית, כיוון שעיקר עניינה של תפילת העמידה בשבת הוא להזכיר
 בה את קדושת השבת. וכן ביום טוב שחל בשבת, אם טעה ולא הזכיר את
 השבת – לא יצא².
(י) יצא – שאם התפלל תפילת עמידה רגילה של חול, והזכיר את השבת
 באחת הברכות (כגון שבאמצע התפילה נזכר ששבת היום, ואמר "אתה
 קידשת את יום השביעי", אולם טעה וחזר להרגלו, והמשיך תפילה של חול) –
 יצא, אף שלא חתם "מקדש השבת". ודי בהזכרת השבת לצאת ידי חובת
 תפילת השבת. לכן בשבת חול המועד, אם בטעות התפלל תפילה של חג, אבל
 הוסיף בה את תוספות השבת – יצא³.
(יא) יצא – שזו עיקר תפילת מוסף, אף שלא פירט את קרבנות המוסף.

2. משמע מכאן שאם הזכיר יום טוב בתוך הברכה, וסיים "מקדש השבת" ולא הזכיר בחתימה
 "ישראל והזמנים" – יצא; אולם בסימן תפ"ז, א כתב המחבר: "ואם אמר 'מקדש השבת' וחזר בו
 תוך כדי דיבור – יצא", ומכאן שאם לא חזר בו לא יצא. ויש לבאר שדבריו שם שמדובר שלא
 הזכיר יום טוב בתוך הברכה (על פי הבאר היטב תפ"ז ס"ק ג. ועיין מגן אברהם ומשנה ברורה,
 שמסבירים אחרת).

3. וכן ביום טוב שחל בשבת, אם התפלל בטעות תפילת שבת ואמר בה "יעלה ויבוא" כבחול
 המועד – יצא.

סעיף ה

הטעה והתפלל של חול בשבת, ולא הזכיר של שבת, אם עקר רגליו חוזר לראש (יב); ואם לא עקר רגליו, אף על פי שסיים תפלתו, אינו חוזר אלא לשל שבת (יג). (ושליח ציבור ששכח של שבת בשחרית, עיין סימן קכ"ו) (יד).

סמ"ק סי' י"א, והגהות מיימוני בפרק י' מהל' תפילה.

סעיף ו

הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו – אינו חוזר (טו), ויש אומרים שאם החליף של מוסף באחרת (טז), או אחרת בשל מוסף (יז) – חוזר (יח).

שבלי הלקט סי' קכ"ח בשם רבי בנימין. שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) חוזר לראש – עקירת הרגליים מצינת את סיום התפילה. ואם לא הזכיר שבת בתפילת העמידה לא יצא ידי חובת תפילה, כפי שראינו בסעיף הקודם. **(יג) לשל שבת** – כלומר שאינו צריך לחזור על שלוש הברכות הראשונות, אלא מתחיל בברכה האמצעית, כיוון שקודם שעקר רגליו נחשב שעדיין לא סיים את תפילתו.

(יד) סימן קכ"ו – סעיף ג'. המחבר דן שם בשליח ציבור שטעה בחזרת הש"ץ; וכותב שם הרמ"א ששליח ציבור שטעה בחזרת הש"ץ בשחרית של שבת, והתפלל תפילה של חול וסיים תפילתו – משום טורח הציבור אינו חוזר, אלא סומכים על אזכרת שבת שתהיה בתפילת מוסף.

(טו) אינו חוזר – כיוון שהעיקר הוא להזכיר את השבת, כפי שראינו בסעיפים הקודמים.

(טז) באחרת – וכך לא הזכיר את הקרבנות, שהם עיקרה של תפילת מוסף.

(יז) בשל מוסף – ולמעשה עיקר תפילתו עסקה בקרבן המוסף, ואין זה מתאים לשלוש התפילות הרגילות.

(יח) חוזר – יש חולקים על כך, מפני שסוף סוף הזכיר של שבת. ולשיטתם אף

סעיף ז

(יט) ³חוזרים לומר 'ויכלו' (כ), משום יום טוב שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפלה (כא); וגם להוציא למי שאינו יודע (כב). ואומרים אותו בקול רם ומעומד (כג).

⁴תוספות והרא"ש פסחים ק"ו ע"א, והמרדכי שם ובפרק ט"ז דשבת, והתרומה סי' רמו.

שולחן ערוך כפשוטו

המחבר לא הכריע שיחזור, אלא רק הביא דעה זו בשם "יש אומרים". הלכה למעשה הכריעו הפוסקים כדעה זו, ולכן אם התפלל מוסף במקום אחת התפילות, או שבמקום מוסף התפלל תפילת שבת אחרת - לא יצא. ואם התפלל מוסף במקום שחרית - הסדר אינו מעכב, ולא יחזור על תפילת מוסף, אלא יתפלל תפילת שחרית (כמבואר ברמ"א רפ"ו, א).

(יט) **הקדמה לסעיף** - סעיפים ב-ו עסקו בטועה בתפילת השבת. כעת שב המחבר וממשיך את סעיף א, בדיני תפילת ליל השבת.

(כ) **ויכלו** - כלומר: אף שהמתפללים כבר אמרו "ויכלו" בתפילת העמידה (כפי שראינו בסעיף א'), חוזר הציבור לאמרו יחד לאחר העמידה.

(כא) **בתפילה** - ביום טוב מתפללים בערבית, בשחרית ובמנחה נוסח זהה בתפילת העמידה, "אתה בחרתנו". נוסח זה נאמר גם ביום טוב שחל בשבת, אלא שמוסיפים בו בכמה מקומות את אזכרת השבת. אולם בליל יום טוב שחל בשבת אין אומרים "ויכלו" בתפילת העמידה, ולכן תיקנו לאמרו לאחר העמידה. וכדי שביום טוב שחל להיות בשבת הדבר לא יראה משונה, תיקנו לאמרו לאחר העמידה בכל שבת.

(כב) **למי שאינו יודע** - אדם שהיה בבית הכנסת בזמן התפילה, אולם הואיל ולא ידע כיצד להתפלל (מציאות שהייתה שכיחה לפני שנפוצו הסידורים) לא אמר את תפילת העמידה, ולכן לא אמר "ויכלו" בתפילתו. וכשהציבור אמר "ויכלו" הוא מאפשר בכך גם לאנשים אלו להצטרף ולומר פסוקים אלו.

(כג) **בקול רם ומעומד** - כדי להראות שהדבר הוא מעין עדות על מעשה בראשית. כתב הביאור הלכה שטוב להשתתף באמירת "ויכלו" עם הציבור, ולכן מי שמתפלל לאט ישתדל להאיץ קצת את תפילתו כדי לאמרו עם כולם.

סעיף ה

ל'אומר שליח ציבור ברכה אחת מעין שבע (כד) (פירוש: ברכת 'אל עליון קונה' וכו') (כה), ו'ואין היחיד אומר אותה (כו). הגה: מיהו אם היחיד רוצה להחמיר על עצמו, יכול לאומרה בלא פתיחה ובלא חתימה (כז). וכן נוהגין לטור מהא דשבת כ"ד ע"ב. לטור בשם אבי העזרי, והמרדכי פרק ב' דשבת וסמ"ג בסי' י"ט בשם רבינו יצחק.

שולחן ערוך כפשוטו

בין המאריכים בתפילתם ומפספסים את אמירת "ויכולו" עם הציבור יש המדקדקים לומר זאת לפחות עם עוד אדם אחד, כדי שתהיה עדות בשניים. אולם אין צורך לעשות כן ובכך להבליט שלא אמרו עם הציבור; ומי שלא אמר עם הציבור יאמר "ויכולו" ביחידות.

(כד) מעין שבע - בתפילות שחרית ומנחה שליח הציבור חוזר על תפילת העמידה, ולעומתן בתפילת ערבית בימות החול הש"ץ אינו חוזר על התפילה, כיוון שבעבר לא התפללו ערבית בציבור, משום שבמקור תפילת ערבית היא רשות. ואולם, בלילות שבת הציבור התכנס כדי לקבל את השבת ולהתפלל ערבית יחד. בעבר נבנו בתי כנסת רבים מחוץ למקומות יישוב, כדי לכנס אנשים מכפרים שונים. חכמים חששו שהמאחר לסיים תפילתו יחזור הביתה לבדו ויסתכן, ולכן תיקנו מעין חזרת הש"ץ לערבית של ליל שבת. כך המאחרים והמאריכים יוכלו להספיק לסיים את תפילתם, והציבור יצא מבית הכנסת יחד⁴. והיום, אף שאין סכנה כזו, אנו ממשיכים לומר ברכה זו מכוח המנהג.

(כה) קונה וכו' - זהו ביאורו של באר הגולה. נוסח הברכה הוא קיצור של שבע ברכות העמידה, ובסופם נוסח "רצה נא במנוחתנו" וחתומת "מקדש השבת".
(כו) אומר אותה - משום שהברכה תוקנה רק עבור הציבור, כחזרת הש"ץ.
(כז) ובלא חתימה - ואין איסור לומר תפילות כל עוד אין בהן חשש ברכה לבטלה.

4. בירושלמי (ברכות פ"ח ה"ח) הטעם הוא משום מקומות שאין בהם יין, שיש כאלו שאינם יכולים לקדש בביתם.

הצבור לאמרה עם שליח ציבור בלא פתיחה וחתימה (כח) (אבודרהם וכל בו).

סעיף ט

יום טוב שחל להיות בשבת, אינו מזכיר של יום טוב בברכה מעין

שבע (כט).

⁵שבת כ"ד ע"ב.

סעיף י

⁶אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא

טעמא דמאחרין לבא שיהיו ניזוקין (ל).

⁶מהר"י אבוהב בשם ספר המנהיג.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) בלא פתיחה וחתימה - וגם כיום נוהגים המתפללים במקומות רבים לשיר יחד את אמצע הברכה, מהמילים "מגן אבות בדברו" עד "זכר למעשה בראשית".

(כט) מעין שבע - אלא חותם החזן "מקדש השבת", אף על פי שבתפילת לחש החתימה היא "מקדש השבת, ישראל והזמנים". וזאת משום שביום טוב שחל בימות השבוע אין אומרים ברכה זו, וגם בשבת לא נתקנה אלא מפאת חשש סכנה.

וביום טוב ראשון של פסח שחל בשבת, כתב המחבר בסימן תפ"ז (סוף סעיף א') שלא לומר כלל ברכה מעין שבע. שכיוון שליל הסדר הוא "ליל שימורים", כלומר יום גאולתם של ישראל, ואין להזכיר בו שמירה מהמזיקים.

(ל) שיהיו ניזוקין - מנהגם היה שבבית החתן ובבית האבל האורחים מתפללים ואוכלים בבית, וממילא אין במקרים אלו את חשש הסכנה שמפניו נתקנה ברכה זו. וגם כיום, אנשים המתפללים שלא בבית כנסת ואחר כך אוכלים במקום תפילתם לא יאמרו ברכה זו⁵.

5. ויש נוהגים לומר מעין שבע גם בכגון זה, משום "לא פלוג".

מע"ף יא

^עאף בשבת שאחר יום טוב אומרים ברכה מעין שבע (לא).

^עריב"ש בתשובה ובשם ספר המנהיג.

מע"ף יב

^פאין לדבר בשעה שאומרים 'ויכלו' (לב), ולא בשעה שאומר שליח

ציבור ברכה מעין שבע (לג).

^פטור על פי מעשה מספר חסידים.

מע"ף יג

^צאם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת, או שלא התפלל כלל

ושמע משליח ציבור ברכה מעין שבע מראש ועד סוף – יצא (לד).

^צטור נשם רב משה גאון.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) מעין שבע – הייתה סברה לומר שכאשר יום טוב חל ביום שישי, אנשים

אינם באים מעבודתם ולכן אינם מאחרים לבית הכנסת בליל שבת, ובטל

הטעם לומר ברכה זו מפני המאחרים. ובכל זאת לא בטלה התקנה במקרה זה.

(לב) ויכלו – משום שאמירת פסוקים אלו היא כעין עדות שה' ברא את

העולם, והמדבר בשעה זו נראה כדוחה את העדות.

(לג) מעין שבע – כמו בכל חזרה של תפילה, שיש להקשיב ולכוון לדברי שליח

הציבור.

(לד) יצא – כיוון שברכת מעין שבע היא תמצית תפילת העמידה. ואף

שלכתחילה כל יחיד צריך לומר בעצמו את שבע ברכות התפילה, הקלו

בדיעבד, כיוון שמעיקר הדין תפילת ערבית רשות.

סימן רס"ט

קידוש בבית הכנסת בליל שבת, ובו סעיף אחד.

הסימנים בטור ובשולחן ערוך מסודרים לפי סדר יום השבת. כעת הגענו למצוות הקידוש על היין, שבה נעסוק עד סימן רע"ג. חובה מן התורה לקדש בדיבור את יום השבת, שנאמר: "זכור את יום השבת לקדשו", וחכמים תיקנו שקידוש זה יהיה על היין, ובמקום שבו סועדים. נוהגים להקדים לקידוש את פסוקי "ויכולו", שהם כעדות שה' ברא את השמים והארץ. ממשיכים בברכת הגפן, ואחר אומרים על הכוס את ברכת הקידוש, העוסקת במהות השבת, וחותמים "מקדש השבת". סימן זה, המסיים את הלכות התפילה ופותח את הלכות הקידוש, דן במנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת.

סעיף א

^אנוהגין לקדש בבית הכנסת (א). ואין למקדש לטעום מיין הקידוש (ב) אלא מטעימו לקטן (ג), ¹דאין קידוש אלא במקום סעודה הגה: ^אטור. ¹פסחים ק"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **בבית הכנסת** - כך כתבו הראשונים, וזהו מנהג עתיק. בהמשך הסעיף יבואר טעמו.
- (ב) **מיין הקידוש** - את מצוות הקידוש יש לקיים דווקא במקום הסעודה, וכיוון שאין סעודה בבית הכנסת - אין יוצאים בקידוש זה ידי חובה. ממילא אסור למקדש בבית הכנסת לטעום מיין הקידוש, שהרי אין לאכול ולשתות לפני הקידוש¹.
- (ג) **מטעימו לקטן** - כדי שברכת "הגפן" לא תהיה לבטלה, אחד השומעים

1. הלכות קידוש במקום סעודה מבוארות בסימן רע"ג; האיסור לטעום לפני הקידוש מבואר בסימן רע"א סעיף ד'.

ועיין לקמן סימן רע"ג (ד). ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא (ה), להוציאם ידי חובתם, ^יועכשיו, אף על גב דלא אכלי אורחים בבי כנישתא (ו), לא בטלה התקנה (ז), זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבית הכנסת. ^יאבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת (ח), וכן מנהג ארץ ישראל. הגה: ונהגו לעמוד בשעה שמקדשין בבית הכנסת (ט) (כל בו).

י"ן, והרמב"ם בתשובה, והמגיד בפרק כ"ט ה"ח, והרשב"א בתשובה. ^יבית יוסף כדעת התוספות והרא"ש שם בפסחים, והטור, ור' ירוחם.

שולחן ערוך כפשוטו

צריך לשתות מיין הקידוש. לקטן מותר לאכול ולשתות לפני הקידוש, וטעימתו מספיקה לכך שהברכה לא תהיה לבטלה.

(ד) סימן רע"ג - שם נדונים בהרחבה דיני קידוש במקום סעודה. ובסעיף ד' שם מובא האיסור לטעום לפני הקידוש.

(ה) בבי כנישתא - תרגום: ובתחילה לא נתקן [הקידוש בבית הכנסת] אלא בשביל האורחים שאוכלים ושותים בבית הכנסת.

(ו) דלא אכלי אורחים בבי כנישתא - תרגום: שאורחים אינם אוכלים בבית הכנסת.

(ז) לא בטלה התקנה - כך הדין בתקנות רבות, שגם אם בטל טעם התקנה, התקנה נשארת. ויש בכך כבוד לחכמים שתקנוה.

(ח) בבית הכנסת - כיוון שאין מדובר בתקנת חכמים, אלא במנהג שנולד מסיבה מסוימת. וכשהסיבה כבר אינה קיימת, טוב לבטל את המנהג שאין לו יותר מקום, ולהימנע מלברך ברכות שאינן נצרכות.

(ט) שמקדשין בבית הכנסת - בסימן רע"א סעיף י' מביא הרמ"א מנהג לשבת בקידוש, משום שהקידוש הוא חלק מהסעודה. אולם קידוש זה אינו חלק מהסעודה, ולכן עדיף לעמוד בו.

סימן ר"ע

לומר משנת 'במה מדליקין', ובו ב' פעיפים.

המחבר מסדר דבריו בהלכות שבת, בעקבות הטור, על פי סדר הזמנים. המנהג הנזכר בטור ובחלק מהראשונים הוא לומר משניות פרק שני בשבת, "במה מדליקין", בסוף תפילת ערבית לאחר הקידוש בבית הכנסת. כעת דן המחבר במנהג זה.

למנהג אמירת "במה מדליקין" אין מקור בגמרא, והוא מוכר לנו מתקופת הגאונים¹. המנהג נפוץ כמעט בכל קהילות ישראל. בחלק מקהילות החסידים החליפו פרק זה באמירת קטע מהזוהר ("כגוונא"), וכן לא נוהגים לאומרו בקהילות תימן.

פעיף א

^אנוהגים לומר פרק 'במה מדליקין' (א). ^בזהספרדים אומרים אותו קודם תפילת ערבית, והוא הנכון (ב).
^אטור. ^בב"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **במה מדליקין** - כמה טעמים ניתנו למנהג אמירת פרק זה: א. יש בו דיני הדלקת הנר, שהיא אחת המצוות המרכזיות של שבת. ב. בגלל המשנה האחרונה בפרק, שנזכרים בה שלושה דברים שאדם צריך לומר בביתו ערב שבת עם חשיכה. ג. בדומה לטעם שראינו לאמירת ברכה מעין שבע: להאריך את התפילה, כדי שהמאחרים יסיימו את תפילתם בזמן אמירת "במה מדליקין".

(ב) **והוא הנכון** - משום שהזכרת שלושת הדברים שאדם צריך לומר בביתו ערב שבת עם חשיכה, שהיא כאמור אחת הסיבות לומר את הפרק, שייכת רק

1. בסדר רב עמרם גאון: "ולאחר שמקדשין בבית הכנסת אומר פרק ממסכת שבת. וזה הוא הפרק במה מדליקין".

מעיקף ב

^ייש שאין אומרים אותו ביום טוב שחל להיות בערב שבת (ג),
^ייש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה (ד). הגה: ואין נוהגין כן
 בחנוכה (ה) (ב"י), ובשבת של חול המועד אין אומרים אותו (מנהגים). וכן ביום
 טוב שחל להיות בשבת אין אומרים אותו (ו) (מהרי"ל הלכות סוכה).
^יטור. ^ימהר"י אבוהב בשם ספר אורחות חיים בשם יש אומרים.

 שולחן ערוך כפשוטו

כשעוד אפשר להדליק את הנר. והנוהגים לאמרו אחרי ערבית, טעמם הוא
 שהפרק נאמר בבית הכנסת, לאחר שבעל הבית כבר עזב את ביתו, ולכן
 העיתוי אינו משמעותי; ונראה שאמירת הפרק נועדה להזכיר לומר דברים אלו
 בשבת הבאה. בנוסף לשני מנהגים אלו יש האומרים אותו במקומות שונים
 בקבלת שבת, כגון לפני הפיוט "לכה דודי", או מיד לאחריו. וכל המנהגים
 ראויים, כל מקום לפי מנהגו.

(ג) בערב שבת - כלומר כאשר יום טוב חל ביום ששי. הבית יוסף הביא שני
 טעמים לדבר; הראשון, לפי שאחד משלושה דברים שאומר אדם בתוך ביתו
 ערב שבת הוא "עשרתם?", והלוא אסור לעשר ביום טוב. ועוד, מפני שביום
 טוב אנו טרודים פחות בהכנות לשבת, ואין צורך להזהיר את בני הבית.

(ד) חנוכה - כיוון שהפרק עוסק בדיני הפתילות והשמנים הכשרים להדלקת
 נרות שבת, ולדעה זו חוששים שיבואו לטעות ולחשוב שמדובר על נר חנוכה,
 בעוד שלהלכה גם הפתילות והשמנים הפסולים לנר שבת כשרים לנר חנוכה.

(ה) בחנוכה - ובאשכנז נוהגים לאמרו גם בחנוכה, וכל אחד ינהג כמנהג
 מקומו.

(ו) אין אומרים אותו - וכך נוהגים האשכנזים, שלא לומר "במה מדליקין"
 בשבת חול המועד או בשבת החלה ביום טוב. טעם המנהג אינו ברור, ונראה
 שעצם המנהג לומר פרק זה (שכאמור אין לו מקור בתלמוד), היה לאמרו
 דווקא בשבת שאין בו חג נוסף, כדי לא למעט מחשיבות החג על ידי אמירה
 שכל עניינה הוא השבת. למעשה, למנהג אשכנז אומרים "במה מדליקין"
 בשבת חנוכה, ואין אומרים אותו בשבת שחל בה יום טוב או חול המועד, וכן

כשיום טוב חל בערב שבת. והספרדים נוהגים שלא לומר פרק "במה מדליקין" כשיום טוב חל בערב שבת, ולא בשבת חנוכה; ובשבת שחל בה יום טוב או חול המועד יש חילוקי מנהגים, ובמקום שאין בו מנהג ברור יאמרו, כדעת המחבר שפטר מלומר דווקא בשבת שחל במוצאי יום טוב ובשבת חנוכה.

סימן רע"א

הקידוש על היין, ובו י"ז סעיפים.

בהקדמה לסימן רס"ט למדנו שמצווה מהתורה לקדש את יום השבת באמירה, שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו". קדושת השבת חלה מאליה, אולם מצווה על האדם לתת באמירתו ביטוי לקדושה זו, כדי לעורר את המודעות שלו אליה. את עיקר המצווה מהתורה מקיים כל מי שהתפלל בליל שבת את תפילת העמידה, שברכתה האמצעית מציינת את קדושת השבת; אולם חכמינו זיכרונם לברכה חייבו לקדש על היין ובמקום סעודה, ולכן למעשה הקידוש שיוצאים בו ידי חובה הוא הקידוש על היין שאדם עושה בביתו. בקידוש זה שתי ברכות: "בורא פרי הגפן" ו"מקדש השבת". המנהג הרווח הוא שכאשר כמה אנשים מסובים יחד, אחד מהם מקדש ומוציא ידי חובה את כולם. סימן זה דן בהלכות שונות הנוגעות לקידוש ליל שבת, וכן בדיני "כוס של ברכה" וטעימתה.

סעיף א

^אכשיבא לביתו ימהר לאכול מיד (א).

^אטור מהא דזכרהו על היין' כו' בפסחים ק"ו ע"א, והרמב"ם שבת פרק כ"ט הי"א, והרא"ש מהא דברכות כ"ז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ימהר לאכול מיד** - כדי שלא יתעכב עם הקידוש, שהרי מצוות הקידוש עיקרה לקדש את השבת בכניסתה. המקדימים להתפלל ערבית מפלג המנחה יכולים לקדש ולאכול לפני השקיעה, ולאחר צאת הכוכבים יחזרו ויאמרו קריאת שמע¹.

1. ראה דברינו בסימן רס"ז הערה 3.

מע"ף ב

¹נשים חייבות בקידוש אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא
(ב) (פירוש: מצות עשה התלויה בזמן), משום דאיתקש 'זכור' ל'שמור' (ג), והני
 נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה (ד), ומוציאות את
 האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם (ה).
²ברכות כ' ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) שהזמן גרמא - הכלל הוא שנשים אינן חייבות במצוות הקשורות לזמן,
 כשיביה בסוכה וכנטילת לולב; אלא שמצוות הקידוש יוצאת מכלל זה, כפי
 שמבאר המחבר.

(ג) דאיתקש זכור לשמור - עשרת הדיברות מובאות בתורה פעמיים: בספר
 שמות בפרשת יתרו, ובספר דברים בפרשת ואתחנן. המקורות דומים מאוד זה
 לזה ויש בהם שינויים קטנים בלבד, ועיקר ההבדלים הם במצוות השבת.
 בפרשת יתרו הדיבר נפתח במילים "זכור את יום השבת לקדשו", ומכאן
 נלמדה מצוות הקידוש. בפרשת ואתחנן המילים הפותחות הן "שמור את יום
 השבת לקדשו", ופירוש המילה הוא שאסור לעשות מלאכות בשבת. חז"ל
 מקישים מהמילה "זכור" למילה "שמור", ולומדים מאיסורי המלאכה על
 מצוות הקידוש². נשים אסורות לעשות מלאכה בשבת משום שזו מצות לא
 תעשה, ובמצוות לא תעשה נשים מוזהרות גם כשהן תלויות בזמן. ומההיקש
 למדנו שהמחויב באיסורי המלאכה מחויב גם במצוות הקידוש.

(ד) איתנהו בזכירה - תרגום: ונשים אלו, הואיל וישנן בשמירה [=איסורי
 המלאכה], ישנן בזכירה [=קידוש].

(ה) כמותם - אדם יכול להוציא את חברו ידי חובת מצווה אם הוא חייב בה
 כמותו. לכן מחויב נשים בקידוש למדנו גם שיכולות להוציא את הגברים ידי

2. את השינוי בלשון דורשים חז"ל: "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו" (מכילתא דר' ישמעאל,
 יתרו, מסכתא דבחדש פרשה ז; ראש השנה כז ע"א; ועוד). ונראה שמכך למדו שאפשר להקיש
 מילים אלו.

סעיף ג

יאם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש, ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום (ו) ולקידוש היום (ז) – מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה (ח) ממה שיכין צרכי הסעודה או ממה שיקנה יין לצורך היום. והא דתניא: 'כבוד יום קודם לכבוד לילה' (ט), היינו דוקא
 יפסחים ק"ה ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

חובתם³.

המקדש לאחרים צריך לכוון גם להוציא את השומעים, והם צריכים לכוון לצאת. רבים אינם מקפידים על כך, ויש לדונם לכף זכות, שהלא בעצם המעמד שאחד אומר את הקידוש בקול וכולם מקשיבים ניכר שכוונתם לצאת ידי חובת המצווה.

(ו) ולכבוד היום – המאכלים לסעודות הם חלק ממצוות עונג שבת, שהיא מדרבנן.

(ז) ולקידוש היום – שחיובו מדרבנן (כפי שיתבאר בע"ה בסימן רפ"ט).

(ח) לקידוש הלילה – כיוון שעצם חיובו הוא מן התורה⁴.

(ט) קודם לכבוד לילה – ברייתא במסכת פסחים, שאפשר להבין ממנה

3. כתבו האחרונים שאת עיקר חובת הקידוש מהתורה מקיימים בברכה האמצעית של תפילה העמידה בליל שבת. לכן אם הבעל התפלל ערבית והאישה לא, לכאורה הוא חייב רק מדרבנן והיא חייבת מהתורה, ויש אפוא מקום לדון כיצד הוא יכול להוציא בקידוש על היין את אשתו. ונראה שמי ששייך במצווה מהתורה – יכול להוציא, אפילו אם עכשיו אינו מחויב כלל (כגון שכבר קידש על היין). ונוסיף שמאחר שחכמים תיקנו שהקידוש יהיה בסעודה, נראה שגם המתפלל יוצא ידי חובת מצוות הקידוש דווקא בקידוש על היין, כפי שתיקנו חכמים, ולא מסתבר לומר שבתפילה יוצא ידי חובתו מהתורה, ועל היין יוצא במצווה נוספת מדרבנן. ומעין ראיה לדבר, שלא משמע בשום מקום בדברי המחבר שהקידוש על היין הוא מדרבנן. ומאז תקנת חכמים לקדש בסעודה, יוצא בתפילה רק מי שאין לו יין.

4. אף על פי שכאמור למעלה, מהתורה אפשר לקדש את היום באמירה בלבד, והתקנה לאמרו על היין ובסעודה היא מדברי חכמים. ובכל זאת, באמירתו על היין אנו מקיימים גם את המצווה מהתורה (וראה דברינו בסוף ההערה הקודמת).

בשאר צרכי סעודה (י), אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש – כבוד לילה קודם לכבוד יום (יא).

סעיף ד

אסור למעום כלום קודם שיקדש (יב), אפילו מים (יג). ואפילו אם התחיל מבעוד יום צריך להפסיק (יד), שפורס מפה ומקדש (טו). ואם היו שותים יין תחלה, אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא פסחים ק"ו ע"ב. ה"טור ורשב"א בתשובה והגהות בשם רבינו מאיר. פסחים ק' ע"א וכרב יהודה אמר שמואל. ה"טור בשם הירושלמי, וכן פסק הרי"ק גאות.

שולחן ערוך כפשוטו

בטעות שאם יש לו כוס אחת – יעדיף קידוש של יום. לכן מבאר המחבר את כוונתה.

(י) בשאר צרכי סעודה – שמי שאין ידו משגת שתי סעודות מכובדות ישקיע יותר בסעודת היום, שתיקנו חכמים שעיקר מצוות עונג שבת היא ביום. (יא) קודם לכבוד יום – שכאמור, בקידוש בכניסת השבת מקיימים מצווה מהתורה, ואילו קידוש היום הוא מדרבנן.

(יב) קודם שיקדש – המצווה היא לקדש מיד בכניסת השבת, ולכן אין לאכול ולשתות לפני הקידוש.

(יג) אפילו מים – לפני הבדלה מים מותרים (ריש סימן רצ"ט), ולכן מדגיש כאן המחבר שלפני קידוש אסור לשתות אפילו מים.

(יד) צריך להפסיק – לכתחילה ראינו שאין לסעוד סמוך לשבת; אולם אם הוא בכל זאת יושב בסעודה, עליו להפסיק אותה בכניסת השבת ולקדש⁵.

(טו) שפורס מפה ומקדש – כלומר: המתחיל סעודתו לפני חשיכה (ולפני שקיבל עליו את השבת), עם חשיכה עליו להפסיק את הסעודה, לפרוס מפה כדי להסתיר את החלות והמאכלים המצויים כבר על השולחן, ואז יוכל לקדש ולהמשיך בסעודתו.

5. אולם אפשר שבמצבים מסוימים אפשרות זו היא לכתחילה, כגון בסעודת פורים שחל בערב שבת.

ברכת היין (טז), וואחר כך מברך ברכת 'המוציא' (יז). וואס אין לו יין ומקדש על הפת (יח), אינו מברך 'המוציא' (יט). ויש אומרים שאף כשמקדש על היין אינו מברך 'המוציא' (כ).
 הרי"ף והרא"ש. טור לדברי הרא"ש. טור בשם יש אומרים.

סעיף ה

שנים שהיו שותים (כא), ואמרו 'בואו ונקדש קידוש היום' (כב) –
 רמב"ם פרק ד' מהל' ברכות ה"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) בלא ברכת היין – כיוון שכבר בירך "בורא פרי הגפן" על היין ששתה.
 (יז) ברכת המוציא – בכניסת השבת אסור לאכול עד שיקדש, והקידוש המתיר את האכילה הופך את הסעודה שלאחריו לסעודה חדשה, ועל כן לדעה זו צריך לחזור ולברך "המוציא". מה שאין כן בברכת היין, שנאמרת לפני ברכת הקידוש, והיות שעדיין לא הפסיק סעודתו על ידי אמירת הקידוש לא יברך על היין שנית.

(יח) ומקדש על הפת – מי שאין לו יין יכול לקדש על הלחם, כמבואר בסימן רע"ב סעיף ט. ונוסח הקידוש זהה, אלא שמברך "המוציא" במקום ברכת היין.
 (יט) אינו מברך המוציא – כפי שלא יברך "הגפן" במקרה שכבר שתה מהיין וכעת בא לקדש עליו, כך המקדש על הפת וכבר בירך על הלחם בתחילת הסעודה, לא יברך פעם נוספת ברכת המוציא לפני שעשה מעשה להפסיק את סעודתו.

(כ) אינו מברך המוציא – כיוון שסוף סוף זו אותה סעודה. וכאמור, דינים אלו אינם שכיחים, שהלא אין להתחיל בסעודה לפני כניסת השבת.
 (כא) שנים שהיו שותים – כלומר שישבו ביום שישי אחר הצהריים ושתו יין, ונכנסו כך אל תוך השבת. כפי שכתבנו בסעיף הקודם, גם סעיף זה אינו למעשה, שהלא בשעה זו יש להתכונן לשבת, ולא לשבת ולשתות.
 (כב) קידוש היום – ואמרו זאת לאחר השקיעה, בבין השמשות.

נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו (כג); ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו, אף על פי שאינם רשאים (כד), צריכים לחזור ולברך תחלה 'בורא פרי הגפן', ואחר כך ישתו (כה). הגה: אדם ששכח לקדש עד לאחר שברך ברכת 'המוציא' ונזכר קודם שאכל, יקדש על הפת (כו) ואחר כך יאכל (כז). אבל בהבדלה יאכל תחלה (כח), דהרי אין מבדילין

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) עד שיקדשו - כיוון שבאמירה זו הסיחו דעתם משיבתם לשתות, ולכן סיימו בכך את הסעודה. אם ירצו לשוב ולשתות, יהיה עליהם לחזור ולברך ברכה ראשונה; אולם הם אינם יכולים לעשות זאת, כיוון שכבר ספק שבת, ואין להתחיל ולשתות קודם שיקדשו.

(כד) שאינם רשאים - כיוון שאסור לשתות לפני הקידוש⁶.

(כה) ואחר כך ישתו - האיסור לשתות ללא ברכה חמור יותר מהאיסור לשתות לפני קידוש; ומכך שדנים כיצד עליהם לנהוג אם ישתו, אף על פי שאסור להם לשתות, למדנו שגם במקום איסור, על חכמי ההלכה לעסוק בשאלה כיצד לצמצם את האיסורים, ולייעץ גם לאותם שאינם עושים כדן. **(כו) יקדש על הפת** - כפי שבארנו בס"ק י"ח.

(כז) ואחר כך יאכל - אף שלכתחילה עדיף לקדש על היין, כאן אם יקדש על היין יפסיק בין ברכת "המוציא" לאכילה, ותהיה ברכתו לבטלה, לכן יקדש על הלחם.

(כח) יאכל תחילה - כלומר: אם במוצאי שבת בירך "המוציא", ולפני שאכל נזכר שלא הבדיל - יאכל קצת ואז יבדיל. ואף שאסור לאכול עד שיבדיל, עדיף

6. מקור הלכה זו הוא ברמב"ם, הלכות ברכות פרק ד' הלכה ח. יש שהסבירו שכוונתו למקרה שהשותים אמרו "בואו ונקדש מבעוד יום". אולם קשה על פירוש זה, כיצד די באמירה זו לקבל את השבת (ומטעם זה דחה הראב"ד את דבריו). ואנו ביארנו לפי דברי מרן המחבר ב"כסף משנה", שמדובר בבין השמשות, ובאמירת "בואו נקדש" יש היסח הדעת לצורך ברכות הנהנין (וזהו הקשר דברי הרמב"ם שם), ולכן אסור להם להמשיך לשתות קודם שיקדשו. המגן אברהם והמשנה ברורה הסבירו אחרת, אולם הלכנו כאן בעקבותיו של הכסף משנה, וה' יצילני משגיאות.

על הפת (כט) (הגהות אלפסי על מרדכי ברכות רמז קמ"ג).

סעיף ו

לאם גמר סעודתו וקידש היום קודם שברך ברכת המזון (ל), מברך ברכת המזון על כוס ראשון (לא) ואחר כך אומר קידוש היום על כוס שני (לב); ויצריך להזכיר של שבת בברכת המזון (לג), אף על פי שמברך קודם קידוש (לד). הגה: ויש אומרים דאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחלת הסעודה, וכן עיקר כמו שנתבאר לעיל סוף סימן טור בשם הרי"ף מהא דפסחים ק"ב ע"א, וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ט מהל' שבת הי"ג. ה"ה"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

לאכול מעט לפני הבדלה מאשר שברכתו תהיה לבטלה.

(כט) על הפת - כמבואר בסימן רצ"ט סעיף ב.

(ל) ברכת המזון - מדובר כאן באדם היושב לסעודה בערב שבת אחר הצהריים, וסיים סעודתו לאחר שנכנסה השבת. כעת מוטל עליו הן לברך ברכת המזון והן לקדש. וכיוון שמנהגם היה לברך על הכוס⁷, הרי שמוטלות עליו שתי מצוות הנאמרות על הכוס. גם סעיף זה כמעט ואינו נוהג למעשה, שהלא אסור לכתחילה לשבת לסעודה סמוך לכניסת השבת.

(לא) על כוס ראשון - כלומר שמברך את ברכת המזון על כוס יין. ובדברי הרמ"א בהמשך נראה מחלוקת אם גם מברך "בורא פרי הגפן".

(לב) על כוס שני - היינו שממלא כוס נוספת ביין, ומקדש עליה. הצורך בשתי כוסות הוא מפני שאין לעשות שתי מצוות על כוס אחת ("שאין עושין מצוות חבילות חבילות"). בסוף הסעיף מובאת דעה נוספת, החולקת על כל זה.

(לג) של שבת בברכת המזון - כלומר לומר "רצה והחליצנו".

(לד) קודם קידוש - שאף על פי שאכל לפני כניסת השבת, כיוון שמברך לאחר כניסתה, עליו לומר "רצה".

7. בסימן קפ"ב סעיף א' למדנו שזו מצווה מן המובחר, ומעיקר הדין הלכה כדעה השלישית שם, שאין בכך חיוב.

קפ"ח (לה) (אורחות חיים בשם תוספות). ויש מחלוקת אם יטעום מכוס של ברכת המזון קודם שיקדש (לו), גם אם צריך לאכול מעט אחר הקידוש כדי שיהא הקידוש במקום סעודה (לז). י"ש אומרים דאף בגמר סעודתו אינו מברך ברכת המזון תחלה, אלא פורס מפה ומקדש, ומברך יטור בשם יש אומרים, והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) סוף סימן קפ"ח - שם מוסכם שאדם שהתחיל סעודתו בשבת ומברך במוצאי שבת, מזכיר "רצה"; וסובר הרמ"א שכך הדין גם להיפך, שכשאכל סעודתו בחול אינו מזכיר, כיוון שהולכים אחר תחילת הסעודה. המחבר חולק, ולדעתו אין הולכים אחר תחילת הסעודה, אלא המברך לאחר צאת השבת אומר "רצה" כיוון שנחשב כמאריך את השבת, וכביכול אכל ובירך בשבת. גם לרמ"א אם המשיך לאכול אחרי כניסת השבת, מזכיר "רצה".

(לו) קודם שיקדש - ראינו בדברי המחבר שתחילה יברך ברכת המזון על כוס אחת, ואחר יקדש על כוס שנייה. כיוון שאין זה מסתבר לברך "הגפן" פעמיים ברצף, נחלקו ראשונים כיצד ליישם הלכה זו, ויש בדבר שתי דעות עיקריות: א. יברך "בורא פרי הגפן" בתום ברכת המזון, ישתה מהיין, ואז יקדש על כוס שנייה ללא ברכת "הגפן", וישתה מכוס הקידוש. ב. יברך ברכת המזון על הכוס בלי ברכת "הגפן" ובלי לשותות מהכוס, אחר יקדש על כוס שנייה כולל ברכת "הגפן", ואז ישתה משתי הכוסות⁸. הלכה למעשה קשה להכריע במחלוקת זו, אולם כאמור, דין זה כמעט ואינו נוהג למעשה.

(לז) במקום סעודה - כלומר: ישנה גם מחלוקת אם עליו לשוב וליטול ידיו ולאכול לאחר הקידוש, או שמא קידוש נחשב במקום סעודה גם כאשר מקדש בתום הסעודה.

8. ראה מג"א ס"ק ט"ז.

'המוציא' ואוכל מעט (לח), ואחר כך מברך ברכת המזון (לט).
הגה: והכי נהוג, להוציא את נפשיה מפלוגת סברא ראשונה (מ).

סעיף ז

אף על פי שאסור לו לטעום קודם קידוש, אם טעם – מקדש (מא).

⁹פסחים ק"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לח) ואוכל מעט – לדעה זו מה שאכלו לפני הקידוש אינו עולה כסעודת שבת, והקידוש אינו נחשב "קידוש במקום סעודה" אלא אם כן יאכל אחריו. לכן גם אם מקדש בסוף הסעודה, צריך בזמן הקידוש לפרוס מפה על האוכל, ולאחר הקידוש לברך "המוציא", כפי שעושה המקדש באמצע הסעודה, שדינו התבאר בסעיף ד'⁹.

(לט) מברך ברכת המזון – ומכוון לברך הן על מה שאכל לפני הקידוש, והן על מה שאכל אחריו.

(מ) סברא ראשונה – תרגום: וכך נהוג, להוציא את עצמו מהמחלוקת בדבר הדעה הראשונה. כלומר: לדעה הראשונה אינו חייב לאכול לאחר הקידוש, ומה שאכל לפני הקידוש מספיק כדי להחשיבו כמקדש במקום הסעודה; אולם לדעה השנייה אם לא יאכל לא ייצא ידי חובת קידוש, ולכן עדיף לאכול לאחר הקידוש, וכך ייצא ידי כל הדעות. וכאמור, למעשה אין להתחיל סעודה לפני כניסת השבת.

(מא) מקדש – והאכילה שאכל באיסור אינה פוטרת אותו מהחוב לקדש¹⁰.

9. שם מובאת גם דעת "יש אומרים" שאין לשוב ולברך "המוציא". אולם שם הקידוש הוא באמצע הסעודה, ויש מקום לומר שהקידוש אינו מפסיק את הסעודה; אך כאן, כשהקידוש הוא בסופה, יש יותר מקום לומר שמפסיק. המשנה ברורה מחלק בין המקרים, שכאן מדובר במקרה שגם נטל ידיו; ולא פירשתי כך כי אין רמז לחילוק זה בדברי המחבר, וה' יצילני משגיאות.

10. המחבר כתב זאת להשמיענו שאין הלכה כדעת הראשונים הסוברים שהאוכל אינו יכול לקדש יותר (ראה ב"ח אות ח'). וטעמם משום שיש לקדש את השבת בכניסתה, ואם אכל בינתיים, הרי כבר עבר עת כניסתה.

סעיף ח

ע"אם לא קידש בלילה, בין בשוגג בין במזיד, יש לו תשלומין למחר כל היום (מב). הגה: ואומר כל הקידוש של לילה (ב"י) מלבד 'ויכלו' (מג)

(אורח חיים בשם תוספות).

^פפסחים ק"ז ע"א.

סעיף ט

פצריך שתהיה מפה על השולחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביו (מד).

^פפסחים ק' ע"ב בתוספות, וכ"כ ספר התרומה והטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) כל היום - אף על פי שלכתחילה יש לקדש בכניסת השבת, מן התורה אין למצווה זו זמן מסוים, וכל עוד חלה קדושת השבת יש לקדש על היין. לכן מי שלא קידש בלילה, יאמר ביום על הכוס את ברכת "מקדש השבת", כנוסחתה בקידוש הלילה.

(מג) מלבד 'ויכלו' - היינו שמברך מיד את ברכת "בורא פרי הגפן", ולאחר מכן מברך "מקדש השבת". ואינו אומר "ויכלו", משום שפסוקים אלו מתארים את גמר מלאכת שמים וארץ, וזו הייתה עם סיום היום השישי לבריאה. ודבר זה מוסכם על המחבר.

(מד) פרוסה על גביו - כתבו הגאונים שמנהג זה הוא זכר למן, שהיה טל מתחתיו וטל מעליו. למפה שעל הפת יש בירושלמי טעם נוסף, שהלא ראינו בהלכות ברכות שיש להקדים את ברכת "המוציא" לברכת הגפן (כיוון שבפסוקי שבח הארץ "חיטה ושעורה" קודמים לגפן); ומכסים את החלה, כדי שלא נצטרך לברך עליה במקום על היין¹¹.

11. יש אומרים שמטעם זה צריך לכסות גם מאכלים שברכתם "מזונות", שהלא גם ברכה זו קודמת לברכת היין. ולעניות דעתי אין בכך צורך, כי הסיבה שמברכים תחילה על היין היא מפני הקידוש, אולם אין בכך להסביר מדוע אין מקדשים על הפת. וכיוון שאי אפשר לקדש על מאכלים

פעיף י

³מקדש על כוס מלא יין (מה), שלא יהיה פגום (מו), ⁷וטעון כל מה שטעון כוס של ברכת המזון (מז). ואומר 'ויכלו' ¹מעומד (מח), ואחר כך אומר 'בורא פרי הגפן', ואחר כך קידוש (מט). הגה: ויכול לעמוד בשעת הקידוש (כ"י), ויותר טוב לישב (ג), ונוהגים לישב אף בשעה ³הרי"ף מהא דפסחים ק"ו ע"א, וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט הט"ז, ותוספות בברכות נ"ב ע"א. ²רמב"ם שם ה"ז. ¹ב"י לדעת הרמב"ם סוכה פ"ו הי"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מה) כוס יין מלא - אמרו חכמים (ברכות נא ע"א): "כל המברך על כוס מלא - נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר: 'ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה'". כלומר: המוציא כספו ביד רחבה על מצווה זו, יזכה לברכה רחבה, מידה כנגד מידה¹².

(מו) שלא יהיה פגום - כלומר שלא שתו ממנה. שהרי מכבודה של כוס של ברכה שלא ישתמשו בה בשאריות משתייה קודמת.

(מז) של ברכת המזון - כפי שהתבאר בסימנים קפ"ב-קפ"ג.

(מח) מעומד - כיוון שאמירת "ויכלו" היא מעין עדות על כך שה' ברא שמים וארץ, ועדות ניתנת בעמידה.

(מט) ואחר כך קידוש - מהמחבר משמע שעומדים לאמירת "ויכלו", ואת המשך הקידוש אומרים בישיבה. טעם הדבר, ששיביה היא סוג של קביעות, והיות שאין קידוש אלא במקום סעודה, מן הראוי לשבת כדי לציין את קביעות הסעודה. אולם למעשה המנהג הנפוץ גם אצל הספרדים הוא לעמוד בעת הקידוש, כמו בברכות המצוות הנאמרות בעמידה וביראה.

(ג) לישב - כדברי המחבר.

שברכתם "מזונות", וכל זמן שלא קידש אינו יכול לאכול מאותם המזונות, אין חשש לקדש על היין כשהמזונות גלויים.

¹². דין זה מובא בגמרא לגבי זימון על הכוס, והרמ"א הביאו שם (קפ"ג, ג). ולפלא שהמחבר לא הזכיר דין זה בהלכות ברכת המזון, אלא הביאו רק כאן בהלכות הקידוש. ואפשר שגם כאן אין כוונתו לומר שהכוס צריכה להיות מלאה וגם שלא תהיה פגומה, אלא פירושו: "מלא, כלומר שלא יהיה פגום", ודין זה מובא בהלכות ברכת המזון (קפ"ב, ג). אלא שאין זה פשוט הגמרא בפסחים שהבאנו. וכך מפורש בדברי הראב"ה ח"ב פסחים תקי"ד.

שאומר 'ויכלו' (כל בו), רק כשמתחילין עומדין קצת לכבוד השם, כי מתחילין 'יום הששי ויכלו השמים' ונרמז השם בראשי תיבות (נא) (ד"מ) וכשמתחיל יתן עיניו בנרות (מהרי"ל בשם שכל טוב), ובשעת הקידוש בכוס [כמו בכוס] של ברכה, וכן נראה לי (ועיין לעיל סימן קפ"ג סעיף ד').

סעיף יא

(נב) ^טאם אין לו אלא כוס אחד (נג) – מקדש בו בלילה ואינו טועם ממנו (נד), שלא יפגימנו (נה), ^חאלא שופך ממנו לכוס אחר וטועם יין של קידוש מהכוס השני, ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס ראשון (נו); ואם לא היה בו אלא רביעית בצמצום ונחסר ממנו ^שר' ירוחם בחלק א' נ"ב. ^חשם, ורא"ש בפ"ח דברכות ס"ב בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(נא) **בראשי התיבות** – כלומר שראשי התיבות של המילים "יום הששי ויכלו השמים" הוא שם הוויה. המנהג הנפוץ הוא לעמוד בכל הקידוש, וכל אחד ינהג כמנהגו.

(נב) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה עוסק במי שאין לו מספיק יין לשבת. בשבת יש צורך בשלוש כוסות לפחות: לקידוש הערב, לקידוש הבוקר ולהבדלה. וכפי שכבר ראינו, מי שאין לו יין יכול לקדש על הלחם, אבל אין להבדיל על הלחם. (נג) **כוס אחד** – ורוצה לקדש עליה גם בערב וגם בבוקר.

(נד) **ואינו טועם ממנו** – שמקדש על כוס מלאה כרגיל, אך לא יטעם ממנה לאחר הברכה, אלא ישפוך ממנה מעט לכוס אחרת, כפי שהמחבר מפרש והולך.

(נה) **שלא יפגימנו** – היות שאם ישתה מהכוס, היין שיישאר ייחשב "פגום", ולא יוכל לקדש עליו למחרת.

(נו) **בכוס ראשון** – וכך יכול לקדש פעמיים על אותה הכוס.

בלילה (נז) – מוזגו למחר להשלימו לרביעית (נח).^א והיינו דוקא כשיש לו כוס אחר להבדלה, שאם לא כן מוטב שיניחנה להבדלה, שאי אפשר בפת, משיקדש עליו ולא יהא לו יין להבדלה (נט). ואם יש לו שני כוסות מצומצמים אחר מזיגה – יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני, ולא יקדש ביום (ס), דקידוש דלילה עדיף.^א
^אב"י לדעת הטור בסי' רצ"ו.

סעיף יב

באחר שקידש על הכוס, נוטל ידיו ומברך 'על נטילת ידים'. ואם נטל ידיו קודם קידוש – גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה (סא), לא יקדש על היין אלא על הפת (סב). הגה: ויש אומרים דלכתחלה יש ב"טור בשם רב עמרם, והר"ן בפירוש דברי הרי"ף מהא דפסחים ק"ו ע"ב, והרמב"ם בפרק כ"ט ה"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(נז) בלילה – תחילה דיבר המחבר על מי שאין לו מספיק יין למלא שתי כוסות, אבל יש לו יותר מרביעית יין (86 סמ"ק), שהוא המינימום לכוס של קידוש. כעת עוסק המחבר במי שיש לו בדיוק רביעית, ולכן אם ימוזג בלילה מגביע הקידוש לכוס אחרת – לא יהיה לו שיעור רביעית לקידוש היום.
 (נח) להשלימו לרביעית – כלומר שמוסיף מעט מים לכוס.
 (נט) יין להבדלה – מי שיש לו כוס אחת יניחנה להבדלה, ויקדש בלילה על הלחם וביום על השיכר¹³.
 (ס) ולא יקדש ביום – על היין. אלא אם יש לו שיכר יקדש עליו, ואם לאו – יקדש ביום על הלחם.
 (סא) חביבא ליה – תרגום: גילה דעתו שהלחם חביב לו. כלומר שאם נטל ידיו כשעוד חייב בקידוש, מראה בכך שרצונו לקדש על הפת.
 (סב) על הפת – כפי שהתבאר למעלה בס"ק י"ח.

¹³ כמבואר בסימן רע"ב סעיף ט.

ליטול ידיו קודם הקידוש, ולקדש על היין (סג) (הרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים (וטור) * [ורשב"א] והגה"מ פכ"ט), וכן המנהג פשוט במדינות אלו (סד), ואין לשנות רק בליל פסח (סה), כמו שיתבאר סי' תע"ג.
*ורשב"א - כצ"ל, דהטור אינו מסכים בזה לדעת אביו.

סעיף יג

יצריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו (סו), דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית (סז).

^יפסחים ק"ז ע"א. ^יתוספות והרא"ש מהא דיומא פ' ע"א.

סעיף יד

^האם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו –
^ההרא"ש בפסחים פ"י סי"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(סג) ולקדש על היין – שכיוון שאין קידוש אלא במקום סעודה, לשיטה זו עדיף לקדש אחר נטילת הידיים, כדי שמיד אחר הקידוש יברך על הפת, וכך יחבר את הקידוש לסעודה. מהקפדה זו למדנו שגם לדעת המחבר אין להפסיק בין הקידוש לארוחה, ויש ליטול ידיים מיד לאחר הקידוש.

(סד) במדינות אלו – אולם בארץ ישראל מנהג רוב האשכנזים כדברי המחבר, לקדש תחילה ואחר כך ליטול ידיים.

(סה) בליל פסח – בליל הסדר מקדשים לפני אמירת ההגדה, ואוכלים את המצה רק לאחריה; לכן מודים כולם שבמקרה זה אין צורך לסמוך את הקידוש לסעודה.

(סו) כמלא לוגמיו – חכמים תיקנו לשתות בקידוש כמות משמעותית שיש בה הנאה, וכששותה פחות ממלא לוגמיו אין זה נחשב כהנאה אלא כטעימה. מכאן למדנו על החיבור שראו חכמים בשבת בין קדושה להנאה.

(סז) רובו של רביעית – השיעור המקובל לרביעית הוא 86 סמ"ק, ולכן רוב רביעית שיעורו מעל 43 סמ"ק.

יצא (סח); ואין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו (סט), ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם (ע). 'ויש אומרים דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו – יצאו, דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור (עא). 'והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש – לא יצא (עב), וראוי לחוש לדבריהם (עג); ודוקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר (עד).
 'ריטב"א בעירובין ע"ט ע"ב בשם התוספות. 'טור בשמם.

סעיף טו

^חקידש, וקודם שיטעום הפסיק בדיבור – חוזר ומברך 'בורא פרי
^חטור בשם הגאונים.

שולחן ערוך כפשוטו

(סח) יצא – לכתחילה יותר נכון שהמקדש עצמו ישתה. אמנם אם מסיבה כלשהי מעדיף המקדש שלא לשתות, אפשר שישתה אחד מהמסובים, שהלא הוא יוצא ידי חובתו בקידוש זה, ונחשב כאילו הוא עצמו בירך.
(סט) למלא לוגמיו – כיוון שצריך שאחד מהנוכחים ייהנה בשתיית היין.
(ע) שיטעמו כולם – למעשה עדיף שכל אחד ישתה מלא לוגמיו; ואם אין זה מתאפשר, שתיית כולם מצטרפת לשיעור.
(עא) מצטרפת לכשיעור – לדעה זו המברך והשומעים נחשבים כגוף אחד, ואם שתו ביחד שיעור של רוב רביעית – יצאו ידי חובה.
(עב) לא יצא – לדעת הגאונים המקדש צריך לקיים בעצמו את המצווה כתיקונה כדי שיוכל להוציא את האחרים ידי חובה.
(עג) לחוש לדבריהם – לכן לכתחילה עדיף שאדם שאינו יכול לשתות יבקש מאחר שיכול לשתות שיקדש הוא. ואם אין הדבר מתאפשר, אפשר לסמוך על שיטות המקלים.
(עד) בטעימת אחר – כגון בברכות האירוסין או ההבדלה, משום שאלו מצוות שתיקנו חכמים לאמרם על היין משום חשיבותו; אולם בקידוש, היין הוא חלק ממהות הדין ועיקרו, ולכן הוא חמור יותר.

הגפן, ואין צריך לחזור ולקדש.^ו והוא הדין אם נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו, יביא כוס אחר ומברך עליו 'בורא פרי הגפן', ואינו צריך לחזור ולקדש (עה).

^ודברי עצמו לפי טעמו בבית יוסף.

פעיף טז

'לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש אם הם זקוקים לכוסו ושפך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים (עו); אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים – רשאים לשתות קודם שישתה המקדש (עז).

'תוספות והרא"ש שם בפסחים, ובפרק ד' דברכות, ובשם הירושלמי.

פעיף יז

'אין צריך לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין, אלא אם כן היו פגומים, שאז צריך לשפוך לכל כוס וכוס*, כדי שישתו 'תוספות ורא"ש שם. *קודם שישתה המברך, ואז לא ישתה קודם שישתה המברך. בית יוסף בשם הרא"ש, ותוספות בברכות מ"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(עה) לחזור ולקדש – כיוון שבמקרים אלו הקידוש נאמר כהלכתו על כוס יין, ורק מפני ההפסק או משום שנשפך היין עליו לברך שוב "הגפן", ולכן את ברכת הקידוש לא יברך שנית.

(עו) ריקנים או פגומים – בסעיף זה שני מצבים. הראשון הוא שהמסובים צריכים לכוס המקדש, כלומר שאין להם יין, או שיש לפניהם כוס פגומה (כפי שהתבאר בס"ק י"ח), והמקדש מוזג להם לפני שהוא שותה כדי לתקן את כוסם. המצב השני הוא שלכל סועד יש כוס יין משלו בזמן הקידוש. במקרה הראשון אין לשתות לפני המקדש, והסיבה היא משום דרך ארץ, שאדם לא יקדים וישתה לפני מי שמזג לו את כוס.

(עז) המקדש – שמפני שאין זקוקים לכוסו אין חוסר כבוד בכך שישתו לפניו.

כולם מכוס שאינו פגום (עח).

שולחן ערוך כפשוטו

(עח) מכוס שאינו פגום - למדנו שטוב שכל המסובים ישתו לאחר הקידוש; ומשמיענו המחבר שאין צורך שישתו מהיין שבכוס המקדש, אלא אם יש להם יין בכוסם בזמן הקידוש הרי זה כאילו הם בעצמם קידשו, ויכולים לשתות מהכוס שלפניהם. אולם אם הכוס שלהם פגומה יש לתקן פגימתה, ולכן ימזוג המברך לכוסם קודם שישתו.

סימן רע"ב

על איזה יין מקדשים, ובו י' פעיפים.

פעיף א

^אאין מקדשין על יין שריחו רע (א), אף על גב דריחיה וטעמיה חמרא (ב); ולא על יין מגולה (ג), ^באפילו האידנא דלא קפדינן אנילוי (ד). הגה: ואין מקדשין על היין דריחיה חמרא וטעמיה חלא (ה)

(טור).

^אבבא בתרא צ"ז ע"ב. ^בטור בשם הרי"ק גיאות.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שריחו רע - כדי שלא לבזות את המצווה.

(ב) דריחיה וטעמיה חמרא - תרגום: שריחו וטעמו יין. כלומר שאין ריחו ריח חומץ, וברכתו "הגפן".

(ג) יין מגולה - יין ששהה זמן משמעותי בכלי פתוח, ונפגם טעמו.

(ד) אנילוי - תרגום: אפילו כיום, כשאין מקפידים על גילוי. בזמן התלמוד היה אסור לשתות יין או מים מגולים, מחשש ששתה מהם נחש, והשאייר בהם ארס שעלול לסכן את השותה. גם בזמננו היה זה חשש רחוק, ומכאן למדנו עד כמה דאגו חכמים לבריאות הציבור. להלכה נפסק שכיום החשש לארס נחשים אינו קיים, ואיסור שתיית משקה מגולה בטל (יו"ד קט"ז, א). ואולם, ביין הקידוש עומד האיסור בעינו. ונראה שטעם הדבר משום שבקבוק שנשאר פתוח עלול להביא את היין לידי קלקול, ואין זה מכבוד הקידוש¹.

(ה) וטעמא חלא - תרגום: אין מקדשים על יין שריחו יין וטעמו חומץ. וסברת הדבר, שיש בכך ביזוי למצווה.

1. ומטעם זה יין שנתגלה נפסל לניסוך בבית המקדש. ראו בבא בתרא צז ע"ב, שם נלמד הדבר מהפסוק (מלאכי א', ח) "הִקְרִיבְהוּ נֶאֱלָפְחָתָהּ, הִיָּצֶדָה אוֹ הִישָׂא פְּנִיָּה?".

סעיף ב

יין מגתו (ו) – מקדשין עליו (ז); וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום (ח).

¹ בבא בתרא צ"ז ע"ב.

סעיף ג

(ט) ¹מקדשין על יין שבפי החבית, אף על פי שיש בו קמחין (י). הגה: ויש אוסרין לקדש עליו, אלא יסננו תחלה להעביר הקמחין (יא) (הגהות מרדכי בבא בתרא רמז תקס"ז, וב"י בשם א"ח ותוס'). ועל יין שבשולי החבית, אף על פי שיש בו שמרים (יב); ועל יין שחור; ועל יין מתוק; ועל יין דריחיה חלא וטעמיה חמרא (יג). ומכל מקום מצוה לברור יין טוב

¹ בבא בתרא צ"ז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) יין מגתו – הגת היא המקום שדורכים בו את הענבים ואוספים את תירושם.

(ז) מקדשין עליו – כלומר שאין צורך לקדש דווקא על יין שתסס ויש בו אלכוהול.

(ח) קידוש היום – היות שגם מיץ ענבים כשר לקידוש. ובמקום שאין יין כשר ויש ענבים, אפשר לסחוט ענבים ולקדש על התירוש.

(ט) הקדמה לסעיף – בסעיף א' למדנו שאין לקדש על יין שריחו רע. אולם אין פירוש הדבר שיש לקדש רק על יין מושלם. מסעיף זה ועד לסעיף ח' מפורטים יינות שיש בהם חיסרון, ובכל זאת מותר לקדש עליהם.

(י) קמחין – ביינות שלהם, שלא היו מסוננים, היו צפים על פי החבית גבישים לבנים הדומים לכלוך, אבל אינם מעכבים את השתייה.

(יא) להעביר הקמחין – שכיוון שאפשר לתקן בקלות את היין, יש סוברים שאין היתר לקדש עליו ללא התיקון.

(יב) שמרים – יין כזה כשר לקידוש, אף שאינו המעולה ביותר.

(יג) חמרא – תרגום: שריחו חומץ וטעמו יין.

לקדש עליו (יד).

סעיף ד

המקדשין על יין לבן, והרמב"ן פוסלו לקידוש אפילו בדיעבד (טו), אבל מבדילין עליו (טז), ומנהג העולם כסברא ראשונה (יז).

הטור כאן ובסי' תע"ב, והריטב"א, ותוספות בב"ב שם, ושכן נראה דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם.

סעיף ה

יין חי, אפילו אם הוא חזק דדרי (פירוש: שראוי להמזג) על חד תלת יטור בשם בה"ג מהא דברכות נ'.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) לקדש עליו - מדין הידור מצווה, הנלמד מהפסוק "זה א-לי ואנוהו".
(טו) בדיעבד - בגמרא (בבא בתרא צ"ז ע"ב) פסלו לקידוש "חמר חוריין", שתרגומו המילולי 'יין לבן'. נחלקו המפרשים מהו המשקה המדובר. הרמב"ן הבין שמדובר ביין לבן רגיל, ורק יין אדום נחשב ליין וכשר לקידוש. ויש ראשונים שהבינו שאמנם מדובר במשקה לבן העשוי מענבים, אבל אין זה יין לבן רגיל, אלא משקה באיכות ירודה, ונפסל לקידוש לא מפני צבעו אלא מפאת איכותו.²

(טז) מבדילין עליו - גם לשיטת הרמב"ן, כיוון שהלכה זו הובאה בגמרא לעניין קידוש.

(יז) כסברא ראשונה - לכן אם מעדיף יין לבן, יכול לקדש עליו.

2. לשון הגמרא: "בעא מיניה רב כהנא חמוה דרב משרשיא מרבא: חמר חוריין מהו? אמר ליה: 'אל תרא יין כי יתאדם' (משלי כ"ג)". מפסוק זה למד הרמב"ן שדווקא יין אדום נחשב יין; והחולקים סוברים שהפסוק אינו אלא אסמכתא, והיין המדובר נפסל בגלל איכותו הגרועה.

מִיָּא (יח), מקדשים עליו (יט); ומכל מקום יותר טוב למזוג, ובלבד שיהא מזוג כראוי (כ). הגה: ויינות שלנו יותר טובים הם בלא מזיגה (כא) (טור).

סעיף ו

יין צמוקים (כב) מקדשין עליו. הגה: והוא שיש בהן לחלוחית קצת בלא שרייה (כג) (טור).
¹ בבא בתרא צ"ז ע"ב.

סעיף ז

שמרי יין (כד) או ^טחרצנים שנתן עליהם מים (כה) – אם ראוי ^נבבא בתרא צ"ו ע"ב. ^טהרא"ש שם ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) תלת מיא – תרגום: שמושך על [חלק] אחד שלושה [חלקים] מים. כלומר שהיין כה חזק, שראוי למהלו בשלושה חלקים מים על כל חלק יין. וכך היו היינות בתקופת חז"ל (כמבואר בשבת ע"ז ע"א).
(יט) מקדשים עליו – אף אם לא מזוג. ואף שאינו משובח כמות שהוא בלא מזיגה, בכל זאת כשר לקידוש.
(כ) מזוג כראוי – שלא יוסיף יותר מדי מים.
(כא) בלא מזיגה – כי אינם כל כך חזקים, ומשובחים כפי שהם. היינות הנמכרים כיום בארץ כשרים לקידוש כפי שהם, ואמנם היצרנים אינם מוסיפים בהם מים, אולם הם טובים לשתייה בלא מזיגה.
(כב) יין צימוקים – הוא יין שהופק משריית צימוקים במים עד שאלו קלטו את טעם הצימוקים.
(כג) בלא שרייה – כלומר שהצימוקים אינם יבשים לגמרי, שאם לא כן אין בהם מספיק מתיקות לתת טעם במים.
(כד) שמרי יין – כאן הכוונה למשקע שנותר בתחתית חבית היין (והיינות הקנויים שלנו מסוננים מכל אלו).
(כה) שנתן עליהם מים – וכך מייצרים מפסולת היין משקה שטעמו יין.

לברך עליהם 'בורא פרי הגפן' מקדשין עליו (כו). (ועיין לעיל סימן ר"ד סעיף ה' (כז)).

סעיף ח

'מקדשין על יין מבושל (כח) ועל יין שיש בו דבש (כט), יו"ש אומרים שאין מקדשין עליהם (ל). הגה: והמנהג לקדש עליו אפילו יש לו יין אחר רק שאינו טוב כמו המבושל או שיש בו דבש (לא) (אגור).
'טור בשם בעל העיטור והתוספות שם בב"ב, על פי הירושלמי והרא"ש והר"ן וש"פ.
'ה"ר שמעיה בשם רבנו שלמה ורי"ק גאות ורב האי והרמב"ם פכ"ט הי"ד.

סעיף ט

ל' במקום שאין יין מצוי (לב), יש אומרים שמקדשים על שכר (לג)
ל' הרא"ש לדעת הר"י ובשם הראב"ן ושכן הסכימו רוב הגאונים מהא דפסחים ק"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) מקדשין עליו - אף שאינו יין משובח.

(כז) ר"ד סעיף ה' - שם התבאר מתי מברכים "הגפן" על יין העשוי משמרים; ושם בסעיף ו' נדון דין היין הנעשה מחרצנים. ומבואר שם שברכת המשקה "הגפן" אם הוא מכיל 25% מוצרי ענבים.

(כח) יין מבושל - אף שהוא משובח פחות. יין מפוסטר שלנו אינו נחשב כמבושל לעניין זה, כיוון שאינו מאבד מטעמו באופן משמעותי מחמת הפיסטור³.

(כט) שיש בו דבש - והוא הדין בתוספת סוכר.

(ל) שאין מקדשין עליהם - משום שעל ידי הבישול טעם היין נחלש מעט, ועל ידי הוספת המתיקות היין מאבד קצת מטעמו המקורי.

(לא) דבש - כלומר: הלכה כדעה הראשונה, שהם כשרים לכתחילה לקידוש.

(לב) שאין יין מצוי - כלומר במקום שאי אפשר להשיג בו יין כשר.

(לג) שכר - משקה חריף המיוצר מפירות שונים, שאינם ענבים. ברכתו "שהכול נהיה בדברו".

3. ונחלקו הפוסקים אם יין מפוסטר נחשב כיון מבושל לעניין הרחקה מהגויים ("סתם יינם").

ושאר משקין (לד), חוץ מן המים.^ד ויש אומרים שאין מקדשין (לה).
 יולהרא"ש, בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת (לו), ובבקר
 יותר טוב לקדש על השכר (לז), שיברך עליו 'שהכל' קודם ברכת
 'המוציא', שאם יברך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי (לח),
 ודברי טעם הם. הגה: וכן המנהג פשוט כדברי הרא"ש (ד"ע). ואם יין בעיר,
 לא יקדש על הפת (לט) (הגהות מיימוני פרק כ"ט דמחזור אחר יין). ומי שאינו שותה יין
 משום נדר - יכול לקדש עליו, וישתו אחרים המסובין עמו; ואם אין אחרים
 עמו יקדש על הפת ולא על היין, או ישמע קידוש מאחרים (מ) (תשובת מיימוני
^ההרמב"ם בפכ"ט הי"ז, והמגיד בשם הרי"ף גיאות ושכן עיקר, והגהות מיימוניות בשם
 רשב"ם, והגאונים, והלכות גדולות, והאלפסי וראבי"ה והר"ם מרוטנבורג והמרדכי בשם
 ר' פרץ. ^ישם בפסחים.

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) ושאר משקין - שכיוון שאין יין באותו מקום, שאר המשקים נחשבים
 משקים חשובים. ואמנם במציאות שלנו כיום יין מצוי, ואם אין לו יין אינו
 יכול לקדש על שאר משקים, אלא יקדש על הלחם.
(לה) שאין מקדשין - לדעה זו אין מקדשים על שאר משקין אפילו במקום
 שהיין אינו מצוי, אלא מקדש על הלחם.
(לו) אלא על הפת - כלומר: בקידוש ליל שבת, שהוא מן התורה, יש להחמיר
 כ"ש אומרים" ולקדש על היין או על הפת, ולא על שאר משקים.
(לז) לקדש על השכר - במקום שאין יין מצוי, כפי שנבאר בעז"ה בסימן רפ"ט
 סעיף ב.
(לח) שום שינוי - בליל שבת עיקר הקידוש הוא ברכת "מקדש השבת"; אולם
 בבוקר עיקר הקידוש הוא ברכת "הגפן", והמקדש על הפת בבוקר נמצא
 שפשוט מתחיל את סעודתו ב"המוציא", ודומה למי שאינו מקדש כלל.
(לט) על הפת - אפילו בערב, כיוון שעיקר המצווה היא על היין. וכתבו
 הפוסקים שאם הפת חביבה עליו יותר מן היין - יכול לקדש על הפת בערב.
(מ) מאחרים - לסיכום: עדיף לקדש על היין, גם אם אינו אוהב יין; ואפשר
 שאחרים ישתו. ואם אין זה אפשרי מסיבה כלשהי לקדש על היין - יקדש

סוף ספר הפלאה סי' ד' דיקדש על הפת, לכן צ"ל החילוק אם אוכל לבדו ואם אוכל עם אחרים. ד"מ בשם אור"ז).

סעיף י

^ס ברכת יין של קידוש פוטרת יין שבתוך הסעודה (מא); ^ט ואינו טעון ברכה לאחריו, דברכת המזון פוטרתו (מב), בין שהוא על הכוס בין שאינו על הכוס (מג) (ועיין לעיל סי' קע"ד סעיף ו').

^ס טור ותוספות בפרק ו' דברכות מב ע"ב, ובפרק י' דפסחים ק ע"ב, והרא"ש שם בראש הפרק. ^ט טור שם, בשם אביו הרא"ש ריש פרק ערבי פסחים.

שולחן ערוך כפשוטו

על הפת.

(מא) שבתוך הסעודה - כפי שראינו בהלכות ברכות (קע"ד, ד), הברכה על היין שלפני הסעודה פוטרת גם את היין שבסעודה, וברכת "המוציא" שנאמרת בינתיים אינה מהווה הפסק. אולם יש לזכור שברכת "המוציא" עצמה אינה פוטרת את היין, ולכן בסעודה שלא עשו בה קידוש (כגון סעודת יום שבת מאוחרת), יש לזכור לברך "הגפן" אם שותים בה יין.

(מב) פוטרתו - ברכת המזון פוטרת גם את היין, ואף יין שבא לפני ברכת "המוציא" (קע"ד, ו).

(מג) שאינו על הכוס - אם המזמן מברך על הכוס, ולאחר ששותה מברך ברכת מעין שלוש "על הגפן", ודאי שפותר בכך את היין שבסעודה ושלפני הסעודה. החידוש הוא שאף אם בירך ברכת המזון בלא כוס, פטר בכך גם את היין שלפני הסעודה.

סימן רע"ג

שיהיה הקידוש במקום סעודה, ובו ז' פעיפים.

סימן זה דן בתקנת חכמים ש"אין קידוש אלא במקום סעודה". חובת הקידוש מתבצעת במקום שאוכלים בו, והמקדש ולא אכל באותו מקום - לא יצא ידי חובת קידוש. תקנת זו נלמדת מהפסוק בנביא "וקראת לשבת עונג"¹; המילה "וקראת" רומזת לקידוש, שבו אנו קוראים ומכריזים על קדושת היום, והמילה "עונג" רומזת לסעודה, שהיא עיקר קיום עונג השבת. ועומק הדבר, שהשבת אינה יום של איסורים במהותה, ואיסורי המלאכה נועדו לשחרר את האדם מעבודות הבית והשדה, כדי שיתפנה להקדיש את היום לה' מתוך שמחה.

פעיף א

^אאין קידוש אלא במקום סעודה (א). ^בובבית אחד מפניה לפינה חשוב מקום אחד (ב), שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפילו הוא טרקלין גדול (ג), אינו צריך לחזור ולקדש. הגה: ומבית לסוכה חשוב כמפניה לפינה (ד) (מרדכי ערבי פסחים רמז תרי"א). ^{י"ש}פסחים ק"א ע"א וכשמואל. הרי"ף והרא"ש והתוספות והרמב"ם בפרק כ"ט ה"ח. ^בפסחים שם לגירסת הרא"ש והתוספות והרמב"ם שם. ^יטור בשם רב שר שלום, והמגיד משנה שם בשם הגאונים.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) במקום סעודה - כפי שהסברנו בהקדמה לסימן.
- (ב) חשוב מקום אחד - אפשר לקדש בצד אחד של החדר ולאכול בצד השני, והרי זה נחשב "במקום סעודה".
- (ג) טרקלין גדול - חדר ענק, מעין אולם.
- (ד) כמפניה לפינה - מדובר כאן בסוכה הצמודה לבית, כך שאין הפסק בין

1. על פי הרי"ף פסחים כ ע"א; והר"ן שם ד"ה "אף" כתב שמקור לימוד זה ברב אחאי גאון.

אומרים שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, אינו צריך לחזור ולקדש (ה). ¹ויש אומרים שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר – שפיר דמי (ו) (ועיין לעיל ריש סי' קע"ח) (ז); ²וזהו שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא (ח). הגה: וכן עיקר (ט).

¹טור בשם רבינו ניסים. ²לפירוש התוספות והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

הבית לסוכה אלא קיר הסוכה.² ומחדש הרמ"א שאם קידש בבית (כגון שירד גשם, או שמקדש לחולה) ורוצה כעת לאכול בסוכה – נחשב לו הדבר שקידש במקום סעודה.

(ה) **לחזור ולקדש** – דעה זו מקלה בהגדרת "מקום" לעניין הקידוש, ומתירה לא רק באותו החדר, אלא אפילו מחוץ לבית, כל עוד רואה ממקום הקידוש את מקום הסעודה.

(ו) **שפיר דמי** – תרגום: טוב הדבר. דעה זו הובאה בטור ובראשונים בשם רבינו נסים, ומיד מבאר המחבר שאין כוונתו למקום אחר לגמרי.

(ז) **ריש סימן קע"ח** – שם דנים במי ששינה מקומו ורוצה להמשיך לאכול, מתי צריך לחזור ולברך. והדיון שם דומה בכמה נקודות לדיני קידוש במקום סעודה.

(ח) **מאיגרא לארעא** – תרגום: מהגג לארץ. דעה זו מתירה לשנות מקום באותו הבית אפילו אם אין רואים ממקום הקידוש את מקום הסעודה, ואפילו אם הם אינם באותה הקומה. ובלבד שיכוון לכך מראש.

(ט) **וכן עיקר** – כדעה האחרונה, שאפילו אם אין רואה ממקום הקידוש את מקום הסעודה, הרי שכיוון שנשאר באותו בית כאילו קידש במקום הסעודה. להלכה, הן לפוסקים כמחבר והן לפוסקים כרמ"א, לכתחילה עדיף לקדש במקום הסעודה ממש, ובמקום הצורך אפשר לסמוך על הדעה האחרונה.

2. במקומו של הרמ"א נהוג היה להסיר את הגג באחת מפינות חדר המגורים, ושם לסכך ולבנות מחיצות.

סעיף ב

ואם קידש בבית אחד על מנת לאכול שם, ואחר כך נמלך לאכול במקום אחר – צריך לחזור ולקדש במקום שרוצה לאכול שם (י).

^{יב} מהא דרב הונא פסחים דף ק"א ע"א.

סעיף ג

ואם קידש ולא סעד, אף ידי קידוש לא יצא (יא). הגה: וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר (יב), או שיהא בדעתו לאכול שם מיד (יג); אבל בלאו הכי (יד) אפילו אכל במקום קידוש (טו) אינו יוצא (מהר"י מולין), ואם היה בדעתו שלא לאכול שם מיד, ונמלך ואכל – יצא (טז) (ב"י בסוף הסימן).

^{יב} מהא דאב"י בפסחים ק"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) **לאכול שם** – כיוון שלא אכל במקום הקידוש, וכאמור, קידוש שלא במקום סעודה אינו נחשב לקידוש.

(יא) **לא יצא** – אף על פי שהחויב לקדש במקום סעודה אינו אלא מדרבנן, חכמים תיקנו שאם לא עשה כן, לא יצא ידי חובתו גם בדיעבד.

(יב) **לאלתר** – מיד. כלומר: דין "קידוש במקום סעודה" אינו דן רק במקום הסעודה, אלא גם בזמנה, ויש לסעוד מיד לאחר הקידוש. דברים אלו מוסכמים גם על המחבר.

(יג) **מיד** – ואז גם אם מתעכב קצת, יצא בדיעבד ידי חובת הקידוש.

(יד) **בלאו הכי** – אם לא הייתה דעתו לאכול מיד, וגם התעכב בין הקידוש לסעודה.

(טו) **אכל במקום קידוש** – לאחר זמן.

(טז) **יצא** – שכיוון שלבסוף אכל מיד כוונתו השלילית אינה מעכבת.

סעיף ד

יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם (יז),
 דלדידהו (יח) הוי מקום סעודה (יט).¹ וואף על גב דבברכת היין אינו
 יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם (כ), כיון דהאי 'בורא
 פרי הגפן' הוא חובה לקידוש היום – כקידוש היום דמי, ויכול
 להוציאם אף על פי שאינו נהנה (כא). הגה: ואפילו בקידוש של יום
 בשחרית בשבת – מותר לעשות כן (כב) (רבינו ירוחם וב"י בשם הרי"ף והרא"ש, וטור סי'
 הרא"ש פסחים פ"י סי' ה. הראש השנה כ"ט).

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **שאינו אוכל עמהם** – ואין אומרים שמאחר שהוא לא יצא ידי חובת
 קידוש גם האחרים לא יצאו בקידוש.
 (יח) **דלדידהו** – תרגום: עבורם, עבור השומעים.
 (יט) **הוי מקום סעודה** – הם יוצאים ידי חובתם בקידוש מדין "שומע כעונה",
 ועבורם זהו קידוש במקום הסעודה.
 (כ) **אם אינו נהנה עמהם** – בסוף סימן קס"ז למדנו שבברכות הנהנין אדם
 אינו יכול להוציא את חברו אלא אם כן גם הוא נהנה מאותה ברכה. אולם
 בברכות המצוות יכול אדם להוציא את חברו גם אם הוא בעצמו אינו יוצא ידי
 חובתו כעת באותה המצווה.³
 (כא) **שאינו נהנה** – ברכת "הגפן" בקידוש אינה על ההנאה מהיין, אלא על
 המצווה לקדש את השבת על היין; לכן היא נחשבת כברכת המצוות ולא
 כברכת הנהנין, והמקדש יכול להוציא אחרים ידי חובתם גם אם הוא בעצמו
 אינו יוצא ידי חובתו.
 (כב) **לעשות כן** – אף על פי שאין בקידוש היום ברכה מיוחדת, אלא רק ברכת
 "הגפן", נחשבת ברכה זו כברכת המצוות ולא כברכת הנהנין. ובסימן קס"ז
 סעיף כ' מסכים המחבר עם דין זה.

3. משום שהמברך שייך במצוות חברו, שהלא "כל ישראל ערבים זה בזה", כפי שראינו שם בהערה
 15.

תפ"ד). והוא שאינם יודעים (כג). ואם עדיין לא קידש לעצמו – יזהר שלא יטעום עמהם, שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו (כד).

הרא"ש שם, ור' ירוחם בח"א, והגהות מיימוניות בפרק כ"ט ה"ח.

סעיף ה

כתבו הגאונים: הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפילו אכל דבר מועט (כה), או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה (כו) – יצא ידי קידוש במקום סעודה, וגומר סעודתו במקום אחר (כז). ודוקא אכל כ"טור בשמם, ובית יוסף אפילו לדעת תוספות והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) **שאינם יודעים** – אולם אם הם יודעים, טוב שלכתחילה יקדש אדם שיוצא ידי חובתו בקידוש זה. וכתבו הפוסקים שבדיעבד יצאו השומעים גם אם ידעו שהמקדש אינו סועד עמהם.

(כד) **במקום סעודתו** – המקדש עבור אחרים, בעוד הוא עצמו מתכוון לסעוד אחר כך במקום אחר, ייזהר שלא לשתות מיין הקידוש, שהרי הוא אינו יוצא ידי חובת קידוש שלא במקום סעודתו, ואסור לו לטעום קודם הקידוש. לכן ייתן לסועדים לשתות מהיין.

(כה) **דבר מועט** – הכוונה לשיעור כזית, המחייב ברכה אחרונה, כמבואר בהמשך המשפט.

(כו) **שחייב עליו ברכה** – כלומר ששתה שיעור רביעית, המחייבת ברכה אחרונה. בעוד שלצאת ידי חובת קידוש די בשתיית רוב רביעית⁴.

(כז) **במקום אחר** – שכיוון שאכל מעט במקומו יצא ידי חובת קידוש, אולם טרם יצא ידי חובת סעודת שבת. ויכול לאוכלה במקום אחר ולא יקדש שוב.

4. ראו סימן ק"צ סעיף א. יש שפירשו שהכוונה כאן לרביעית מלבד כוס הקידוש, אבל אין נראה כן מלשון המחבר, וכן מוכח מדברי הרמ"א בהמשך, שהמברך בברית מילה שותה רביעית מכוס הברכה.

לחם או שתה יין, אבל אכל פירות – לא (כח). הגה: ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית, אם שותין כשיעור (כט) (כ"י), אבל נהגו ליתן לתינוק (ל) (הגהות מיימוניות פרק כ"ט).

סעיף ו

וְאִם קִידֵּשׁ בְּבֵיתוֹ וְשָׁמַע שְׂכָנָו (לא) וְשָׁלַח עֶרֶוֹךְ לִפְנָיו (לב) – יוֹצֵא בּוֹ, דְּשָׁפִיר הוּא מְקוֹם סְעוּדָה (לג); וְכִגּוֹן שְׁנֵתְכוּיִן הַשּׁוֹמֵעַ לְצֵאתָ, 'טור ור' ירוחם ח"א וסמ"ק והגהות מיימוניות פרק כ"ט. "שם, מהא דר"ה דף כ"ח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) פירות לא – פירות אינם נחשבים כסעודה לעניין הקידוש. ומאכל שברכתו "מזונות" נחשב, ולכן אם אכל כזית עוגה לאחר הקידוש יצא ידי חובתו. המחבר כתב דין זה בשם הגאונים, הואיל ואין הדין מוסכם על הכול; לכן אף שאפשר לסמוך על שיטה זו, ודאי שעדיף לקדש במקום הסעודה ממש. הלכה זו מעשית מאוד לגבי הקידוש שנוהגים לעשות לאחר תפילת מוסף, שאפשר לצאת בו ידי חובת קידוש אף באכילה מועטה.

(כט) אם שותין כשיעור – כאשר ברית מילה חלה בשבת ישנו מנהג רווח לקיימה בתפילה⁵. ברכות הברית נאמרות על הכוס, ואפשר לצרף אליהן את פסוקי הקידוש, אולם היות שאין סעודה במקום יש לדון כיצד יכול המברך לשתות מהיין. יש שכתבו שייתנו לקטן לשתות, אולם הרמ"א כותב שהמברך יכול לסמוך על כך שרביעית יין נחשבת כסעודה לעניין הקידוש. ולהלכה כך נוהגים גם הספרדים.

(ל) ליתן לתינוק – משום שלא סמכו על שיטת הגאונים הנזכרת. אולם כאמור, מעיקר הדין מותר למברך לשתות, ובלבד שישתה רביעית.

(לא) שכנו – כלומר שהשכן שמע מביתו קידוש שנאמר בבית אחר.

(לב) לפניו – לפני השכן.

(לג) מקום סעודה – כיוון שהשכן שומע את הקידוש במקום שהוא סועד בו,

5. הרמ"א נהג לקיימה לאחר תפילת שחרית, לפני קריאת התורה. ויש שנהגו להמתין עם הברית עד לאחר מוסף.

ומשמיע להוציא (לד).

סעיף ז

יש אומרים שאין מקדשים אלא לאור הנר (לה); ויש אומרים שאין הקידוש תלוי בנר, וואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים – מקדש בחצר ואוכל שם אף על פי שאינו רואה הנר, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער (לו), והכי מסתברא (לז).

רא"ש פסחים פ"י סי' ה' בשם יש אומרים, ומרדכי מהא דאביי פסחים ק"א ע"א. טור בשם גאון, ומרדכי בשם ר' שמחה וכ"כ הגהות מיימוניות פרק ה'.

שולחן ערוך כפשוטו

נחשב הדבר כ"קידוש במקום סעודה", אף שאין זה מקום הסעודה של המקדש.

(לד) ומשמיע להוציא – תנאי זה אינו משום "קידוש במקום סעודה", אלא כלל בהלכות ברכות: המברך עבור אחרים צריך לכוון להוציא את השומעים ידי חובתם, והשומעים צריכים גם הם לכוון לצאת ידי חובה; ועל ידי כוונתם נחשבים השומעים כמברך עצמו.

(לה) לאור הנר – לשיטה זו תקנת הדלקת נרות שבת עניינה שיאכל לאור הנרות שהדליק.

(לו) ולא לצער – דעה זו גורסת שתקנת הדלקת הנרות תכליתה להרבות אור אם צריך לאור, אבל לא שיצטער לאכול דווקא במקום הנר.

(לז) והכי מסתברא – להלכה, שיכול לצאת ולאכול שלא במקום הנרות. ולכתחילה ודאי שעדיף לסדר את הנרות במקום הסעודה. אם אוכלים שלא במקום הנרות, למדנו בסימן רס"ג סעיף ט שיש להדליק נרות ארוכים, כדי שיהנה מאורם כשיחזור לביתו לאחר הסעודה.

סימן רע"ד

דיני בציעת הפת בשבת, ובו ד' סעיפים.

סימן זה דן בבציעת הפת בסעודות השבת. הוא נשנה לאחר הסימן הקודם, שעסק בחיוב לקדש במקום סעודה, הואיל ואכילת הלחם היא עיקרה של הסעודה.

סעיף א

^אבוצע על שתי ככרות (א) הגה: שלימות (ב), ^בשאוחזו שתייהן בידו ובוצע התחתונה (ג). הגה: ודוקא בלילי שבת (ד"ע), אבל ביום השבת או ^אשבת קי"ז ע"ב כרב כהנא, כפרש"י ורמב"ם בפרק ז' מהל' ברכות ה"ד. ^בכל בו בשם יש נוהגים, והב"י בשם גדולים ושכן נכון.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שתי כיכרות** - המן במדבר ירד מדי יום, ובימי שישי ירד במנה כפולה, ליום שישי ולשבת - שבו לא ירד המן. זכר לברכה שהייתה במן לכבוד השבת, יש לכבד את סעודת השבת בלחם משנה. במילים "בוצע על שתי כיכרות" כוונת המחבר שבעת הברכה אוחז שתי כיכרות בידו, כמובא בהמשך המשפט. כדי שכל הסועדים יקיימו דין זה, מי שאין לו לחם משנה לא יברך "המוציא" בעצמו, אלא יכוון לצאת בברכתו של המברך על שתי הכיכרות.

(ב) **שלימות** - כיוון שלכבוד הברכה והשבת יש לבצוע על לחם שלם. דין זה מוסכם על המחבר. ואם אין לו כיכרות לחם שלמות יברך על שתי חתיכות לחם.

(ג) **התחתונה** - הראשונים הביאו מחלוקת מנהגים בעניין זה. המצדדים בבציעת העליונה הסבירו שהדבר עדיף משום הכלל "אין מעבירים על המצוות", והחלה העליונה נחשבת כקרובה יותר, לכן יבצענה. ונראה שלדעת המחבר הכלל "אין מעבירים" נאמר רק אם אין עדיפות על מה לבצוע, אבל אם מעדיף את התחתונה משום שזו ההלכה, הדבר אינו בכלל העברה על המצוות.

בלילי יום טוב בוצע על העליונה (ד) (כל בו, והגהות מיימוני פ"ח מהלכות חמץ ומצה), והטעם הוא על דרך הקבלה (ה).

סעיף ב

³מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה (ו).
הגה: ועיין לעיל סימן קס"ז (ז).
³שבת קי"ז ע"ב וכרבי זירא לפי פירוש רש"י, ובברכות ל"ט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) על העליונה - המנהג לבצוע את התחתונה קיים דווקא בליל שבת, אולם בבוקר לא נאמר מנהג זה, ולכן יש לבצוע בבוקר את העליונה - שהרי "אין מעבירים על המצוות". ונראה שמנהג הספרדים הוא לבצוע על החלה העליונה בין בערב ובין בבוקר, ואין נוהגים בכך כמחבר¹.

(ה) עד דרך הקבלה - נציע לכך הסבר: מובא שלחם המשנה הוא כנגד "זכור ושמור"². כבר הזכרנו ש"זכור" מכוון להפנמת ערכי השבת, ו"שמור" לשמירת איסורי השבת. בליל שבת יש להדגיש את בחינת ה"שמור", המזוהה עם החלה התחתונה, כיוון שיש להדגיש שראשית אנו שומרים על מצוות ה', ורק אחר כך מגיעים למדרגה הגבוהה יותר של הבנתם, כדין "נעשה ונשמע". החלה העליונה, שהיא כנגד "זכור", מסמלת את ה"נשמע", שהוא במדרגה גבוהה יותר מה"נעשה"; אלא שצריך להתחיל עם ה"נעשה", ולכן בערב בוצעים את החלה התחתונה.

(ו) לכל הסעודה - מצד אחד יש בחיתוך פרוסה גדולה משום כבוד לסעודה, ומצד שני החותך כך נראה כרעבתן. המחבר מכריע להלכה שאין לעשות כן בחול, ומי שמקפיד על כך - ניכר שבשבת עושה זאת משום כבוד השבת, ואינו נראה כרעבתן. אם מעדיפים, אפשר גם לחתוך בברכת "המוציא" חתיכות רבות ולהניחן על השולחן כדי שיוכלו המסובים לקחת, וגם כך מכבדים את סעודת השבת בשפע של לחם.

(ז) סימן קס"ז - סעיף א', שם מבואר שבחול אין לפרוס חתיכה גדולה.

1. על פי כף החיים אות ב.

2. של"ה שבת, פרק תורה-אור אות צ"ו.

סעיף ג

^דאין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע (ח), ^הואם יש לפני כל אחד לחם משנה – יכולים לטעום אף על פי שעדיין לא טעם הוא (ט).

^דברכות מ"ז ע"א. ^הר' יונה, והרא"ש שם ובריש פרק ערבי פסחים, והתוספות שם.

סעיף ד

^אסעודה זו ושל שחרית אי אפשר לעשותה בלא פת (י).

^אהתוספות והרא"ש בפסחים שם מהא דאב"י פסחים ק"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **עד שיטעום הבוצע** – המסובים המקבלים פרוסה מבעל הבית צריכים לכבד אותו, ולא להתחיל לאכול לפני שהוא עצמו אוכל. ודין זה הוא מדיני דרך ארץ.³

(ט) **לא טעם הוא** – משום שאז אינם תלויים בברכתו. ובמקרה כזה גם אין להמתין שלא לצורך בין נטילת ידיים לברכת "המוציא", וכל אחד יברך לעצמו. (י) **בלא פת** – משום שסעודה מכובדת כוללת אכילת לחם, וממילא גם נטילת ידיים וברכת המזון.

המחבר מדגיש כאן שזו חובה דווקא בשתי סעודות השבת העיקריות, משום שבסעודה השלישית יש המקלים בכך, כמבואר בסימן רצ"א סעיף ה.

3. בדומה לדין בשתיית הכוס, שאותו למדנו בסימן רע"א סעיף טז. דין טעימת הלחם לפני המברך נשנה גם בסימן קס"ז סעיף טו.

סימן רע"ה

דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת, ובו י"ב סעיפים.

מסימן זה ועד לסימן רע"ט מובאים חמישה סימנים הדנים בשימוש בנר בשבת. סימן זה דן מה מותר ומה אסור לעשות לאור הנר; סימן רע"ו - דין הנאה מנר שהדליק גוי בשבת; סימן רע"ז - מעשים שנאסרו שמא יגרמו לכיבוי הנר; רע"ח - ההיתר לכבות נר עבור חולה שיש בו סכנה; רע"ט - דיני מוקצה הקשורים לנר בשבת.

סימן זה דן בשימוש באור הנר בשבת. בזמן שהיו משתמשים בנרות שמן גזרו חכמים שלא לעשות לאור הנר מעשים הדורשים דיוק, שמא יבוא להטות את הפתילה כדי להיטיב לראות, ויתחייב משום מבעיר. בהדלקת הנר קיים אפוא חשש שמא יבוא להטות, ומצד שני אנו רוצים שבשבת יוכלו האנשים ליהנות מאור הנר, ולכן תקנו להדליק נר בשבת. לכן מובאות בסימן זה חומרות הבאות להזכיר את גודל האיסור, ובזכותן יכולים חכמים להקל במקום צורך. בזמננו, שמשתמשים באור החשמל, סימן זה אינו נוהג למעשה.

סעיף א

^אאין פולין (א) (פירוש: לבער את הכנים מהבגדים. תרגום 'בערתי הקדש' – פְּלִיתִי), ואין קורין בספר לאור הנר, ^בואפילו אינו מוציא בפיו (ב), שמא ^אשבת י"א ע"א במשנה. ^בב"י מהא דהגהות אשר"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) פולין - פליית הכינים מהבגד דורשת עיון רב, ובפעולות כאלו חששו חכמים שמא יבוא להטות את הנר.

(ב) אינו מוציא בפיו - המחבר הזכיר זאת משום שיש ראשונים המבחינים בין קריאה בקול להרהור הלב, כיוון שקריאה בקול מצריכה עיון גדול יותר. אך להלכה האיסור הוא בין בקורא בקול ובין בקורא בעיניו בלבד.

יטה (ג). ואפילו הוא גבוה עשר קומות שאינו יכול ליגע אליו, שלא חלקו חכמים בדבר (ד). ומטעם זה יש לאסור אפילו הוא בעששית (ה) או קבוע בחור שבכותל, וכן בנר של שעוה (ו).
 י"ב ע"ב. טור בשם רבינו פרץ וסמ"ק. בית יוסף.

פעיף ב

יודוקא אחד (ז), אבל שנים – קורים ביחד (ח), שאם בא האחד להטות, יזכירו חבריו. והוא שקורים בענין אחד (ט), שאז ישגיח האחד במה שיעשה חברו, אבל בשני עניינים לא (י). הגה: ויש י"ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **שמא יטה** – כדי לראות היטב את האותיות. לעומת זאת בפעילות רגילה, כמו סידור הבית, אין לאדם צורך באור רב, ומותר להשתמש באור הנר לשם כך.
 (ד) **בדבר** – שאף שאין אפשרות להטות נר גבוה, בכל זאת גזרו בו חכמים. שהואיל וקשה לסמן את הגבול מה נחשב בהישג יד האדם, אסרו חכמים בכל גובה שהוא.¹
 (ה) **בעששית** – היינו בתוך כלי זכוכית, וקשה יותר להטות.
 (ו) **שעוה** – הסתפקו בו הראשונים. והכריע הבית יוסף שכיוון שיש בו חשש (רחוק) להטייה ולמחיטת הפתילה – גזרו גם בו. מהסבר הבית יוסף עולה שגם במקום של חשש רחוק גזרו חכמים, אבל לא במקום שאין בו כלל הטייה, ולכן הסכימו הפוסקים שלאור החשמל מותר.
 (ז) **ודוקא אחד** – שקורא לבדו גזרו בו חכמים.
 (ח) **ביחד** – אפילו בשני ספרים שונים.
 (ט) **בענין אחד** – שלומדים יחד את אותו הנושא.
 (י) **לא** – אם לומדים לאור הנר אך כל אחד לומד בנפרד, אין סומכים על

1. המקור בגמרא (שבת יב ע"ב): "אמר רבה: אפילו גבוה שתי קומות". וביאר רש"י: "דכיון דגזור – לא פלוג למילתיהו".

אומרים דבשני ספרים, אפילו בענין אחד אסור (יא) (ב"י), ולכן אסור לומר פיוטים בליל יום טוב שחל להיות בשבת, בבית הכנסת (יב), וכן נהגו (יג) (מרדכי וסה"ת וסמ"ג והגהות מיימוניות).

סעיף ג

אם יש אחר עמו, אפילו אינו קורא, ואומר לו: תן דעתך עלי שלא אטא – מותר (יד). והוא הדין אם אומר כן לאשתו (טו).¹ טור ושבלי הלקט.

סעיף ד

אדם חשוב, שאין דרכו בחול להטות, מותר בכל גוונא (טז).² שבת י"ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

האחד שיזכיר לחברו.
(יא) אסור – דעה זו מצמצמת את ההיתר, ואוסרת גם כשלומדים באותו העניין, אם לומדים מספרים נפרדים.
(יב) בבית הכנסת – ההתייחסות כאן היא לאמירת הפיוטים בלבד, כיוון שבניגוד להם התפילה עצמה מוכרת לציבור, ואינה מצריכה עיון רב.²
(יג) וכן נהגו – שלא לומר את פיוטי ליל יום-טוב כאשר הוא חל בשבת. ולדעת המחבר מותר, כיוון שקוראים בעניין אחד.
(יד) מותר – כיוון שאם יקום להטות, יזכיר לו חברו את האיסור. ובנוסף, עצם הבקשה מהחבר יש בה כדי להפנים שאין להטות.
(טו) לאשתו – ואין אומרים שמשום קרבתה אליו אינה משמרתו.
(טז) בכל גוונא – תרגום: בכל עניין. כלומר שלאדם חשוב מותר גם אם קורא לבדו, ואף בלא ההיתרים שהתבארו למעלה.

2. בדומה לסעיף י', שם הותר למלמד "שיודע על פה, ובקצת צריך לראות את הספר".

פעיף ה

^טבמדורה (יז) – אפילו עשרה אין קורין, 'משום דהואיל ויושבים רחוקים זה מזה, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם (יח), אין זה מכיר כשבא חבירו להבעיר ולחתות (יט).

^טשבת י"ב ע"ב. 'רש"י שם.

פעיף ו

^טתינוקות של בית רבן (כ) קוראין לאור הנר, מפני שאימת רבן עליהם (כא).

^טשבת דף י"א ע"א וי"ג ע"א.

פעיף ז

^טלמותר לקרות 'במה מדליקין' לאור הנר, שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח (כב).

^טטור בשם ספר המצוות והיינו סמ"ק.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) במדורה – אם רוצה לקרוא לאור אש גדולה.

(יח) סמוכים להם – במדורה, בניגוד לנר, ישנם אודים – עצים ארוכים – שאפשר להזיז בקלות כדי להרבות את אור המדורה.

(יט) להבעיר ולחתות – ולכן אסור גם כשקורא עם חברו.

(כ) תינוקות של בית רבן – ילדים קטנים הלומדים תורה אצל מלמד.

(כא) אימת רבן עליהם – שבזכות המשמעת שיש בכיתה אין לחשוש שמא יבואו להטות.

(כב) ואיך ישכח – את התפילה עצמה מותר לקרוא לאור הנר, כיוון שהיא שגורה בפי כל, מה שאין כן המשניות. לכן כדי להתיר זקוקים אנו לטעם שבעת קריאת איסורי ההדלקה אין חשש שיבוא להטות.

מע"ף ח

^פנוהגים לקרות בליל יום כיפורים במחזורים, מפני שאימת יום הכיפורים עליהם (כג).
^פטור בשם בעל התרומות.

מע"ף ט

^יליל פסח שחל להיות בשבת – מותר לקרות ההגדה בספר, משום דהוי כעין ראשי פרקים, דאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת (כד).
^ישבלי הלקט בשם רבי בנימין.

מע"ף י

^פהרב יכול לראות לאור הנר מהיכן יקראו התינוקות, ולסדר ראשי הפרשיות ^פבפיו בספר (כה), וקורא כל שאר הפרשה על פה (כו).
^פשבת דף י"א ע"א במשנה וי"ב ע"ב. ^פב"י מפירוש רש"י ושכן נראה מדברי הפוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) עליהם – תפילת יום הכיפורים אינם שגורה בפי כל, ולכן זקוקים אנו לטעם של אימת יום כיפור כדי להתיר לקוראה לאור הנר.
(כד) שגורה בפיו קצת – וכיוון שמתוך חביבותה וחשיבותה נחשבת ההגדה כשגורה בפיו הכול, מותר לקרוא בה לאור הנר בליל הסדר שחל בשבת³.
(כה) בפיו בספר – בסעיף ו' ראינו שמותר לילדים הלומדים בפני רבם לקרוא לאור הנר. כאן מתבאר דינו של הרב: כיוון שאינו צריך לעיין, מותר לו לראות לאור הנר את תחילת הפרשות שלומדים התלמידים.
(כו) על פה – אולם אסור לו להכין את הפרשה לאור הנר.

3. נראה שבמציאות הבקיאיות בהגדה דומה לבקיאיות בפיוטים, שאותם אסרו לקרוא. אלא שלא ייתכן לאסור לקרוא בהגדה, משום שהדבר יביא לפגיעה בעיקר חג הפסח, ולכן התיירו; ותלו חכמנו את ההיתר בהבדל במציאות, כדי שלא לפגוע בעיקר האיסור. ואולי זהו טעם ההיתר גם בהלכות הקודמות – בתינוקות הקוראים, ובקריאה בליל שבת וליל יום הכיפורים.

וראשי פרשיות לאו דוקא, אלא כל שיודע הפרשה על פה ובקצת צריך לראות בספר – שרי (כז), שמאחר שאינו מעיין בספר תמיד אית ליה היכירא ולא אתי להטויי (כח).

סעיף יא

כלים הדומים זה לזה וצריך עיון להבחין ביניהם – אסור לבדקן לאור הנר; ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אם הם דומים, אסור לבדוק (כט).

^פשבת י"ב ע"א.

סעיף יב

(ל) ^זשמש שאינו קבוע – אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר, ^זשבת יב ע"ב לדעת רמב"ם בפרק ה' הל' ט"ז לפי גירסתו בגמרא, כמו שכתב המגיד שם והכס"מ והב"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) שרי – מותר. שההיתר אינו מצומצם לקריאת תחילת הפרשה, אלא גם להמשך, ובלבד שאינו צריך לעיין.

(כח) ולא אתי להטויי – תרגום: יש לו היכר, ולא יבוא להטות.

(כט) אסור לבדוק – על פי הכלל שראינו בתחילת הסימן, שכל פעולה המצריכה עיון ודקדוק באור אסורה, שמא יבוא להטות.

(ל) הקדמה לסעיף – בסעיף זה אנו למדים על שלוש הבחנות בגזרת "שמה יטה":

1. לעתים יש להבחין בין עוזר קבוע, המכיר את הכלים, לבין עובד שאינו קבוע, הזקוק לאור רב יותר.

2. בנפט חששו פחות להטיה, משני טעמים: הן משום שאורו רב, והן משום שריחו רע ופחות מתעסקים אתו.

3. בשמן זית ישנו חשש נוסף בנוסף לחשש ההטיה: יתכן שיש לחשוש שמא

מפני שאינו מכירן (לא), בין בנר שמן זית בין בנר של נפט שאורו רב (לב). הגה: ויש מתירין בשל נפט, אפילו בשמש שאינו קבוע (לג) (טור וב"י בשם הפוסקים). אבל שמש קבוע – מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות, מפני שאין צריך עיון הרבה (לד); ואם היה נר של שמן זית, אין מורין לו לבדוק (לה), ואף על פי שהוא מותר (לו), גזירה שמא יסתפק ממנו (לז). הגה: נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות, משום ביזוי מצוה (לח). וכך כתב הרוקח.

שולחן ערוך כפשוטו

יסתפק ממנו ויקצר בכך את זמן ההדלקה, ויש בכך משום איסור מכבה⁴.
(לא) מפני שאינו מכירן -, וצריך לעיין בהם היטב לאור הנר, ויש חשש שמא יטה.

(לב) נפט שאורו רב - לדעה זו חוששים להטיה גם בשל נפט, שאף שאורו רב משל השמן, משום שהעובד שאינו בקי עלול להטותו אם אורו ייחלש.
(לג) שאינו קבוע - לדעה זו אין חשש שמשם הבדוק כלים יטה נר של נפט, מפני שאורו רב, וכן משום שריחו הרע גורם להימנע מלהתקרב אליו.
(לד) עיון הרבה - לכן אין חשש שמא יטה.

(לה) לבדוק - זו חומרא בעלמא, ואין בכך איסור.
(לו) מותר - כיוון שבבדיקת כלים על ידי שמש קבוע אין חוששים שמא יטה.
(לז) שמא יסתפק ממנו - ויעבור על איסור כיבוי. יש להדגיש שאין לבעל הבית איסור לבדוק כלים בעצמו, שהרי לא אסרו להדליק בשבת בשמן, ואף ראינו שיש הידור להדליק נרות שבת בשמן זית; אלא שטוב שלא לבקש מאדם אחר שיבדוק את הכלים אם יש חשש שהוא יטה, כדי לא להכשיל אדם אחר.

(לח) משום ביזוי מצווה - מקור המנהג הוא מהאיסור למנות מעות לאור נרות חנוכה, וטעמו שבכך הוא מבזה את המצווה. וגם כאן יש לנהוג כבוד באור נר המצווה, ולכסות את התינוקות בפניו.

4. איסור מכבה יבואר בעזרת השם בסימן רע"ז.

סימן רע"ו

דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת, ובו ה' פעיפים.

בתחילת הלכות שבת למדנו שאין לבקש מגוי לעשות מלאכה בשבת. בסימן זה מתבאר שאם גוי עושה מלאכה בשבת עבור יהודי, אפילו אם לא ביקש ממנו - אסור לישראל ליהנות מאותה המלאכה בשבת עצמה. טעם הגזרה, שאם נתיר את הדבר בהנאה יש מקום לחשוש שיהודי יבקש מהגוי לעשות מלאכה עבורו, או אפילו שהגוי יבין מעצמו שזה רצונו של היהודי, ואז ייחשב כשלוחו.

סימן זה עוסק בדיני הנאה מנר שגוי הדליק עבור יהודי, וסימן שכ"ה יעסוק באופן כללי בגוי העושה מלאכה עבור יהודי; ונראה שהשולחן ערוך¹ הקדים לדבר על הדלקת הנר כחלק מרצף הלכות הנר, שבהן אנו עוסקים. יש להעיר שגזרה זו נאמרה כאן על הדלקת הנר, שאסורה מהתורה משום מבעיר.

פעיף א

^אנכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל - אסור לכל (א), ^באפילו למי שלא הודלק בשבילו (ב). הגה: ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או ^אשבת קכ"ב ע"א במשנה. ^בתוס' ורא"ש והר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אסור לכל - שגזרו חכמים ואסרו גם במקרה שהגוי עשה את המלאכה בלא שביקשו ממנו, כמבואר בהקדמה.

(ב) שלא הודלק בשבילו - השולחן ערוך הוסיף זאת משום שבהלכות תחומין, חפץ שהביא גוי בשבת מחוץ לתחום נאסר רק עבור מי שהחפץ הובא בשבילו. הבית יוסף הביא בשם הראשונים שני טעמים לחילוק בין ההלכות: א. איסור תחומין הוא איסור קל מדרבנן (והוא אף קל יותר משאר איסורי דרבנן של שבת, משום שאין הוא גזרה הקשורה לאיסור מלאכה). ב. איסור

1. בעקבות הטור.

לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת - אסור בכל ענין (ג) (הגהות אשרי פרק קמא דשבת, וב"י בשם סמ"ג וסח"ת).
 יאבל אם הדליקו לצרכו (ד); ¹או לצורך חולה ישראל (ה), אפילו אין
 י'שם במשנה. י'סמ"ג והתרומה והגהות מיימוניות פרק ו' אות ה'.

שולחן ערוך כפשוטו

תחומין מעיקרו "אינו שווה לכל", שהלא כל חפץ תחומו כתחום בעליו. מדברים אלו עולה שבשאר מלאכות דרבנן אסור ליהנות ממעשה הגוי בשבת, שהרי הסיבות לקולא ייחודיות לאיסור תחומין. לעניין הדלקת אור חשמל על ידי גוי, מוסכם להלכה שהחשמל אסור מדרבנן.² בעבר ברוב נורות החשמל היה חוט להט, ובהדלקתן הייתה מלאכת מבעיר, אולם כיום רוב הנורות הן נורות פלורסנטיות ונורות לד, ואיסור הדלקתן הוא מדרבנן. לאור מה שהעלנו קודם, פעולה חשמלית מדרבנן שעשה גוי עבור יהודי אסורה בהנאה בשבת; אולם ניתן להתירה לצורך מצווה, כפי שנראה להלן.

(ג) אסור בכל עניין - בסימנים הקודמים ראינו היתר של "קצב לו שכר": עבודה של גוי עבור יהודי בשבת מותרת אם קבעו לה שכר, כיוון שכך הגוי נחשב כעובד לטובת עצמו. היתר זה נאמר דווקא כשהגוי עובד בזמנים שהוא בוחר, אבל אם זו עבודה בשכירות כאשר המעסיק היהודי קובע לגוי שיעבוד בשבת - אסור. והוא הדין כאן: כיוון שזו עבודה שנעשית בזמן שהיהודי זקוק לה - הפעולה נחשבת שנעשית בשליחות היהודי, ואסורה אף אם הגוי מקבל עליה שכר. דברי הרמ"א הללו מוסכמים על המחבר.

(ד) אם הדליקו לצרכו - אם הגוי הדליק עבור עצמו, וזה כמובן מותר.

(ה) חולה ישראל - בסימן שכ"ח מבואר שבמקום חולי לא אסרו חכמים אמירה לגוי, אף בחולה שאין בו סכנה. וכל שכן שמותר ליהנות ממלאכה שעשה הגוי מעצמו בשביל ישראל.

2. אמנם ישנם פוסקים הרואים את החשמל כאיסור תורה (כרב עוזיאל שאסר משום מכה בפטיש, וכחזון איש שאסר משום בונה), אולם הגרש"ז אויערבך ורוב הפוסקים הכריעו שהאיסור הוא מדרבנן, וכן הכרענו בחיבור זה.

בו סכנה; הגה: או לצורך קטנים, דהוא כחולה שאין בו סכנה (ו) (מרדכי רמז ר"ג) – מותר לכל ישראל להשתמש לאורו (ז). והוא הדין לעשה מדורה לצרכו או לצורך חולה (ח). ^הויש אוסרים במדורה, משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו (ט). הגה: מיהו אם עשה גוי בבית ישראל מדעתו (י) – אין הישראל צריך לצאת, אף על פי שנהנה מן הנר או מן המדורה (יא) (טור).

^הטור ושבלי הלקט בשם ר"ת והמרדכי רמז ר"ג.

סעיף ב

ישראל וגוים שהסיבו יחד, והדליק גוי נר – אם רוב גוים, מותר ¹שבת קכ"ב ע"א בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ו) שאין בו סכנה – גם פרט זה מוסכם על המחבר.
 (ז) לכל ישראל להשתמש לאורו – גם לאותם שאינם חולים.
 (ח) או לצורך חולה – לדעה זו דין המדורה הוא כדין הנר, ומותר ליהנות מהמדורה אם הגוי הבעיר לצורכו, או לצורך ישראל חולה.
 (ט) שמא ירבה בשבילו – לדעה זו דין המדורה חמור מדין הנר, היות שגר גודלו אחיד, אבל במדורה יש חשש שאם הגוי ידע שגם היהודי ייהנה ממנה, הוא יגדיל אותה עבורו³.
 (י) מדעתו – כלומר שהגוי הבעיר מדורה בבית יהודי לצורך היהודי.
 (יא) מן המדורה – כיוון שיכול לשהות בחדר גם ללא המדורה. אבל לא יעשה בביתו דברים שלא היה יכול לעשות לולא הדליק הגוי את הנר, כגון לקרוא. ויש להעיר לגוי שלא יעשה זאת בפעם אחרת⁴.

3. ראו סימן שכ"ה סעיפים י–יא, שם התבארה גזרה זו. ולעתים אסרו ליהודי ליהנות מבישול ושאיבת מים של גוי אף אם עושה בעבור עצמו, "שמא ירבה".

4. סעיף זה עוסק באור המדורה, ובסעיף ה' יבואר מתי מותר ליהנות מחום המדורה.

להשתמש לאורו (יב); ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור (יג). 'ואם יש הוכחה שלצורך גוים מדליקה, כגון שאנו רואים שהוא משתמש לאורה – אף על פי שרוב ישראל, מותר (יד). הגה: יש אומרים דמותר לומר לגוי להדליק לו נר לסעודת שבת, משום דסבירא ליה דמותר אמירה לגוי אפילו במלאכה גמורה (טו) במקום מצוה (טז) (ר"ן שבת נ"ו בשם העיטור), שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לגוים להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם (יז). ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על שם מעובדא דשמואל.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) מותר להשתמש לאורו – אנו מניחים שהגוי הדליק את הנר עבור הרוב, שאינם יהודים, ולכן איננו רואים את ההדלקה כנעשית בשליחות יהודים, ומותר ליהנות מן האור.

(יג) אסור – כיוון שאנו מניחים שהנר הודלק עבור היהודים, שהם הרוב. ובמחצה על מחצה הנר הודלק גם עבור היהודים, ודי בכך לאסור את אור הנר בהנאה.

(יד) מותר – כיוון שההליכה על פי הרוב היא רק דרך לברר את הדברים, ונעזרים בה כאשר אין דרך אחרת לברר.

(טו) במלאכה גמורה – כלומר מלאכה מהתורה.

(טז) במקום מצוה – לדעה זו, כשם שחכמים לא אסרו אמירה לנכרי במקום חולי, כך לא אסרו אמירה לנכרי במקום מצווה; וסעודת שבת היא חלק ממצוות עונג שבת.

(יז) ואין מוחה בידם – ודעת המחבר היא שאמירה לנכרי מותרת במקום מצווה באיסורי דרבנן, כמבואר בסימן ש"ז סעיף ה.

סברא זו (יח). ועייין לקמן סי' ש"ז סעיף ה (יט).

סעיף ג

נ"אם אומר אדם לעבדו או לשפחתו לילך עמו והדליקו הנר, אף על פי שגם הם צריכים לו – אין זה לצורך הגוי, כיון שעיקר ההליכה לצורך ישראל (כ). הגה: ומותר לומר לגוי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא (כא) (רבי' ירוחם, והגהות מרדכי רמז רנ"ב, והגהות מיימוני פ"ו).
ט"טור והגהות מיימוני בפ"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) **חולקים על סברא זו** – משום שאין לומר לנכרי לעשות איסורי תורה אפילו במקום מצווה, אלא לצורך גדול. וכאמור, מדובר כאן על הדלקת נר, ולא על הדלקת החשמל שבימינו, שאיסורה בדרך כלל מדרבנן.⁵

(יט) **ש"ז סעיף ה** – שם מביא המחבר שיטה האוסרת אמירה לגוי לדבר מצווה אפילו באיסור דרבנן, והרמ"א מביא את השיטה המתירה לצורך מצווה אפילו במלאכה דאורייתא. למעשה, ההוראה הן לאשכנזים והן לספרדים היא לאסור אמירה לנכרי לצורך מצווה במלאכות מהתורה, ולהתיר במלאכות מדרבנן. ויש מקומות שנהגו לסמוך על דברי הרמ"א, ולהתיר על ידי גוי לצורך מצווה אפילו מלאכה מהתורה. ונראה שבשעת דחק גדולה יכולים גם הספרדים לסמוך על שיטה זו, אך לא כהנהגה קבועה.

(כ) **לצורך ישראל** – ולכן אסור ליהנות מאור זה, אף שהודלק לצורך קבוצה שיש בה רוב גויים. שכיוון שההליכה היא לצורך היהודי, אין זה דומה לסעודה שהוזכרה בסעיף הקודם.

(כא) **טלטול הנר בעלמא** – אם הנר כבר דולק, טלטולו הוא איסור מדרבנן. ואף שראינו שגם באיסור דרבנן אין להתיר אמירה לנכרי כי אם לדבר מצווה, מוקצה נחשב כאיסור דרבנן קל – ועל כן הדבר מותר.

5 וראו דברי הבן איש חי בשו"ת רב פעלים או"ח ח"ב מ"ג, שהקל לומר לנכרי להדליק נר לצורך מצווה אם משלמים לו בעבור זאת, כלומר שצירף את דעת המקלים בדבר מצווה לדעת המקלים כשהגוי מקבל שכר.

סעיף ד

^טאם יש נר בבית ישראל ובא גוי והדליק נר אחר, מותר להשתמש לאורו בעוד נר הראשון דולק (כב); אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני (כג). וכן אם נתן (כד) שמן בנר הדולק, מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר, ואחר כך אסור (כה). הגה: ומותר למחות בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן (כו) (טור).

^טהגהות מיימוניות שם, והתרומה והמרכי רמז ר"נ.

סעיף ה

^אבארצות קרות מותר לומר לגוי לעשות מדורה בשביל הקטנים (כז), ומותרין הגדולים להתחמם בו (כח); ואפילו בשביל הגדולים ^אהגהות מרדכי בשם תשובת ר' ישראל, והגה' מיימוניות פ"ו בשם ר' יום-טוב ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) **דולק** - כיוון שאור הנר שהדליק הגוי אינו הכרחי עבורו, שהרי היה לו אור גם קודם לכן.

(כג) **לאור השני** - שאז כל הנאתו היא מהמלאכה שהגוי עשה עבורו.

(כד) **אם נתן - גוי**.

(כה) **ואחר כך אסור** - אף על פי שהנר דלק ברצף. כל עוד הנר דולק מכוח ההדלקה הראשונה, מותרת ההנאה מאורו; וכשדולק מכוח הוספת השמן, ההנאה מאורו היא הנאה ממעשה שבת שגוי עשה עבור יהודי, והיא אסורה.

(כו) **להוסיף שמן** - ואין אומרים שאסור להתערב במעשיו של הגוי, אלא אדרבה, ראוי למחות אם הוא בא לעשות מלאכה בשבת עבור יהודי.

(כז) **בשביל קטנים** - וכן עבור זקנים או חולים.

(כח) **להתחמם בו** - כיוון שהמדורה הודלקה בהיתר. ואין חוששים שיבוא להוסיף בשביל הגדול, מפני שהחימום לצורך הקטן מספיק לכולם.

מותר אם הקור גדול, שהכל חולים אצל הקור (נט); ולא כאותם שנוהגים היתר אף על פי שאין הקור גדול ביום ההוא* (ל).

* (תשלום דיני מלאכת הגוי בעד ישראל בסי' שכ"ה, ודיני אמירה לגוי בסימן ש"ז וסי' של"ח, ודין שביתת העבד בסי' ש"ד).

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) אצל הקור - וראינו בסעיף א' שבמקום חולי לא גזרו חכמים שלא ליהנות ממלאכת הנוכרי. ועל פי זה מותר בימים חמים מאוד לבקש מגוי להדליק את המזגן. וכן מותר לבקשו להדליק את המזגן לצורך מצווה, כיוון שבהדלקת המזגן אין אלא איסור דרבנן.

(ל) ביום ההוא - כלומר שביום שאינו קר במיוחד אין לעשות מדורה בעבור גדולים, אלא רק בעבור קטנים וזקנים.

סימן רע"ז

שלא לגרום לכיבוי הנר, ובו ה' פעיפים.

להבנת הסימן יש להקדים ולהסביר שלושה מושגים בהלכות שבת:
א. דבר שאינו מתכוון - מעשה שאינו מלאכה האסורה בשבת, אבל ייתכן שיגרום למלאכה. דוגמה לדבר, אדם ההולך בשדה; כמובן שההליכה אינה מלאכה, אבל ייתכן שבהליכתו ייתלשו עשבים, וזה מעין מלאכת קוצר. להלכה, אין קשר בין ההליכה לבין האפשרות שייתלשו העשבים, והדבר מותר בשבת.

ב. פסיק רישיה - גם כאן האדם עושה מלאכה מותרת, ובפעולתו נעשית גם מלאכה אסורה, אלא ש"פסיק רישיה" משמעו שהמלאכה האסורה תיעשה בהכרח. למשל, אדם שכוונתו לפתוח את דלת המקור, ופתיחת הדלק מביאה לידי הדלקת אור. להלכה, אם האדם מעוניין בהדלקת האור ("פסיק רישיה דניחא ליה") - הרי זה כאילו הדליק את האור בידיים; ואם לא נוח לו בכך - נחלקו הפוסקים: יש המתירים, ויש האוסרים מדרבנן.

ג. גרמא - אדם עושה מעשה בשבת, ולאחר זמן נוסף למעשהו כוח חיצוני הגורם לעשיית מלאכה. למשל, למלא כדי מים בעת שריפה ולהניחם במקום שהדליקה תתפשט אליהם, כדי שהם יתבקעו וכך האש תכבה את עצמה. וכן דוגמה המובאת בסימן זה: אדם הפותח דלת, והרוח הנכנסת מכבה או מבעירה נר המצוי בחדר. יש גרמא מותרת ויש גרמא אסורה כפי שיתבאר.

פעיף א

^אנר שמונח אחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת (א) הגה: כדרכו (ב)
^אשבת ק"כ ע"ב וכרב לפירש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אסור לפתוח הדלת** - משום שהוא גורם בכך לרוח להיכנס ולכבות את הנר.

(ב) **כדרכו** - היו ראשונים שחילקו בין פתיחת הדלת בנחת לבין פתיחתה

(רמב"ם פ"ה, ומרדכי רמז ת', וב"י בשם סמ"ג), **שמא יכבנו הרוח (ג)**. הגה: אבל לנעול הדלת כנגדו (ד) - מותר (ה) (תרומת הדשן סי' נ"ט). והוא הדין בחלון שכנגד הנר שעל השלחן (ו) (מרדכי שם). ¹ואם הוא קבוע בכותל שאחורי הדלת (ז) - אסור לפתוח הדלת ולנעולו כדרכו, שמא תהא הדלת ²הרא"ש בשם פירוש ר"ח, וכן כתב הרמב"ם בפרק ה' הי"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

באופן רגיל. אולם חילקו כך רק במקרה המוזכר בסוף הסעיף, שהנר קבוע בדלת; ולא בנר שמאחורי הדלת, שעליו הרוח נושבת דרך הדלת הפתוחה, ואין משמעות לגביו לדרך פתיחת הדלת. לכן כתבו המפרשים שבטעות נכתבה הגהה זו כאן, ומקומה בסוף הסעיף.

(ג) יכבנו הרוח - ראינו בהקדמה לסימן שדבר שאינו מתכוון מותר, אלא אם כן ודאי שייכבה הנר. לכן יש להסביר שמדובר כאן כשוודאי הנר ייכבה לבסוף מהרוח¹, ואסור ב"פסיק רישיה" אף בדבר שאינו מתכוון².

(ד) לנעול הדלת כנגדו - כלומר לסגור את הדלת שמאחורי הנר.

(ה) מותר - שאין בכך לא הבערה ולא כיבוי.

(ו) שעל השולחן - שאסור לפתוח את החלון, ומותר לסגור אותו.

(ז) שאחורי הדלת - כלומר שהנר קבוע בבית, בקיר שליד הדלת.

1. ולשון "שמא" שנקט בה המחבר (בהשפעת ר' חננאל והטור) פירושה כאן "שהלא יכבנו הרוח". כרמב"ם שכתב (שבת פ"ה הי"ז): "נר שאחורי הדלת - אסור לפתוח הדלת ולנעול כדרכו, מפני שהוא מכבהו".

2. הכיבוי הוא איסור דרבנן (משום שכל כיבוי שלא לצורך עשיית פחם הוא "מלאכה שאינה צריכה לגופה"). ומכן ראינו לכאורה לאוסרים "פסיק רישיה" גם באיסור דרבנן. והסביר הריטב"א שהמתירים יעמידו מקרה זה בכך שהכיבוי נוח לו (כגון שזקוק לשמן שיישאר בנר לאחר שייכבה).

נוקשת עליו ותכבנו (ח), אלא פותח ונועל בנחת (ט). ^יואם הוא קבוע בדלת עצמו, שפתיחתו ונעילתו מקרב השמן לנר (י) או מרחיקו ממנו (יא) – אסור לפתחו ולנעלו. הגה: ובנר של שעה מותר לפתוח ולנעול, אף על פי שהוא קבוע בדלת (יב) (כ").

^ירא"ש בשם ר"י, והתוספות שם.

סעיף ב

^יאסור לפתוח הדלת כנגד המדורה ^ישהיא קרובה קצת אל הדלת (יג), ואפילו אין שם אלא רוח מצויה (יד); אבל אם היה פתוח כנגדה – מותר לסוגרו, ואין בו משום מכבה (טו).
^ישבת ק"כ ע"ב וכאביי. ^ישם בתוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) ותכבנו – הפתיחה והסגירה של הדלת מרעידה מעט את הקיר (במיוחד בבתיים של פעם), והדבר מביא לכיבוי הנר. כאן אין מדובר על כיבוי מהרוח, ולכן האיסור הוא גם על סגירת הדלת.

(ט) בנחת – וכך הנר לא ייכבה.

(י) מקרב השמן לנר – והדבר גורם לשלהבת לגדול, ואסור משום מבעיר.

(יא) מרחיק ממנו – דבר המחליש את השלהבת, ואסור משום כיבוי.

(יב) קבוע בדלת – כיוון שבנר שעווה גודל השלהבת אינו משתנה מחמת הזזתו. ואף אין בכך איסור "מוקצה", כיוון שהוא מטלטל את הדלת, והיא אינה מוקצית.

(יג) אל הדלת – כיוון שהרוח מבעירה את המדורה.

(יד) רוח מצויה – אבל אם אין רוח כלל, כתבו האחרונים שמותר.

(טו) משום מכבה – אמנם הרוח גורמת להבערה, אולם מניעת ההבערה אינה נחשבת לכיבוי.

פעיף ג

ישכח נר על הטבלא (טז) – מנער את הטבלא והוא נופל (יז), אפילו אם הוא דולק, רק שלא יכוין לכבותו (יח). הגה: טוב לעשותו על ידי גוי, במקום שאין צריך כל כך (יט) (כל בו). 'ובלבד שיחא נר של שעות וכיוצא בו, או שלא יהא בו שמן, אבל אם יש בו שמן – אי שבת ק"כ ע"ב. 'תוספות והרא"ש והר"ן שם והמגיד פי"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) על הטבלא – טבלא היא שולחן או מגש, ונר דולק אסור בטלטול משום מוקצה³. בהלכות מוקצה נלמד שמוקצה שהונח בכוונה על מגש – נעשה המגש "בסיס לדבר האסור", ואסור לטלטלו; אבל אם שכח מוקצה על מגש, אינו נעשה "בסיס"⁴.

(יז) והוא נופל – ואין בכך איסור טלטול מוקצה, משום שהניעור הוא "טלטול מן הצד", כמבואר בסימן שי"א.

(יח) שלא יכוון לכבותו – וכאמור, דבר שאינו מתכוון – מותר. וצריך לומר שמדובר בנר של שעות⁵, שבו אין ודאות שהנר ייכבה מהנפילה, שאם לא כן זהו "פסיק רישיה", והלא ראינו למעלה שהמחבר אסר לפתוח דלת מול נר שייכבה מן הרוח⁶.

(יט) כל כך – כדי לחשוש לכתחילה לשיטות האוסרות. ולהלכה גם הספרדים מחמירים בכך⁷.

3. משום שנעשה בסיס לשלהבת. והוא הדין לנר שדלק בכניסת שבת, שהוא מוקצה גם לאחר שכבה (שו"ע רע"ט, א).

4. שו"ע ש"ט, ד.

5. ראשונים, והכרעת הטור.

6. הבית יוסף הביא גם דעה נוספת, שמדובר בנר שוודאי ייכבה, אלא שהאדם אינו מעוניין שייכבה, וזהו "פסיק רישיה דלא ניחא ליה", ומותר לחלק מן הדעות. ואף שבסעיף א' המחבר אסר, כאן מדובר על מקרה שאינו שכיח, ששכח נר על שולחן, ולכן אפשר לסמוך על המקלים; אולם בנר שדרכו להיות מאחורי הדלת אין להקל, היות שאין להניח שם נר בשבת.

7. כף החיים כאן אות טז.

אפשר שלא יקרבנו אל הפתילה, ונמצא מבעיר (כ). ^נואם הניחו עליה מדעת – אסור לנערה, שהרי הטבלא היא בסיס לדבר האסור (כא). הגה: ומכל מקום מותר ליגע בטבלא, הואיל ואינו מטלטל הנר. והוא הדין שמותר ליגע במנורה שבבית הכנסת והנרות דולקות עליו, ובלבד שלא ינענע (כב) (מרדכי רמז ת').

^נשבת ק"כ ע"ב.

סעיף ד

(כג) ^טמותר להניח נר של שבת מבעוד יום על גבי אילן וידלק שם בשבת, דליכא למיחש דלכשיכבה לשקליה מיניה (כד) ונמצא משתמש במחובר (כה). אבל אין מניחין נר של יום טוב על גבי ^טשבת מ"ה ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) **ונמצא מבעיר** – או שירחיקנו מהפתילה, ונמצא מכבה. וכיוון שבוודאי יעבור על מלאכה כלשהי – הרי זה "פסיק רישיה", ואסור גם כשאינו מתכוון.

(כא) **בסיס לדבר האסור** – ומקבל את דיני המוקצה שעליו, כפי שהסברנו בס"ק ט"ז.

(כב) **שלא ינענע** – כיוון שעיקר האיסור במוקצה הוא להזיזו, ולא לנגוע בו. ועיין בספרי "בעקבות המחבר" עמ' ק"פ מתי נגיעה במוקצה מותרת, ומתי אסורה.

(כג) **הקדמה לסעיף** – חכמים אסרו להשתמש באילן בשבת וביום טוב, גזרה שמא יתלוש ענף⁸. לאור גזרה זו, דן כאן המחבר מתי מותר להניח נר של שבת או יום טוב על האילן.

(כד) **לשקליה מיניה** – תרגום: שאין לחשוש שכשיכבה יקחהו.

(כה) **משתמש במחובר** – אין לחשוש שיבוא לקחת את הנר בשבת, כיוון שהנר הוא מוקצה. לכן מותר להשאיר את הנר הדולק על האילן מערב שבת, ואין בכך בעיה של שימוש באילן בשבת.

8. פרטי דין זה יתבארו בסימן של"ו.

אילן, דשקיל ומנח ליה (כו), ונמצא משתמש באילן (כז).

סעיף ה

מותר לכפות קערה על גבי הנר בשבת, כדי שלא יאחוז האור בקורה (כח).

שבת קכ"א ע"א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) **דשקיל ומנח ליה** - תרגום: שלוקח ומחזיר [את הנר מהאילן].

(כז) **משתמש באילן** - ביום טוב הנר המונח על האילן מותר בשימוש, ויש חשש שמא ייקחו את הנר משם לצורך כלשהו וכן שיחזירו אותו למקומו, ויעברו על שימוש באילן ביום טוב. לכן אין להשאיר נר על אילן ביום טוב⁹.

(כח) **בקורה** - ואין בכך עשיית מלאכה, אלא רק מניעת שריפה¹⁰.

9. ואין זה נחשב גזרה לגזרה, מפני שהגזרה היא שאין להשתמש באילן - בין אם מניחים עליו משהו בשבת עצמה, ובין אם השימוש הוא בחפץ המונח על האילן מערב שבת.

10. ואין בכך "ביטול כלי מהיכנו", כמבואר להלן בסימן ש"י סעיף ו.

סימן רע"ח

כיבוי הנר עבור החולה, ובו סעיף אחד.

הלכות שבת לחולה מובאות בהרחבה בסימן שכ"ח. בסימן זה דן השולחן ערוך, כחלק מרצף דיני הנר בשבת, בפרט אחד הקשור לחולה: ההיתר לכבות את הנר עבור חולה שחייו בסכנה.

סעיף א

^אמותר לכבות הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה (א).

^אשבת דף כ"ט-ל'.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שיש בו סכנה** - מותר לעשות עבור חולה שחייו בסכנה לא רק מלאכות שונעות ישירות כדי להציל את חייו, אלא גם כל מעשה שיכול להקל עליו. לכן מותר אפילו לכבות את הנר כדי שיוכל לישון היטב, אף שמגיעת הכיבוי אין בה כדי לגרום למותו.

סימן רע"ט

דיני מלטול הנר בשבת, ובו ז' סעיפים.

גזרו חכמים שלא לטלטל בשבת כל דבר שאינו עומד לשימוש האדם בכניסת השבת. גזרה זו נקראת "מוקצה". עיקרי דיני מוקצה יבוארו בסימנים ש"ח עד שי"א; בסימן זה, אגב הלכות נר של שבת, מובאים כמה דיני מוקצה השייכים לנר. להבנת הסימן עלינו לבאר כמה יסודות בהלכות מוקצה.

נר שדולק הוא מוקצה משני טעמים:

א. מפני שעיקר הנר היא השלהבת, והיא אינה כלי. בהלכות מוקצה יתבאר שכל דבר שאינו כלי - אסור בטלטול בשבת, ונקרא "מוקצה מחמת גופו". וכיוון שהשלהבת אסורה, השמן והנר נחשבים "בסיס לדבר האסור", וגם הם אסורים בטלטול.

ב. בכניסת השבת אסור להשתמש בשמן הדולק, משום שגורם בכך לכיבוי הנר (והוא הדין בנר שעווה). ומכיוון שהנר אסור בשימוש בכניסת השבת, הרי שהוא מוקצה ואסור בטלטול במשך כל השבת, גם לאחר שהאיסור כבר אינו קיים מפני שהנר כבה (דין זה נקרא "מוקצה מחמת איסור"). מוקצה זה הוא מוקצה חמור, ואסור לטלטלו כלל¹.

סעיף א

^אנר שהדליקו בו באותה שבת, אף על פי שכבה - אסור

^אשבת מ"ד ע"א וכו' מאיר, הרי"ף והרא"ש שם ורמנ"ם פרק כ"ה הל' י'.

1. בניגוד ל"כלי שמלאכתו לאיסור", כמבואר בהמשך בס"ק ד', ובהערה שם.

לטלטלו (א).¹ וכן מותר השמן שבנר שהדליקו בו באותה שבת (ב) – אסור לטלטלו ולהסתפק ממנו באותו שבת (ג).
¹ שם וכת"ק, רמב"ם פ"ה הי"ב.

סעיף ב

נר זה שאמרנו שאסור לטלטלו, אפילו לצורך גופו ולצורך מקומו
 יזכר נראה מדברי הרמנ"ם בפרק כ"ה הל' י"א ומדברי רבינו ירוחם בחלק ב' ומדברי
 הרא"ש והגהות אשרי פרק ג' דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אסור לטלטלו – כפי שהסברנו בהקדמה לסימן. ואף שכבה, כלל בהלכות
 מוקצה שכל דבר שהוא מוקצה בכניסת השבת – מוקצה כל השבת.²
 (ב) באותה שבת – והיה אסור להסתפק ממנו בכניסת השבת, משום שמקרב
 בכך את כיבוי הנר.
 (ג) באותו שבת – גם לאחר שהנר כבה, משום "מוקצה מחמת איסור".
 שכאמור, מה שהיה מוקצה בכניסת השבת מוקצה לכל השבת.

2. ובלשון חז"ל: "מיגו דאיתקצאי לבין השמשות – איתקצאי לכולי יומא" (שבת מג ע"א, מובא
 בשו"ע ש"י, ז).

אסור (ד); ויש מי שהתיר (ה), ולא נראו דבריו (ו). הגה: ויש אומרים דמי שהוא איסטניס (ז) והנר מאיס עליו - מותר להוציא, דהוי לדידיה כגרף של רעי (ח); והמחמיר לא הפסיד (ט) (מרדכי ריש ביצה).
 םרדכי שם והאגור בשם ר' ישעיה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) אסור - בהלכות מוקצה מבואר ש"כלי שמלאכתו לאיסור" מותר בטלטול לצורך גופו ומקומו³. אולם כאמור השלהבת היא "מוקצה מחמת גופו", ובה לא נאמר היתר זה.

(ה) מי שהתיר - לשיטה זו הנר מאוס לאחר שכבה, ויש היתר מיוחד לטלטלו כפי שמותר לטלטל "גרף של רעי" כדי שלא לסבול בשבת מריחו הרע, כפי שיבואר בהמשך הסעיף.

(ו) ולא נראו דבריו - הואיל ואין הנר מאוס כל כך.

(ז) איסטניס - רגיש או מפונק.

(ח) גרף של רעי - עביט של שופכין, כלומר סיר לילה לעשיית צרכים. כלי זה הוא מוקצה, ובכל זאת התירו להוציאו, משום כבוד הבריות⁴. לאיסטניס נר שמן משומש שריחו רע יכול להיחשב כגרף של רעי, ויהיה מותר להוציאו.

(ט) לא הפסיד - בדרך כלל אין זה ראוי סתם להחמיר, וכמובן שאין לסבול בשבת מריח רע. אולם כאן סברתם של המקלים חלשה, שהרי רוב בני האדם משתמשים בנרות הללו, ולכן קשה להחשיבם כגרף של רעי. להלכה נראה שלדעת המחבר אסור לגמרי לטלטל את הנר, ולדעת הרמ"א יש למקל בכך על מי לסמוך, אלא שטוב להחמיר.

3. "כלי שמלאכתו לאיסור" הוא כלי שיעודו הוא לעשיית מלאכה האסורה בשבת (כגון פטיש הנועד לבנייה), אך בעצם טלטולו אין עשיית מלאכה. כלי זה דינו קל יותר ממוקצה חמור (כדוגמת הנר, שהוא "מוקצה מחמת איסור"), ומותר לטלטלו "לצורך גופו", כגון לשים את הפטיש כמעצור לדלת; וכן "לצורך מקומו" כגון שמותר להזיז פטיש המונח על כיסא על מנת לשבת על הכיסא.הלכות אלו יבוארו בהרחבה לאורך סימן ש"ח.

4. דיני גרף של רעי יבוארו בהרחבה בסימן ש"ח סעיפים לה-לז.

סעיף ג

ה'לטלטל נר על ידי שנותנין עליו לחם בשבת – אסור (י). ואם נתן עליו הלחם מבעוד יום, יש מי שמתיר לטלטלו בשבת על ידי לחם זה (יא), ואין לסמוך עליו (יב).

ה'הרא"ש בפרק כ"א דשבת, ורבינו ירוחם. 'כל בו בשם חכמי צרפת, והריב"ש בתשובה.

סעיף ד

אם התנה מערב שבת על נר זה שיטלטלנו משיכבה, מותר לטלטלו אחר שכבה (יג). הגה: ויש אומרים דלא מהני תנאי (יד) (הגהות יר"ן שבת כ"א והרמב"ן ע"פ הירושלמי והרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) **אסור** – לכל הדעות, שהלא בכניסת השבת לא היה שם לחם, והנר היה בסיס לדבר האסור.

(יא) **לחם זה** – לדעה זו, בכניסת השבת הנר היה בסיס גם ללחם, ונחשב "בסיס לדבר האסור והמותר", ומותר בטלטול⁵.

(יב) **ואין לסמוך עליו** – בהלכות "בסיס לדבר האסור" נלמד ש"בסיס לדבר המותר והאסור" מותר בטלטול בתנאים מסויימים, ואחד מהם הוא שההיתר יהיה חשוב מהאיסור. וכאן, כיוון שהלחם אינו חשוב מהשלהבת⁶, הנר נותר בסיס לשלהבת, ואין לטלטלו.

(יג) **אחר שכבה** – לדעה זו, הסיבה לאסור את טלטול הנר בכל השבת היא מפני שאנו מסיחים דעתנו ממנו בערב שבת. ומי שהתנה מראש שיטלטל את הנר הרי לא הסיח דעתו, ולכן אין הנר מוקצה לאחר שכבה.

(יד) **דלא מהני תנאי** – תרגום: שלא מועיל תנאי. לשיטה זו גם בדבר שידוע מראש שיהיה מותר בהמשך השבת, עדיין אנו אומרים שאם היה מוקצה

5. כמבואר בסימן ש"י סעיף ח.

6. אף שאין ערך כספי לשלהבת, הנר כולו עשוי עבור השלהבת, ולא לצורך הלחם. ואם הנר מונח על מגש, אזי אם הלחם שווה יותר מהנר או מהפמוט – מותר לטלטל את המגש.

אשרי פרק ג' ס"ו כ ור' ירוחם וכל בו), וכן נוהגין במדינות אלו. ודין התנאי עיין לקמן ס"ו תרל"ח (טו). ונוהגין לטלטלו על ידי גוים, ואין בזה משום איסור אמירה לגוי (טז), הואיל והמנהג כך הוי כאילו התנה עליו מתחלה ושרי (יז), כן נראה לי.

סעיף ה

נר שהדליקו בשבת לחיה ולחולה, וילדה החיה ונתרפא החולה – מותר לטלטלו אם כבה (יח). והוא הדין למדליק בשבת בשוגג וכבה, שמותר לטלטלו (יט).
 ה"הרשב"א בתשובה.

סעיף ו

נר שלא הדליקו בו באותו שבת, 'אפילו הוא של חרם דמאים ואפילו הוא של נפט דמסריח – מותר לטלטלו, דמוקצה מחמת ט'שבת מ"ד ע"א וכו' מאיר. 'שבת קנ"ז ע"א וכו' שמעון .

שולחן ערוך כפשוטו

בכניסת השבת נאסר לכל השבת, ואף אם התנה עליו.
 (טו) סימן תרל"ח – סעיף ב'. שם הנושא הוא נוי סוכה, האסור בטלטול כל ימי החג, משום שבתחילת החג הוא מיועד למצוות הסוכה. ואם אומר אדם לפני כניסת החג שאינו מעוניין שיהיו הקישוטים מוקצים לצורך נוי סוכה – הם מותרים בטלטול. לדעת הרמ"א תנאי זה אינו שייך לכאן, היות שאיסור הנר אינו תלוי בדעתו של האדם, אלא משום איסור מכבה; בעוד שנוי סוכה תלוי בדעת האדם.
 (טז) איסור אמירה לגוי – אף שאסור לבקש מגוי לעשות אפילו מלאכה מדרבנן, לעניין איסור אמירה לגוי אפשר לסמוך על השיטה שתנאי מועיל.
 (יז) ושרי – מותר. וההיתר קיים אפילו אם לא התנה בפירוש.
 (יח) אם כבה – כיוון שלא היה מוקצה בכניסת השבת.
 (יט) שמותר לטלטלו – היות שכאמור, הזמן הקובע לשאלה האם הנר מוקצה הוא מצבו בכניסת השבת, ואז היה כבוי.

מיאוס מותר (כ).**סעיף ז**

מנורה, בין גדולה בין קטנה, אם היא של פרקים (כא) – אין מטלטלין אותה, דחיישינן שמא תפול ותתפרק ויחזירנה, ונמצא עושה כלי (כב); ואפילו אם אינה של פרקים, אלא יש בה חריצים סביב ודומה לשל פרקים – אסור לטלטלה (כג).
 שבת דף מ"ה ומ"ו, לדעת הרא"ש והתוספות שם. שם מ"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) מותר – "מוקצה מחמת מיאוס" הוא חפץ שאנשים מואסים בו מחמת לכלוכו או ריחו הרע, וכן משתמשים בו פחות. רבי יהודה אוסר מוקצה כזה בטלטול ורבי שמעון מתיר, ולהלכה מותר (כמבואר בתחילת סימן ש"י).
(כא) של פרקים – "מנורה של פרקים" היא מנורה עשויה חלקים-חלקים, ומרכיבים אותם בחוזקה לפני השימוש הראשון.
(כב) עושה כלי – כיוון שבניית המנורה אסורה בשבת⁷, אסרו חכמים לטלטל אותה אף כשלא הדליקו בה באותה שבת, שמה תתפרק ויבוא לבנותה. אבל מנורה שעשויה לפירוק ולהרכבה בקלות, ואין בה תקיעה בחוזקה – אין בה איסור בונה, כפי שנבאר בע"ה בסימן שי"ג.
(כג) אסור לטלטלה – משום דמיונה הרב למנורה של פרקים.

7. כדין מיטה של פרקים, המבוארת בסימן שי"ג סעיף ו. ושם בע"ה יתבאר שיש האוסרים משום "בונה", ויש משום "מכה בפטיש".

סימן ר"פ**תשמיש המטה בשבת, ובו ב' סעיפים.**

בסוף הלכות ליל שבת מביא המחבר בקצרה התייחסות למצוות עונה, שיש לקיימה בליל שבת.

סעיף א

(א) ^אתשמיש המטה מתענוגי שבת הוא, לפיכך עונת תלמיד חכמים הבריאים (ב) מליל שבת לליל שבת (ג).
^אטור בשם הרמב"ם פרק ל' הי"ד מהא דכתובות דף ס"ב ע"ב.

סעיף ב

^במותר לבעול לכתחלה בתולה בשבת, ואין בו משום חובל (ד) ולא
^בכתובות ז' ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** - כל איש חייב מהתורה לקיים יחסי אישות עם אשתו, ובמועד פקידתו הוא מקיים "מצוות עונה". הכלל הוא שהעונה הרגילה זמנה בין פעם ביום לפעם בשבוע, וחכמים קבעו את החיוב המינימלי למצווה זו לפי עבודתו של האיש; אם עבודתו קלה הוא חייב לפקוד את אשתו לעתים קרובות יותר, ואם עבודתו מתישה את כוחו, חיובו לעתים רחוקות יותר.¹
(ב) הבריאים - אולם חולה פטור ממצוות עונה.
(ג) לליל שבת - הכוונה שיש לאיש מצווה מיוחדת לפקוד את אשתו בליל שבת. וכפי שכבר ביארנו (בסימן ר"מ), אין כוונת הדברים שיש איסור לבעול במשך השבוע. ואין זה חיוב גמור, ובהסכמת שני בני הזוג אפשר להימנע.
(ד) חובל - עשיית פצע שיש בו דימום אסורה בשבת משום "חובל". ואף שבדרך כלל הכלה נפצעת ומדממת בבעילה ראשונה, הדבר מותר משום

1. התבאר בשו"ע תחילת סימן ר"מ, ובארנו הדבר שם בס"ק ב'.

משום צער לה (ה).

שולחן ערוך כפשוטו

שהחתן אינו מתכוון לפצוע, והדבר אינו מוכרח. וכבר ראינו שכשהאדם אינו מכוון למלאכה, אם התוצאה תתרחש בהכרח הדבר נקרא "פסיק רישיה", ואסור; ואם לאו מותר. ומכאן למדנו כלל חשוב, שאף אם הרגילות היא שהמלאכה האסורה אכן תיעשה, כל עוד יש סיכוי קטן שזה לא יתרחש – מותר.

(ה) צער לה – בתחילת הלכות שבת למדנו שאין להיכנס לכתחילה למצב של צער בשבת, אולם כאן מותר, כיון שזהו צורך מצווה².

2. בסימן רמ"ח סעיף ב ראינו שאחד הטעמים שבעטיים נאסר לצאת להפלגה שלושה ימים לפני שבת הוא שאסור לאדם להכניס את עצמו למצב של צער בשבת. וגם שם הותר הדבר להפלגה לצורך מצווה.

סימן רפ"א

שחרית של שבת, ובו סעיף אחד.

סדר הסימנים בשולחן ערוך נקבע על פי הטור. בסימן זה הטור מבאר כמה פרטים ופירושים בתפילת שחרית של שבת, אלא שהשולחן ערוך לא הביא עניינים כאלו בספרו, והשאיר בסימן זה רק פרט הלכתי קטן הנוגע לכריעה שנהגו בתפילת "נשמת". והוסיף לכך הרמ"א כמה ממנהגי תפילת שחרית של שבת.

סעיף א

^אאין לשחות ב'ולך לבדך אנחנו מודים' (א), שאין לשחות אלא במקומות שאמרו חכמים (ב). הגה: ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לבא לבית הכנסת מבחול, משום דבתמיד של ימות החול נאמר 'בבקר' (ג), ואצל שבת נאמר *('וביום השבת' (ד), דמשמע איחור (ה) (מרדכי רמז שצ"ח). ונוהגין ^ארבונו יונה ברכות כד ע"א. *) אף על גב דגבי קרבן מוסף כתיב, שזמנו כל היום, כבר כתב מהרי"ל ישוב לזה בהלכות שבת מנהגים ל"ז, עיין שם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **אנחנו מודים** - משפט מתפילת "נשמת כל חי", שהיו שבטעות כרעו בו (אולי בגלל הדמיון ל"מודים אנחנו לך" שבתפילת העמידה).
- (ב) **במקומות שאמרו חכמים** - כגון בברכה ראשונה בתפילת העמידה בתחילתה ובחתימתה, וכן בתחילתה ובחתימתה של ברכת "מודים".
- (ג) **בבוקר** - "אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בִּבְקֹר" (במדבר כ"ח, ד).
- (ד) **וביום השבת** - "וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כֶבֶשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תַּמִּימִם" (במדבר כ"ח, ט).
- (ה) **איחור** - כלומר שבימות החול נקט הפסוק לשון "בוקר", שמשמעו מוקדם, בעוד שבשבת נקט לשון "יום".

להרבות בזמירות של שבת (ו) כל מקום לפי מנהגו (ז); ובכל דבר אם לא אמרו אין מחזירין אותו (ח), מלבד אם לא אמר 'לא-ל אשר שבת' (ט) וכו' מחזירין אותו (י); ויש להאריך ולהנעים בזמירות, ואין למחות במאריך בהם אף על פי שהמוחה מכוין משום ביטול תורה. ומכל מקום בשבת ויום טוב לא יאריך יותר מדאי, כדי שיאכלו קודם שעה ששית (או"ז), כדלקמן סי'

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) בזמירות של שבת - כלומר בפרקי תהילים המהללים את ה', כתוספת על פסוקי דזמרה הנאמרים בימי חול, וכן בפיוטים. כיום כמעט שאין נוהגים להוסיף פיוטים בתוך תפילות השבת, לבד מ"נשמת כל חי", שאותו נוהגים לומר בכל העדות.

(ז) לפי מנהגו - והטעם לכך, שבשבת אין ממהרים לעבודה, ואפשר להוסיף שבחים לה' יתברך. והמנהג להוסיף פרקי תהילים בפסוקי דזמרה מקובל גם אצל הספרדים.

(ח) אין מחזירין אותו - התפילות שמוסיפים בשבת, כגון התוספות בפסוקי דזמרה או תוספת הפיוטים במקום שנהגו, אינם מעכבים, ואם דילג אינו צריך לחזור.

(ט) לא-ל אשר שבת - זו תפילה הנאמרת בשבת בברכה ראשונה של קריאת שמע.

(י) מחזירין אותו - כיוון שתיקנו חכמים להזכיר את קדושת השבת בברכות קריאת שמע. כתבו הפוסקים שאם בירך את ברכת החול וסיים את הברכה - יצא, ואינו חוזר, אלא משלים את הקטע לאחר תפילת העמידה. וכוונת הרמ"א בדבריו היא שמי שהבחין בטעותו לפני סיום הברכה חוזר ל"לא-ל אשר שבת".

המאחר לתפילה ולא יספיק לומר גם את פסוקי דזמרה וגם את "נשמת", כתבו פוסקי אשכנז שיאמר "נשמת" וידלג על חלק מפרקי פסוקי דזמרא; ופוסקי ספרד כתבו שעדיף לדלג על "נשמת" ולא על פסוקי דזמרה¹.

1. ראו כף החיים אות ז, ובדברי הרב עובדיה יוסף ב"לויית חן" סימן י"ח.

רפ"ח (יא).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) סימן רפ"ח - בתחילתו, שם מבואר שאסור לצום בשבתות ובמועדים אפילו חצי יום, כיוון שהם ימי עונג. לכן יש לסיים את התפילה מספיק מוקדם, כך שיתחילו בסעודה קודם חצות היום. ובמקומות מסוימים שמסיימים בהם להתפלל מאוחר, נהגו לקדש ולטעום לפני מוסף, ויש להם על מה שיסמכו.

סימן רפ"ב

קריאת התורה והמפטיר בשבת, ובו ז' מעיפים.

תיקנו חכמים שבכל שנה ישלים הציבור בשבתות את קריאתה של התורה כולה. בכל שבת מחלקים את הקריאה לשבעה עולים, שכל אחד מהם קורא חלק מהפרשה. כל עולה אומר לפני הקריאה "ברכו" ומברך ברכה ראשונה, ולאחר הקריאה מברך ברכה נוספת. והובא בשם הגאונים שעל ידי כך מי שלא התפלל במניין ולא ענה על "ברכו" כל השבוע, יוכל לענות שבע פעמים על "ברכו" בשבת.

בנוסף תיקנו לקרוא לאחר הקריאה בתורה קטע אחד מן הנביאים הקשור לפרשה. וביאר האבודרהם (סדר שחרית של שבת): "ולמה מפטירים בנביאים, לפי שגזרו על ישראל שלא יקראו בתורה. וכנגד שבעה שהיו עולים לקרוא בתורה ואין וקוראים פחות משלושה פסוקים עם כל אחד ואחד, תיקנו לקרוא כ"א פסוקים בנביאים". ואף שבטלה הגזרה, תקנה זו לא בטלה, כי סוף סוף זו תקנה טובה, ויש בה נתינת חשיבות ללימוד נביאים. בסימן זה מתבארות הלכות הקשורות לחיוב קריאת התורה וההפטרה בשבתות ובימים טובים.

מעוף א

^אמוציאין ספר תורה וקורין בו שבעה (א); ואם רצה להוסיף –
^אמגילה כ"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שבעה** – כמבואר בהקדמה, מחלקים את הפרשה לשבעה חלקים, וכל עולה מברך לפניו ולאחריה. את הקריאה קורא העולה, או ששליח הציבור קורא בשבילו.¹

1. כמבואר בתחילת סימן קל"ט.

מוסיף (ב). הגה: הוא הדין ביום טוב מותר להוסיף על מנין הקרואים (ג) (רמב"ם פ' י"ב מהל' תפילה, ותשובת מהר"ם, וב"י); ויש אומרים דביום טוב אין להוסיף (ד) (ר"ן מגילה י"ב), וכן נהגו במדינות אלו (ה) מלבד בשמחת תורה שמוסיפין הרבה (ו); גם בכל יום טוב אין המפטירין ממנין הקרואים (ז), כדלקמן (סעיף ד').

סעיף ב

¹מותר לקרות עולים הרבה, אף על פי שקרא זה מה שקרא זה ²הריב"ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) מוסיף - בשבת יש להעלות לפחות שבעה, אולם מותר להוסיף על כך (ובסעיף הבא מבואר כיצד).

(ג) על מנין הקרואים - גם ביום טוב, שיש בו חמישה קרואים, מותר להוסיף. וטעם הדבר, כי ביום טוב, כמו בשבת, אין עובדים, ולכן מותר להאריך את התפילה. ובחול המועד אסרו להוסיף, מפני שמותרת בו מלאכת "דבר האבד". **(ד) אין להוסיף -** וטעמם, כיוון שתיקנו חכמים ביום טוב חמישה קרואים, ביום כיפור שישה ובשבת שבעה, ואם יוסיפו ביום טוב או ביום כיפור לא יהיה ניכר ממספר העולים על מעלת היום.

(ה) במדינות אלו - שלא להוסיף ביום טוב וביום הכיפורים. ומנהג הספרדים לאפשר להוסיף.

(ו) שמוסיפין הרבה - משום המנהג להעלות את כולם לתורה (כמבואר בסימן תרס"ט).

(ז) ממנין הקרואים - אף על פי שהמנהג הוא שאין מוסיפים עולים ביום טוב, בכל זאת עולה בו המפטיר נוסף על חמשת הקרואים, משום שיש בו הפטרה (כמבואר בסעיף ד').

וחוזר ומברך, אין בכך כלום (ח). הגה: ויש אוסרים (ט) (מרדכי סוף מגילה), וכן נהגו במדינות אלו (י), חוץ מבשמחת תורה, שנהגו להרבות בקרואים ונהגו כסברא הראשונה (יא).

סעיף ג

יהכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין (יב), אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד ימגילה כ"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **אין בכך כלום** - בשבתות, שבהן ההוספה מותרת. ולשיטה זו אין בכך איסור ברכה לבטלה, שהלא כל אחד מהמברכים קורא בתורה בציבור. ואין להגזים בהוספת עולים, משום טרחת הציבור, ויש להשתמש בהיתר זה במשורה, למשל כשישנן כמה משפחות שיש להן שמחה באותה שבת, ומצווה להעלות את בעלי השמחה. ויש לשקול היטב איך מחד גיסא נותנים עליה לכל הצרכים המוצדקים, ומאידך גיסא לא מגזימים ולא מטריחים על הציבור, שלא יבוא להימנע מלבוא לתפילות ארוכות מדי.

(ט) **ויש אוסרים** - לחזור ולקרוא קטע שכבר קראו, מפני הפוסקים שרואים בכך ברכה שאינה צריכה.

(י) **במדינות אלו** - שאם מוסיפים אין חוזרים על אותו קטע מספר פעמים, אלא מחלקים את הפרשה לקריאות קצרות יותר. וכשעושים כך יש להקפיד שלא להפסיק לקראת סוף פרשייה (פתוחה או סתומה), אלא לשייר שלושה פסוקים לעולה הבא, וכן יש להקפיד שלא לסיים בדבר רע. וכתב כף החיים (אות י"ט) שגם לספרדים עדיף שלא לחזור ולקרוא אותם פסוקים, אלא לחלק את הפרשייה לחלקים קטנים יותר.

(יא) **כסברא הראשונה** - בשמחת תורה נוהגים כדעה המתירה, לקרוא בברכה פעמים רבות את אותו הקטע, מפני המנהג להעלות לתורה את כל המתפללים.

(יב) **שיודע למי מברכין** - קטן אינו מחויב במצוות שהן חובת היחיד, ולכן אינו יכול להוציא גדול. אולם קריאת התורה אינה חובה אישית על כל אחד,

הציבור (יג). הגה: ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים **(יד)** (ר"ן וריב"ש). ודין עבד כנעני כדין אשה **(טו)**, אבל אם אמו מישראל מותר לעלות **(טז)** (הגהות מיימוני פ"ב מהל' תפלה). ואסור לקרות

שולחן ערוך כפשוטו

אלא היא מצווה המוטלת על הציבור לקרוא את התורה ברבים, ולכך הכול כשרים. לשיטה זו קטן כשר לכל עלייה, אפילו כשקוראים בימות החול בשני ובחמישי. הלשון "עולים למניין שבעה" כוונתה ללמדנו שהם עולים לא רק למפטיר, אלא גם לעליות שהן חובה.

(יג) מפני כבוד הציבור – מעיקר הדין כל מי שהוא חלק מהציבור יכול לעלות, ובכלל זה קטנים ונשים. אולם תיקנו חכמים שאישה לא תעלה "מפני כבוד הציבור". פירוש התקנה הוא, שבזמנם העולה גם קרא בתורה, והיה חיסרון כבוד לציבור בכך שהגברים אינם יודעים לקרוא את התורה, והם זקוקים לאישה שתקרא להם. כיום טעם זה פחות שייך, שהלא הנשים לוקחות חלק בכל התפקידים הציבוריים. אולם נראה שגם כיום יש בכך בעיית צניעות, והבאת אישה למרכז בית הכנסת עלולה לפגוע בהפרדה בין גברים ונשים, שהיא חובה בבית הכנסת.

(יד) או קטנים – לדעה זו אין לתת את כל העליות לקטנים. למעשה, מנהג אשכנז הוא להעלות את הקטן רק למפטיר², וגם חלק מפוסקי ספרד מורים להעלות למפטיר בלבד. אבל הקהילות הנוהגות להעלות את הקטן לכל עלייה עושות כדין, ואף יש בכך כדי לעודד את הילדים לקריאה בתורה ולמחויבות לתורה ולבית הכנסת.

(טו) כדין אישה – מעיקר הדין עבד כנעני יכול לעלות, אבל אין זה מכבוד הציבור שהעבד יקרא לפניו.

(טז) מותר לעלות – משום שאינו עבד כלל, אלא דינו כיהודי לכל עניין³.

2. אמנם בהרבה מקומות לא נהגו לקרוא לקטן כלל, אפילו למפטיר. וקהילה הרוצה לנהוג כפי המנהג המובא במשנה ברורה (ס"ק כד) ודאי עושה כדין, ומעיקר הדין דעת הרמ"א שמותר להעלות קטנים גם בעליות אחרות בשבת, ובלבד שלא יהיו הרוב.

3. כמבואר באבן העזר ד', יט.

בראש מגולה (יז) (או"ז). ואין איסור לקרות עם הארץ נכבד, עשיר וגדול הדור לפני תלמיד חכם, כי אין זה בזיון לתלמיד חכם, רק כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים (יח) (תשבץ). וממזר מותר לעלות לספר תורה (יט) (מהר"א מפראג). ועיין לעיל סימן קל"ו מסדר הקרואים.

סעיף ד

נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה, ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי (כ). הגה: וכן נוהגים ביום טוב שאין מפטיר ממנין הקרואים (כא), אבל בחול שאסור להוסיף על מנין יטור, ואתיא שפיר בין למ"ד מפטיר עולה ובין למ"ד אינו עולה שם במגילה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **בראש מגולה** - אף על פי שכיסוי הראש מעיקרו הוא מידת חסידות, הקורא בתורה חייב לכסות את ראשו.⁴

(יח) **באנשים גדולים** - בסימן קל"ו למדנו שיש להקדים ולהעלות תלמיד חכם, כדי לכבד את נושאי התורה. ומשמיענו כאן הרמ"א שאפשר לכבד ולהקדים גם איש מכובד מהקהל שתורם מזמנו ומכספו לציבור. ומכאן למדנו על ההערכה המגיעה לכל העוסקים בצרכי ציבור ומסייעים להרבצת התורה.

(יט) **לספר תורה** - ואף אומרת המשנה (בסוף הוריות) שממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. מכאן שמעשי האדם חשובים מן הייחוס שלו.

(כ) **מה שקרא השביעי** - מעיקר הדין די בשבעה עולים, ואחריהם אפשר להפטיר בנביא. ולמעשה נוהגים שהקורא את ההפטרה קורא תחילה כמה פסוקים מסוף הפרשה, משום שכבוד התורה הוא שלא יקרא המפטיר רק בנביא, אלא גם בתורה. ומנהגנו שאין חוזרים על כל העלייה השביעית, אלא מסתפקים בפסוקים האחרונים של הפרשה. את קדיש הסיום אומרים לפני עליית המפטיר, כדי להבחין בין עליות החובה לבין קריאה זו שאינה מעיקר התקנה.

(כא) **ממנין הקרואים** - גם ביום טוב, שבו מעיקר הדין עולים חמישה, יש

4. ועיין בסימן צא, סעיף ג, שם יש אומרים שאין להזכיר את שם ה' בראש מגולה, ויש אומרים שאין להיכנס לבית הכנסת בגילוי הראש. והעולה לתורה חייב לכסות ראשו לכל הדעות.

הקוראים, השלישי הוא מפטיר **(כב)** (טור). וביום שמוציאין שני ספרים או שלושה, המפטיר קורא באחרונה **(כג)** (ר"ן). וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין (מרדכי מגילה רמז תת"ט) או בארבע פרשיות שמוסיפין באדר **(כד)** (ד"ע), וכן נוהגים **(כה)**, אף על פי שיש חולקים **(כו)** (ריב"ש בשם ר"ת). ואומרים קדיש

שולחן ערוך כפשוטו

לקרוא חמישה עולים מספר ראשון, ורק לאחר מכן קורא המפטיר את פסוקי המוספים מן הספר השני. וזו גם דעת המחבר.

(כב) השלישי הוא מפטיר - הכוונה כאן לימים שיש בהם שלושה עולים וכן הפטרה, והם תשעה באב בשחרית, ולשיטת הרמ"א והאשכנזים גם תענית ציבור במנחה.

(כג) באחרונה - בחגים ובארבע פרשיות קוראים בשני ספרים; בשבת ראש-חודש ניסן שהוא גם פרשת "החודש", או בשבת חנוכה החלה בראש-חודש - קוראים בשלושה. והכלל הוא שהמפטיר בנביא עולה לספר האחרון.

(כד) שמוסיפין באדר - פרשיות שקלים, זכור, פרה והחודש. קריאתן מבוארת בסימן תרפ"ה.

(כה) וכן נוהגים - שאפילו בארבע פרשיות יכול קטן לעלות, שהרי מעיקר תקנת חכמים גם קטן יכול לקרוא בתורה. ולדעה זו כך הדין גם בפרשת "זכור", אף על פי שבקריאתה מקיימים את המצווה מהתורה לזכור את אשר עשה עמלק.

(כו) שיש חולקים - לשיטת החולקים קטן יכול לעלות למפטיר רק כשהמפטיר חוזר על פסוקי הפרשה האחרונים, ולא כשהוא קורא פסוקים שהם מחובת היום. בהרבה מקהילות אשכנז נוהגים כשיטה מחמירה זו, ואין מעלים קטן אלא למפטיר בשבתות רגילות. לעומתם, המנהג הנפוץ אצל הספרדים הוא לאפשר לקטן לעלות לתורה ואף לקרוא חלק מן הפרשה. ויש הנוהגים שיכול לקרוא אפילו את הפרשה כולה, כעיקר הדין. אמנם בפרשת

קודם שעולה המפטיר (כז), ואין חילוק בזה בין הוסיפו על מנין הקרואים או לא, ובין מוציאין ספר תורה אחד או שלושה (כח) (ב"י בשם הר"ר ישעיה והרא"ש ורבינו ירוחם).

סעיף ה

האם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר שליח ציבור קדיש אחר קריאת הפרשה – זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות, ויברך על קריאתו תחלה וסוף (כט). הגה: אבל אם לא אמר קדיש, יפטיר מי שעלה לשביעי^ה הריב"ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

"זכור" המנהג הנפוץ שדווקא גדול יקרא⁵.

(כז) קודם שעולה המפטיר – כפי שראינו בתחילת הסעיף.

(כח) או שלושה – וכן נוהגים האשכנזים. בזמן הקדיש נוהגים להניח על הבימה את כל הספרים שקוראים בהם באותו יום, כדי להראות שהקדיש חל על כל הקריאה⁶. ומנהג הספרדים בקריאת שני ספרים לומר קדיש אחרי קריאת כל ספר; ובקריאת שלושה ספרים לומר קדיש אחד הספר השני (היינו אחרי שבעה עולים), ואחר השלישי שהוא המפטיר⁷.

(כט) תחילה וסוף – היה מקום לומר שאם המפטיר קרא כבר בתורה, לא יצטרך לקרוא שנית כשיעלה להפטיר; אולם כיוון שהקדיש מפסיק, עליו לקרוא שנית. לכן לא ישנו מהסדר הרגיל, אף שהמפטיר יברך פעמיים על הקריאה.

5. טעם חומרה זו, משום שתקנת חכמים היא שקטן הוא חלק מהציבור המצווה על הקריאה בתורה, ולכן יכול להשתתף בקריאה. אבל קריאת פרשת "זכור" היא ככל מצווה המוטלת על כל יחיד, ולכן לדעה זו קטן שאינו מחויב במצוות לא יכול להוציא אחרים.

6. מג"א סימן קמ"ז ס"ק י"ב.

7. כף החיים סימן קמ"ז ס"ק מ"ד.

אם יודע (ל); ואם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר (לא) (או"ז).

סעיף ו

ואם טעה שליח ציבור וסיים הפרשה עם השישי ואמר קדיש (לב) – אין צריך לקרות עוד אחר, אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם השישי (לג), דקיימא לן מפטיר עולה למנין שבעה (לד).
 יטור בשם הר"מ מרוטנבורג, ושאר פוסקים, והשבלי לקט בשם מסכת סופרים.

סעיף ז

קרא הפרשה בתפלת שחרית בשבת ודילג פסוק אחד (לה) –
 'הגהות מיימוני פרק י"ב מהל' תפילה אות מ' מהא דמסכת סופרים פ"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) אם יודע – כלומר שהמפטיר בנביא לא יעלה שוב לתורה, ולאחר השביעי יקרא מיד הפטרה וברכותיה. ואת הקדיש יאמרו לאחר ההפטרה.
 (לא) מי שעלה כבר – כיוון שלכתחילה עדיף שלא יברך אדם פעמיים על הקריאה באותה פרשה.
 (לב) ואמר קדיש – כלומר שבטעות עלו רק שישה עולים לקרוא את הפרשה.
 (לג) עם השישי – היינו שיקראו את הפסוקים האחרונים של הפרשה על ידי העולה למפטיר.
 (לד) למנין שבעה – בדרך כלל עולים בשבת שבעה עולים מלבד המפטיר, אבל מעיקר הדין די בשבעה עולים כולל המפטיר. ובדיעבד סומכים על עיקר הדין, ומסתפקים בכך שהמפטיר ישלים את מניין העולים לשבעה.
 (לה) פסוק אחד – והוא הדין אם דילג על מילה אחת, או טעה טעות המשנה את המשמעות.

חוזר (לו) וקורא הוא ושנים עמו (לז), ואפילו הפטיר והתפלל מוסף חוזר וקורא (לח).

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) חוזר - כיוון שחכמים תיקנו לקרוא את כל הפרשה, ואם דילג לא קיים את התקנה. דין זה נאמר דווקא בשבת, כהדגשת המחבר כאן, אבל בשני ובחמישי ובשבת במנחה, התקנה היא לקרוא עשרה פסוקים, ואף אם טעו או דילגו די בכך שקראו עשרה פסוקים כהווייתם, ואין צורך לחזור.

(לז) הוא ושנים עמו - כלומר: בכל עלייה יש צורך בשלושה פסוקים לפחות, ולכן קורא את הפסוק שדילג עליו, ומוסיף לו שני פסוקים הסמוכים לו. ומברך לפני ואחרי קריאתו.

(לח) חוזר וקורא - אף שצריך לשם כך להוציא במיוחד את ספר התורה מארון הקודש.

סימן רפ"ג

למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת, ובו סעיף אחד.

סעיף א

א"מ שאין מוציאין בשבת ספר שני לקרות פרשת המוספים (א).

מפני שאין בה אלא שני פסוקים (ב).

א"תוספות במגילה כ"ג ע"א והרא"ש והמרדכי, והר"ן במגילה י ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **פרשת המוספים** - כשבית המקדש היה קיים, הקריבו בו קרבן הנקרא "מוסף" (משום שהוא נוסף על קרבן התמיד) בשבתות, בחגים ובראשי חודשים. בכל יום שיש בו קרבן מוסף מוציאין ספר תורה נוסף, והמפטיר קורא בו את פסוקי הקרבן (בספר במדבר פרק כ"ח). בשבתות אין עושים כן, אלא המפטיר שב וקורא את הפסוקים האחרונים של הפרשה.

(ב) **שני פסוקים** - ראינו שכל עולה צריך לקרוא לפחות שלושה פסוקים. וכיוון שפרשיית מוספי השבת אורכה שני פסוקים בלבד, לא תיקנו להוציא בכל שבת ספר שני לקריאת מוספי השבת.

סימן רפ"ד

דיני הפטרה וברכותיה, ובו ז' סעיפים.

בסימן רפ"ב למדנו על חובת קריאת ההפטרה בנביא, ועל היחס שבינה לבין הקריאה בתורה. בסימן זה נדון בפרטי ההלכות של קריאת ההפטרה וברכותיה.

סעיף א

א"מפטירין בנביא מענינה של פרשה (א). ואין פוחתין מכ"א פסוקים (ב), אלא אם כן סליק ענינא בבציר מהכי (ג), כגון: 'עולותיכם ספו על זבחיכם' (ד). הגה: ודוקא בשבת בעינן כ"א פסוקים, שלושה פסוקים לכל אחד מן הקרואים; אבל ביום טוב, שקורין חמישה, סגי בט"ו פסוקים (ה) (מהר"ם פאדואה). ולא נתקנה ההפטרה רק בצבור, אחר שקראו א"מגילה כ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **מענינה של פרשה** - כלומר: קוראים קטע בנביא הקשור לנושא הפרשה.
- (ב) **מכ"א פסוקים** - כיוון שתקנת הקריאה בנביא הייתה כנגד הקריאה בתורה, וכנגד כל אחד משבעת העולים תיקנו לקרוא שלושה פסוקים בנביא.
- (ג) **בבציר מהכי** - תרגום: אלא אם כן הנושא נגמר בפחות מכך.
- (ד) **ספו על זבחיכם** - פסוק בירמיהו ז' כא, הפותח את הפטרת פרשת צו, שיש בה 19 פסוקים. ויש הפטרות נוספות הקצרות מ-21 פסוקים, כגון הפטרת אחרי מות, שיש בה תשעה פסוקים. ונראה שטעם ההפטרה כנגד קריאת התורה מכוון בעיקר למקורה של תקנת ההפטרה, שהנביא נקרא במקור במקום קריאת התורה, אולם פחות הקפידו על הכלל של קריאת 21 פסוקים.
- (ה) **סגי בט"ו פסוקים** - די ב-15 פסוקים, שלושה פסוקים לכל אחד מחמשת העולים.

בתורה (תשובת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן קצ"ט), אבל בלאו הכי אסור לקרוא עם הברכות שלפניה ולאחריה (ו), אבל בלא ברכה שרי (ז) (ב"י).

סעיף ב

באם חל ראש חודש בשבת, אין המפטיר מזכיר של ראש חודש כלל (ח). יויש אומרים שאף על פי שאינו מזכיר בחתימה של ראש חודש, מזכירין אותו בתוך הברכה, שאומר 'את יום המנוח הזה ואת יום ראש חודש הזה', והמנהג כסברא הראשונה (ט).
 בשבת כ"ד ע"א וכרב גידל, תוספות. להרא"ש והר"ן בשם רבינו יונה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **שלפניה ולאחריה** - אף על פי שביארנו שטעם התקנה המקורי היה לקרוא בנביא כשאי אפשר לקרוא בתורה, משבטלה הגזירה נעשתה הקריאה בנביא טפלה לקריאת התורה. ומטעמי הדבר, שהתורה עיקרה מצוות וחובות, ודברי הנביאים עיקרם דברי מוסר. ותיקנו חכמים לקרוא את דברי המוסר כחזוק לקיום התורה, ולא שיבואו במקומם.

(ז) **שרי** - מותר. לכן במקום שאין בו ספר תורה יש לקרוא את ההפטרה בלי ברכותיה; וטוב לקרוא גם את הפרשה מחומש, בלא לברך על כך.

(ח) **של ראש חודש כלל** - כשחל ראש חודש בשבת, מזכירים ראש חודש בהוספת "ועלה ויבוא" בתפילות ערבית, שחרית ומנחה, ובברכת המזון. בתפילת מוסף, שנוסף גם כן בכל ראש חודש, הברכה האמצעית היא ברכה ייחודית לשבת ראש חודש, וחותמים בה "מקדש השבת וישראל וראשי חודשים". בברכות ההפטרה הברכה האחרונה היא מעין קדושת היום, וחתמתה "מקדש השבת"; ובראש חודש שחל בשבת חותמים ככל השבתות ב"מקדש השבת", ואין מזכירים ראש חודש. טעם הדבר, שהואיל ובראש חודש רגיל אין הפטרה, הרי שההפטרה נאמרת משום השבת ולא משום ראש החודש; לכן אין להזכיר את ראש החודש בחתימת הברכה.

(ט) **כסברא הראשונה** - יש שנהגו להוסיף ולהזכיר ראש חודש בגוף הברכה, כפי שעושים בשאר התפילות ובברכת המזון; אולם המחבר פוסק שאין להזכיר בה ראש חודש כלל, וכן המנהג למעשה.

סעיף ג

¹צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר, ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת (י).

¹הרא"ש בסוף ברכות.

סעיף ד

^הקטן יכול להפטיר (יא). הגה: ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה - יכול אחר לאומרה (יב), אבל לכתחלה אסור לעשות כן.

^המגילה כ"ד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) שחיסר מנינם בשבת - בסימן מ"ו סעיף ג ראינו שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. בברכות אלו נמנות כל הברכות שאדם מברך במשך היום: ביום חול יש 19 ברכות בתפילת העמידה, ובנוסף לברכות השחר, ברכות קריאת שמע וברכות הנהנין מגיעים בקלות למאה ברכות. לעומת זאת בשבת בעמידה יש רק שבע ברכות, וקשה יותר להגיע למאה ברכות. להשלמת מניין הברכות מציע השולחן ערוך להיעזר באמן שעונים על ברכות התורה וההפטרה (בשבת ישנם שמונה עולים לתורה המברכים לפני עלייתם ואחריה, ובהפטרה מברכים עוד אחת לפניו וארבע לאחריה, בסך הכול 21 ברכות), שכן אמירת אמן נחשבת לעניינים שונים כאמירת הברכה עצמה.

(יא) קטן יכול להפטיר - ודין זה מוסכם גם על הרמ"א¹.

(יב) יכול אחר לאומרה - במקרה כזה העולה מברך על קריאת המפטיר בתורה, והקורא בהפטרה יקרא את ההפטרה ואת ברכותיה. עוד אפשר שהעולה יברך אף את ברכות ההפטרה, ואחר יקרא את ההפטרה, כפי שבקריאת התורה העולה מברך ואחר קורא.

1. כמבואר בדברי הרמ"א סימן רפב, ד.

סעיף ה

ואם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה, הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון, אלא צריך לחזור להתחיל ממקום שהתחיל הראשון (יג), כמו בספר תורה (יד). הגה: ושנים לא יאמרו ההפטרה בפעם אחת, דתרי קלי לא משתמעי (טו) (ריב"ש סימן ל"ו).
 יתשובת הריב"ש.

סעיף ו

אין המפטיר מפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה (טז).
 יסוטה ל"ט ע"ב.

 שולחן ערוך כפשוטו

(יג) **ממקום שהתחיל הראשון** - כלומר מתחילת ההפטרה. ויחזור גם על הברכות שלפני ההפטרה.
 (יד) **כמו בספר תורה** - דין הקורא בתורה והשתתק התבאר בתחילת סימן ק"מ.²
 (טו) **דתרי קלי לא משתמעי** - תרגום: ששני קולות אינם נשמעים [יחד]. מכאן למדנו גם שאין זה טוב שחלק מהציבור אומרים בקול את ההפטרה, ומפריעים בכך לחבריהם.
 (טז) **לגלול הספר תורה** - כדי שהגולל לא יפסיד את ההפטרה בעת שהוא עסוק בצורך הציבור.

2. ראו דברינו בסימן ק"מ הערה 3. יש שפסקו שהקורא השני בהפטרה לא יחזור על הברכה, וכך כתב כף החיים (כאן אות כ"ה) שלא יחזור ויברך, כיוון שהציבור קוראים בשקט עם שליח הציבור. וכמדומני שאצלנו ברוב המקומות הציבור רק מקשיב, ולכן גם לשיטתו יש לחזור ולברך.

סעיף ז

^ח בשבת שהפרשיות מחוברות, מפטירין בהפטרות פרשה שנייה (יז). הגה: ועיין לקמן סימן תכ"ח (יח). ונהגו להזכיר אחר קריאת התורה נשמת המתים (יט), ולברך העוסקים בצרכי צבור, כל מקום לפי מנהגו (כ) (שבולי הלקט). ונהגין לומר 'יקום פורקן' (כא), ואין בזה משום איסור תחינה ^חרמב"ם בסוף סדר התפילה, והמרדכי מגילה רמז תתל"א, והגהות מיימוני פרק י"ג מהל' תפילה, ושבלי הלקט.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **פרשה שניה** - וכך ההפטרות קשורה תמיד לפרשה שסיימו זה עתה לקרוא.

(יח) **סימן תכ"ח** - בסעיף ח', שם כתב הרמ"א: "וכשקורין ב' פרשיות מפטירים באחרונה, בלבד באחרי-מות וקדושים, דמפטירין 'הלא כבני כושיים', שהיא הפטרת אחרי מות". ומנהג הספרדים לקרוא הפטרת קדושים.

(יט) **נשמות המתים** - מנהג חלק מהקהילות, הן אצל האשכנזים והן אצל הספרדים, שבשבת קודם הכנסת ספר התורה, אומר מי שיש לו באותו שבוע אזכרה לאביו או לאמו תפילת אשכבה, (האשכנזים בנוסח "א-ל מלא רחמים"), ומזכיר את שם הנפטר. כתב שיבולי הלקט שנהגו לומר זאת בשבת, משום שכשם שאנו זוכים בשבת למנוחה ולברכה, כך ראוי להתפלל על נשמות המתים שיזכו למנוחה ולברכה. ועיקר משמעות דבריו, שנדע שמעשינו הם המשך למעשי הדורות שקדמו לנו.

(כ) **לפי מנהגו** - וכן נוהגים הספרדים.

(כא) **יקום פורקן** - ישנם שני נוסחי תפילה בארמית הפותחים במילים "יקום פורקן". הראשון הוא ברכה לתלמידי החכמים ולתלמידיהם, והשני ברכה לכל הקהל; והספרדים אינם נוהגים לומר תפילות אלו. כיום נוהגים בהרבה מקומות לברך בשלב זה של התפילה את חיילי צה"ל ואת מדינת ישראל, ויש המקדימים ברכות אלו לפתיחת ההיכל.

בשבת (כב) (הגהות מרדכי שבת רמז תנ"א). וגם כן נוהגין לומר 'אב הרחמים' (כג); ובכל יום שאין אומרים בו 'צדקתך צדק' (כד) אין אומרים אותו, וכן כשיש חתונה או מילה (כה); ויש מקומות שאין אומרים אותו כשמברכין החדש (כו), *מלבד בימי הספירה (כז), והולכים בכל זה אחר המנהג.

*ואפי' בר"ח אב, שאינו דומה לר"ח סיון, שאז אומרים 'אב הרחמים' על הגזירות שהזכיר ביוצר. בשם מהרש"ל.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) איסור תחינה בשבת - משום שאיסור התחינה הוא על דבר מסוים שצריכים לו, ואילו ברכות אלו הן כלליות לציבור.

(כג) אב הרחמים - היא תפילה שעיקרה בקשת נקמה על חורבן הקהילות על קידוש השם. והספרדים אינם נוהגים לאמרה.

(כד) צדקתך צדק - אלו פסוקים הנאמרים בשבת במנחה אחרי חזרת הש"ץ, כפי שיבואר בסימן רצ"ב. שבתות החלות בתאריכים שאין אומרים בהם תחנון (גם אם היו ימי חול), הן שבתות שיש בהן תוספת שמחה. לכן אין אומרים בהם את תפילת "אב הרחמים" שמזכירה את צרות הקהילות שחרבו, ואף אין אומרים בהם "צדקתך צדק".

(כה) חתונה או מילה - גם שמחות אלו מוסיפות על שמחת השבת, ואף בהן אין אומרים תחנון.

(כו) כשמברכים החודש - ברכת החודש היא ההכרזה על ראש החודש הקרוב, ונאמרת לפני מוסף בשבת שלפני ראש חודש, וגם היא נחשבת כשמחה נוספת. ואף שאומרים בשבת כזו "צדקתך", יש שאין אומרים בה "אב הרחמים", שהיא תחינה שמזכירה אסונות. גם הספרדים נוהגים בהכרזה זו, וכן נוהגים הספרדים להכריז על תעניות י"ז בתמוז וי' בטבת בשבת שלפני התענית; אבל אין מכריזים על שאר התעניות.

(כז) בימי הספירה - כלומר: בשבת שמכריזים על חודשי אייר וסיון אומרים "אב הרחמים", משום שעיקר חורבן הקהילות במסעי הצלב התרחש בימי ספירת העומר.

סימן רפ"ה

לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, ובו ז' סעיפים.

למדנו שקריאת התורה היא מצווה מדברי חכמים המוטלת על הציבור, כעין מתן תורה, ואינה מצווה של היחיד. מצווה אחרת שהיא מן התורה היא החובה המוטלת על כל יחיד ללמוד תורה, ובמסגרת מצווה זו צריך כל יהודי לעבור במשך השנה על כל התורה כולה. לצורך זה תיקנו חכמים שכל אחד יקרא פעמיים את פרשת השבוע ופעם אחת את תרגומו לארמית של אונקלוס, ויש לעשות זאת בשבוע שקוראים בו באותה הפרשה. פרטי הלכה זו מבוארים בסימן זה.

סעיף א

^אאף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום (א), אפילו 'עטרות ודיבן' (ב).

^אברכות ח'.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ואחד תרגום** - תרגומו של אונקלוס הוא על פי רוב תרגום מילולי לארמית. לעתים הוא אינו רק מתרגם מילולית, אלא גם מוסיף פרשנות קצרה, ובין מעלותיו הרבות שהוא מרחיק מאוד מהאנשה. נזכיר שבתקופת חז"ל נהגו להוסיף גם לקריאת התורה בציבור את תרגומה לארמית, ויש קהילות תימניות שנוהגות בכך גם כיום.

אפשר לקרוא כל פסוק פעמיים ואחר כך את התרגום, ואפשר לקרוא ברצף פרשייה שלמה פעמיים ואת תרגומה, כל אחד כפי שמתאים לו.

(ב) **עטרות ודיבן** - פסוק המפרט את הערים בארץ סיחון ועוג (במדבר ל"ב, ג), ובו תרגום אונקלוס זהה לדברי התורה.

מע"ף ב

^באם למד הפרשה בפירוש רש"י – חשוב כמו תרגום (ג). ^גוירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י (ד).
^ההרא"ש שם וסמ"ג ומרדכי שם. ^זבית יוסף.

מע"ף ג

^זמיום ראשון ואילך חשוב עם הצבור (ה).
^חתוספות והרא"ש בברכות שם.

מע"ף ד

^המצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת (ו), ואם לא
^התוספות והרא"ש שם ע"פ מדרש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) כמו תרגום – משום שהעיקר הוא שיבין הקורא את הדברים. ובפסוקים שאין רש"י יקרא את הפסוק במקור פעם שלישית. הטור פסק שיש לקרוא אונקלוס או רש"י בלבד, אבל לא תרגום לשפה נוספת; ונראה שבכוונה לא הביא המחבר דבריו, כיוון שפסק לפי הדעה החולקת שהביא בבית יוסף, שמי שמבין שפה זרה – יכול לקרוא תרגום לשפתו. לפיכך מי שאינו מבין עברית, עדיף שיקרא תרגום של הפרשה לשפתו, שהלא עיקר המצווה הוא שיבין את הדברים.

(ד) וגם פירוש רש"י – כיוון שיש יתרון בפירושו של רש"י, שמרחיב הרבה ומביא גם דברי חז"ל; ויש יתרון בתרגום אונקלוס, שהוא מתרגם כל מילה, ומקובל שתרגומו הוא תרגום נכון ומדויק.

(ה) עם הציבור – אמרו חז"ל: "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור". ומבאר המחבר ש"עם הציבור" היינו בימי השבוע שלפני קריאת אותה פרשה בציבור. ויש הקוראים בכל יום עלייה אחת מהפרשה, וכך מחוברים לפרשה כל השבוע.

(ו) קודם שיאכל בשבת – עד לסעודת יום השבת.

השלים קודם אכילה – 'ישלים אחר אכילה עד המנחה; 'ויש אומרים עד רביעי בשבת (ז); 'ויש אומרים עד שמיני עצרת* (ח). הגה: דהיינו בשמחת תורה (ט), שאז משלימים הצבור.

'כל בו בשם רבינו פרץ. 'הגהות מיימוניות בפרק י"ג מהל' תפילה בשם מהר"מ מרוטנבורג. "הגהות שם בשם רבינו שמחה. *וסיים שם שהעושים כן צריכים לחזור שנים מקרא ואחד תרגום. וכתב הבית יוסף שפשוט הוא.

סעיף ה

יכול לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה (י). הגה: ועיין לעיל סימן קמ"ו (יא) (סוף סעיף ב').
 טמרדכי בברכות שם בשם או"ז, שראה כן מרבתי' ר' יהודה החסיד ומהר"ר אברהם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) עד רביעי בשבת – כיוון שהימים עד יום שלישי יש להם שייכות לשבת הקודמת.

(ח) עד שמיני עצרת – לדעה זו, מי שהפסיד פרשה או חלק מפרשה יכול להשלימה עד שיסיימו הציבור את קריאת הסבב של התורה, כלומר בשמיני עצרת, שמסיימים בו את התורה בקריאת "וזאת הברכה".

(ט) בשמחת תורה – בחוץ לארץ ישנם שני ימים טובים, והשלמת התורה אינה ביום השמיני של סוכות, אלא למחרתו, ובו מסיימים את התורה.

(י) בשעת קריאת התורה – כלומר שבזמן ששליח הציבור קורא, יקרא היחיד בינתיים שניים מקרא ואחד תרגום. ונראה שזו עצה למי שלא הספיק, אבל לכתחילה טוב לקרוא זאת לפני קריאת התורה, ובקריאת התורה להקשיב לכל מילה עם הציבור. ואם רוצים להקל אפשר להחשיב את השמיעה לאחת הקריאות, ולהשלים עליה אחד מקרא ואחד תרגום.

(יא) סימן קמ"ו – סוף סעיף ב', שם כתב המחבר: "ולקרות שניים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכל זה אינו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה, שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא. והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוון דעתו ולשומעם מפי הקורא".

סעיף ו

'מלמדי תינוקות אין צריך לחזור ולקרות הפרשה בשבת (יב).

'מרדכי שם, והגהות בפרק י"ג מהל' תפילה בשם או"ז.

סעיף ז

'אין צריך לקרות פרשת יום טוב (יג). הגה: וכן אין צריך לקרות ההפטרות **(יד)** (מרדכי הלכות קטנות), ומכל מקום נהגו לקרות ההפטרה **(טו)**, ובשבת של חתונה יקרא ההפטרה של שבת ולא 'שוש אשיש' **(טז)** (תה"ד ח"ב סי' ק"א).

'תרומת הדשן ח"ב סי' ק"ע, ות"ה ח"א סי' כ"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) בשבת - כיוון שבמשך השבוע דרכם לקרוא את הפרשה כמה פעמים עם הילדים, ואף להסבירה היטב.

(יג) יום טוב - בימים טובים קוראים קריאה מיוחדת הקשורה לחג; ומלמדנו המחבר שבשבוע שלפני החג אין חובה ליחיד לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום את פרשיית החג.

(יד) ההפטרות - שאין בהן חובה על היחיד לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום, אלא די בשמיעת ההפטרה בציבור.

(טו) לקרות ההפטרה - כל יחיד, ויש מחמירים אף לקרוא אותה שניים מקרא ואחד תרגום. לדעה זו, בשבתות שיש בהן הפטרה מיוחדת (כגון שבת ראש חודש) יקרא את ההפטרה המיוחדת של אותה השבת; ובימים טובים, כשם שאין חובה לקרוא את הפרשה כך אין חובה לקרוא ביחיד את ההפטרה.

(טז) שוש אשיש - אף לנוהגים לקרוא בבית הכנסת את הפטרת "שוש אשיש" כשיש שם חתן¹, הנוהג לקרוא ביחיד את ההפטרה ותרגומה יקרא באותו שבוע את ההפטרה הרגילה, ולא את הפטרת "שוש אשיש".

1. כמבואר בסימן קמ"ד סעיף ב.

סימן רפ"ו

דיני תפילת מוסף בשבת, ובו ה' סעיפים.

תפילות העמידה בשחרית ובמנחה בכל יום הן כנגד עולת התמיד שהוקרבה בבית המקדש, כבש אחד בבוקר וכבש שני בין הערביים. בשבתות ובימים טובים נוספה על עולת הבוקר קרבן הנקרא "מוסף", וכנגדו תיקנו חכמים תפילת עמידה נוספת בימים אלו. בתפילה זו שבע ברכות, כשאר תפילות השבת והחג: שלוש ראשונות ושלוש אחרונות הן הברכות הרגילות בכל עמידה, וברכה אמצעית שתוקנה היא הזכרת בית המקדש והזכרת קרבן מוסף. סימן זה עוסק בדיני תפילת מוסף.

סעיף א

^אזמן תפלת מוסף – מיד אחר תפלת השחר, ואין לאחרת יותר מעד סוף שבע שעות (א). ^בואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע, ואף על פי כן יצא ידי חובתו, מפני שזמנה כל היום (ב). ^גואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה – אין לה תוספות והרא"ש ור' יונה ריש פרק ד דברכות כ"ו ע"א, ורמב"ם בפרק ג' מהל' תפילה ה"ה. ^דברכות כ"ח ע"א כרבי יוחנן וכרבי יהושע בן לוי. ^הטור בשם רשב"ם, ותוספות ורא"ש ורבינו יונה בפרק ד' דברכות.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **שבע שעות** – זמניות. כיוון שבבית המקדש נהגו להקריב קרבן מוסף עד זמן זה.
- (ב) **שזמנה כל היום** – כיוון שקרבן מוסף מעיקר הדין זמנו כל היום, אם לא הספיקו להקריבו.

תשלומין (ג). ^יויש בה נשיאות כפים (ד). הגה: ואם התפלל אותה קודם תפלת שחרית, יצא (ה) (אוהל מועד וב"י בשם הרשב"א ברכות כ"ח).
^יתענית כ"ו ע"א.

סעיף ב

^הכל יחיד חייב להתפלל תפלת המוספין, בין אם יש צבור בעיר או לא (ו). הגה: ואחר כך חוזר השליח ציבור התפלה כמו בשאר תפלות (ז) (ב"י בשם שבולי הלקט).
^הברכות ל' ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) אין לה תשלומים - בסימן ק"ח למדנו שהמפסיד תפילה בשוגג יכול להשלימה בתפילה שאחריה. אולם מי שלא התפלל תפילת מוסף עד סוף היום אין לו תשלומים.

(ד) נשיאות כפיים - בתפילת שחרית ומוסף נושאים הכהנים כפיהם בברכה האחרונה שבחזרת העמידה, ובתפילת מנחה לא. ומבאר הגמרא את טעם הדבר, שאין לשאת כפיים בתפילה שרגילים להתפלל לאחר ארוחה, שמא שתו הכהנים יין בסעודה זו, והשותה רביעית יין אסור בנשיאת כפיו. ואף שנראה בסעיף ג' שמותר לטעום לפני תפילת מוסף, אין סועדים לפני סעודה של ממש, ולכן נושאים בה כפיים.

(ה) יצא - אולם לכתחילה יש להקדים תפילת שחרית, כיוון שאת קרבן מוסף הקריבו לאחר קרבן התמיד.

(ו) או לא - במשנה מופיעה דעה שמתפללים מוסף רק במקום שיש בו מנין וציבור. אולם להלכה לא נפסק כדעה זו.

(ז) כמו בשאר תפילות - וכך נוהגים ברוב המקומות. ויש קהילות שבהן מתפלל החזן מוסף בקול והקהל מתפלל עמו בלחש, וטעמם שבסוף התפילה הארוכה קשה לציבור להתרכז, ונוצר זלזול בתפילה. ובכל מקום שאפשר, ראוי לעשות מאמץ ולתקן תפילה וחזרה כראוי, כעיקר תקנת החכמים.

סעיף ג

ימותר לטעום קודם תפלת המוספין, דהיינו אכילת פירות או אפילו פת מועט, אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב (ח); אבל סעודה אסור.

¹ברכות כ"ח ע"א ודלא כרב הונא.

סעיף ד

יֵהיו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד שש שעות (ומחצה (ט). טור) שהוא זמן תפלת מנחה – צריך להתפלל של מנחה תחלה, ואחר כך של מוסף (י). הגה: ומיהו אם הקדים של מוסף - יצא (יא) (ב"י בשם הרשב"א). ¹ויש אומרים דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתייהן, ¹ברכות כ"ח ע"א וכת"ק. ²תוספות ורא"ש שם בשם הר"י, ור' יונה והרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **לסעוד הלב** - ויש לקדש קודם שטועמים. ויש פוסקים שהתירו טעימה קלה זו לפני קידוש, אם הוא רעב או חולה ומתקשה להתפלל מוסף בלא לטעום, ואין באפשרותו לקדש.

(ט) **שש שעות ומחצה** - זמן תפלת מנחה הוא חצי שעה אחרי חצות, כלומר שש שעות זמניות וחצי לאחר הזריחה. לכן אם נמשכה תפלת שחרית עד זמן זה, מוטלת עלינו כעת חובת שתי תפילות: מוסף ומנחה.

(י) **ואחר כך של מוסף** - אף על פי שבדרך כלל אנו מקדימים את תפלת מוסף, לדעה זו כשהגיע זמן מנחה יש להקדימה. זאת משום הכלל "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם", שפירושו שכאשר לפנינו שתי מצוות שיש לקיימן, נקדים את המצווה הרגילה והתדירה, ורק אחר כך נקיים את המצווה הפחות שכיחה.

(יא) **יצא** - משום שהסדר הוא לכתחילה, ואינו מעכב.

כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה (יב), אבל אם אין צריך עתה להתפלל מנחה (יג) – יכול להקדים של מוסף (יד). הגה: ומיהו אם הגיע זמן מנחה קטנה, יתפלל מנחה תחלה (טו) (ר' יונה והרא"ש בשם ירושלמי). ^{טו}ויש מי שהורה שאין עושים כן בצבור להקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף, כדי שלא יטעו (טז).
^{טו}טור בשם הרמב"ם פרק ג' מהל' תפילה הי"א.

סעיף ה

'בשבת ויום טוב אין אומרים 'ברכו' אחר קדיש בתרא (יז) (ועיין 'ריב"ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) עד שיתפלל מנחה – בסימן רכ"ב סעיף ב' למדנו שלשיטת המחבר גם בימות החול אסור להתחיל סעודה החל מזמן מנחה גדולה קודם שיתפלל מנחה. ולדעה זו אם הגיע חצות וחצי, אסור לאכול עד שיתפלל מנחה ומוסף. אולם ראינו שם שהרמ"א חולק, ואומר שהאיסור לשבת בסעודה הוא רק ממנחה קטנה, והבאנו שם שהלכה למעשה גם הספרדים נוהגים בכך כדברי הרמ"א.

(יג) אין צריך עתה להתפלל מנחה – כגון שאינו רוצה לסעוד כעת.

(יד) יכול להקדים של מוסף – מותר לו להתפלל כעת מוסף, ומאוחר יותר יתפלל מנחה.

(טו) מנחה תחילה – אולם אין זה שכיח שיתעכבו בשחרית עד זמן מנחה קטנה.

(טז) שלא יטעו – לדעה זו אין לשנות בציבור את הסדר הרגיל, כדי שלא יראו הציבור שמקדימים מנחה למוסף, ויבואו לטעות ולעשות כך גם שלא הגיע זמן מנחה. למעשה כך המנהג בציבור, שאין משנים את הסדר הרגיל. והמתפלל ביחידות יקדים תפילת מנחה לתפילת מוסף.

(יז) קדיש בתרא – בסימן קל"ג למדנו שתיקנו "ברכו" נוסף בסוף התפילה עבור המאחרים, אולם ביום שיש בו קריאת התורה, שמעו המאחרים "ברכו"

לעיל סימן קל"ג (יח).

שולחן ערוך כפשוטו

בקריאת התורה. וביארנו שם שעל אף דברי השו"ע והרמ"א, יש הנוהגים לומר תמיד "ברכו" בסוף התפילה, כמנהג האר"י.
(יח) סימן קל"ג - שם הובא דין זה באותן המילים, והרמ"א הוסיף שם את הטעם שהבאנו כאן.

סימן רפ"ז

ניחום אבלים וביקור חולים בשבת, ובו סעיף אחד.

ניחום אבלים וביקור חולים הם מהמצוות החשובות ביותר. מקיימים בהם הן את הציווי "ואהבת לרעך כמוך"¹, והן את החובה להידמות לבורא, שנאמר "והלכת בדרכיו" – מה הוא רחום וחנון, אף אתה היה רחום וחנון.² סימן זה דן בקיום מצוות אלה בשבת, שהוא יום שאין להצטער בו.

סעיף א

^א יכולים לנחם אבלים בשבת, וכן יכולים לבקר את החולה (א). ^ב לא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול, אלא אומר לו: 'שבת היא מלזעוק' ^א שבת י"ב ע"א וכבית הלל. ^ג שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לבקר את החולה – אף על פי שבשבת אין להצטער, חשיבות המצווה וההקלה לאבל או לחולה מצדיקות את הצער הנגרם למי שמבקר את החולה או מנחם את האבל בשבת.

1. ראו רמב"ם הלכות אבל פרק י"ד הלכה א': "מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ... אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל 'ואהבת לרעך כמוך'".

2. סוטה יד ע"א: "ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב 'אחרי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ'? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אוֹכְלָה הוּא!' אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא... הקדוש ברוך הוא ביקר חולים... אף אתה בקר חולים; הקדוש ברוך הוא ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים" וגו'.

ורפואה קרובה לבא (ב), 'ורחמיו מרובים ושבתו בשלום' (ג). הגה: ויש אומרים דאין צריך לומר 'ורחמיו מרובים' וכו', וכן נהגו (ד) ³ (רמב"ם שבת פרק כ"ד ה"ה).

³טור, וכשבנא איש ירושלים שם שבא לפרש דברי הת"ק, ב"י לדעת הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) **ורפואה קרובה לבוא** – בשבת, שהוא יום של עונג, אין לזעוק ולהתפלל על הצרות ועל החולה. לכן יאמר שמשום שהיום שבת אין הוא זועק, וכך רומז בדבריו לרפואה, ומחזק את החולה באמירה שבזכות השבת אנו בטוחים שהרפואה בא תבוא.

(ג) **ושבתו בשלום** – זו האמירה בביקור חולים. ולאבל אומרים: "שבת היא מלנחם, ונחמה קרובה לבוא". ויש שאינם מזכירים את הנחמה, ומסתפקים באמירת "שבת שלום" לאבל. כתבו האחרונים שמנהג אשכנז שלא לנחם אבלים בשבת, ולמעשה הכל לפי הענין: אם רואה שהאבלים צריכים חיזוק – יבקר אותם, אלא שיש להשתדל להימנע מניחום המוני ורגיל כדרך ימות החול.

(ד) **וכן נהגו** – לומר לחולה רק "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא". וכן נוהגים גם הספרדים.

3. וגם הספרדים אינם אומרים תוספת זו.

סימן רפ"ח

דין תענית ודין תענית חלום בשבת, ובו י' סעיפים.

האכילה והשתייה הן חלק ממצוות עונג שבת, וממילא ישנו איסור להתענות בשבת. ואולם, לעתים רחוקות עשויה להתקיים מצוות עונג שבת דווקא בתענית, כגון אדם שחלם חלום שהוא כעין נבואה רעה, ועליו להתענות מיד כדי לבטל את הגזירה. סימן זה דן ביחס שבין חובות סותרות אלו.

סעיף א

^אאסור להתענות בשבת עד שש שעות (א). הגה: ואפילו לומד ומתפלל - אסור (ב) (מרדכי שבת רמז ר"ל).
^אירושלמי סוף פרק ג' דתענית, והרי"ף והרא"ש כתבוהו בפרק קמא דשבת.

סעיף ב

^ביש אומרים שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא [לו] שלא לאכול - לא יאכל (ג). הגה: וכן מי שיש לו עונג אם יבכה, כדי שילך ^באגור בשם שבולי הלקט, על פי אגדה דר"ע שהיה בוכה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) עד שש שעות - וצריך לסיים את התפילה כך שיהיה אפשר להתחיל את הסעודה לפני חצות היום. בחלק מבתי הכנסת התפילה מתאחרת, ולכן עושים "קידוש" לפני תפילת מוסף וטועמים בו מעט עוגות ושתייה, וכך אפשר לסיים את התפילה מאוחר.

(ב) אסור - בתלמוד הירושלמי מובאת דעה האומרת: "לא ניתנו אלא לעסוק בהם בדברי תורה"; ולשיטה זו אפשר לאחר את הארוחה גם לאחר חצות כדי להספיק להתפלל וללמוד. אך להלכה נפסק שחובה בשבת הן להתענג והן ללמוד, ואין לאחר את הסעודה של שבת עד אחרי חצות.

(ג) לא יאכל - כיוון שכל איסור התענית הוא משום עונג שבת, ועבורו העונג הוא דווקא להתענות. וכבר ראינו בעבר שדרך השולחן ערוך להביא בלשון

הצער מלבו, מותר לבכות בשבת (ד) (אגור בשם שבולי לקט).

סעיף ג

¹אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת (פירוש: דבר קבוע), יש אומרים שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן אמרו שכך היה עושה ה"ר יהודה החסיד ז"ל (ה).

²הגהות מיימוני בפ"א מהל' תענית.

סעיף ד

¹מותר להתענות בו תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו (ו). ²הוצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת (ז); ³ברכות ל"א ע"ב. ⁴שם.

שולחן ערוך כפשוטו

"יש אומרים" ללא חולק דין שנמצא באחד מספרי הראשונים, והמחבר מביאו כדי לפסוק כמותו.

(ד) **מותר לבכות בשבת** - גם כאן, איסור הבכי הוא משום עונג שבת, ולכן מי שעבורו הבכי עצמו הוא סוג של רפואה, כגון מי שנפטר לו קרוב בשבת, מותר לו לבכות.

(ה) **יהודה החסיד ז"ל** - סעיף זה מחדש שהתענית בשבת מותרת לא רק למי שהאוכל מזיק לבריאותו, אלא לכל מי שאינו נהנה מאוכל, כגון הרגיל לאכול רק בלילות ולא בימים.

(ו) **שיקרע גזר דינו** - בסימן ר"כ סעיף ב למדנו שאדם שמוטרד מחלום רע יכול לבטל את הגזרה שראה בחלומו בכך שיתענה למחרת. וכיוון שהחלום הרע מטריד את האדם, עונג השבת עבורו הוא שיתענה. וכפי שביארנו שם, עיקר תענית החלום היא לעורר את האדם לשוב בתשובה, ובזכות תשובתו יתבטל החזון הרע.

(ז) **מה שביטל עונג שבת** - אף על פי שהתענה בהיתר, סוף סוף ביטל מצות

וְאִם תִּשָּׁשׁ כָּחוּ וְאִינוּ יָכוֹל לְהַתְעַנּוֹת שְׁנֵי יָמִים רְצוּפִים – לֹא יִתְעַנֶּה בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְיִתְעַנֶּה אַחֲרָיִם כֶּךָ (ח). הַגָּה: וְכָל שָׁכֵן אִם הִיָּה בְּיוֹם א' חֲנוּכָה אוֹ רִאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ פֻּרִים אוֹ יוֹם טוֹב, אִפִּילוּ יוֹם טוֹב שְׁנֵי שָׁל גְּלוּת - שֶׁאֵין לְהַתְעַנּוֹת עַד אַחֲרָיִם כֶּךָ (ט) (ד"ע). יֵשׁ אוֹמְרִים מִי שִׁישֵׁן שִׁנַּת צִהְרִים וְחָלֵם לוֹ חֲלוֹם רַע - יִתְעַנֶּה מִחֲצִי הַיּוֹם עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, וְאִזּוֹ יִבְדִּיל (י), וּבְיוֹם הָרִאשׁוֹן יִתְעַנֶּה כִּאִילוּ הַתְעַנָּה כָּל יוֹם הַשַּׁבָּת (מִצָּא כְּתוּב בְּשֵׁם מַהְרִ"ח).

וְהַרְשֵׁב"א.

פְּעִיף ה

יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין לְהַתְעַנּוֹת תְּעַנִּית חֲלוֹם בַּשַּׁבָּת אֲלֹא עַל חֲלוֹם שֶׁרָאָהוּ תֵּלֶת זִמְנֵי (יֵא). יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבְּזִמְנֵי הַזֶּה אֵין לְהַתְעַנּוֹת תְּעַנִּית חֲלוֹם בַּשַּׁבָּת, שֶׁאֵין אֵנוּ בְּקִיָּאִים בַּפְתָּרוֹן חֲלוֹמוֹת לִידַע אִיזָה טוֹב וְאִיזָה רַע (יב). וְהָעוֹלָם אוֹמְרִים שֶׁנִּמְצָא בַּסְּפָרִים קִדְמוֹנִים שֶׁעַל שְׁלֹשָׁה חֲלוֹמוֹת מִתְעַנִּים בַּשַּׁבָּת, וְאֵלוּ הֵן: הַרְוָאָה סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרָף, אוֹ יוֹם הַכִּיפּוּר בִּשְׁעַת נִעִילָה, אוֹ קוֹרוֹת בֵּיתוֹ אוֹ שִׁנְיֵי שֶׁנִּפְּלוּ; וְיֵשׁ אוֹמְרִים הַרְוָאָה יוֹם הַכִּיפּוּרִים אִפִּילוּ שֶׁלֹּא מִדְּרָכֵי שַׁבָּת רַמְזוּ רַמְזוֹת מַהְרִ"ם. מִטּוֹר בְּסִימָן תַּקְס"ח בְּשֵׁם רַב עֲמֹרֶם וּרְבִינוֹ קְלוֹנִימוֹס וְשָׁכֵן כְּתָב אֲבֵי הַעֲזָרִי. בֵּית יוֹסֵף.

שׁוֹלְחַן עֵרוֹךְ כַּפְּשׁוּטוֹ

עוֹנֵג שַׁבָּת. וְלִכֵּן יֵאָכֵל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְיִתְעַנֶּה שׁוֹב בְּיוֹם רִאשׁוֹן מַעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים.

(ח) וְיִתְעַנֶּה אַחֲרָיִם כֶּךָ - כֹּאשֶׁר יוֹכֵל לְצוּם שְׁנִית, וְעֵדִיף מוֹקֶדֶם כָּל הָאִפְשָׁר.

(ט) עַד אַחֲרָיִם כֶּךָ - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְעַנֶּה בְּיוֹם שֶׁאֵסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְיִגְרוֹם לְצַעַר וּלְתַעֲנִית בְּיוֹם שֶׁל שִׂמְחָה.

(י) וְאִזּוֹ יִבְדִּיל - וְנִמְצָא שֶׁמִּתְעַנֶּה 12 שָׁעוֹת.

(יֵא) תֵּלֶת זִמְנֵי - תִּרְגוּם: שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים. רַק חֲלוֹם שֶׁחֹזֵר שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים אִפְשָׁר לְהַחֲשִׁיבוֹ כְּנִבְוָאָה קְטָנָה מִבְּשֻׁרֵת רַע.

(יב) וְאִיזָה רַע - לְדַעַה זֶה אֵין לְהַתְעַנּוֹת כָּלֵל בְּזִמְנֵי הַזֶּה.

בשעת נעילה; ויש אומרים הרואה שקורא בתורה; ויש אומרים הרואה שנושא אשה. והא דרואה שיניו שנפלו – דוקא שיניו, אבל הרואה לחייו שנשרו חלום טוב הוא, דמתו היועצים עליו רעה. ונראה לי שהחלומות שאמרו בפרק 'הרואה' שהם רעים, גם עליהם מתעניין בשבת (יג).

סעיף ו

'המתענה בשבת אומר: 'עננו' אחר סיום תפלתו בלא חתימה, וכוללו ב'אלהי נצור' (יד). הגה: ויאמר אחר תפלתו 'רבון העולמים גלוי' וכו', כמו בחול (טו) (או"ז הלכות תענית).
טור בסימן ר"כ בשם בה"ג ואביו הרא"ש.

סעיף ז

כאם הקדימה לאכול הוא עונג לו, כגון שנתעכלה סעודת הלילה – יקדים. ואם האיחור עונג לו, כגון שעדיין לא נתעכל – יאחר (טז).
טור, ליישב הא דרב ושמואל בלהקדים או לאחר, שבת קי"ט ע"א, דלא פליגי.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) מתעניין בשבת – ולהלכה הכלל הוא שמי שהיה מתענה בעקבות חלום כזה בחול, ואם לא יתענה נפשו תהיה עגומה עליו כל השבת בגלל החלום – יתענה. ואם לאו לא יתענה בשבת¹.
(יד) בא-להי נצור – בימי חול אומר המתענה "עננו" בברכת "שומע תפילה"; בשבת אין אומרים ברכת "שומע תפילה", ולכן אומרה בסוף תפילת העמידה.
(טו) כמו בחול – תחינה זו נאמרת בחול במנחה לאחר תפילת העמידה (שו"ע תקס"ה, ד). ואף שאין מתחננים בשבת, המתענה יכול לומר תפילה זו אף בשבת.
(טז) יאחר – כל הלכות האלו הן על פי העיקרון שסעודת שבת צריכה להיות

1. בדברי המחבר על "פרק הרואה" כוונתו לפרק האחרון במסכת ברכות, ושם מצויה סוגיה ארוכה הדנה בחלומות ובפתרונם.

הגה: וכן מי שיש לו סעודות כל יום כמו בשבת, ישנה בשבת להקדים או לאחר (יז) (שבת קי"ט ע"א, וטור).

סעיף ח

^לאין מתעניין בו על שום צרה מהצרות כלל (יח).

^לטור, וכתב הב"י שאולי כן היה לפניו נוסחתו בהרמב"ם וישרה היא.

סעיף ט

^מאין צועקים ולא מתריעין בו על שום צרה (יט), ^נחוץ מצרת המזונות, שצועקים עליה בפה בשבת, ולא בשופר (כ). ^סוכן עיר שהקיפה גוים או נהר, וספינה המטורפת בים, ^עואפילו על יחיד הנרדף מפני גוים או לסטים או רוח רעה – ^פזועקין ומתחננין ^בב"י סימן תקע"ו בשם רמב"ם תענית פ"ב ה"ב. ^יבבא בתרא צ"א ע"א, הביאו הטור בסימן תקע"ו. ^טתענית י"ט ע"א. ^תתענית כ"ב ע"ב. ^פתענית י"ד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

לעונג.

(יז) **להקדים או לאחר** – דברים אלו נאמרו בעיקר בנוגע לאנשים שכל השבוע אוכלים מעדנים, שכדי לעשות היכר שסעודה זו נאכלת לכבוד השבת ישנו את שעת הסעודה. וכמובן שיאריכו בסעודה על ידי שירים לכבודה של השבת, ועל ידי דברי תורה שייאמרו על שולחן השבת.

(יח) **כלל** – כוונת המחבר כאן לתענית ציבור, שאין מתקנים אותה משום שהיא מבטלת את מצוות עונג שבת; והדבר אינו דומה לתענית חלום של היחיד, שזקוק לתעניתו כדי לענג את השבת.

(יט) **על שום צרה** – מלבד האיסור להתענות, גם אין עושים עצרות תפילה וצעקה בשבת. "מתריעין" היינו מלשון תרועה.

(כ) **ולא בשופר** – בשעת רעב מותר לצעוק על הצרה בתפילה בבית הכנסת, משום סכנת הנפשות שבדבר, ופיקוח נפש דוחה עונג שבת. אולם תקיעה בשופר אסורה בשבת, כחלק מהגזרה על נגינה בכלי שיר.

בתפילות בשבת (נא), אבל אין תוקעין,^ז אלא אם כן תוקעין לקבץ
העם לעזור אחיהם ולהצילם (כב) (ועיין לקמן סימן תקע"ו סע' י"ג).
^זשם כרבי יוסי, דתנא קמא נמי לא פליג בהא, בית יוסף בסימן תקע"ו.

סעיף י

^קנרדף מפני רוח רעה שאמרו – לאו דוקא, שהוא הדין לכל חולה
שיש בו סכנת היום (נג) זועקים ומתחננים. וכן נהגו לומר 'מצלאים'
(נד) בשבת על חולים המסוכנים סכנת היום. הגה: וכן מותר לברך
החולה המסוכן בו ביום (כה) (ליקוטי מהר"י ברין, וב"י בשם הר"ן תענית ח' ע"ב).
^קהר"ן אהא דתענית דף י"ט ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(נא) בתפילות שבת – כל אלו הם בכלל "פיקוח נפש", וכיוון שהתפילה עשויה
לעזור בהם ולהציל חיים, נדחה עונג שבת מפני הסכנה.
(כב) ולהצילם – משום פיקוח נפש די בתפילה בפה; אבל מותר לתקוע בשופר
כדי לכנס את המתנדבים לצאת ולהציל בשבת את הנתונים בצרה.
(כג) סכנת היום – סכנה מיידית בשבת עצמה, ואי אפשר לדחות את
התפילות לאחר השבת.
(כד) מצלאים – נוסח תחינה בארמית על החולה, המובא בכמה ראשונים.
תחינה זו פותחת במילים "מצלאין אנחנא ותבעין רחמי מן קדם מרי שמיא";
ובעברית: מתפללים אנחנו ותובעים רחמים לפני הקב"ה.
(כה) בו ביום – וכן המנהג², להוסיף תפילה לרפואת החולים בנוסח "מי
שבירך" או בנוסח אחר, ולאמרה בפתיחת ההיכל או במהלך העליות לתורה,
או במקום אחר לפי מנהג המקום. ונוהגים להוסיף בתפילה זו "שבת היא
מלזעוק ורפואה קרובה לבוא", כפי שראינו בסימן הקודם.

2. ואף אם החולה אינו בסכנה בו ביום נוהגים להתיר, אלא שמסתפקים בתפילת "מי שברך".

סימן רפ"ט**סדר סעודת שחרית של שבת, ובו ב' סעיפים.**

למדנו בסימנים הקודמים שכחלק ממצוות עונג שבת יש לסעוד שלוש סעודות בשבת. סימן זה דן בסעודה השנייה, הסעודה של היום. סעודה זו חייבת בלחם משנה ופוחתת בקידוש, כמו סעודת הלילה; אולם קידוש הבוקר אינו מהתורה, ואין בו ברכה נוספת, אלא ברכת הגפן בלבד. ונהגו להוסיף לפני ברכת הגפן פסוקים שונים העוסקים בקדושת השבת שאינם חלק מעיקר הקידוש, למשל: מזמור "ה' רועי לא אחסר" בתהילים, פסוקי "אם תשיב משבת רגליך" בישעיהו, פסוקי "ושמרו בני ישראל" מפרשת כי-תשא, פסוקי "זכור את יום השבת" מעשרת הדברות שבשמות, ועוד. כל אחד לפי מנהגו.

סעיף א

^איהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה, כמו בסעודת הלילה (א). ^בויברך על היין 'בורא פרי הגפן', והוא נקרא 'קידושא רבה' (ב). ^גואחר כך יטול ידיו (ועיין לעיל סי' רע"א סעיף י"ב בהג"ה) (ג). ^דויבצע על לחם משנה כמו בלילה, ויסעוד (ד). ^הוגם זה הקידוש ^אטור. ^בפסחים ק"ו ע"א בעובדא דרב אשי. ^גרמב"ם בפרק כ"ט ה"י. ^דשבת קי"ז ע"ב. ^הרמב"ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **כמו בסעודת הלילה** - משום שאנו מצווים על כבוד השבת לאורך השבת כולה.
- (ב) **קידושא רבה** - תרגום: הקידוש הגדול. אף על פי שעיקרו ברכת הגפן בלבד, ולמעשה הוא קידוש קטן, כינוהו כך כדי להחשיבו.
- (ג) **רע"א סעיף יב' בהג"ה** - גם בבוקר, כמו בסעודת ליל שבת, דעת הרמ"א היא שעדיף ליטול ידיים לפני הקידוש. והספרדים ורוב האשכנזים אינם נוהגים כך.
- (ד) **ויסעוד** - ונזכיר שראינו (בסימן רע"א סעיף ד) שסעודת יום השבת צריכה

צריך שיהיה במקום סעודה (ה), ושלא יטעום קודם לו כלום כמו בקידוש הלילה. 'ומיהו לשתות מים בבוקר קודם תפלה – מותר, מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש (ו). הגה: ועיין לעיל כל דיני קידוש סימנים רע"א-רע"ג.
 יטור בשם אביו הרא"ש.

סעיף ב

¹ במקום שאין יין מצוי (ז) הווי שכר ושאר משקין, חוץ מן המים, חמר מדינה (ח) ומקדשין עליו (ט). ² ואם אין לו שכר ושאר משקין, אוכל בלא קידוש (י).

³ ציינתו לעיל בסי' רע"ב אות ט'. ⁴ המגיד משנה שם, והרא"ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

להיות מכובדת יותר מסעודת ליל שבת, כיוון שעיקר עונג שבת הוא ביום.
 (ה) במקום סעודה – הלכות לחם משנה התבארו בסימן רע"ד, והלכות "קידוש במקום סעודה" בסימן רע"ג. דיני הלכות אלו בבוקר השבת הם כדין בליל שבת.

(ו) חובת קידוש – עניין הטעימה לפני מוסף התבאר בסימן רפ"ו סעיף ג. ולפני שחרית מותר לשתות מים, אבל כמו בכל בוקר אין לטעום עוגות קודם התפילה, אלא אם כן הוא חולה או רעב. וראה לעיל סימן פ"ט סעיף ג.
 (ז) שאין יין מצוי – לדעת המחבר, במקום שיש בו יין או מיץ ענבים אין לקדש אלא עליהם. לכן לשיטתו סעיף זה אינו שכיח היום, ויש לקדש על דבר שברכתו "הגפן".

(ח) חמר מדינה – כלומר משקה החשוב כיין באותה מדינה.
 (ט) ומקדשין עליו – יש הנוהגים שלא כדעת השולחן ערוך והרמ"א, ומתירים לקדש בבוקר על בירה או על משקה חריף. ונראה שמנהג זה מקורו במקומות ובזמנים שהיין לא היה מצוי. וכשאר יין בבית ואין אפשרות לשאול יין משכניו, ינהגו כמנהג זה.

(י) בלא קידוש – בבוקר אין מקדשים על הפת, כפי שניתן לעשות בקידוש

הערב (ראה בסימן רע"ב סעיף ט), כיוון שאין ברכה נוספת בקידוש, ולקדש על הפת בבוקר יהיה פשוט לברך ברכת "המוציא". למעשה מי שאין לו יין או משקה חשוב, יכול לכוון בברכת "המוציא" לשם קידוש, ואף לומר את הפסוקים שנוהגים לומר לפני קידוש הבוקר¹. ואמירת הפסוקים אינה נחשבת להפסק בין נטילת ידיים וברכת "המוציא".

1. כיוון שיש ראשונים הסוברים שגם בבוקר אפשר לקדש על הפת. ואף לשיטה שאין זה מועיל אין בכך איסור.

סימן ר"צ

בשבת ישלים מאה ברכות בפירות, ובו ב' סעיפים.

בסימן זה נדון בשני חיובים החלים ביום השבת לאחר הסעודה: עונג שבת ולימוד תורה. בנוסף לשלוש סעודות השבת, טוב להרבות בשבת בפירות ומגדים. כמו כן יש מצווה להקדיש זמן ללימוד, כדברי חז"ל: "אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו, ואני מה תהא עלי? אמר לה: יש לי זוג שאני מזווג לך, ושבת שמו, שהם בטלים ממלאכתם, ויכולין לעסוק בך".¹

סעיף א

(א) ^רירבה בפירות ומגדים ומיני ריה, כדי להשלים מנין מאה

^רמנחות מ"ג ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – בסימן מ"ו סעיף ג למדנו שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. בכלל מאה הברכות נמנות כל הברכות שאדם מברך במשך היום: ביום חול יש תשע-עשרה ברכות בתפילת העמידה, וכשמוסיפים את ברכות השחר, ברכות קריאת שמע וברכות הנהנין מגיעים בקלות למאה ברכות. אולם בשבת בעמידה יש רק שבע ברכות, וקשה יותר להגיע למאה ברכות. להשלמת מניין הברכות מציע המחבר להוסיף בשבת ברכות הנהנין על פירות ומגדים, שהלוא מצווה לענג את השבת, ולכן דרך זו היא המועדפת להוספת ברכות.

הפוסקים דנו כיצד אפשר להרבות בברכות אלו בלי לברך ברכה לבטלה או ברכה שאינה צריכה, שאלו לא הותרו כדי להגיע למאה ברכות. למעשה יש להקפיד שלא לברך ברכה שאין מחויבים בה, ולתת רווח בין אכילה לאכילה. ואם אינו יכול להרבות בברכות הנהנין, יסמוך על מה שראינו בסימן רפ"ד

1. כך הביא הטור בשם המדרש. ואינו מצוי במדרשים שלפנינו.

ברכות. הגה: ואם רגיל בשינת צהרים - אל יבטלנו, כי עונג הוא לו (ב) (טור).

סעיף ב

^אאחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה (ג), ^יואסור לקבוע סעודה באותה שעה (ד). הגה: ופועלים ובעלי בתים שאינן עוסקים בתורה כל ימי שבוע, יעסקו יותר בתורה בשבת מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימי השבוע (ה), והתלמידי חכמים ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתייה קצת, דהרי הם מתענגים בלמודם כל ימי השבוע (ו) (כ"י סי' רפ"ח בשם ירושלמי).

^בכ"י מהא דאיתא במדרש תנחומא פרשת ויקהל. ^יגיטין ל"ח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

סעיף ג, שאפשר לצרף את אמירת האמן שלאחר ברכות התורה וההפטרה לחשבון מאה הברכות, שכן אמירת האמן נחשבת קצת כאמירת הברכה.

(ב) **עונג הוא לו** - ובמיוחד שלעתים מצטברת בשבת עייפות מששת ימי המעשה, והשינה הנוספת בשבת היא בכלל מצוות עונג שבת.

(ג) **בדברי אגדה** - כיוון שכפי שהבאנו בהקדמה, השבת מיועדת גם ללימוד תורה, ודברי נביאים ודברי אגדה מרוממים את הלב. ומובא בפוסקים שיש לשלב בלימוד האגדה הלכות הנחוצות לציבור.

(ד) **באותה שעה** - כלומר שאסור למשפחה לקבוע סעודה בזמן הדרשה. בקהילות רבות רב הקהילה נותן בשבת שיעור קבוע, וראוי להשתתף בשיעור זה.

(ה) **כל ימי השבוע** - שכפי שראינו במדרש שהבאנו בהקדמה, יום השבת צריך להיות סם החיים הרוחני לכל השבוע, בפרט לאלו העובדים במשך השבוע ועסוקים בפרנסתם.

(ו) **כל ימי השבוע** - ובשבת העיקר עבורם הוא העונג באכילה ובשתייה, שהוא צורך אנושי גם לתלמידי החכמים.

סימן רצ"א

דין שלש סעודות, ובו ו' פעיפים.

חכמים תיקנו לאכול בשבת שלוש סעודות, ומצאו לכך רמז בפסוק שנאמר על המן, ונזכרות בו שלוש פעמים המילה "היום" (שמות ט"ז, כה): "אֲכָלְהוּ הַיּוֹם כִּי שֶׁבֶת הַיּוֹם לִי, הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֶהוּ בַשָּׂדֶה". בזמנם של חכמינו נהגו לאכול בימים רגילים סעודה אחת בלילה ואחת ביום, והסעודה שנוספה ביום העידה עלינו שאנו סועדים לכבודה של השבת. דיני סעודה שלישית מבוארים בסימן זה.

פעיף א

^איהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית (א). ^בואף אם הוא שבע, יכול לקיים אותה בכביצה (ב). ^גואם אי אפשר לו כלל לאכול – אינו חייב לצער את עצמו (ג). ^דוהחכם עיניו בראשו, שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי ליתן מקום לסעודה שלישית. הגה: ומי שלא אכל בליל שבת, יאכל שלש סעודות ביום השבת (ד) (הרא"ש פסחים פ"י הל' ה.).

^אשבת קי"ח ע"א. ^בטור והר"ן בשם בה"ג. ^גרמב"ם בפרק ל' מהל' שבת ה"ט. ^דטור.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **סעודה שלישית** – כתקנת חכמים. וכאמור בהקדמה, אם יאכל רק סעודה אחת בליל שבת ואחת בבוקר, לא יהיה ניכר שהסעודות היו לכבוד השבת.
- (ב) **בכביצה** – כששים גרם לחם.
- (ג) **לצער את עצמו** – שהרי ראינו שסעודות השבת עניינן מצוות עונג שבת.
- (ד) **ביום השבת** – לכתחילה יש לסעוד בליל שבת סעודה אחת, וביום לסעוד סעודה אחת לפני חצות ואחת בזמן מנחה, שכאשר הסעודות מפוזרות יש בהן יותר עונג. אולם בדיעבד יש תשלומים לשלוש הסעודות בשבת, ואפשר

סעיף ב

ה'זמנה משיגיג' זמן המנחה, דהיינו משיש שעות ומחצה ולמעלה. ואם עשאה קודם לכן – לא קיים מצות סעודה שלישית (ה). הגה: יש אומרים דאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת (ו), דאז חוזרים הנשמות לגיהנם (ז); ועל כן אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב, אלא יאכל אותה קודם מנחה (תוספות והרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים בשם ר"ת). ויש ה'תוספות והרא"ש והמרדכי בשבת שם, והגהות מיימוניות בפרק ל'.

שולחן ערוך כפשוטו

לאכול את כולן ביום, ואף אפשר לדחות את הסעודה השנייה לאחר חצות¹. אולם כפי שנראה להלן, אין יוצאים ידי חובת סעודה שלישית אם היא נערכת לפני חצות היום.

(ה) סעודה שלישית – שהמצווה היא לאכול אותה דווקא לאחר חצות. וסעודה שנייה, אף שזמנה כאמור לפני חצות, ניתן לאכלה בדיעבד גם לאחר חצות.

(ו) בין מנחה למעריב בשבת – דברי הרמ"א כאן מבוססים על מדרש המביא דברי קבלה, שאסור לשתות מים בשבת בין השמשות². מטעם זה היו שאמרו שיש לאכול סעודה שלישית לפני מנחה, אך הדבר אינו מתיישב עם ההלכה, כיוון שמעיקר הדין יש לאכלה דווקא לאחר תפילת מנחה. הרמ"א עצמו מתמודד עם מדרש קבלי זה, ומביא הסברים שונים המבטלים למעשה מנהג זה. ואכן הלכה למעשה אין מתחשבים בו כלל.

(ז) חוזרים הנשמות לגיהנם – לטעם קבלי זה המים הם יסוד החיים, ואין ראוי לשתותם בשעת צער הנשמות.

1. בתנאי שאינו צם, כגון שאכל פירות.

2. בגרסתנו במדרש שוחר טוב תהילים מזמור י"א, ו': "וכל אדם השותה מים בין השמשות – גוזל את מתיו". וגרסאות שונות לכך בראשונים, למשל בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן אלף קי"ט): "ואמר במדרש: שותה מים בין מנחה למעריב בשבת, גוזל את קרוביו מתים".

אומרים דיותר טוב להתפלל מנחה תחלה (ח) (רמב"ם וטור והגמ"ר והגמ"י פרק ל' ואגור), וכן נוהגים לכתחלה בכל מדינות אלו; ומכל מקום אין לשתות מים מן הנהרות (ט), אבל בבית שרי, וכל שכן שאר משקין דשרי (הגמ"י שם). ויש אומרים דאין אסור אלא תוך י"ב חודש על אביו ואמו (י) (אגודה ומרדכי פ' ע"פ). ויש אומרים דאיסור זה של שתיית מים אינו רק בערב שבת (יא) (תוספות והרא"ש ומרדכי בשם ר' משולם, והגמ"י).

פעיף ג

י'אם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן המנחה – יפסיק הסעודה ויברך ברכת המזון ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד (יב); ונכון הדבר, שאם לא היה עושה כן, מאחר שנמשכה יטור בשם אביו הרא"ש וכן כתב בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **מנחה תחילה** – כדי שלא לאכול לפני התפילה.³
 (ט) **מן הנהרות** – לטעם זה דווקא מי הנהרות מסמלים את החיות. מי הברזים שלנו אינם מי נהרות, ולכן לטעם זה הדין אינו נוהג כלל בימינו.
 (י) **על אביו ואמו** – לטעם זה האיסור חל רק על היתום, משום חזרת נשמות אביו ואמו.
 (יא) **בערב שבת** – כלומר ביום שישי בין השמשות, ואין זה קשור לסעודה שלישית. ולאור ריבוי הדעות אין להתחשב למעשה כלל במדרש זה.
 (יב) **ויסעוד** – וכך מה שאכל לפני ברכת המזון הראשונה נחשב לסעודה שנייה, ומה שאכל אחר כך הרי הוא סעודה שלישית. לדעת המחבר אין זו ברכה שאינה צריכה, משום שהיא נעשית לצורך מצוות סעודה שלישית. ובכל זאת כתבו הפוסקים לחשוש לדעות האוסרות, ולא ליטול ידיים מיד לאחר ברכת המזון.

3. על פי הטור והמגן אברהם. ומדובר כאן לאחר זמן מנחה קטנה, שזהו זמן שאסור לקבוע בו סעודה לפני שיתפלל. ואם סעודתו נחשבת לסעודה גדולה, צריך להקפיד להתפלל לפני כן סמוך לזמן מנחה גדולה, כמבואר בסימן רל"ב.

סעודת הבוקר עד אותה שעה, לא היה יכול לאכול אחר כך אלא אכילה גסה (יג). הגה: אבל מי שיודע שאפשר לאכול אחר שיתפלל מנחה עם הצבור, לא יעשה סעודה שלישית קודם מנחה (יד); מיהו אם עשה, יצא (טו) (טור).

סעיף ד

אין צריך לקדש בסעודה שלישית (טז), אבל צריך לבצוע על שתי ככרות (יז). הגה: ואם סועד הרבה פעמים בשבת, צריך לכל סעודה שתי ככרות (אבודרהם והגמ"י), ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית פחות מככר אחד שלם (טור, ומרדכי שבת רמז שצ"ו). ומזה פשט המנהג להקל לבצוע טור בשם אביו הרא"ש ור' ירוחם בחלק א' בשם הרמ"ה, והמרדכי בפט"ז דשבת, ובתשובות הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סימן ר"י, ור' יונה. "טור בשם אביו הרא"ש, והרמב"ם בפרק ל' ה"ט והגהות שם, והמרדכי פט"ז דשבת, ור' ירוחם בחלק א', ובתשובות הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סימן ר"י, והמגיד בשם גאון.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) אלא אכילה גסה - לעתים לאחר המנה הראשונה אפשר להמשיך לאכול, אבל אם נפסיק לשעה או לשעתיים נרגיש שבעים, ויהיה קשה לאכול.
(יד) קודם מנחה - וכך יש זמן ברור וניכר לכל סעודה. בסימן רל"ב סעיף ב' ראינו שלדעת המחבר אין לשבת בסעודה החל מזמן מנחה גדולה לפני שיתפלל, ולשיטה זו הוא הדין בסעודה שלישית; אולם הרמ"א אוסר זאת רק מזמן מנחה קטנה, והבאנו שם שכך נוהגים גם הספרדים.
(טו) יצא - הלכה למעשה, פוסקים רבים מתירים לאכול סעודה שלישית לפני מנחה (קטנה) גם לכתחילה. ויאכל בזמן שיש לו יותר עונג שבת.
(טז) לקדש בסעודה שלישית - כיוון שהמצווה היא לזכור את יום השבת בקידוש אחד בלילה ובקידוש אחד ביום.
(יז) שתי כיכרות - זכר למן, כפי שהתבאר בתחילת סימן רע"ד.

בסעודה שלישית רק בככר אחד שלם (יח), אבל יש להחמיר ליקח שנים (יט).

סעיף ה

^טצריך לעשותה בפת (כ); ^יויש אומרים שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן (כא); ^יויש אומרים שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת, כבשר ודגים (כב), אבל לא בפירות; ^יויש אומרים דאפילו בפירות יכול לעשותה (כג). וסברא ראשונה עיקר, שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר (כד). הגה: או במקום שאי אפשר לו לאכול פת, כגון בערב פסח שחל להיות בשבת שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה (כה) (מהרי"ל הל' פסח) כדלקמן ^טטור בשם ר"י, תוספות ביומא ע"ט ע"ב וסוכה כ"ז ע"א, וסמ"ג. ^טטור בשם, והרא"ש שם בסוכה בשם התוספתא, והגהות פרק ל'. ^ישם בתוספות. ^יהר"ן בפט"ז בשנת בשם י"א, ור' יונה בפ"ז דברכות, ושבולי הלקט בשם ר"י בר יהודה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) בכיכר אחד שלם - ישנה דעה בראשונים שבסעודה שלישית אין חובת לחם משנה, ודי לבצוע על כיכר אחת;⁴ ומעיד הרמ"א שכך אכן נהגו רבים. (יט) ליקח שנים - משום שהעיקר להלכה כדעה שיש ליטול שני כיכרות בכל פעם שאוכל בשבת, להזכיר את נס המן, שירד כפול בערב שבת. (כ) בפת - לדעה זו חכמים תיקנו סעודה, ורק אכילת לחם נקראת סעודה. (כא) מחמשת מיני דגן - שברכתו "מזונות". (כב) כבשר ודגים - דעה זו מקלה אף יותר, שאין צורך ב"מזונות", אלא די במנה עיקרית. (כג) בפירות יכול לעשותה - וכן בירקות. וזו הדעה המקלה ביותר. (כד) שבע ביותר - ואז יכול לסמוך על השיטות המקלות יותר. (כה) לאחר מנחה - ערב פסח אסור באכילת מצה, וכן אסור לאכול בו חמץ

4. טעם דעה זו, שבמדבר ירד המן בכל יום עומר לגולגולת, וזו כמות המספיקה לשני כיכרות (אחד לבוקר ואחד לערב). בערב שבת ירדה כמות כפולה, המספיקה לארבעה כיכרות, כך שלסעודה שלישית נותר כיכר אחד.

בהלכות פסח (תמ"ד, א).

פעיף ו

^ננשים חייבות בסעודה שלישית (כו).

^נהר"ן והמרדכי בפרק ט"ז דשבת בשם ר"ת.

שולחן ערוך כפשוטו

החל משעתיים לפני חצות היום. ממילא לא ניתן לערוך בו סעודה שלישית על הפת, ומעיקר הדין יש לסמוך בו על השיטות המקלות.

(כו) בסעודה שלישית - כיוון שאין הבדל בין נשים לגברים בכל דיני השבת.

סימן רצ"ב

דין תפילת מנחה בשבת, ובו ב' סעיפים.

סעיף א

^אבמנחה הגה: אומרים 'אשרי' (א), 'ובא לציון' (ב), 'ואני תפילתי' (ג) וגו' (טור) ^במוציאין ספר תורה, וקורין שלשה אנשים עשרה פסוקים (ד) מפרשה הבאה (ה). 'ואפילו חל יום טוב להיות בשבת, קורין ^אטור ע"פ המדרש, ושבה"ל בשם רש"י. ^בבבא קמא דף פ"ב ע"א ומגילה ל"א ע"ב. ^גרוקח סי' ש"ב, מהא דרב גידל שבת כ"ד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אשרי** - פרק קמ"ה בתהילים ("תהלה לדוד"), שמקדימים לו שני פסוקים הפותחים במילה "אשרי". נוהגים לומר פרק זה בכל יום לפני תפילת מנחה.

(ב) **ובא לציון** - פסוקים ותחינות הכוללים בתוכם את פסוקי הקדושה הנקראים "קדושה דסדרא". קטע זה נאמר גם בימות החול בסוף תפילת שחרית (אחרי "אשרי" ו"למנצח"), אבל בשבת אין אומרים אותו בשחרית, כדי שלא להאריך את התפילה יותר מדי. לכן דוחים תפילה זו למנחה.

(ג) **ואני תפילתי** - זהו פסוק בתהילים ס"ט, יד: "וְאֲנִי תְּפִלָּתִי לִךָ יְיָ עֵת רְצוֹן. אֲלֹהִים, בְּרַב חֲסִדֶּךָ, עֲנֵנִי בְּאַמֶּת יִשְׁעֶךָ". הטור הסביר בשם המדרש מדוע אומרים כעת פסוק זה: הפסוק שלפניו מדבר על שותי יין, "יִשְׁיחוּ בִי יִשְׁבִּי שָׁעַר, וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר"; ואומר על כך המדרש המובא בטור: "אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, אין אומה זו כשאר אומות העולם. אומות העולם, כששותין ומשתכרין - הולכין ופוחזין; ואנו לא כן אלא, אף על פי ששתינו - 'ואני תפילתי לך ה'".

(ד) **עשרה פסוקים** - לפחות. ובדרך כלל נוהגים לקרוא את העלייה הראשונה כולה.

(ה) **מפרשה הבאה** - כדי שמי שלא יוכל לבוא לבית הכנסת בשני ובחמישי ולשמוע את תחילת הפרשה הבאה ישמע אותה בשבת במנחה. לאחר

בפרשה הבאה ולא בשל יום טוב (ו).

סעיף ב

אומרים 'צדקתך' (ז), "ואם חל בו יום שאילו היה חול לא היו אומרים בו במנחה נפילת אפים – אין אומרים 'צדקתך' (ח). הגה: טור ובשם רב שר שלום. "טור בשם מנהג אשכנז.

שולחן ערוך כפשוטו

הקריאה אין אומרים חצי קדיש, אלא אומרים אותו לאחר שהחזירו את ספר התורה למקומו, לפני תפילת העמידה.

(ו) **ולא בשל יום טוב** – כיוון שהקריאה באה מחמת השבת, ולא תיקנו חכמים קריאה במנחה ביום טוב.

(ז) **צדקתך** – שלושה פסוקים מתהילים הפותחים במילה "צדקתך", ויש בהם הזכרת צדקתו של הקב"ה¹.

(ח) **אין אומרים צדקתך** – ימים אלה מפורשים בסימן קל"א סעיפים ד-ז. ואין אומרים בהם "צדקתך" כדי שלא להזכיר את עוצמת הדין בשבתות שיש בהן שמחה נוספת. בשבת שיש בה ברית מילה או חתונה משמע מהרמ"א שאומרים צדקתך²; אבל אחרים כתבו שגם בזה אין אומרים 'צדקתך', כיוון שהדבר נחשב כשמחה נוספת³, ולמעשה נראה שכך נוהגים הן הספרדים והן האשכנזים.

1. הטור הביא שני טעמים לאמירת פסוקים אלו בשבת במנחה, ושניהם רואים בפסוקים אלו מעין "צידוק הדין", כלומר הצדקת מידת הדין של הקב"ה. הטעם הראשון הוא שמשם נפטר בשבת בזמן מנחה (ויש המוסיפים שגם יוסף ודוד). הטעם השני הוא שעל פי הקבלה הגיהנום שובת בשבת, וסמוך לצאת השבת מצדיקים את דין הרשעים החוזרים אליו. דברים אלו אין לפרש כפשוטם, ואולי הכוונה שבשבת יצאנו מדאגות ימות השבוע, ולקראת סוף השבת אנו עומדים שוב אל טרדות ימי החול, וחוזרים למהומת החיים על קשייהם וניסיונותיהם, ואז אנו מצדיקים עלינו את הדין.

2. כך משמע מסימן רפ"ד סעיף ז, שם כתב: "נוהגין לומר 'אב הרחמים', ובכל יום שאין אומרים בו 'צדקתך' אין אומרים אותו, וכן כשיש חתונה או מילה"; ומשמע שאומרים 'צדקתך' כשיש חתונה או ברית מילה. ונראה שהוא מבחין בדין זה בין שמחה פרטית לשמחה ציבורית.

3. עיין כף החיים אות ח"י.

ונהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב (ט) (טור), אבל אומרים פרקי אבות בקיץ (י) (טור) ו'שיר המעלות' בחורף (יא), וכל מקום לפי מנהגו.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) בין מנחה למעריב – משום שמבטלים בתי מדרש כשנפטר חכם, וכאמור, בזמן זה נפטרו כמה צדיקים⁴. מנהג זה לא פשט ברוב המקומות, ואדרבה, כמה טוב ללמוד תורה בשעה זו⁵. ומכל מקום המנהג נאמר דווקא בלימוד בחבורה, ולא בלימוד אישי ובחברותות. והלכה למעשה, ברוב המקומות ישנם שיעורי תורה שניתנים אחרי מנחה, ואשרי המקיים והמחזק את לימוד התורה.

(י) פרקי אבות בקיץ – שהם דברי מוסר, הנאמרים דווקא בקיץ, כשמתפרץ הטבע. ויש הנוהגים לאמרם רק בשש השבתות שבין פסח לשבועות, פרק בכל שבת. ויש הנוהגים לאמרם אחרי תפילת מוסף.

(יא) בחורף – ויש המוסיפים גם מזמור "ברכי נפשי", ומהללים את ה' על פלאי הטבע בעת שהטבע נכנס לתרדמה⁶.

4. כך הביא הרא"ש בשם גאון, והובא בטור.

5. ומה שאמרו "חכם שמת – בית מדרשו בטל" (מועד קטן כב ע"ב), הוא דווקא ביום הפטירה, ולא בשנים הבאות.

6. הסברים אלה קיבלתי מאבי מורי הרב משה זצ"ל.

סימן רצ"ג

דיני ערבית במוצאי שבת, ובו ג' סעיפים.

סעיף א

^אמאחרין תפלת ערבית (א), כדי להוסיף מחול על הקודש (ב).

^אמהא דר' יוסי שבת קי"ח ע"ב.

סעיף ב

^בצריך לזוהר מלעשות מלאכה עד שיראו שלשה כוכבים קטנים, ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים (ג). ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו (ד).

^ברבינו יונה בתחלת ברכות, מהא דשבת ל"ה ע"ב. י"הר"ן שם בשבת ע"פ הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מאחרין תפילת ערבית - ראינו (בסימן רל"ג) שבדרך כלל אפשר להתפלל ערבית החל מפלג המנחה. במוצאי שבת אין לעשות כך, ויש להתפלל רק זמן מה אחר צאת הכוכבים.

(ב) להוסיף מחול על הקודש - כשם שמצווה להקדים מעט את כניסת השבת¹, כך טוב לאחר קצת את צאת השבת. ויש בכך ללמדנו שקדושת השבת צריכה להשפיע על ימות החולין.

(ג) אלא רצופים - זמן זה נקרא "צאת הכוכבים". שיעורו המדויק משתנה בין הזמנים והמקומות, אבל שיעורו חכמים בכשמונה-עשרה דקות לאחר השקיעה².

(ד) שיצא הספק מליבו - כיום אנו סומכים על השעונים, ולא על ראיית

1. כפי שביארנו בסימן רס"א סעיף ב ס"ק י"ח.

2. ביארנו בהרחבה בסימן רס"א סעיף ב שלדעת רבנו תם זמן צאת הכוכבים הוא 72 דקות אחרי השקיעה הנראית. ושם אפשר שפסק המחבר כשיטה זו, אולם מכך שהמחבר פוסק כאן במפורש שלצאת שבת די בצאת הכוכבים הנראים, משמע שלדבריו אין צריך לחוש לשיטת רבנו תם.

סעיף ג

¹מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה (ה) – יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה (ו), ולהבדיל מיד; ²אבל לא יברך על הנר (ז), וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים (ח). הגה: ונוהגים לומר 'והוא רחום' ו'ברכו' באריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודש (ט) (או"ז).

³ברכות כ"ז ע"ב לפירוש הטור בשם רב האי והתוספות והרא"ש והמרדכי שם. ⁴טור.

שולחן ערוך כפשוטו

הכוכבים. והדבר עדיף, במיוחד במקומות שקשה בהם לראות את הכוכבים בגלל תאורה מלאכותית וזיהום אוויר. לכן צאת הכוכבים גם ביום המעונן זמנה 18 דקות זמניות אחרי השקיעה. וטוב ונכון להמתין חצי שעה לאחר השקיעה, ובכך לקיים מצוות תוספת שבת.

(ה) לדבר מצוה – בסימן רע"א סעיף ב ראינו שלמצוות מסוימות, כגון קבורת המת, הותר "להחשיך על התחום", כלומר ללכת בשבת אחר הצהריים עד סוף תחום שבת, כדי שיהיה אפשר לקבור את המת מיד במוצאי שבת.

(ו) מפלג המנחה ולמעלה – כזמן ערבית בימות החול.

(ז) על הנר – כשמבדיל, משום שאסור להדליק את הנר עד צאת השבת.

(ח) עד צאת הכוכבים – ואז מותר להתפלל ערבית ולהבדיל, וכך יוכל לעשות את מלאכתו הדחופה מיד בצאת הכוכבים.

(ט) מחול על קודש – ויש שנהגו לומר לפני ערבית מזמור קמ"ד ("לדוד ברוך ה' צורי"), ויש המוסיפים מזמורים שונים כדי להוסיף מחול על הקודש, ולהוציא את השבת בנחת.

סימן רצ"ד

דיני הבדלה בתפילה, ובו ה' סעיפים.

מן הכתוב "זכור את יום השבת לקדשו" למדנו שמצווה לקדש את יום השבת בכניסתו וביציאתו. לשיטת הרמב"ם, כפי שהקידוש בכניסת השבת חיובו מן התורה, כך חובת ההבדלה היא מן התורה. לשאר הראשונים חובת ההבדלה היא מדרבנן¹. עיקר ההבדלה הוא באמירת המילים "ברוך המבדיל בין קודש לחול", וחכמים תיקנו להבדיל על הכוס וצירפו לכך ברכה על הבשמים ועל הנר, כפי שיבואר בסימנים הבאים. וכפי שבכניסת השבת מקדשים את השבת כבר בתפילה, כך תיקנו חכמים שגם בצאת השבת נזכיר את עיקר ההבדלה בין קודש לחול כבר בתפילה. בסימן זה מפורטות הלכות ההבדלה בתפילה, ובסימנים הבאים נלמד את דיני הבדלה על הכוס.

סעיף א

^אאומר הבדלה ב'חונן הדעת' (א), ואם טעה ולא הבדיל – משלים
^אברכות ל"ג ע"א במשנה כת"ק (ופסחים קי"ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **בחונן הדעת** – חכמים תיקנו להבדיל במסגרת ברכה המודה לה' על כך שיש לאדם דעת, משום שעיקרו של נוסח ההבדלה הוא נתינת הדעת לאדם להבדיל בין קודש לחול. ועיקר הדעת בהבדלה הוא להבין שהשבת צריכה להשפיע על ימי החול.

1. המפרשים ביארו שהמחלוקת תלויה בהבדלי גרסאות בגמרא. במדרש ההלכה המובא בפסחים קו ע"א נאמר: "זכור את יום השבת לקדשו – זכרהו על היין. אין לי אלא ביום, בלילה מנין – תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו". ושם מדובר על קידוש הערב וקידוש הבוקר. אך קיימת גרסה נוספת, שמצאנו כבר בגאונים, ובה הנוסח: "...זכור את יום השבת – זכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מניין? ת"ל את יום ... והפסוק מוסב על ההבדלה. וכן גרס הפירוש המיוחס לרש"י בנזיר דף ד ע"א, ד"ה "והרי מושבע ועומד".

תפלתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס (ב). ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס – צריך לחזור ולהבדיל בתפלה (ג).

סעיף ב

¹טעה ולא הבדיל בתפלה, ואין לו כוס הלילה, וסבור שאף למחר לא יהיה לו – צריך לחזור ולהתפלל (ד).

²טור בשם ה"ר יונה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) להבדיל על הכוס – והשוכח להבדיל בתפילה יסתפק בהבדלה על הכוס. בסימן רס"ח סעיף ד' למדנו שאם לא הזכיר את השבת בתפילת ליל שבת חוזר על התפילה, משום שבליל שבת הזכרה זו היא עיקר התפילה; מה שאין כן במוצאי שבת, שזו עמידה רגילה של חול, אלא שלכתחילה יש להוסיף בה את ההבדלה.

(ג) לחזור ולהבדיל בתפילה – אף על פי שאם טעה ולא הבדיל בתפילה אינו חוזר, אומרת הגמרא שאם טעה גם בהבדלה על הכוס – חוזר על תפילתו. טעם הדבר, שעיקר אמירת ההבדלה הוא בהבדלה שבתפילה, אלא שאם שכח סומך על ההבדלה שעל הכוס; אולם אם גם ההבדלה על הכוס לא הייתה כתונה, יחזור על ההבדלה שבתפילה שהיא העיקר.²

(ד) לחזור ולהתפלל – בסעיף הקודם למדנו שאם לא הבדיל בתפילה אינו חוזר, משום שהוא עתיד להבדיל על הכוס. לכן מי שאינו עומד להבדיל על הכוס חייב לצאת בהבדלה שבתפילה, ואם שכח – חוזר.

2. תמה הבית יוסף על הרמב"ם מדוע לא הביא דין זה, אף שמקורו בגמרא. וכמה אחרונים הקשו על הלכה זו, שנראית תמוהה. המשנה ברורה הביא את טעמם של תלמידי רבנו יונה להלכה זו, שכיוון שלא הבדיל בתפילתו ואף טעם קודם שהבדיל על הכוס, קנסו אותו שעבר על דברי חכמים. ועיין בערוך השולחן שהקשה על טעם זה שטעויותיו היו בשגגה. ועוד קשה לי, כיצד זה קנסו אותו שיחזור על תפילתו, וכי עונש להתפלל לה? ההסבר שהבאנו בפנים הוא על פי הרשב"א (ברכות לג ע"א ד"ה "ומה", "טעה"), והדברים מתיישבים על הלב.

סעיף ג

^גתשעה באב שחל להיות באחד בשבת, טעה ולא הבדיל בתפלה – אין צריך לחזור ולהתפלל, כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב (ה).

^{יטור}.

סעיף ד

^דבמקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, מיד כשסיים הברכה אין לו לחזור, אף על פי שלא פתח בברכה שלאחריה (ו).

^{יטור} בשם אביו הרא"ש.

סעיף ה

^הבמקום שאמרו שאינו חוזר, אם רצה להחמיר על עצמו לחזור – 'אם סיים תפלתו רשאי (ז), אבל אם עדיין לא סיים תפלתו, אינו

^הטור וכדעת ר"ת. ^{יטור} וכדעת אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **במוצאי תשעה באב** – ודינו כמי שמבדיל על הכוס, ואינו חוזר; וכדי שיוכל לעשות מלאכה בינתיים אומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" בלא שם ומלכות.

(ו) **בברכה שלאחריה** – בניגוד לטעויות אחרות בתפילה, שבהן יכול להשלים מה שחיסר אם טרם התחיל את הברכה הבאה. וטעם הדבר, משום שאפשר לתקן את החיסרון בהבדלה על הכוס³.

(ז) **רשאי** – ותפילתו נחשבת לתפילת נדבה; אלא שכיום מיעצים שלא להוסיף תפילות נדבה⁴.

3. ישנם חסרונות בתפילה שהתירו להוסיפם בסוף אותה הברכה, כגון "יעלה ויבוא". אולם יש בכך מעין הפסק, ולא התירו זאת אלא כדי למנוע חזרה על כל תפילת העמידה.

4. ראה דברינו בסוף סימן ק"ז.

רשאי לחזור (ח).

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) אינו רשאי לחזור - כדי שהברכות שכבר בירך לא תהיינה לבטלה, כיוון שתפילת עמידה חלקית אינה נחשבת לתפילה.

סימן רצ"ה

הבדלה שעושה שליח ציבור, ובו פעיף אחד.

פעיף א

הגה: ואומרים 'ויהי נועם' (א) וסדר קדושה באריכות (ב), כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים רשעים לגיהנם (טור). ובזמן שאין אומרים 'ויהי נועם', כגון שחל יום טוב בשבוע (ג), אין אומרים סדר קדושה (ד) אבל אומרים 'ויתן לך' (ה) (כל בו).^א מבדיל שליח ציבור כדי להוציא מי שאין לו יין (ו). הגה: ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת, להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה (טור).
^אטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ויהי נועם** - הכוונה למזמור צ"א בתהילים, הפותח במילים "יושב בסתר", ומקדימים לו את הפסוק שלפניו, הפותח במילים "ויהי נועם". וזהו גם מנהג הספרדים, אלא שמנהגם להקדים ולהתחיל כבר במזמור צ', במילים "שובה ה'". בבית האבל מנהג האשכנזים לדלג על הפסוק "ויהי נועם", ולהתחיל "יושב בסתר"; והספרדים אינם משנים מן הרגיל, ומתחילים "שובה".

(ב) **סדר קדושה באריכות** - קטע התפילה הפותח במילים "ואתה קדוש", ונאמר גם בסוף תפילת שחרית בחול.

(ג) **בשבוע** - "ויהי נועם" נאמר כברכה על מעשה ידינו בששת ימי המעשה, ונהגו לאמרו רק לפני שבוע עבודה של ששה ימים.

(ד) **סדר קדושה** - סדר הקדושה נאמר בהמשך לפסוקי מזמור "יושב בסתר", ובו מתארים את שמירת ה' עלינו. וכשארין אומרים את המזמור, אין אומרים גם את הקדושה. כל זה למנהג אשכנז, אבל למנהג הספרדים אומרים בכל מוצאי שבת הן את הפסוקים והן את סדר הקדושה.

(ה) **ויתן לך** - אלו לקט פסוקים שעיקרם קבלת שפע וברכה מאת ה', ונוהגים לאמרם בחלק מקהילות אשכנז.

(ו) **שארין לו יין** - וכיום היין מצוי, ואין נוהגים מנהג זה בכל בתי הכנסת.

סימן רצ"ז

דיני הבדלה על היין, ובו ח' סעיפים.

בהבדלה ישנן ארבע ברכות, והקדישו הטור והמחבר סימן אחד לכל ברכה. סימן זה דן בברכת היין, והסימנים הבאים דנים בברכות הבשמים, הנר וההבדלה. ברכות הבשמים והנר אינן מעכבות, ואילו ברכת היין היא עיקרית, ובלעדיה אי אפשר לומר את ברכת ההבדלה.

סעיף א

^אסדר הבדלה: יין, בשמים, נר, הבדלה; וסימנך יבנ"ה (א). ^בוצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום (ב). הגה: ונהגו לומר קודם הבדלה שעושים בבית: 'הנה אל ישועתי וגו', 'כוס ישועות אשא' וגו', 'ליהודים היתה אורה' וגו', לסימן טוב (ג) (ד"מ). ובשעת הבדלה יתנו עיניהם בכוס ובנר (ד) (ירושלמי ברכות, הביאו הטור בסי' רצ"ט). ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ (ה), קודם שסיים 'בורא פרי הגפן', כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, דאמרינן: 'כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה', ועושין כן לסימן טוב בתחלת השבוע. גם שופכים מן הכוס לאחר הבדלה ומכבין בו הנר ^אברכות נ"ב ע"ב וכרבי יהודה אליבא דבית הלל. ^בפסחים ק"ה ע"ב בענין כוס של ברכה, וה"ה להבדלה. ועיין סימן קפ"ב מדיני כוס פגום.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) יבנ"ה - ראשי תיבות של יין בשמים נר הבדלה.

(ב) פגום - היינו ששתו כבר מאותה הכוס.

(ג) לסימן טוב - בששת ימי המעשה. ומנהג הספרדים לומר נוסח אחר לסימן טוב, כמובא בסידורים.

(ד) בכוס ובנר - כלומר שישתכלו עליהם, כדי לחבר את ברכות היין והנר לברכת ההבדלה.

(ה) על הארץ - או על הצלחת; וגם זה מסימני הברכה, שהשפע רב כל כך עד שהיין נשפך.

ורוחצים בו עיניו, משום חיבוב המצוה (ו) (ד"ע).

סעיף ב

¹זאין מבדילין על הפת (ז), ²אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה (ח), והוא הדין לשאר משקין (ט) חוץ מן המים. הגה: וטוב יטור בשם סדר רב עמרם ותוספות. ³פסחים ק"ז ע"א מעובדא דאמימר.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) חיבוב המצווה – נוהגים בהבדלה מנהגים שונים לחיבוב המצווה, משום שההבדלה מוציאה אותנו מקדושת השבת, ואחד מתפקידיה לעודד אותנו להמשיך ולהתחבר למצוות גם בעולם החול.

(ז) על הפת – חכמים התירו לקדש בליל שבת על הלחם, כיוון שהקידוש הוא חלק מסעודת השבת; אבל את ברכת ההבדלה אין לומר אלא על הכוס, שהרי אין ההבדלה קשורה לסעודה.

(ח) חמר מדינה – מיץ ענבים דינו כיוין, ואפשר להבדיל עליו לכתחילה. השיכר, שיזכירו המחבר להלן, הוא משקה אלכוהולי המופק מהתססת דגן או פירות; בירה, למשל, נחשבת לשיכר. ודינו שאפשר להבדיל עליו במקום ששתייתו נפוצה.

(ט) לשאר משקים – הכוונה למשקים אלכוהוליים החשובים ושכיחים באותו מקום. פוסקי זמננו נחלקו אם אפשר להבדיל בשעת הדחק על משקים כמיצי פירות, קוקה קולה, חלב, תה או קפה¹. ונראה שנגיית הפוסקים הספרדים לאסור אף בשעת הדחק², ונגיית הפוסקים האשכנזים להתיר בשעת הדחק³. ובמקומנו, שבנקל אפשר למצוא יין, מיץ ענבים או בירה, יש להתאמץ שלא לסמוך על שיטות מקלות.

1. ראו למשל ילקוט יוסף שבת א' רע"ב טו, ובהערות שם.

2. ראו למשל שערי תשובה ס"ק א בשם הברכי יוסף, וכף החיים הביא דבריו להלכה אות כ'; יביע אומר ח"ג סימן יט.

3. ראש המקלים הוא הערוך השולחן (רעב סעיף יד), שהתיר בשעת הדחק; וראו דברי האגרות משה (ח"ב סימן ע"ה) שלא להתיר אלא בשעת הדחק ממש.

יותר להבדיל על כוס פגום של יין, מעל שכר (י) (אבודרהם). ונהגו להבדיל במוצאי פסח על שכר ולא על יין, משום דחביב עליו (יא). וביום טוב שחל להיות במוצאי שבת, שיש בו קידוש שהוא נאמר על הפת, יש אומרים שאגב הקידוש מבדילין גם כן עליו (יב); ויש אומרים שיותר טוב לומר הקידוש והבדלה שניהם על השכר (יג). הגה: והסברא [האחרונה] עיקר.

^הטור בשם הגאונים. ^יטור בשם אביו הרא"ש.

סעיף ג

אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין, יש אומרים שמותר לו לאכול, ^היש אומרים שאם מצפה שיהיה לו למחר – לא יאכל עד יתוס' ברכות נ"ב ע"א לחד תירוצא הא דאמימר פסחים ק"ז ע"א, ורבינו יונה ברכות כ"ג ע"ב, והאגור בשם שבולי הלקט. ^ההרא"ש בשם ר"י, והתוס' ברכות נ"ב ע"א, ור' יונה לדעת הגאונים.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) מעל שיכר – ואפשר לתקן בקלות את פגימת היין על ידי הוספת מעט מים, כמבואר בסימן קפ"ב סעיף ו.

(יא) דחביב עליו – היות שהבירה חביבה במיוחד על מי שרגיל בה ולא שתה אותה בפסח במשך שבוע. הרמ"א מתייחס כאן למקומות שבהם גרו היהודים בין הגויים, וקנו מהם חמץ מיד במוצאי פסח; אולם אצלנו החמץ אינו מצוי בהבדלה במוצאי שביעי של פסח.

(יב) גם כן עליו – אף על פי שבהבדלה רגילה אין מבדילים על הלחם, כאן הואיל ומותר לקדש על הלחם מצטרפת גם ההבדלה לקידוש. לדעה זו ההבדלה נגזרת אחר הקידוש, ולכן מותר לומר את שניהם על הפת.

(יג) שניהם על השיכר – לדעה זו אין לקדש על הפת בליל יום טוב שחל במוצאי שבת, משום שאין להבדיל על הפת; ולכן מי שנמצא במקום שאין יין מצוי – יקדש ויבדיל על השיכר. הלכה למעשה, למדנו בסימן רע"ב שההיתר לקדש על שיכר קיים רק במקום שאין בו יין, ומי שבמקרה נגמר לו היין צריך לחזור אחריו, ולא לסמוך על היתר זה.

למחר שיבדיל (יד).^ט ואם אין לו אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר, מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך עליו ברכת המזון ואחר כך יבדיל עליו, ממה שיברך ברכת המזון בלא כוס לדברי האומרים דברכת המזון טעונה כוס (טו). ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס (טז), לא יאכל עד שיבדיל (יז). ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעית בצמצום, וכבר היה מזוג כדינו שאם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתייה, שאם לא כן לדברי הכל מבדיל תחלה ושותה ממנו מעט ומוסיף עליו להשלימו לרביעית, ומברך עליו ברכת המזון (יח).

^טפסחים ק"ה ע"ב לתירוץ ר"י, הביאו הרא"ש שם. הרא"ש ריש פ"ח דברכות.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) עד למחר שיבדיל - בגמרא מסופר על האמורא אמימר, שהמתין ולא אכל עד שהבדיל למחרת. יש שלמדו מהתנהגותו הלכה, שמי שלא הבדיל על הכוס אסור לו לאכול עד שיבדיל למחרת, ויש שאמרו שהתנהגותו הייתה מנהג חסידות, ואין לחייב כל אדם לצום עד למחרת. להלכה, מי שאין לו יין או שיכר ויהיה לו מחר, לכתחילה טוב שלא יאכל; אבל אם קשה לו מותר לסמוך על הדעה המקלה, כמו בשאר ספקות דרבנן.

(טו) טעונה כוס - למדנו בתחילת סימן קפ"ב שנחלקו בכך הפוסקים. לדעה שברכת המזון חייבת כוס יין, מי שיש לו רק כוס אחת צריך לברך עליה הן ברכת המזון והן את ההבדלה; אולם אין הלכה כשיטה זו.

(טז) דאינה טעונה כוס - וכך מנהגנו היום⁴.

(יז) עד שיבדיל - כלומר שיבדיל כרגיל על הכוס, שהלא אין חובת כוס בברכת המזון.

(יח) ברכת המזון - וכך לשיטה המחייבת כוס בברכת המזון יכול הן להבדיל על הכוס לפני האוכל, והן לברך את ברכת המזון על הכוס.

4. ראו סימן קפ"ב סעיף א', ודברינו שם ס"ק ז.

סעיף ד

^כמי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהבדלה – יקנה להבדלה, משום דקידוש אפשר בפת (יט).
^{כטור}.

סעיף ה

^לאם אין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה, נר חנוכה קודם (כ).
^למהא דשבת כ"ג ע"ב לענין קידוש היום.

סעיף ו

^מאומר הבדלה מיושב (כא). הגה: ויש אומרים מעומד (כב) (אגודה וכל בו ואגור), וכן נוהגין במדינות אלו (כג). ^נואוחז היין בימין וההדס בשמאל ^סתוספות ברכות מ"ג ע"א. ^ימרדכי בשם ראבי"ה מהא דברכות מ"ג ע"ב וכבית הלל.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **אפשר בפת** – אמנם הקידוש חשוב מההבדלה, ובכל זאת מי שיש לו רק כוס אחת ישמור אותה להבדלה, משום שאפשר לקדש בליל שבת על הלחם⁵, ואילו ברכת ההבדלה נאמרת על הכוס בלבד.
 (כ) **נר חנוכה קודם** – כיוון שהבדלה אומרים גם בתפילת העמידה, ואילו את מצוות נר חנוכה יפסיד לחלוטין אם לא יקנה בעבורה נר.
 (כא) **מיושב** – לדעה זו, כשאדם מוציא את חברו בברכה עדיף שישב, משום קביעות הברכה⁶.
 (כב) **מעומד** – בלשון הראשונים: "לכבוד המלך שאנו מלוין אותו". לשיטה זו עצם ההתכנסות לצאת ידי הברכה יחד די בה כדי להיחשב כקביעות.
 (כג) **במדינות אלו** – הלכה למעשה נחלקו בכך המנהגים, וכל אחד יעשה

5 שכיוון שהקידוש קשור לסעודה, תיקנו חכמים שאפשר לומר את ברכת "מקדש השבת" גם על הפת, כפי שראינו בסימן רע"ב סעיף ט.

6. אולם ברכת המצוות נאמרת בעמידה.

ומברך על היין (כד), ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו.

סעיף ז

^פאפילו שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת, אם נתכוונו שלא לצאת מבדילים בבית (כה).

^פב"י לדעת הר"ן בסוף פ"ג דר"ה.

סעיף ח

^טנשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש (כו), ^זויש מי ^טר' יונה. ^טספר ארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

כמנהגו. וכשאינ מנהג, הספרדים יאמרו בישיבה, והאשכנזים בעמידה.
(כד) ומברך על היין - ביד ימין יאחז במה שמברך עליו, וביד שמאל יחבר בין ברכת הבשמים לברכת היין.

(כה) מבדילים בבית - יש אמרים שהשומע הבדלה בבית הכנסת והתכוון לצאת ידי חובתו אינו יכול כעת להוציא אחרים בביתו⁷. לכן מי ששומע הבדלה בבית הכנסת ורוצה להוציא אחרים בביתו, עליו להתכוון בהבדלה הראשונה שלא לצאת ידי חובה. ואם אב המשפחה שמע הבדלה בבית הכנסת ויצא בה - עדיף שבני ביתו יבדילו לעצמם; ואם אינם יודעים או שאינם רוצים להבדיל, יכול הוא לחזור ולהבדיל ולהוציאם ידי חובתם⁸.

(כו) שחייבות בקידוש - לדעה זו נשים חייבות בכל מצוות השבת, וההבדלה בכללן, שאף היא נלמדת מן הפסוק "זכור את יום השבת לקדשו".

7. משום שיש אומרים שהבדלה אינה ברכת המצוות אלא ברכת השבח, ולשיטה זו מי שיצא כבר אינו מוציא אחרים. ועוד, שאם מוציא רק נשים, מבואר בסעיף הבא שיש אומרים שנשים פטורות מהבדלה, ולשיטתם אין להבדיל שנית אם אין שם גבר שיוצא בכך ידי חובתו.

8. משום שלהלכה נשים חייבות בהבדלה, כדעה הראשונה שהובאה בשולחן ערוך. ולהלכה הבדלה נחשבת כברכת המצוות, כקידוש, ולכן במקום הצורך יכול אף מי שאינו מחויב בה להוציא בה ידי חובה. עיין יביע אומר חלק ג' סימן כג.

שחולק (כז). הגה: על כן לא יבדילו לעצמן (כח), רק ישמעו הבדלה מן האנשים (כט).

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) ויש מי שחולק - לדעה זו ההבדלה אינה חלק ממצוות השבת, אלא היא מצווה מדברי חכמים שעניינה כניסה לימות חול, וממילא נשים פטורות ממנה, ככל המצוות התלויות בזמן. ההלכה נפסקה כדעה הראשונה, ולכן גם נשים אסורות בעשיית מלאכה עד שיבדילו או יאמרו "ברוך המבדיל בין קודש לחול"; וכן אסורות אף הנשים לאכול עד שיבדילו על הכוס.

(כח) לעצמן - משום שלדעה שהן פטורות יש כאן ברכה לבטלה. והלכה זו נאמרה רק אם הן יכולות לצאת ידי חובתן בשמיעה מגבר, אבל אם לא - יבדילו לעצמן, שכאמור העיקר להלכה שנשים חייבות בהבדלה⁹.

(כט) מן האנשים - לכן אדם ששומע הבדלה בבית הכנסת ואשתו בבית, טוב שיכוון בבית הכנסת שלא לצאת ידי חובה, כפי שהסברנו בסעיף הקודם.

9. הב"ח נתן לכך טעם נוסף, והוא שהרמ"א פוסק שנשים יכולות לברך גם על מצוות עשה שהזמן גרמן.

סימן רצ"ז

דיני בשמים להבדלה, ובו ה' סעיפים.

הברכה השנייה בהבדלה היא "בורא מיני בשמים", ועניינה להרגיע בבשמים את הנפש המצטערת על צאת השבת. סימן זה עוסק בפרטי ברכת הבשמים.

סעיף א

^אמברך על הבשמים אם יש לו (א), ^בואם אין לו – אין צריך לחזור אחריהם (ב).

^אברכות נ"א ע"ב. ^בהרא"ש מהא דאור ברכות נ"ג ע"ב ושאר פוסקים.

סעיף ב

^אאין מברכין על בשמים של בית הכסא (ג), ולא על של מתים (ד) ^בברכות נ"א ע"ב, נ"ב ע"ב ונ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אם יש לו** – על כל בושם מברכים את הברכה הראויה לו: עצי בשמים, עשבי בשמים או מיני בשמים, כמבואר בסימן רט"ז. וכתבו פוסקי אשכנז שבהבדלה נהגו לברך בכל מקרה "בורא מיני בשמים", שהיא ברכה כללית על מיני הבשמים, משום שההמון אינם יודעים להבחין בין המינים, ויש חשש שמא יטעו בברכה.

(ב) **לחזור אחריהם** – אבל ישראל קדושים, ומשתדלים לדאוג מראש לבשמים ולקיים את ההבדלה על כל ברכותיה.

(ג) **של בית הכיסא** – דין זה קיים בכלל בברכות הריח (כמבואר בסימן רי"ז סעיף ב), ואינו ייחודי להבדלה. הסיבה לכך היא שמברכים רק על דבר שנועד לתת ריח טוב, ולא על דבר שנועד לסלק ריח רע.

(ד) **של מתים** – מאותו הטעם, שאין מברכים על בשמים שנועדו לעדן את ריחו הרע של המת.

(וודוקא) הנתונים למעלה ממטתו של מת (ה), ולא על בשמים שבמסיבות עובדי עבודת אלילים, דסתם מסיבתן לעבודת אלילים (ו). הגה: ואם בירך על בשמים אלו - לא יצא, וצריך לחזור ולברך על אחרים (ז) (ב"י בשם ארחות חיים).

פעיף ג

^דשקים מלאים בשמים שמימימים הגוים תוך קנקני היין, אף על פי שמותר להריח בהם אין מבדילין עליהם (ח).
^ההרשב"א בתשובה.

פעיף ד

^הנהגו לברך על ההדס כל היכא דאפשר (ט). הגה: ויש אומרים דאין לברך על הדס היבש, דאינו מריח (י), רק על שאר בשמים (טור בשם הר"ר אפרים, ומהר"א מפראג), וכן נהגו במדינות אלו. ונראה לי דיש להניח גם הדס עם ^הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) למעלה ממיטתו של מת - אין לברך על בשמים הנתונים מעל למיטתו של מת; אולם המונחים בצד רגליו נועדו לתת ריח טוב לאורחים, ועליהם יש לברך את ברכת הריח.
(ו) לעבודת אלילים - ואין ליהנות מחפץ המיועד לעבודה זרה.
(ז) על אחרים - וזו גם דעת המחבר.
(ח) אין מבדילין עליהם - בשמים אלו מעורבים עם מעט יין גויים, האסור בשתייה. ואין זה ראוי לקיים את המצווה על בשמים כאלו.
(ט) כל היכא דאפשר - תרגום: בכל מקום שאפשר; משום שמלבד ריחו הטוב של ההדס, הוא נועד גם למצוות ארבעת המינים בחג הסוכות.
(י) דאינו מריח - בוודאי שאין מברכים על דברים שאין בהם ריח כלל, אלא שנחלקו על הדס שיש בו מעט ריח: לדעת המחבר עדיין הוא עדיף, משום חשיבותו בסוכות; ולמנהג שמביא הרמ"א עדיף לקחת צמח אחר שריחו נודף.

הבשמים, דאז עושין ככולי עלמא (יא).

סעיף ה

¹מי שאינו מריח (יב) – אינו מברך על הבשמים (יג), אלא אם כן נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך (יד), או להוציא מי שאינו יודע (טו).

¹טור לדעתו, ושכן הורה לו אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ככולי עלמא – ומכבדים באופן זה את כל הדעות.

(יב) שאינו מריח – חסר חוש ריח, תתרון.

(יג) על הבשמים – משום שאינו נהנה מהריח, וברכת הבשמים היא ברכת הנהנין.¹

(יד) שהגיעו לחינוך – בברכות הנהנין יכול להוציא ידי חובה רק מי שיוצא בעצמו, ולכן אינו יכול לברך כדי להוציא את הגדולים. אולם אין חשש ברכה לבטלה כשמברך למטרת חינוך.

(טו) מי שאינו יודע – ההבדלה נחשבת לברכת המצוות, ולכן במקום הצורך יכול להבדיל אף מי שיצא כבר ידי חובתו²; וכן בברכת הבשמים, שהיא חלק מההבדלה, יכול גם מי שאינו מריח להוציא אחרים ידי חובתם. היתר זה נאמר דווקא עבור מי שאינו יכול לברך בעצמו, אבל מי שיכול לברך בעצמו – עדיף שיברך על הבשמים בעצמו³.

1. וכך הלכה. ומובא בבית יוסף שיש מי שאומר שאף תתרון יכול לברך על הבשמים, כיוון שהריח טוב לעולם. והאריך בכך בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן כ (מובא בשערי תשובה כאן).

2. ראו דברינו בסימן הקודם בהערה 8.

3. כדי לצאת גם ידי הדעות שברכת הבשמים בהבדלה אינה נחשבת לברכת המצוות.

סימן רצ"ח

דיני נר הבדלה, ובו ט"ו סעיפים.

חכמים תיקנו לברך על הנר בהבדלה של מוצאי שבת. הטעם העיקרי לברכה זו, שבמוצאי שבת יצר אדם הראשון את האש¹, ולכן ברכה זו שייכת רק במוצאי שבת, ואין מברכים אותה במוצאי יום טוב. גם במוצאי יום הכיפורים תיקנו חכמים ברכה זו, אולם מטעם אחר: ביום הכיפורים אסורות מהתורה כל המלאכות, כמו בשבת, ובכלל זה הדלקת אש, ואף אסור לקרוא לאור הנר, שמא יטה אותו. במוצאי יום הכיפורים, כאשר שוב מותר ליהנות מן האור, מברכים על הנר כדי להדגיש את ההבדל שבין קדושת יום הכיפורים לימי החולין². מפני ההבדל שבין טעמים אלו מברכים במוצאי שבת על כל נר, אף אם הדליקו אותו במוצאי שבת; אולם במוצאי יום כיפור מברכים רק על נר שדלק ביום הכיפורים, משום שנאסר עלינו להשתמש לאורו (ואפילו להזיזו ולהטותו), ועכשיו הותר.

בסימן זה מבוארים דיני נר של מוצאי שבת, וכן חלק מדיני נר של יום הכיפורים. דיני ההבדלה ביום הכיפורים מבוארים בהרחבה בסימן תרכ"ד.

סעיף א

^אמברך על הנר 'בורא מאורי האש', אם יש לו, ^בואין צורך לחזור

^אברכות נ"א ע"ב במשנה. ^בברכות נ"ג ע"ב.

1. על פי אגדה המובאת במסכת פסחים נד ע"א: "ובמוצאי שבת נתן הקדוש ברוך הוא דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור".

2. לכאורה טעם זה מתאים גם לברכה במוצאי שבת, אולם הביאו הבית יוסף רק לעניין מוצאי יום הכיפורים, משום שהדגש הוא על החשש שמא יחשבו העולם שיום הכיפורים דינו כשאר ימים טובים שמותר ליהנות בהם מהאור. הברכה על האור במוצאי יום הכיפורים מדגישה שאינו כשאר ימים טובים.

אחריו (א). והני מילי במוצאי שבת, אבל במוצאי יום הכיפורים יש אומרים שמחזור אחריו (ב). הגה: מי שאין לו כוס להבדיל, כשרואה האש מברך עליו (טור), וכן הבשמים (ג).
 י' הרשב"א בשם הראב"ד, והמגיד פרק כ"ט הכ"ו.

מעיק ב

מ' מצוה מן המובחר לברך על אבוקה (ד). ה'יש מי שאומר שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית (ה). הגה: ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה (ו) (אגודה).
 י"פסחים ק"ג ע"ב. י"ספר ארחות חיים בשם התוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לחזור אחריו - הנר אינו חלק עיקרי ממצוות ההבדלה, ומי שאין לו נר אינו חייב לטרוח להביאו. אמנם עם ישראל קדושים, וכולם דואגים לקיים את ההבדלה בשלמותה.
 (ב) שמחזור אחריו - כדי להדגיש שביום הכיפורים אין להשתמש בנר.
 (ג) וכן הבשמים - אף על פי שלכתחילה ברכות אלו הן חלק מן ההבדלה, אפשר לברך אותן גם בנפרד, לכן מי שלא היו לו בשמים או נר כשהבדיל על הכוס יכול לברך עליהם כשיזדמן לו.
 (ד) אבוקה - מעין לפיד, משום שטוב לברך על אור גדול, כפי שמתבטא בנוסח הברכה: "בורא מאורי האש", בלשון רבים.
 (ה) להאיר בבית - התאורה הרגילה אינה מזכירה את יצירת האש במוצאי השבת, ולכן לכתחילה יש לברך על אור שמדליקים במיוחד, נוסף על הנר הרגיל.
 (ו) מיקרי אבוקה - ומברכים עליו לכתחילה; וזו גם דעת המחבר.

סעיף ג

יְנוּחָגִים לְהַסְתַּכֵּל בַּכּוֹפּוֹת הַיָּדִים וּבַצִּפּוֹרְנִים (ז). הגה: ויש לראות בצפורני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל (ח), ויש לכפוף האצבעות לתוך היד שאז רואה הצפורנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים (ט)

(זוהר פ' בראשית ובפ' ויקהל).

יטור בשם פרקי ר' אליעזר ורב עמרם ושאר פוסקים .

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) וּבַצִּפּוֹרְנִים - למנהג זה נאמרו כמה טעמים. וכתבו הטור והבית יוסף שבדרך זו נהנים מאור הנר (כפי שנראה בסעיף הבא שיש לעשות), ובציפורניים אף ניכר בוהק האור. ועוד, "כי זוכרים על צפורניו של אדם הראשון"³. וטעם נוסף, שהציפורניים גדלות תדיר, והן סימן לפרייה ורבייה. הביא הבית יוסף בשם הגאונים: "תחלה מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן, ואחר כך פושטן - והנה אור במקום חשך, ומברך, שכבר הוא נאות מן האור".

(ח) בִּיד שְׂמָאל - מסתכלים על ציפורני יד ימין, משום שבברכות הנהנין טוב לברך על מה שאוחז ביד ימין. ויש לאחוז את הכוס בשמאל, כדי לחבר את ברכת הנר להבדלה על הכוס, כפי שראינו בברכת הבשמים.

(ט) פְּנֵי הָאֲצַבְעוֹת שְׁבָפִנִּים - לפי הזהר, האור שמדליקים במוצאי השבת מטרתו להביא את האור העליון הא־להי להאיר לנו. הזהר מביא את הפסוק בפרשת כי תשא "וראית את אחורי ופני לא יראו", ומסביר שאין מסתכלים בצד הפנימי של האצבעות אלא בצד החיצוני, מקום הציפורניים, ללמדנו שאף שאנו מתפללים לקבל את האור העליון, אנו עושים כן בענווה כדי לקבלו לפי ערכנו. מדברי הרמ"א עולה שיש לראות את הציפורניים כשהאצבעות כפופות, ולא כפי שהבאנו בשם הבית יוסף שיש לפשטן. כל המנהגים הללו טובים וראויים, וכל אחד ינהג כמנהגו.

3. יש שביארו שהאור היה יוצא מצפורניו של אדם הראשון, ויש שביארו שעל פי האגדה אדם הראשון היה כולו ציפורניים, ובמוצאי שבת בגלל חטאו הפך בו האור לעור.

סעיף ד

^אאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו (י), ^הדהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת.

^יברכות נ"א ע"ב במשנה. ^הברכות נ"ג ע"ב.

סעיף ה

(יא) ^ואין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה, לאפוקי (יב) אור שהודלק לחיה ולחולה שכיון שלא הודלק לעבירה – מברכין עליו (יג), אבל אם הדליקו גוי בשבת, כיון שאם היה מדליקו ישראל היה עובר – לא שבת ממלאכת עבירה מיקרי (יד). הגה: ואין מברכין על אור של עבודה זרה (טו) (טז).

^טברכות נ"ב-נ"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) **שיאותו לאורו** – כלומר: שייחנו מאורו. לכן יש שנוהגים לכבות את החשמל, כדי שבזמן הברכה יבוא האור מאבוקת ההבדלה.

(יא) **הקדמה לסעיף** – אין מברכים על נר שנעשתה בו עברה, ובפרטי דין זה עוסקים שלושת הסעיפים הבאים. סעיף זה עוסק בברכת ההבדלה על נר שהודלק בשבת.

(יב) **לאפוקי** – תרגום: להוציא, מלבד.

(יג) **מברכין עליו** – כיוון שנר זה הודלק בהיתר.

(יד) **מיקרי** – כלומר: אף שלגוי אין איסור להדליק, נר זה נחשב כנר שנעשתה בו עבירה, כיוון שליהודי היה אסור להדליקו.

(טו) **של עבודה זרה** – משום שעבודה זרה אסורה בהנאה.

סעיף ו

גוי שהדליק במוצאי שבת מישראל (טז), או ישראל מגוי (יז) – מברכין עליו (יח). אבל גוי שהדליק מגוי – אין מברכין עליו (יט).³ ובמוצאי יום הכיפורים אין מברכין על נר שהדליק ישראל מגוי (כ) (ועיין לקמן סי' תרכ"ד סעיף ה') (כא).

³ ברכות נ"ג ע"א. ⁴ מגיד משנה בשם הרמב"ן בפכ"ט מהל' שבת הלכה כ"ז.

סעיף ז

ל' היה הולך חוץ לדרך וראה אור, אם רובן עובדי כוכבים – אין מברכין עליו (כב); ואם רובן ישראל, או אפילו מחצה על מחצה –⁵ ברכות נ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) **מישראל** – כלומר שיהודי הדליק נר במוצאי השבת, ומנר זה הדליק גוי נר אחר.

(יז) **ישראל מגוי** – ישראל הדליק במוצאי השבת מנר של גוי, וייתכן שהנר הראשון הודלק בשבת.

(יח) **מברכין עליו** – מפני שבמקרה הראשון לא נעשה איסור⁴; ובמקרה השני ההדלקה של היהודי נחשבת כהדלקה חדשה, שנעשתה בהיתר.

(יט) **אין מברכין עליו** – שמא הנר הראשון הודלק בשבת; ואף שהנר השני הודלק במוצאי שבת, במקרה זה הוא נחשב כהמשכו של הנר הראשון.

(כ) **שהדליק ישראל מגוי** – כיוון שבמוצאי יום הכיפורים מברכים רק על נר שדלק במשך כל יום הכיפורים, כמבואר בסעיף ח'.

(כא) **תרכ"ד סעיף ה'** – סימן תרכ"ד עוסק בהלכות יום הכיפורים, ובסעיף ה' שם מבואר בהרחבה דין הנר במוצאי יום כיפור. ויהי רצון שיזכני ה' להגיע בספר זה להלכות אלו.

(כב) **אין מברכין עליו** – כיוון שהולכים אחר הרוב, וחוששים שזהו נר המשרת

4. והחידוש בכך הוא שלא גזרו כאן, אף על פי שזה מצב דומה לגוי שהדליק מגוי.

מברכין עליו (כג).

פעיף ח

^פאור היוצא מהעצים ומהאבנים – מברכין עליו, אבל במוצאי יום הכיפורים אין מברכין עליו (כד).

^פפסחים נ"ד ע"א.

פעיף ט

^יגחלים שבוערות כל כך שאילו מכנים קיסם ביניהם הוא נדלק – מברכין עליהם (כה), והוא שעשויים להאיר (כו).

^יברכות נ"ג ע"ב.

פעיף י

^סאור של כבשן בתחלת שריפת הלבנים – אין מברכין עליו, שאז אינו עשוי להאיר; ואחר שנשרפו – אז עשוי להאיר ומברכין עליו (כז).

^סברכות נ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

עבודה זרה.

(כג) מברכין עליו – גם במקרה של מחצה על מחצה, משום שדי בכך שהנר ישרת גם יהודים.

(כד) אין מברכין עליו – כפי שראינו בהקדמה לסימן, הברכה במוצאי שבת עניינה שהאש נבראה במוצאי שבת, ולכן מברכים על כל נר שעשוי להאיר. במוצאי יום הכיפורים טעם הברכה הוא שאסור היה במשך היום להשתמש בנר, ולכן מברכים רק על נר שאסור היה להשתמש לאורו ביום הכיפורים.

(כה) מברכין עליהם – משום שבמצב כזה הן נחשבות ללהבה.

(כו) שעשויים להאיר – תנאי זה קיים בכל אור שמברכים עליו "מאורי האש", כפי שיתבאר בסעיפים יא–יב.

(כז) ומברכין עליו – העיקרון התבאר בסעיף הקודם, שמברכים רק על אור

סעיף יא

(כח) נר בית הכנסת (כט), ^טאם יש שם אדם חשוב מברכין עליו, ואם לאו אין מברכין עליו (ל); ^פויש אומרים בהיפך (לא). ^זואם יש שמש שאוכל שם – מברכין עליו, והוא שלא תהא לבנה זורחת שם (לב).

^טברכות נ"ג לפירוש התוס' בשם ר"ח. ^פלפירוש רש"י שם. ^זשם בגמרא.

סעיף יב

^קאין מברכין על נר של מתים (לג), שאינו עשוי להאיר; הילכך מת ^קברכות נ"א ע"ב במשנה ונ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

שעשוי להאיר. ומציאות לבני הכבשן אינה שכיחה היום.

(כח) **הקדמה לסעיף** – אין מברכים אלא על נר שהודלק במטרה להאיר. בפרטי דין זה עוסקים סעיף זה והסעיף הבא.
(כט) **נר בית הכנסת** – הנרות שהיו מדליקים בזמנם בבית הכנסת. ויש לגביהם ספק, האם תכליתם הייתה להאיר או רק לכבוד בית כנסת, ונחלקו בכך הדעות.

(ל) **אין מברכין עליו** – לדעה זו סתם נר של בית כנסת בא לכבודו של בית הכנסת, ואין מברכים עליו. אולם כשיש שם אדם חשוב מדליקים כדי להקל עליו את הראייה, ועל נר כזה אפשר לברך.

(לא) **בהיפך** – לדעה זו סתם נר של בית הכנסת בא להאיר, ומברכים עליו. אולם כשיש שם אדם חשוב מדליקים לכבודו, ולא כדי להאיר, ועל נר זה אין מברכים.

(לב) **זורחת שם** – בזמנם היו נמנעים מלבזבז כסף על תאורה כאשר הירח היה מאיר, ובמיוחד לא היו מדליקים במקרה כזה למען שמש בית הכנסת; ואם בכל זאת האירו משמע שעשו זאת לכבוד בית הכנסת, ולא לצורך.

(לג) **נר של מתים** – נר שמניחים ליד מיטתו של המת, או שנושאים במסע הלוויה. נר זה תכליתו כבוד המת, ואין הוא בא לצורך תאורה.

שהיו מזליכין לפניו נר אילו הוציאוהו ביום, והוציאוהו בלילה בנר – אין מברכין עליו (לד).

סעיף יג

סומא אינו מברך (לה).

^יטור בשם אבי העזרי ושאר פוסקים.

סעיף יד

היו יושבים בבית המדרש והביאו להם אור, אחד מברך לכולם (לו).

^שברכות נ"ג ע"א וכבית הלל.

סעיף טו

^תנר בתוך חיקו (לז) או בתוך פנס (לח) (פירוש: כלי שנותן בו הנר שלא תכבה) או בתוך אספקלריא (לט), רואה את השלהבת ואינו משתמש ^תירושלמי ברכות פ"ח ה"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) אין מברכין עליו – כיוון שמסתבר שהנר בא לכבוד המת, ולא להאיר את הדרך.

(לה) אינו מברך – הואיל ואינו נהנה מן האור⁵.

(לו) אחד מברך לכולם – משום "ברוב הדרת מלך". שאף על פי שזו ברכה על ההנאה מהאור, עדיף שאחד מהנוכחים יוציא את השאר בברכתו, כיוון שכך זו ברכה של הציבור.

(לז) בתוך חיקו – ואורו אינו נראה, שהרי הוא מכוסה בבגדו.

(לח) בתוך פנס – בתוך כלי אטום, ואורו אינו נראה מבחוץ.

(לט) אספקלריא – הכוונה כאן לעששית, היינו כלי זכוכית ששמים בו את

5. את ברכת "יוצר אור" שבקריאת שמע מברך הסומא, משום שנתקנה על הנאת העולם מהאור, ואילו ברכת ההבדלה היא על הנאת המברך. ויש חולקים הסוברים שגם בהבדלה הסומא מברך, ואין הלכה כמותם.

לאורה (מ), משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת (מא) – אין מברכין עליה עד שיחא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה (מב).

שולחן ערוך כפשוטו

הנר. לדעה זו מברכים רק על אש ישירה, ולא על אש המאירה מבעד למחיצה, אף על פי שהמחיצה שקופה. ויש פוסקים שהתירו באש המונחת בכלי זכוכית. ולעניין נורות חשמל – אם יש בהן חוט להט, לדעת המחבר אין לברך עליהן משום שהן מצויות מבעד לזכוכית, והמתירים בעששית יתירו אף בנורה כזו. אולם הנורות החדשות אין בהן חוט להט, ולכל הדעות אין לברך עליהן.

(מ) ואינו משתמש לאורה – כגון שרחוק מהנר.

(מא) ואינו רואה את השלהבת – היינו שהוא יכול ליהנות מהאור, אך אינו יכול לראות את השלהבת, כגון כשהנר מוסתר מאחורי דבר מה.

(מב) ומשתמש לאורה – וגם מטעם זה נהגו להביט בציפורניים, כפי שראינו בסעיף ג'.

סימן רצ"ט

שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיכדיל, ובו י' סעיפים.

בסימנים הקודמים למדנו שיש לזכור את יום השבת בכניסתו וביציאתו, וכך לתחום בין הקודש ובין החול. בסימן זה מתבאר שיש להיפרד מן השבת לפני שמתחיל בסעודת חול או במלאכת ימי המעשה.

סעיף א

^אאסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין (א) חוץ ממים (ב), משתחשך (ג) עד שיכדיל. אבל אם היה יושב ואוכל ^אפסחים ק"ה ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) או שאר משקין - כיוון שביציאת השבת חלה עליו חובת ההבדלה, ועליו לקיים את חובתו לפני שיאכל וישתה.

(ב) חוץ ממים - ששתייתם אינה נחשבת לסעודה¹. ונראה שאם צריך לכך אפשר להקל אפילו בשתיית משקה חם, כפי שמקלים בשתייתם בבוקר לפני התפילה.

(ג) משתחשך - מלשון המחבר משמע שמותר לשתות ולאכול עד הלילה, כלומר גם לאחר השקיעה, עד לצאת הכוכבים. אולם רבו המחמירים האוסרים כבר מהשקיעה. ואפשר לסמוך על דעת המחבר בשעת הצורך או לצורך מצווה, כגון שעדיין לא אכל סעודה שלישית².

1. ולפני קידוש ליל שבת אסור לשתות אפילו מים (רע"א, ד), כיוון שחיובו מהתורה. לעומת זאת חיוב ההבדלה לפוסקים רבים הוא מדרבנן (ואם הבדיל בתפילה, לכל הדעות אינו אלא מדרבנן); ועל כן הקלו בו בשתיית מים, שהם חיי נפש ואין בשתייתן חשיבות.

2. זו מחלוקת ראשונים שהובאה בבית יוסף. וכתב הביאור הלכה (ד"ה "משתחשך"): "דמעיךר הדין אין להקל בספק חשכה, וכן מוכח בב"י להמעייין בו", ולא ביאר מנין לו. ונראה לי שלמד זאת

מבעוד יום וחשכה לו, אין צריך להפסיק (ד) הגה: אפילו משתייה (ה) (ב"י). ואם היה יושב ושותה וחשכה לו, צריך להפסיק (ו). ¹יוש אומרים דהני מיילי בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה, אפילו היה יושב ואוכל – פורם מפה ומבדיל וגומר סעודתו (ז). הגה: והמנהג פשוט כסברא הראשונה (ח).

¹סמ"ג מ"ע סימן כ"ט לדעת הרי"ף ומהר"י קולין בשורש צ"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ד) **אין צריך להפסיק** – אלא ממשיך סעודתו ככל שצריך, שעבורו עדיין לא יצאה השבת.
- (ה) **אפילו משתייה** – הואיל ומי שהתחיל רק לשתות לפני החשיכה אינו יכול להמשיך בכך לאחר מכן, מדגיש הרמ"א שאם התחיל בסעודה של ממש מותר לו להמשיך לשתות כחלק מן הסעודה.
- (ו) **צריך להפסיק** – את שתייתו, עד שיבדיל. כיוון ששיבה לשתיה אינה נחשבת לקביעות.
- (ז) **וגומר סעודתו** – לשיטה זו אין אפשרות להאריך את השבת לאחר צאת הכוכבים, ואם ממשיך לאכול נמצא עושה סעודת חול לפני שהוציא את השבת.
- (ח) **כסברא הראשונה** – להתיר להמשיך לאכול אם התחיל סעודתו מבעוד יום. וכן נוהגים גם הספרדים.

מכך שהבית יוסף הביא בסוף דבריו את דברי מהר"י קולון שמחמיר, מכאן הבין שפסק הב"י כמותו. אולם מאחר שבבית יוסף הביא את המחלוקת, ובשולחן ערוך כתב בפירוש "משחשיכה", קשה לומר שלא הכריע כמקלים. וגם הביאור הלכה במסקנתו שם מקל במקום הדחק, ובמשנ"ב ס"ק א' מתיר לאכול אחרי השקיעה אם עדין לא אכל סעודה שלישית. ועוד יש להעיר שזהו ספק בדין שכולו מדרבנן, לכן יש מקום לסמוך על המקלים.

סעיף ב

היו שותים ואמרו 'בואו ונבדיל' (ט), אם רצו לחזור ולשתות קודם הבדלה אינם צריך לחזור ולברך (י). ויש מי שחולק בדבר (יא).
 רמב"ם בפ' ד' מהלכות ברכות ה"ח. תמרה"י קולון לדעת הרי"ף וסמ"ג.

סעיף ג

כשמפסיק להבדיל (יב) אינו צריך לברך 'בורא פרי הגפן' על כוס של הבדלה (יג), ויש אומרים שצריך (יד).
 ה"לדעת טור בסי' רע"א והרא"ש אפי' לדעת הרי"ף. ילדעת מהר"י קולון ואפילו לדברי התוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **בואו ונבדיל** - וכאשר רק שותים אין להמשיך ולשתות, כפי שראינו בסעיף א'.
 (י) **לחזור ולברך** - אף על פי שאסורים לשתות כעת מדין הבדלה, אם בכל זאת ישתו באיסור אינם צריכים לברך, אלא סומכים על ברכתם הראשונה. לדעה זו אין באמירת "בואו ונבדיל" היסח הדעת מהשתייה, כיוון שאם היו אוכלים - היו מותרים להמשיך את הסעודה באכילה ובשתייה; וכשרק שותים אסורים להמשיך לשתות גם בלי האמירה "בואו ונבדיל", ולכן אין משמעות לאמירתם³.
 (יא) **שחולק בדבר** - וסובר שבאמירת "בואו ונבדיל" הסיחו דעתם מלשתות. וכאמור, להלכה אסור לכתחילה להמשיך ולשתות.
 (יב) **כשמפסיק להבדיל** - בעת שקבע לשתות יין, או במקרה שאוכל ורוצה להבדיל באמצע הסעודה⁴.
 (יג) **כוס של הבדלה** - שהרי כבר בירך 'בורא פרי הגפן' על היין.
 (יד) **שצריך** - משום שההבדלה מהווה הפסק.

3. הסברנו על פי דברי הבית יוסף כאן, וכך הבין בהערות איש מצליח על המשנה ברורה. ויש אחרונים שהסבירו את כל הסעיף במקרה שגם אכלו; יעויין למשל במשנה ברורה כאן.

4. אף על פי שאין הוא חייב להבדיל באמצע סעודתו, כפי שראינו בסעיף א'.

סעיף ד

כשהיה אוכל וחשכה, שאמרנו שאין להפסיק – גומר סעודתו, ומברך ברכת המזון על הכוס ואחר כך מבדיל עליו (טו); ואם יש לו שני כוסות, מברך ברכת המזון על אחד ומבדיל על אחר (טז).

^אהרמב"ם שבת בפרק כ"ט הי"ב. ^בהרב המגיד שם.

סעיף ה

^טטעה ואכל קודם שהבדיל – יכול להבדיל אחר כך (יז).

^טפסחים ק"ה ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) מבדיל עליו – מדובר כאן על מי שמקפיד תמיד לברך ברכת המזון על הכוס, ויש לו כוס אחת בלבד. לכן בסיום סעודה שלישית יברך ברכת המזון עם כוס בידו, יברך על הכוס "בורא פרי הגפן" ולא ישתה ממנה, ומיד יבדיל עליה וישתה ממנה, בלא לברך שוב "בורא פרי הגפן".

(טז) ומבדיל על האחר – משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות, ולכן לכל מצווה יש לייחד כוס משלה. למעשה, מי שרוצה לברך על הכוס בסעודה שלישית ויש לו שתי כוסות, יברך כרגיל על כוס של ברכת המזון ולא ישתה ממנה, ויבדיל על כוס אחרת בלי ברכת "הגפן". וכתבו הפוסקים שטוב להתפלל ערבית לפני הבדלה, ואם עושה כך ישתה מכוס ברכת המזון, ויבדיל כרגיל לאחר ערבית. ולהלכה, כאמור, מי שאינו נוהג תמיד לברך ברכת המזון על הכוס יברך בסעודה שלישית ללא כוס. ובשבע ברכות לחתן ולכלה ישתו את הכוסות מיד לאחר ברכת המזון ושבע הברכות.

(יז) להבדיל אחר כך – ואין אומרים שבאכילתו כבר הוציא את השבת, משום שהבדלה היא חובה בפני עצמה, ואינה מתבטלת אם אכל באיסור.

סעיף ו

'שכח ולא הבדיל במוצאי שבת – מבדיל עד סוף יום ג' (יח), ^פויש אומרים שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר (יט). ודוקא 'בורא פרי הגפן' ו'המבדיל בין קודש לחול' (כ), אבל על הנר ובשמים ^לאינו מברך אלא במוצאי שבת (כא). ^פויש מי שאומר דהא דקיימא לן 'טעם מבדיל' (כב), הני מילי היכא דהבדיל בליל מוצאי שבת (כג), אבל אם לא הבדיל בלילה – כיון שטעם שוב ^פפסחים ק"ו ע"א, כרבא לגירסת התוספות והרא"ש. ^פהרי"ף והגאונים לפי גירסתם. ^פשם לענין אור, ומכל שכן לבשמים. ^פטור בשם בה"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) יום ג' – כיוון ששלושת הימים הראשונים בשבוע נמשכים אחר השבת שלפניהם.

(יט) ולא יותר – לדעה זו אין טעם להבדיל באמצע השבוע, לאחר שכבר מצויים בעומק ימות החול. ונפסקה הלכה כדעה הראשונה, שאפשר להבדיל עד יום שלישי.

(כ) בין קודש לחול – כלומר שמי שמבדיל בימים ראשון, שני או שלישי, מברך על הכוס רק את ברכות הגפן וההבדלה.

(כא) אלא במוצאי שבת – שכפי שראינו בסימנים הקודמים, לברכות הנר והבשמים טעמים נפרדים התלויים במוצאי שבת, והן אינן חלק מההבדלה שבין קודש לחול.

(כב) טעם מבדיל – ההלכה שראינו בסעיף הקודם, שאף מי שאכל לפני ההבדלה צריך להבדיל על הכוס.

(כג) בליל מוצאי שבת – תרגום: דברים אלו כאשר הבדיל במוצאי שבת; משום שאם אכל במוצאי שבת לפני שהבדיל אפשר להחשיב את אכילתו כשייכת קצת לשבת (כפי שנראה בסימן הבא, שסעודת מוצאי שבת מלווה את יציאת השבת).

אינו מבדיל (כד). הגה: והעיקר כסברא הראשונה **(כה)** (דברי עצמו). ומי שמתענה שלושה ימים ושלושה לילות ישמע הבדלה מאחרים **(כו)**, ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בשבת מבעוד יום ולשתות **(כז)** ולקבל אחר כך התענית עליו (ת"ה סי' קנ"ד).

סעיף ז

המבדיל על היין על שלחנו (כח). אפילו הבדיל קודם שנמל ידיו **(כט)** – פוטר היין שבתוך המזון שאין לברך עליו **(ל)**.⁵ ויש אומרים דלא פטר אלא אם כן נמל ידיו קודם שהבדיל **(לא)**. הגה: ואם הבדיל⁶ הרא"ש בפרק ו' דברכות וריש פרק י' דפסחים. ⁷תוספות ברכות מ"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) שוב אינו מבדיל – לדעה זו יכול להבדיל בתחילת השבוע רק אם מעשיו מעידים שעדיין קשור לשבת, ולא אם מתנהג כמו בימי החולין.

(כה) כסברא הראשונה – שבכל מקרה אפשר להבדיל עד יום שלישי. וכך פוסקים למעשה גם הספרדים.

(כו) מאחרים – כיוון שאין חיוב על השומעים לשתות מכוס ההבדלה.

(כז) ולשתות – אולם לא יעשה מלאכה עד צאת השבת.

(כח) על שולחנו – שמתכוון לאכול מיד לאחר ההבדלה, בדומה לקידוש.

(כט) קודם שנמל ידיו – ונמצא שבירך על הכוס קודם שהתחיל את הארוחה.

(ל) שאין לברך עליו – כיוון שנפטר בברכת "הגפן" שבהבדלה, כשם שכל יין שלפני המזון פוטר את היין שבסעודה, וכשם שברכת "הגפן" שבקידוש פוטר את היין שבתוך המזון.⁵

(לא) קודם שהבדיל – לדעה זו היין שבהבדלה בא לצורך המצווה בלבד. ואמנם הקידוש פוטר את היין שבסעודה, כיוון שהקידוש הוא חלק מן הסעודה ("אין קידוש אלא במקום סעודה"), אולם אין קשר בין ההבדלה לסעודה שלאחריה. לכן ברכת "הגפן" שבהבדלה פוטר את היין שבסעודה רק אם נאמרה בסעודה עצמה, כלומר לאחר שנמל ידיו.

5. ברכות פרק ו' משנה ה, ונפסק בסימן קע"ד סעיף ד (ושם גם הובאה המחלוקת בדין ההבדלה).

תחלה, צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש (לב) (תוספות ברכות מ"ב ומרדכי שם).

סעיף ח

כשפוסט היין שבתוך המזון שאין צריך לברך עליו (לג), גם אין צורך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה (לד). ואם אין לו אלא כוס אחד וסבור שיביאו לו יין יותר, והבדיל על אותו כוס ואחר כך לא הביאו לו יותר, ובירך ברכת המזון בלא כוס – פיש מי שאומר שצריך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה (לה).

ר"א"ש פסחים פרק י'. פטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) מעין שלוש – הרמ"א סובר כדעה השנייה, שכוס ההבדלה שלפני הסעודה אינה חלק מן הסעודה, ולכן פוסק שהמבדיל צריך לברך ברכה אחרונה על יין ההבדלה, ואינו יוצא בברכת המזון שבסוף הארוחה (כמבואר בסעיף הבא). להלכה נוהגים כדעה הראשונה, מדין "ספק ברכות להקל", ולא יברך ברכה אחרונה על יין ההבדלה ואף לא ברכה ראשונה על היין שבתוך הסעודה.

(לג) לברך עליו – במקרה שהבדיל בתחילת הסעודה, כפי שהתבאר בסעיף הקודם.

(לד) על כוס של הבדלה – היין ששותים בהבדלה נחשב לחלק מן הארוחה, ולכן ברכתו פוטרת את שאר היין שבסעודה, וממילא ברכת המזון פוטרת אותו ואין לברך עליו ברכה אחרונה בפני עצמו.

(לה) של הבדלה – לדעה זו יין ההבדלה נחשב לחלק מהסעודה משום שברכת היין של ההבדלה מכוונת גם ליין שבסעודה. אולם אם לא ישתה יין בסעודתו הרי שייך ההבדלה מנותק מן הסעודה, וממילא ברכת המזון אינה פוטרתו, ויברך ברכה אחרונה לפני הסעודה. לדברי המחבר אם לא בירך לפני הסעודה – יברך באמצע הסעודה או לאחר ברכת המזון, וכתבו הפוסקים שבדיעבד לא יברך, אלא יסמוך על ברכת המזון⁶.

6. כך פסק המשנה ברורה ס"ק כט, וכך היא גם דעת כף החיים אות מז.

סעיף ט

^אאם רוצה לסעוד תיכף להבדלה, צריך ליזהר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה; ואם הביא – פורס עליו מפה ומכסהו, לפי שהוא מוקדם בפסוק (לו), וצריך להקדימו אם לא יכסנו (לז).

^בטור בשם ר"מ מרוטנבורג.

סעיף י

^אאסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל (לח). וואם הבדיל בתפלה – מותר, אף על פי שעדיין לא הבדיל על הכוס (לט). וואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה, אומר: 'המבדיל בין הקודש ובין החול' (מ) בלא ברכה, ועושה מלאכה (מא). הגה: וכן ^בשבת ק"נ ע"ב. ^גטור בשם רב עמרם ורש"י שם, והרב המגיד בשם הגאונים ושכן הסכימו האחרונים ושאר פוסקים. ^דשבת ק"נ ע"ב לפירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) **מוקדם בפסוק** – בסימן רי"א למדנו על סדר הקדימה בברכות, הנלמד מן הפסוק "ארץ חיטה ושעורה"... ושם ראינו שהואיל והפסוק בשבח הארץ פותח בחיטה ובשעורה, מי שיש לפניו לחם ויין ורוצה לברך עליהם "המוציא" ו"הגפן", עליו להקדים את ברכת "המוציא".

(לז) **אם לא יכסנו** – כפי שמכסים את הלחם בזמן הקידוש. וכל זה כשמתכוון לסעוד מיד לאחר ההבדלה, ומוטלות לפתחו שתי הברכות. אבל אם אינו מתכוון לסעוד מיד – אין צורך לכסות את הלחם, כיוון שאין כאן דין קדימה בברכות.

(לח) **קודם שיבדיל** – כהיכר לכך שהוא מלווה את השבת בצאתה לפני שמתחיל את מלאכתו.

(לט) **על הכוס** – כלומר שדי באמירת ההבדלה כדי להוציא את השבת. וכמובן שבנוסף יש לקיים את תקנת חכמים ולהבדיל על הכוס.

(מ) **ובין החול** – גם לדעת המחבר צריך לומר את המשפט השלם "ברוך המבדיל בין קודש לחול", אלא שקיצר בדבריו.

נשים שאינן מבדילין בתפלה (מב), יש ללמדן שיאמרו 'המבדיל בין קודש לחול' קודם שיעשו מלאכה (כל ב). ויש אומרים דכל זה במלאכה גמורה כגון כותב ואורג, אבל הדלקת הנר בעלמא או הוצאה מרשות לרשות אין צריך לזה (מג) (רבינו ירוחם), ומזה נתפשט המנהג להקל שמדליקים נרות מיד שאמרו הקהל 'ברכו' (מד), אבל העיקר כסברא ראשונה (מה). ויש אומרים לדלות מים בכל מוצאי שבת, כי בארה של מרים סובב כל מוצאי שבת כל הבארות, ומי שפוגע בו וישתה ממנו יתרפא מכל תחלואיו (מו) (כל ב). ולא ראיתי למנהג זה. ועיין לעיל סימן רס"ג (סעיף יז), מי שמוסיף מחול על הקודש אם מותר לאתר שהבדיל לעשות לו מלאכה (מז).

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) ועושה מלאכה - שכאמור, די באמירת מילות ההבדלה בפיו כדי להתיר עשיית מלאכה.

(מב) שאינן מבדילין בתפילה - משום שאינן נוהגות להתפלל ערבית.⁷

(מג) אין צריך לזה - לדעה זו אין לעשות את מלאכות החולין שיש בהן טרחה קודם שיבדיל, אולם אין איסור גורף על כל הדברים האסורים בשבת.

(מד) שאמרו הקהל ברכו - היינו שקודם התפילה מדליקים נרות בבית הכנסת כדי שיהיה אור למתפללים, ועושים כן בלא להבדיל כלל.

(מה) כסברא ראשונה - לאסור קודם הבדלה כל מלאכה. וכן הסכמת הפוסקים, ואין לסמוך על המקלים, אלא יש לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" לפני שעושה כל מלאכה.

(מו) יתרפא מכל תחלואיו - מנהג עתיק זה קישר בין חסידותה של מרים לשאיבת המים במוצאי שבתות. וכיום, שכבר איננו שואבים מים מן הבאר, יש ללמוד מכך ללכת בדרכי מרים ומסירותה לאחיה הקטן, ויש בהליכה בדרך החמלה כדי לזכות לרפואה שלמה.

(מז) לעשות לו מלאכה - הרמ"א פסק שם להתיר. וגם המחבר מסכים להיתר זה.

7. למדנו בהלכות תפילה שמעיקר הדין נשים חייבות בתפילת עמידה בשחרית ובמנחה, אולם תפילת ערבית מעיקרה היא רשות. ואמנם הגברים קיבלו עליהם להתפלל ערבית, אך לא הנשים.

סימן ש'

שיסדר שלחנו במוצאי שבת, ובו סעיף אחד.

סעיף א

^אלעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת (א) כדי ללוות את השבת
(ב), אפילו אינו צריך אלא לכזית (ג).

^אשבת קיט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **במוצאי שבת** - העיקר בסעודה זו אינו האכילה, אלא הישיבה בצורה מכובדת, בליווי שירים ודברי תורה. והמנהג לשיר שירים המבטאים את ציפייתנו לבשורת הגאולה על ידי אליהו הנביא.

(ב) **ללוות את השבת** - כשמגיע אדם חשוב יוצאים לקראתו בכניסתו, ובצאתו הולכים עמו כבוד דרך, וכן יש לעשות בצאת השבת. ועוד, שמנהגם בכל יום היה לאכול סעודה אחת בתחילת היום ואחת בסופו, ואם לא יסדר שולחנו במוצאי השבת, נמצא שבשבת בסך הכול הקדים את סעודת הערב; לכן בסעודה הרביעית יש גם היכר לכך שסעדנו שלוש סעודות לכבוד השבת¹.

(ג) **אלא לכזית** - שאף על פי שאינו רעב, טוב לאכול לפחות כזית לחם. ואם אין הוא רעב כלל אינו חייב להזיק לעצמו באכילה שאינה מתאימה, במיוחד בשבתות הקיץ, ויכול להסתפק באוכל קל, כפי שראינו שיש המקלים בסעודה שלישית.

1. בשם בני, הרב יחזקאל אלישמע.

קיצור ההלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א

בסוגריים מרובעים מובאות ההפניות לשו"ע.
 בדרך כלל מובאת הפניה לסעיף בלבד, כשהסימן הוא הסימן המובא בכותרת. למשל: [א].
 כשהפניה לסימן אחר, נציין גם את הסימן, כשהסימן יצוין עם גרש, והסעיף ללא גרש.
 למשל: [א', א].
 הפניה לסעיף כוללת את דברי המחבר והרמ"א, ואף את דברינו בפירושם.
 הפניה לדברינו בס"ק מצויינת בסוגריים עגולים. למשל: [א]. מספר בסוגריים מצוין הערה
 באותו סימן, והציון [הק] מפנה להקדמתנו לסימן.

1. דיני ערב שבת (סימנים רמ"ב-רס"ו)

עסק המשותף ליהודי וגוי (סימנים רמ"ג-רמ"ז)

- א. הפעלת נכס של יהודי על ידי גוי בשבת (סימן רמ"ג)
1. מותר למלאכה של יהודי להיעשות על ידי גוי בשבת אם הוא עובד בקבלנות (כלומר שכל שכרו נקבע מראש, והוא עושה את המלאכה בזמן שרוצה), או באריסות (שעובד כשרוצה עבור אחוז מסוים מהשכר) [הק].
 2. אסור להעסיק גוי כפועל שכיר בנכס של יהודי, משום שעבודתו נחשבת מדרבנן כעבודת היהודי [הק].
 3. מעיקר הדין מותר להשכיר לגוי בשבת את הנכס כולו. אולם אם זה נכס שרגילים להפעילו על ידי פועלים שכירים - אסור, משום מראית העין [א].
 4. איסור זה הוא רק במקום שיש חשש למראית עין, אבל אם הרואים יודעים שהנכס עצמו מושכר לגוי, כגון אם הדבר נעשה כך כבר זמן רב, או אם הנהגים מהנכס הם בני הבית - מותר [ב].
 5. אם עבר והשכיר לגוי בשבת נכס שאסור בהשכרה - אסור השכר בהנאה [ב].

ב. עבודת גוי בקבלנות בשבת (סימן רמ"ד)

1. עבודת גוי בקבלנות בשבת עבור יהודי מותרת מעיקר הדין, אולם נאסרה משום מראית העין כאשר נעשית בפרהסיה, והרואים עלולים לחשוד שנועשית בשכירות ישראל [א].
2. לכן אסורה עבודת בנייה של גויים בשטח ישראל, ביישוב שמקובל בו שפועלים שכירים עוסקים בבניין, ובמקום שעלולים השכנים לראות את הדבר [א]. וכן בכל עסק ששם ישראל עליו ומלאכתו ניכרת [ד].
3. אם שוכר את הגוי לתקופה ארוכה, על מנת שיעשה מלאכה בכל פעם שיש צורך (כגון שיתפור בגד כל פעם שייקרע), והגוי מקבל שכר שנתי ללא קשר לעבודתו - מותר שיעשה הגוי מלאכה כזו בשבת [רמ"ד, ו].

ג. ישראל וגוי שותפים, איך יתנהגו בשבת (סימן רמ"ה)

1. כיצד יעשה יהודי השותף לגוי בעסק הפועל גם בשבת? הטוב ביותר להתנות בחוזה ששכר השבת שייך כולו לגוי, וכנגדו שכר יום אחר שייך כולו ליהודי, ויחלקו בשאר הימים [א]. ואם התנו כך מראש, יכולים אחר כך לחלוק בשווה בכל הסכום, אם הגוי מסכים [ב].
2. אם לא התנו כך מראש, ייטול הגוי שכר השבת, ויתחלקו בשאר. ואם שכר השבת אינו ידוע, ייטול הגוי שביעית השכר, ויחלקו בשאר [א]. ולדעת הרמ"א, אם לא אמרו מפורשות שהגוי עובד בשבתות עבור היהודי, בדיעבד אפשר לחלק את הרווחים כולם.
3. אם היהודי והגוי עובדים יחד כל השבוע, והגוי עובד לבד בשבתות - מותר לחלק את הרווחים.
4. אם לא התנו מראש, יכולים השותפים לבטל את החוזה הקודם (כגון על ידי מכירת העסק וקנייתו מחדש), ואז יקבעו מראש שהגוי ייטול שכר השבת והיהודי שכר יום אחר כנגדו [ג].
5. עסק שהיהודי שותף בו כמשקיע, אך הוא מופעל על ידי הגוי לבדו - מותר לישראל לקבל את כל חלקו, גם אם הוא כולל רווחים

מעבודה בשבת [ד]. והוא הדין בגוי הסוחר בסחורה השייכת ליהודי, ובלבד שלא יאמר לו במפורש למכור בשבת [ה].
 6. גם אם נתקיימו התנאים להתיר, אסור ליהודי לקבל שכר מעסק שהגוי מפעיל בשבת בלבד, משום 'שכר שבת' [ו].

ד. השאלה והשכרה לגוי בשבת (סימן רמ"ו)

1. מותר שכליו של אדם יעשו מלאכה בשבת; לכן מותר להפעיל מכשיר על ידי 'שעון שבת', או להפעיל לפני שבת כל מכשיר הפועל אוטומטית במשך השבת [הק]. ולכן גם מותר להשכיר ולהשאל כליו לגוי, אפילו אם ודאי שיעשה בהם מלאכה בשבת [א].
2. להכרעת הרמ"א אסור להשכיר לגוי ביום ששי כלי שמלאכתו אסורה, משום שנראה שהגוי עושה מלאכה אסורה בשליחות היהודי. ולדעת המחבר הדבר מותר, ובלבד שלא ישכיר לשבת בלבד, משום 'שכר שבת' [א].
3. הדברים הללו אמורים לפני שבת, אולם בשבת עצמה לכל הדעות אסור להשאל לגוי כלי שמלאכתו אסורה, משום מראית העין. ובמקום שאין עירוב אסור להשאל אפילו כלי שלא נעשית בו מלאכה, כיוון שמוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים [ב].
4. אסור ליהודי שתיעשה מלאכה בבהמתו בשבת. ולכן אסור להשאל או להשכיר בהמתו לגוי לתקופה הכוללת שבת. ואסור אפילו אם יתנה עם הגוי שהבהמה תנוח בשבת [ג].

ה. דואר על ידי גוי בשבת (סימן רמ"ז)

1. שליחת מכתב על ידי גוי כאשר אפשר שיעבירונו בשבת, מותרת באחד משני תנאים:
2. נקבע עם הגוי מראש תעריף לשליחת המכתב ('קצץ לו דמים') [א], ואפילו לא נקבע סכום מדויק [ב].
3. גם אם לא קצץ דמים, מותר אם הגוי מביא את המכתב לא לבית הנמען, אלא לבית הדואר שבעירו [א].
4. לדעת הרמ"א, בשעת הצורך מותר לשלוח גם אם לא נתקיימו תנאים אלו, מלבד בימי ששי [א].

5. גם אם לא נתקיימו התנאים, מותר אם הגוי לוקח את המכתב בחינם [ד], או אם ממילא הולך לאותו מקום [ה].

הכנות לשבת (סימנים רמ"ב, רמ"ח-רנ"ב, ר"ס, רס"ב)

- ו. **הכנות לשבת משום כבוד שבת** (סימנים רמ"ב, ר"נ)
1. יש לכבד את השבת במאכלים משובחים, אף אם צריך להידחק לשם כך בארוחות ימי החול.
 2. מי שאין לו כלל כדי הוצאות השבת, עדיף שיאכל בשבת כבימות החול, ויקיים בעצמו "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות".
 3. יש להקפיד בשבת על בגדים מכובסים ונקיים. ועדיף לכבסם כבר ביום חמישי.
 4. טוב לאפות חלות לכבוד שבת.
 5. מצווה להכין ביום ששי את צרכי השבת. ומצווה על כל אדם להתעסק בכך בעצמו [ר"נ, א]; ובכלל הדבר גם קניית המצרכים לשבת [ר"נ, ב].

ז. הלכות יציאה לדרך לפני שבת (סימן רמ"ח)

1. חכמים אסרו לצאת להפלגה ארוכה החל מיום רביעי ואילך [א]. עיקר טעם הגזרה - משום עונג שבת, ששלושת הימים הראשונים של ההפלגה קשים לגוף [ב].
2. איסור זה אינו חל במקומות הבאים:
3. בהפלגה האמורה להגיע ליעדה לפני שבת [א].
4. בהפלגה לדבר מצווה [א].
5. במקום שאין בו טלטולי הים, כגון בנהרות [ב], או לאנשים הרגילים בים [[ח]].
6. גם במקומות המותרים, אסור לצאת לדרך החל מיום רביעי אם עוברים בכך על איסור תחומין (אם הספינה בעומק של פחות מעשרה טפחים), או במקום שבו על הנוסע לעשות מלאכה בשבת. אולם בתחילת השבוע מותר, וצריך לפסוק עם בעל הספינה שישבות בשבת, אף אם יודע שתנאי זה לא יתקיים [א-ב].

7. איסור נוסף בהפלגה בשבת הוא איסור חכמים לשוט, שמא יבנה רפסודה. איסור זה חל רק על העולה להפלגה בשבת עצמה. ואם היה בספינה בכניסת שבת ואחר ירד ממנה - לדעת המחבר אסור לו לחזור בשבת לספינה ולהפליג, והרמ"א מתיר [ג].
8. בהליכה בשיירה במדבר עוברים על איסור תחומין (ולעתים גם על איסורים נוספים). לכן אסור לצאת לדרך כזו מיום רביעי ואילך. אבל קודם לכן מותר, ובשבת ימשיך ללכת עמהם, כיוון שמסוכן להישאר לבדו במדבר [ד].
9. יציאה בשיירה כזו לדבר מצווה מותרת כל ימות השבוע. והרמ"א מכליל בדבר מצווה גם יציאה לצורך פרנסה או למפגש עם חבר [ד].

ח. הלכות ערב שבת מפלג המנחה (סימן רמ"ט)

1. אין ללכת ביום ששי למקום שאין בו צרכי שבת מוכנים, אלא אם יגיע בעוד היום גדול ויוכל להכין בנחת צרכי שבת [א].
2. אסור לאכול ביום ששי סעודה גדולה מהרגיל (מלבד סעודת ברית מילה). וגם מסעודה רגילה טוב להימנע שלוש שעות זמניות לפני השקיעה [ב].
3. ישנם צדיקים הנוהגים להתענות בימי ששי [ג], ויש שהסתייגו ממנהג זה [(יג)]. ולמתענים טוב לקבל את התענית "עד שישלימו הציבור תפילתם", ולא עד צאת הכוכבים [ד].
4. בעשרה בטבת שחל ביום ששי, נמשכת התענית עד צאת הכוכבים [ד].

ט. שלא לעשות מלאכה סמוך לשבת (סימן רנ"א)

1. העושה מלאכה בערב שבת מזמן מנחה קטנה ואילך אינו רואה ברכה במלאכתו. ובכלל האיסור עבודות הנעשות בשכר, ולא איסורי המלאכה האסורים בשבת [א]. ומלאכת דבר האבד, וכן שכיר שאינו יכול לקצר מלאכתו, אינם בכלל האיסור [(ג)].
2. מלאכה לצורך שבת לעצמו, וכן לצורך חברו בלי תשלום, ודאי שמותרת. מלאכה לצורך שבת הנעשית בתשלום: אם היא צורך

- הגוף, כגון תספורת, מותרת; ושאינה צורך הגוף, כגון תיקון הבגד, אסורה בשכר [ב].
3. גם מלאכות המותרות בערב שבת, כגון לימוד תורה, יש לדאוג שלא יפגעו בהכנות לשבת [ב].

י. מלאכות המתחילות בערב שבת ונגמרות בשבת (סימן רנ"ב)

1. מלאכה מתמשכת שאסור לעשותה בשבת, מותר להתחילה בערב שבת, והכלי ימשיך את פעולתו בשבת עצמה. למשל: לפרוס רשת ביום ששי כדי שייצודו בה חיות בשבת [א], לפתוח ברז ביום ששי כדי שישקה את הגינה בשבת [ה], או להשאיר מערב שבת מחשב כדי שייעבד נתונים בשבת [לו], וכן כל כיוצא בזה.
2. לדעת המחבר מותר לעשות מלאכה המתחילה ביום ששי ונמשכת בשבת גם אם קולה נשמע למרחוק; ולדעת הרמ"א אסור לעשותה לכתחילה, שמא יחשדו השומעים שעושה אותה בשבת עצמה. וגם הרמ"א מתיר במקום שהשומעים יודעים שדרך מלאכה זו להפעילה מערב שבת, וכן במקום הפסד מרובה [ה].
3. במקום שאין עירוב, כבר בערב שבת אין לצאת עם דברים שיש חשש שישכחם בשבת [ו], ויש לבדוק שהכיסים ריקים [ז]. ואף במקום שיש בו עירוב, ראוי לאדם לבדוק שאין מוקצה בכיסיו.

יא. הכנסת השבת (סימן ר"ס)

1. יש להכין את גופו לכבוד שבת. ובכלל זה רחיצת גופו ושערו במים חמים, וכן לפי הצורך גילוח, תספורת ונטילת הציפורניים [א].
2. מכבוד השבת, לוודא לפני כניסת השבת שכל ההכנות לשבת כבר בוצעו [ב].
3. כל בקשותיו של האדם מבני ביתו צריכות להיות בלשון רכה, כי אסור להטיל אימה בתוך ביתו [ב].

יב. כיצד להיכנס לשבת (סימן רס"ב)

1. יש לסדר את הבית סמוך לשבת [א].

2. כתב הרמ"א שהמנהג שתהא מפה פרוסה על השולחן בכל השבת [א].
3. יש להקפיד על בגדים נאים המיוחדים לשבת [ב].
4. יש לרחוץ ולהתלבש סמוך לכניסת שבת ולשמוח ולהתרגש בכניסתה [ג].

נתינת אוכל לחימום לפני שבת (סימנים רנ"ג-רנ"ז)

יג. דיני השהיה והחזרה (סימן רנ"ג)

1. אסרו חכמים להניח **בערב שבת** על הכירה תבשיל שאינו מוכן לאכילה כדי שיתבשל בשבת, גזרה שמא יחתה בגחלים. והתירו בתנאים מסוימים, התלויים ברמת הבישול בערב שבת, בסוג הכירה שמניחים עליה, ובסוג הגחלים.
2. כיום החימום נעשה בצורה שונה; ומוסכם על פוסקי זמננו שכיוון שבכירות ובתנורים שלנו אפשר בקלות להגביה ולהנמיך את האש ואת החום, אם המאכל אינו ראוי לאכילה בכניסת השבת האיסור עומד בעינו.
3. להלכה מותר להשהות בערב שבת על כיריים של גז או של חשמל תבשיל הראוי לאכילה על ידי הדחק, וכן דוד מים, ובשר חי. אולם אוכל מבושל שעדיין אינו ראוי למאכל, מותר להשהותו רק אם הכירה 'גרופה וקטומה', וכתבו הפוסקים שבכירה שלנו צריך להניח פח בין האש לקדרה, וטוב גם לכסות את הכפתורים.
4. בפלטה של שבת לא נאמרה גזרה זו, ומותר להשהות עליה כל תבשיל מערב שבת [(מח)].
5. **בשבת עצמה** אסרו חכמים לשים תבשיל על אש גלויה, אפילו אם הוא כבר מבושל, משום שנראה כמבשל.
6. תבשיל שהורדנו מהאש מותר להחזירו לאש מכוסה ("בלעך" או פלטת שבת), אם הוא מבושל כל צרכו, ובתנאי שהתקיימו בו תנאי ההחזרה: למחבר בתנאי שעדיין הוא חם בשיעור שהיד סולדת בו, ולא הניחו על גבי קרקע מעת שהורידו מהאש; ולרמ"א בתנאי

שלא התקרר לגמרי, שעדיין הוא בידו מעת שהורידו מהאש, וכשהורידוהו מהאש הייתה דעתו להחזירו.

7. יש אומרים שפלטה של שבת דינה לעניין זה כאש מכוסה. ויש מקלים יותר, ומתירים להניח עליה אפילו אוכל מוכן יבש שמוציאים מהמקרר; ואפשר לסמוך בכך על המקלים. וכן מותר להניח עליה אוכל המבושל כל צורכו, ואף אם יש בו קצת נוזל, אם מניחו על פלטה כבויה העתידה להידלק על ידי שעון שבת [[עא]].
8. הוספת מים רותחים מהמיחם לתבשיל המצוי על האש מותרת לדעת הפוסקים האשכנזים, וכן לחלק מהפוסקים הספרדים [[עז]].

יד. אפייה וצלייה מערב שבת לשבת (סימן רנ"ד)

1. המכין אוכל לשבת בצלייה "על האש" צריך לסיים את הצלייה לפני שבת [[יז]].
2. האופה לחם ומשאירו בתנור בשבת על מנת להוציאו ולאכלו בשבת, צריך לדאוג שהלחם יהיה ראוי לאכילה לפני כניסת השבת, אף אם לא נאפה לגמרי [[כד]]. ואם בשוגג הכניסו את הלחם מאוחר, ובכניסת שבת הוא לא היה ראוי לאכילה - מותר לאוכלו בשבת רק אם אין לו לחם אחר לסעודות השבת [ה].
3. אם משאירים מים רותחים לשתייה בשבת, יש לדאוג שדוד המים ירתח לפני כניסת השבת [[נד]].
4. אדם שגובר עליו יצרו ועומד לעבור עברה יש להורות לו איך לצמצם את האיסור, כגון שיעבור על איסור דרבנן במקום על איסור תורה [[מג]].

טו. השארת אש לשבת לצורך חימום (סימן רנ"ה)

1. מותר להשאיר אש בשבת לצורך חימום רק אם אין צורך לתחזק אותה בשבת, ואז מותר גם להשתמש לאורה. אבל אש הזקוקה להתעסקות כדי שתעלה יפה - אסור להשאיר דולקת לשבת; ואם השאירה - אסור להתחמם כנגדה או להשתמש לאורה [א].

טז. איסור הטמנה (סימן רנ"ז)

1. הטמנה היא כיסוי סיר בשמיכות וכיו"ב מכל צדדיו, כדי שישמור על חומו. חכמים אסרו הטמנה בדבר שעשוי להוסיף חום אפילו מערב שבת, והטמנה בדבר שאינו מוסיף חום בשבת עצמה [א].
2. לכן, אם רוצה להעביר סיר חם לבית אחר, אין לעטוף אותו בשמיכה בשבת [י].
3. הטמנה היא רק אם השמיכה נוגעת בסיר. לכן מותר לשים סיר בתוך צידנית או תיק שנועד לשמירת החום, ואין בכך משום הטמנה [לג].
4. מותר לשים נוזלים חמים בשבת בתוך תרמוס, ואין בכך משום הטמנה [כה].
5. עטיפת סיר על גבי פלטה או "בלעך" נחשבת כהטמנה, לכן אין לכסות סיר העומד על הפלטה מכל צדדיו, אפילו מערב שבת. וכיסוי מלמעלה בלבד מותר [לא].

נרות שבת (סימנים רס"ג-רס"ה)**יז. הדלקת נרות שבת (סימן רס"ג)**

1. חכמים תיקנו להדליק נר לכבוד שבת, ומצווה זו מצטרפת לחיוב מהתורה בעונג שבת [הק].
2. עיקר המצווה בנר אחד. אולם נוהגים להדליק שני נרות, ויש המדליקים יותר [א].
3. נהגו שאישה תדליק את הנר [ג], אולם החיוב הוא על כל אדם שיהיה נר דלוק בביתם [ב].
4. רווק או נשוי הנמצא בשבת ללא משפחתו חייבים בהדלקת הנר [ו].
5. עיקר מקום ההדלקה הוא במקום שבו אוכלים. ומותר לברך על הנר גם במקום שבו לנים, אם נאותים לאורו [ו, ט]. ובכלל המצווה לדאוג להשארת אור חשמל בכל מקום שבו יש צורך באור [הק].
6. כשמתארחים כמה משפחות בבית אחד, לפוסקים כרמ"א יכולה כל משפחה לברך על ההדלקה; ולפוסקים כמחבר אין לברך בחדר אחד

- אלא פעם אחת, אולם יכולה כל משפחה להדליק בחדר שישנה בו ולברך עליו [ח]
7. יש מי שאמר שבהדלקת הנר חלים על המדליק איסורי שבת. ולהלכה, לפוסקים כמחבר הדלקת הנר אינה מכניסה את השבת; ולפוסקים כרמ"א - איש מדליק נרות אינו מקבל בכך עליו את השבת, ואישה המדליקה נרות מקבלת עליה את השבת בכך, אם לא התנתה אחרת [י].
8. המדליק מברך "אשר קידשנו במצוות, וציוונו להדליק נר של שבת", ביום טוב "להדליק נר של יום טוב" וביום הכיפורים "של יום הכיפורים" [ה].
9. לפוסקים כמחבר, מברכים ומיד מדליקים, כבשאר מצוות. ולפוסקים כרמ"א כשאישה מדליקה אנו חוששים שבברכה מקבלת עליה את השבת, לכן תחילה תדליק, ואחר כך תכסה את עיניה ותברך [ה].
10. אם מדליק ואינו מקבל עליו שבת בהדלקתו, לא יקדים להדליק [ד]. לכתחילה יכול להדליק עד חצי שעה לפני שבת, ובשעת הצורך יכול להדליק מפלג המנחה [(טז)].
11. יחיד שקיבל עליו את השבת - אינו יכול להתפלל מנחה של יום שישי, אלא יתפלל פעמיים ערבית [טו].
12. בית כנסת שמקדים להתפלל בערב שבת לפני השקיעה, באמירת הפיוט "לכה דודי" מקבלים עליהם את השבת. ויחיד שמגיע באיחור אין לו להתפלל מנחה באותו בית כנסת, אלא יתפלל בחוץ [טו].
13. יחיד שהקדים וקיבל עליו את השבת, יכול לבקש מחברו שטרם הכניס שבת שיעשה עבורו מלאכה האסורה בשבת, וכן במוצאי שבת [יז].
14. אין להדליק בשבת נרות דלוקים שהשמן או הפתילות אינם איכותיים והאש לא עולה בהם יפה, שמא יבוא לטפל בשבת באור. ובנרות שלנו מותר להשאירם [רס"ד (הק)].

יח. דברים שלמדנו מהדלקת הנר בשבת (סימן רס"ה)

1. אסור להסתפק בשבת מהשמן שבנר הדולק [[א]].
2. אין להתיר הזזת מחוגי שעון שבת להדלקת האור או לכיבוי, אלא בשעת דוחק גדול [[ג]].
3. מוקצה שמונח בכלי, הכלי אסור לשימוש בשבת, ומכונה "בסיס לדבר האסור". חכמים אסרו לגרום למוקצה להגיע לתוך כלי בשבת, אף בהיתר, משום שכך נאסר הכלי לשימוש בשבת, והדבר דומה לסתירת הכלי. איסור זה נקרא "ביטול כלי מהיכנו" [[ז]].

כניסת השבת (סימנים רס"א, רס"ו)**יט. זמן כניסת השבת (סימן רס"א)**

1. הזמן בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים נקרא "בין השמשות". בזמן זה אסור לעשות מלאכות מדאורייתא, ומותר לעשות מלאכה מדרבנן לצורך מצווה, כגון הטמנת האוכל בצורה המותרת בערב שבת; וכן יכול לבקש מגוי לעשות מלאכה שחשובה לו [[א]].
2. להלכה, שקיעת החמה היא הזמן שבו אנו רואים את השמש שוקעת, "וצאת הכוכבים" לעניין כניסת השבת הוא 13.5 דקות אחרי זמן זה. ולא נהגו בכך כשיטת המחבר והרמ"א [[טז]].
3. יחיד יכול להכניס את השבת מפלג המנחה, כלומר שעה ורבע זמניים לפני השקיעה [[ב; רס"ז ב]]. ומכניסת השבת שלו ועד צאת הכוכבים חלים עליו דיני בין השמשות [[14]].
4. אם הציבור אמר את הפיוט "לכה דודי" לפני השקיעה, נכנסה השבת לכל דבר על אותו ציבור, והוא אסור בכל מלאכה [[ל]].

כ. מי שהחשיך לו בדרך (סימן רס"ו)

1. אסור לגרום לבהמה לעשות מלאכה בשבת. איסור זה נקרא איסור מחמר, וחל גם בבהמה שאינה שלו [[הק]].
2. אדם שנכנסה לו השבת בהיותו בדרך, התירו חכמים שיעבור על איסורי דרבנן בהלכות העברת ארבע אמות ברשות הרבים, העברה

מרשת לרשות וטלטולי מוקצה. ויעבור על הקל הקל תחילה.
[א-ח].

3. כשאין עימו נכרי, בהמה או קטן, יכול לטלטלם פחות מארבע אמות [ז], וכן לרוץ עד חצר ביתו ושם יפילהו מאחוריו [יא].
4. היתרים אלו לא נאמרו במציאת אבדה [א, יג].
5. כיום, אדם או משפחה שנמצאים בנסיעה לשבת וחשכה עליהם הדרך, יעצרו לפני השקיעה במקום יישוב ויבקשו מהתושבים להתארח לשבת. ואם אי אפשר, אזי במקום צורך גדול יכולים להמשיך לנסוע גם בבין השמשות, שבו האיסור מדרבנן. ואם גם לאחר 18 דקות אין שום אפשרות לעצור - ייסע הנהג בשינוי, כדי לא לעבור על איסורי תורה, וברגע שיוכלו, יצאו מהרכב ללא חפציהם. וייתכן שבשעת דוחק גדול ובמקום חשש סכנה אפשר לסמוך על שיטת רבנו תם ולהמשיך בנסיעה עד 58 דקות אחרי השקיעה [כב].
6. אדם ששם לב בשבת שיש בכיסו מוקצה או שבא לידו מוקצה בהיתר - לא חייב לזורקו מיד, אלא מותר ללכת עד לחדר שבו הוא מעדיף לשמטו [יב].

2. תפילות, קידושים ופעודות שבת (סימנים רס"ז-ש')

ליל שבת (סימנים רס"ז-רע"ד)

כא. תפילת ליל שבת (סימנים רס"ז-רס"ח)

1. בתפילת מנחה של יום שישי אין אומרים תחנון [רס"ז, א].
2. בליל שבת טוב להקדים ולהתפלל ערבית [רס"ז, ב].
3. בתפילת ערבית של ליל שבת משנים את נוסח החתימה של ברכת "השכיבנו", וחותמים: "הַפֹּדֵשׁ סִפְתָּ שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלַיִם" [רס"ז, ג].
4. יש לומר "ויכולו" בתפילת העמידה בליל שבת (א), ויש לחזור על כך בציבור לאחר התפילה, בקול רם ובעמידה (ז).

5. בתפילה בציבור הש"ץ אומר לאחר התפילה ברכה אחת מעין שבע (ח). וחתומה "מקדש השבת" גם ביום טוב שחל בשבת (ט).
6. כאשר מתפללים בבית שגם יאכלו בו לאחר מכן את סעודת השבת (כגון באירוע משפחתי), אין אומרים ברכה מעין שבע. ויש נוהגים לאמרה בכל מקרה (י).
7. **טעויות בתפילת עמידה של שבת:** טעה והתחיל בשבת תפילה של חול, כשנזכר מסיים את הברכה שבה הוא עומד, ומתחיל תפילת שבת (ב).
8. אם התפלל בשבת תפילה של חול - לא יצא, עד שיזכיר בה של שבת (ד).
9. אם החליף תפילת שבת (כגון שחרית) בתפילת שבת אחרת (כגון מנחה) - יצא. אולם לא יצא אם התפלל מוסף במקום תפילת אחרת, וכן לא יצא אם התפלל תפילה אחרת במקום מוסף (ו).
10. בתפילת ליל שבת, גם אם לא התפלל של שבת - יוצא אם שומע את ברכת מעין שבע משליח הציבור (יג).

כב. מנהג אמירת "במה מדליקין" (סימן ר"ע)

1. מנהג נפוץ בישראל עוד מתקופת הגאונים, לומר את פרק המשניות "במה מדליקין" בליל שבת. המנהג היה נפוץ בכל קהילות ישראל מלבד יהדות תימן, וכיום בחלק מקהילות החסידים נוהגים לומר במקומו את קטע הזוהר "כגוונא" [א].
2. יש הנוהגים לאמרו לפני תפילת ערבית, ויש האומרים אותו לאחריה [א].
3. מנהג אשכנז לומר "במה מדליקין" בשבת חנוכה, ולא לאמרו בשבת שחל בה יום טוב או חול המועד, או ביום טוב שחל בערב שבת. והספרדים נוהגים שלא לומר פרק "במה מדליקין" כשיום טוב חל בערב שבת וכן אינם אומרים אותו בשבת חנוכה; ובשבת שחל בה יום טוב או חול המועד יש בכך חילוקי מנהגים, ובמקום שאין בו מנהג ברור יאמרו [ב].

כג. הקידוש על היין בליל שבת (סימן רע"א)

1. יש לקדש מיד כשחוזרים מתפילת ערבית [א].
2. נשים חייבות בקידוש זה כגברים, ולכן אישה יכולה להוציא איש ידי חובתו בקידוש [ב].
3. מי שאין לו יין לקידוש - יקדש על הפת. נוסח הקידוש זהה, אלא שיברך "המוציא" במקום "הגפן" [(מו)].
4. אין לטעום כלום לפני הקידוש על הכוס, ואפילו מים [ד].
5. מי שלא קידש בליל שבת, בין בשוגג בין במזיד - אומר את ברכת הקידוש למחרת בסעודת היום [ח].
6. בזמן הקידוש צריך שתהיה מפה על שולחן האוכל, וכיסוי נוסף על החלות [ט].
7. יש הנוהגים לעמוד באמירת "ויכולו" ולשבת בשאר הקידוש [י], אולם המנהג הרווח הוא לעמוד בכל הקידוש [(נא)].
8. צריך לקדש על כוס יין מלאה [י], ששיעורה לפחות רביעית (86 סמ"ק) [יא].
9. יש לשתות מיין הקידוש לפחות רוב רביעית (מעל 43 סמ"ק) [יג]. לכתחילה צריך שישתה המקדש שיעור זה, וטוב שישתו כל המסובים. ומכל מקום אף אם לא שתה המקדש, אם שתה אחד מהמסובים יצאו כולם ידי חובתם [יד].
10. מי שיש לו לשבת רביעית אחת בלבד של יין - ישמרנה להבדלה, ויקדש על הפת. ואם יש לו מעט יותר מרביעית - יקדש על רביעית, ויתקן בנותר את פגימת הכוס להבדלה. ובבוקר יכול לקדש על משקה אחר [יא].
11. המנהג הרווח הוא כדברי המחבר, ראשית לקדש ואחר כך ליטול ידיים. ויש הנוהגים כדברי הרמ"א, להקדים את הנטילה לקידוש [יב].

כד. היין לקידוש (סימן רע"ב)

1. מקדשים גם על יין שאינו משובח, כל עוד ברכתו "הגפן" [ג-ח]. אולם אין לקדש על יין שריחו רע [א].

2. אפשר לקדש על מיץ ענבים [ב].
3. מי שאין לו יין, יקדש בליל שבת על הפת, ובבוקר יקדש על משקה חשוב [ט].
4. לא יברך "הגפן" בסעודה שקידש על היין בתחילתה [י].

כה. קידוש במקום סעודה (סימן רע"ג)

1. יש לקדש במקום שסועד בו, הן בליל שבת והן ביום השבת. קידש ולא אכל אחר כך באותו מקום - לא יצא ידי חובתו, וצריך לקדש שנית [א].
2. יש לאכול מיד לאחר הקידוש, ואם לא עשה כן לא יצא. ואם בזמן שקידש דעתו הייתה לאכול מיד, אלא שלבסוף התעכבה מעט אכילתו - יצא [ג].
3. לכתחילה עדיף לקדש במקום הסעודה ממש. וכשהדבר אינו מתאפשר, יוצא ידי חובתו אם סועד באותו בית שבו קידש [א].
4. המקדש לאחרים ואינו סועד עמהם - הם יצאו ידי חובת הקידוש, והוא לא [ד].
5. עדיף לקדש במקום שסועד בו את הסעודה העיקרית. וכשהדבר אינו מתאפשר, די באכילת כזית "מזונות" או שתיית רביעית יין [ה].

כו. בציעת הפת בשבת (סימן רע"ד)

1. יש לאכול לחם בסעודת ליל שבת ובסעודת יום השבת [ד].
2. יש לברך על שתי כיכרות שלימות [א].
3. טוב שהמברך יבצע למסובים פרוסה גדולה [ב], או לחלופין פרוסות רבות [ו].
4. האוכלים מהפת שמחלק בעל הבית ימתינו עד שיאכל הבוצע ואז יאכלו [ג].

הלכות הנר בשבת (סימנים רע"ה-ר"פ)

כז. דברים האסורים לאור הנר בשבת (סימן רע"ה)

1. חכמים אסרו לקרוא לאור נר שמן, וכן לעשות לאורו שאר דברים המצריכים עיון ודקדוק, גזרה שמא יטה את הנר כדי להרבות את אורו. והדבר אסור גם לאור נר שעווה [א]. אולם מותר לעשות הכול לאור החשמל [ו], ולכן איסור זה אינו רווח כיום.
2. יש למנוע אפילו מילדים קטנים להסתובב בלא בגדים מול נרות השבת [יב].

כח. הנאה מנר שהדליק גוי בשבת (סימן רע"ו)

1. אסור ליהנות בשבת ממלאכה שעשה גוי עבור יהודי בשבת, בין מלאכה האסורה מהתורה (כהדלקת נר), ובין מלאכה האסורה מדרבנן (כהדלקת חשמל). ואפילו הדליק תמורת שכר [א]. אולם מותר ליהנות מאיסור דרבנן קל שנעשה על ידי גוי, כטלטול מוקצה [ג].
2. מותר ליהנות מאור שהדליק הגוי עבור עצמו; וכן אם הדליק לצורך ישראל קטן, או חולה אפילו שאין בו סכנה. היתר זה קיים בכל המלאכות שאין בהם חשש שהגוי ירבה בעשיית האיסור בעבור יהודים גדולים [א].
3. ההנאה שנאסרה מאור שהודלק בשבת היא דווקא בפעולות שלא ניתן לעשותן ללא הדלקת אור זה. לכן אם גוי הדליק אור במקום שכבר יש בו אור מועט - מותר לעשות לאור הנר החדש פעולות שהיה אפשר לעשותן גם בלעדיו, ואסורות פעולות שאי אפשר היה לעשותן. וכשכבה האור הראשון שדלק בהיתר אין לעשות כלל פעולות לאור הנר החדש [יא), ב, ד].
4. במקום קור גדול חימום הבית נחשב כצורך חולים, ומותר לבקש מגוי להדליק חימום [ה]. והוא הדין שכאשר החום גדול מותר לבקש מגוי שידליק מזגן [כט]).

5. מלאכה שעשה גוי עבור יהודים וגויים אסור ליהנות ממנה במקום שרובו יהודים, אלא אם כן מוכח שנעשתה בעיקר לצורך הגויים [ב]. ואם נעשתה המלאכה בעיקר לצורך ישראל היא אסורה אפילו במקום שרובו יהודים [ג].
6. מותר לבקש מגוי לעשות מלאכה מדרבנן לצורך מצווה. ובשעת דחק גדולה אפשר לבקש מגוי לעשות אף מלאכה מהתורה [(יט)].

כט. שלא לגרום לכיבוי הנר (סימנים רע"ז-רע"ח)

1. מעשה שאין בו מלאכה האסורה בשבת, אבל ייתכן שייגרם למלאכה אסורה: אם אין ודאות שהמלאכה האסורה תיעשה - הדבר מותר (ונקרא "דבר שאינו מתכוון"). ואם המלאכה האסורה תיעשה בוודאות ("פסיק רישיה"), אלא שאם אין לו עניין בכך - נחלקו הפוסקים, יש מתירים, ויש אוסרים מדרבנן [הק].
2. לכן אין לפתוח דלת או חלון בחדר שיש בו נר דולק, אם הדבר יגרום לכיבוי הנר [א]. וכן אין לפתוח דלת מול עצים בוערים, כשהדבר גורם להבערתם [ב].
3. נר שעווה דולק שהושם על מגש: אם הושאר שם בכוונה - המגש מוקצה, ואסור בטלטול; ואם שכחו שם את הנר - מותר לנער את המגש ולהפילו [ג], ובלבד שאין ודאות שייכבה [(יח)].
4. מותר להשאיר נר דולק מערב שבת על אילן, אולם אין לעשות כן ביום טוב [ד].
5. מותר לכבות נר דולק עבור חולה שיש בו סכנה כדי להקל על הרגשתו, אף שהאור אינו מסכן את חייו [רע"ח, א].

ל. טלטול הנר בשבת (סימן רע"ט)

1. נר שדלק בכניסת השבת, אין לטלטל אותו או את הפמוט שלו במשך כל השבת, גם לאחר שכבה (א).
2. אם התנה מערב שבת שרוצה לטלטל את הנר משייכבה - לדעת המחבר מותר לטלטלו, ולדעת הרמ"א אסור (ד).
3. נר שלא דלק בכניסת השבת ודלק בהמשך השבת (כגון שהודלק לחולה או שהודלק בשוגג) - מותר לטלטלו משייכבה (ה).

לא. תשמיש המיטה בליל שבת (סימן ר"פ)

1. מצווה לאיש לפקוד את אשתו בליל שבת [א]. ובהסכמת שניהם אפשר לדחות את המצווה [(ג)].
2. חתן יכול לבוא על כלתו בפעם הראשונה בשבת, אף שייתכן שהיא תיפצע [ב].

יום השבת (סימנים רפ"א-רצ"ב)**לב. שחרית של שבת (סימן רפ"א)**

1. נהגו בשבת לאחר את תחילת התפילה, וכן להרבות ב"פסוקי דזמרה" בתפילה, כל מקום לפי מנהגו. אולם יש להקפיד להתחיל את הסעודה לפני חצות היום [א].
2. המאחר לתפילה ולא יספיק לומר גם את פסוקי דזמרה וגם את "נשמת", כתבו פוסקי אשכנז שיאמר "נשמת" וידלג על חלק מפרקי פסוקי דזמרה; ופוסקי ספרד כתבו שעדיף לדלג על "נשמת" ולא על פסוקי דזמרה [(י)].
3. מי שלא אמר "לא-ל אשר שבת" בברכה ראשונה של שמע, אם נזכר קודם חתימת הברכה - יחזור, ואם נזכר לאחר שסיים את הברכה - ישלים קטע זה לאחר תפילת העמידה [א].

לג. קריאת התורה והמפטיר בשבת (סימן רפ"ב)

1. בשבת קוראים בתורה את פרשת השבוע, ומחלקים את הקריאה לשבעה עולים. ואם רוצים להוסיף עולים - אפשר. בימות החול ובשבת במנחה עולים שלושה, בראש חודש ובחול המועד ארבעה, ואין מוסיפים. במועדים עולים חמישה, וביום הכיפורים שישה; ובהם לשיטת הספרדים מותר להוסיף עולים, והאשכנזים נהגו שלא להוסיף, מלבד בשמחת תורה [א].
2. כשרוצים להוסיף עולים לתורה, למנהג הספרדים העולה הנוסף חוזר וקורא פסוקים שכבר קראו; ולמנהג האשכנזים מחלקים את הפרשה לקטעים קצרים יותר, מלבד בשמחת תורה, שבה חוזרים וקוראים [ב].

3. מעיקר הדין קטן עולה לתורה. ולמעשה יש נוהגים להעלות קטנים אפילו לשבעת הקרואים, יש המעלים קטן למפטיר בלבד, ויש שנמנעים מלהעלות קטנים לתורה [ג-ד].
4. בשבתות ובימים טובים מפטירים בנביא לאחר הקריאה. ונהגו שהמפטיר בנביא קורא בברכה כמה פסוקים מסוף הפרשה לפני שקורא בנביא. את הקדיש המסיים את הקריאה יש לומר לפני קריאת המפטיר [ד].
5. כאשר מוציאים כמה ספרי תורה, מנהג האשכנזים לומר את הקדיש לפני המפטיר, ובזמן אמירתו להניח את כל הספרים על הבימה; ומנהג הספרדים לומר קדיש לאחר שקוראים בכל ספר, ואם מוציאים שלושה ספרים - לאחר השני והשלישי [(כח)].

לד. הפטרה וברכותיה (סימן רפ"ד)

1. לאחר קריאת התורה מפטירים בנביא מעניין הפרשה, ומברכים לפני הפטרה ואחריה [א]. אם קראו בשתי פרשות מחוברות או שהוציאו כמה ספרי תורה, מפטירים בעניין הקריאה האחרונה, מלבד בשבת שמחברים בה אחרי מות-קדושים, שבה האשכנזים נוהגים לקרוא את הפטרת אחרי מות [ז].
2. קטן יכול להפטיר [ד].
3. לאחר הפטרה נהגו בקהילות שונות להוסיף כמה תפילות שונות, וביניהן: הזכרת נשמות, "יקום פורקן" ו"אב הרחמים" (שאינה נאמרת בשבתות החלות ביום שאין אומרים בו תחנון), כל מקום לפי מנהגו [ז].

לה. שניים מקרא ואחד תרגום (סימן רפ"ה)

1. מצווה על כל יחיד לקרוא בכל שבוע את הפרשה, שניים מקרא ואחד תרגום [א].
2. מותר לקרוא את פירוש רש"י במקום תרגומו של אונקלוס [ב], ומי שלא מבין עברית יכול לקרוא במקום אונקלוס תרגום של התורה לשפתו [(ג)].

לו. תפילת מוסף בשבת (סימן רפ"ו)

1. יש להתפלל מוסף מיד לאחר תפילת שחרית. זמנה לכתחילה עד שבע שעות, ובדיעבד כל היום [א].
2. מותר לטעום לפני תפילת מוסף [ג], ויש לקדש לפני טעימה זו. ומי שחולה או רעב מאוד ומתקשה להתפלל בלא שיטעם משהו, ואין באפשרותו לקדש - יכול להקל ולטעום ללא קידוש [ח].
3. אם הגיע זמן מנחה גדולה וטרם התפלל מוסף - בציבור יתפללו כרגיל, תחילה מוסף ואחר כך מנחה; וביחיד יקדים תפילת מנחה לתפילת מוסף [ד].

לז. ניחום אבלים וביקור חולים בשבת (סימן רפ"ז)

1. מבקרים חולים בשבת. ובעת ביקורו לא יתפלל על החולה כדרך שעושה בחול, אלא יאמר: "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא" [א].
2. מותר לנחם אבלים בשבת [א]. ויש אומרים שיאמר לאבל את הנוסח: "שבת היא מלנחם, ונחמה קרובה לבוא" [ג].

לח. תענית בשבת (סימן רפ"ח)

1. אסור להתענות בשבת מעבר לחצות היום, הן תענית יחיד והן תענית ציבור [א]. לכן יש לסיים את התפילה מוקדם מספיק, כך שאפשר יהיה להתחיל את הסעודה לפני חצות היום.
2. האיסור להתענות בשבת הוא משום מצוות עונג שבת. לכן מי שדווקא התענית היא עונג עבורו - כגון אדם שהאכילה מזיקה לו או גורמת לו סבל - מותר לו להתענות [ב-ג].
3. מטעם זה מותר ליחיד אף להתענות תענית חלום בשבת; אולם הוא חייב להתענות יום נוסף כדי לכפר על שהתענה בשבת [ד]. והכלל בדבר הוא שתענית מותרת לכל מי שמוטרד מחלומו ברמה כזו שעונג השבת שלו נפגע [יג].
4. הציבור אינו מתענה בשבת כלל [ח].
5. אין לערוך בשבת עצרות תפילה וצעקה על הצרות, מלבד תפילה על סכנות של פיקוח נפש מידי [ט-י].

לט. סעודת שחרית של שבת (סימן רפ"ט)

1. יש להקפיד בסעודה שחרית של שבת כמו בסעודת הערב [א].
2. עיקר הקידוש הוא ברכת "הגפן" [א], ונוהגים להוסיף לפניו פסוקים העוסקים בשבת [ב].
3. כפי שראינו בסעודת הערב, גם בסעודת הבוקר יש להקפיד על לחם משנה, על "קידוש במקום סעודה", ולא לאכול לפני הקידוש [א].
4. כיום היין מצוי, ולכן אין לקדש על חמר מדינה. ובניגוד לערב שבת, בבוקר אין לקדש על פת. ויש הנוהגים לקדש על בירה או על משקה חריף אחר, וסומכים על שיטה זו כשאין יין או מיץ ענבים [ב].

מ. כמה מהלכות יום השבת (סימן ר"צ)

1. ירבה בשבת בפירות ומגדים ויברך עליהם, וכך ישלים מנין מאה ברכות [א].
2. הרגיל בשנת צהריים יקפיד על כך גם בשבת, משום עונג שבת [א].
3. נוהגים בקהילות רבות להעביר שיעור קבוע ביום השבת, וטוב להשתתף בשיעור זה [ב].
4. אדם העובד כל השבוע צריך להקפיד בשבת על לימוד תורה. ומי שלומד תורה כל השבוע, צריך בשבת להקפיד על אכילה ושתייה מדין עונג שבת [ב].

מא. סעודה שלישית (סימן רצ"א)

1. חובה לאכול שלוש סעודות בשבת - אחת בערב, אחת בבוקר ואחת אחר הצהריים [א]. ויש לאכול את הסעודה השלישית לאחר חצות היום [ב].
2. אם לא אכל סעודה ראשונה בערב או סעודה שנייה לפני חצות, יכול בדיעבד להשלימן בהמשך השבת, ובלבד שיאכל במהלך השבת שלוש סעודות [א-ב].
3. אין צורך לקדש בסעודה שלישית, אבל יש לבצוע בה על שתי כיכרות לחם. ואם אין לו שתי כיכרות, יבצע על כיכר אחת שלמה [ד].

4. יש לקבוע סעודה זו על פת. אולם אם הוא שבע מהסעודה השנייה, יכול לסמוך על השיטות שאינן מצריכות בה דווקא לחם, ויתענג בה על מאכלים אחרים [ה].
5. נשים חייבות בסעודה שלישית [ו].

מב. סדר תפילת מנחה של שבת (סימן רצ"ב)

1. סדר התפילה: אומרים "אשרי", "ובא לציון", ופסוק "ואני תפילתי"; מוציאים ספר תורה, וקוראים שלושה עולים בתחילת פרשת השבוע הבא; מתפללים תפילת שבע שברכתה האמצעית פותחת ב"אתה אחד"; לאחר חזרת שליח הציבור אומרים פסוקי "צדקתך", ומסיימים ב"עלינו לשבח" [א].
2. אין אומרים בשבת 'צדקתך' בתאריך שאילו היה נופל בחול לא היו אומרים בו במנחה נפילת אפים [ב].
3. יש הנוהגים לומר אחר מנחה בשבתות הקיץ פרקי אבות, ובשבתות החורף מזמורי "שיר המעלות", כל מקום לפי מנהגו [ב].

מוצאי שבת (סימנים רצ"ג-ש')

מג. זמן צאת השבת (סימן רצ"ג)

1. השבת יוצאת בצאת הכוכבים, שחלה כ-18 דקות לאחר השקיעה. ויש להוסיף לכך עוד כמה דקות, כדי להוסיף מחול על הקודש [ב].
2. אין להתפלל ערבית עד צאת הכוכבים [א]. ומי שאנוס להקדים מלאכתו במוצאי שבת, יכול להקדים ערבית מפלג המנחה, ויכול אף להבדיל, אולם לא יעשה מלאכה עד צאת הכוכבים, ואף לא יברך על הנר בהבדלה [ג].

מד. ערבית במוצאי שבת (סימנים רצ"ד-רצ"ה)

1. במוצאי שבת מוסיפים בתפילת ערבית את תפילת "אתה חוננתנו" בברכת "חונן הדעת" [א].
2. שכח ולא אמר הבדלה בתפילתו - אינו חוזר, משום שעתיד להבדיל על הכוס [א]. אבל אם יודע שלא יבדיל על הכוס - חוזר [ב].

3. לאחר תפילת העמידה אומרים "ויהי נועם" וסדר קדושה. והאשכנזים נהגו שלא לאמרם בשבוע שחל בו יום טוב [רצ"ה].
4. בחלק מבתי הכנסת נוהגים להבדיל על הכוס לאחר התפילה, כדי להוציא ידי חובה מתפללים שאין להם יין בביתם [רצ"ה].

מה. דיני הבדלה על היין (סימן רצ"ו)

1. בהבדלה ארבע ברכות: יין, בשמים, נר והבדלה. ראשי תיבות יבנ"ה. ונוהגים להקדים לברכות פסוקים לסימן טוב [א].
2. אפשר להבדיל גם על שיכר [ב].
3. מי שאין לו יין או שיכר ויוכל להשיג ביום ראשון, לכתחילה טוב שלא יאכל עד שיבדיל, ואם הדבר קשה לו יכול לאכול לפני ההבדלה.
4. נחלקו הפוסקים אם להבדיל בישיבה או בעמידה, וכל אחד יעשה כמנהגו [ו].
5. מי שכבר יצא ידי חובה בהבדלה בבית הכנסת, אינו יכול לכתחילה להבדיל ולהוציא אחרים ידי חובתם. לכן אם רצונו להוציא את בני ביתו, יכוון בהבדלה בבית הכנסת שלא לצאת ידי חובה [ז].
6. להלכה נשים חייבות בהבדלה [ח].

מו. דיני בשמים להבדלה (סימן רצ"ז)

1. לאחר ברכת היין שבהבדלה מברכים על הבשמים. ואם אין לו, יבדיל ללא בשמים (א).
2. מעיקר הדין יברך את הברכה הראויה לצמח שבידו: "עצי בשמים" או "עשבי בשמים"; ומנהג אשכנז לברך תמיד "בורא מיני בשמים", שהיא הברכה הכללית על הבשמים, משום שרבים אינם בקיאים בברכות אלו [(א)].
3. טוב לברך על הדס [ד].

מז. נר הבדלה (סימן רצ"ח)

1. מברכים בהבדלה על אור הנר "בורא מאורי האש". ואם אין לו נר - אין צורך לחזר אחריו [א].

2. לכתחילה יש לברך את ברכות הנר והבשמים כשמבדיל על הכוס. ואם אינו מבדיל על הכוס, או שאין לו נר או בשמים כשמבדיל, ומזדמנים לו אחר כך - יכול לברך עליהם בנפרד [א].
3. יש לברך על להבה המופקת משתי פתילות או משני נרות [ב].
4. מברכים על נר שנועד למאור, ולא שנועד לשימוש אחר [יא-יב].
5. אפשר לברך על האור אם מתמלאים שני תנאים: שרואה את השלהבת, ונהנה מהאור [טו].
6. בזמן הברכה נוהגים לאחוז את הכוס ביד שמאל, ולהסתכל בציפורני יד ימין [ג].
7. אין מברכים על נר שנעשתה בו עבירה, כגון נר שהודלק בשבת [ה].
8. עיוור אינו מברך ברכה זו [יג].
9. נר המאיר מבעד לזכוכית, לדעת המחבר אין מברכים עליו, ולדעה זו גם אין לברך על חשמל. ויש מתירים, ולדעתם אפשר לברך על נורה שיש בה חוט להט [לט].

מח. שלא לאכול עד שיבדיל (סימן רצ"ט)

1. אסור לאכול מצאת הכוכבים עד שיבדיל על הכוס. ואם התחיל בסעודה לפני צאת הכוכבים ממשיך סעודתו ככל שירצה, ועבורו נמשכת השבת עד שיוציאנה (א, ד).
2. מי שלא הבדיל במוצאי השבת יכול להבדיל עד יום שלישי. ובמקרה זה מברך על הכוס ועל ההבדלה, אך לא על הנר והבשמים (ו).
3. אין לעשות מלאכה עד שיבדיל בפיו. ואין צורך להמתין עד שיבדיל על הכוס, אלא די בהבדלה בתפילה, ואפילו באמירת המילים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" [י].

מט. סעודת מוצאי שבת (סימן ש')

1. מדיני כבוד השבת לכבד את השבת גם בצאתה, ולערוך שולחן נאה במוצאי השבת עם זמירות ודברי תורה, גם אם אינו רעב ואינו אוכל הרבה.

מפתח כרך ה'
דיני ערב שבת – תפילות, קידושים וסעודות שבת
סימנים רמ"ב – ש'

אות מודגשת ועם גרש מפנה לסימן, אות ללא גרש וללא סוגריים מפנה לסעיף בדברי המחבר והרמ"א, ואות בסוגרים מפנה לס"ק בפרושנו. מספר בסוגריים מפנה להערה. הציון (הק) מפנה להקדמה לסעיף. הפניה לסעיף כוללת את הס"ק שעליו, והפניה לס"ק – אף את ההערות שעליו. הפניה לסימן בלבד פירושה שהערך מופיע לאורך הסימן.

- א**
 אבוקה (גר הבדלה) – **רצ"ח** ב, (ד), (ו).
 "אדם בהול על ממונו" (מלאכת הוצאה) – **רס"ו** (א), (ז), (י), (כד), (כו), (נד).
 אדם הראשון (ברכת מאורי האש) – **רצ"ח** (הק), (ז), (1), (3).
 אורח (לענין הדלקת נר שבת) – **רס"ג** ז, (לד), (לז).
 אין מעבירים על המצוות – **רע"ד** (ג-ד).
 איסור מחמר (שביתת בהמתו) – **רס"ו** (הק), (ג), ב, (1), (יא).
 איסור תחומין – **רמ"ח** (הק), (י), ב, (טו), (יז), (כ), (ל), (לה). **רע"ו** (ב).
 איסטניס – **רע"ט** ב, (ז-ח).
 אכילה (קודם הבדלה) – **רצ"ו** ג, (יד).
 אכילת מטעמים – **רמ"ב** (הק).
 אלפיים אמה (איסור תחומין) – **רמ"ח** (הק), (לז). **רס"א** ב, (8).
 אמירה לגוי – **רמ"ג** (1). **רמ"ד** (1). **רנ"ג** (מה). **רס"א** (טו). **רע"ו** (ה), ב, (יט), ה. **רע"ט** ד, (טז).
 אפותיקי – **רמ"ו** ה, (כד-כה).
- אפייה** (בשבת) – **רמ"ה** (כד-כה). **רנ"ד** (הק), (כג), (מב-מג). **ר"ס** (יא).
 ארבע פרשיות (קריאת התורה) – **רפ"ב** ד, (כג), (כה).
 אריסות (גוי) – **רמ"ג** (הק), א, (ג-ד), ב.
 ארץ ישראל (העולה לארץ לענין תחומין) – **רמ"ח** ד, (מ), (9).
 "אשרי" (מנחה בשבת) – **רצ"ב** א, (א-ב), (ט).
ב
 בארה של מרים (מנהגים בהבדלה) – **רצ"ט** י.
 בגדים נקיים – **רמ"ב** (הק).
 בגדים נאים (לכבוד שבת) – **רס"ב** ב, (ה).
 בונה (אב מלאכה) – **רנ"ט** (לב), (לה).
רע"ו (2). **רע"ט** (כב), (7).
 "ביומו תתן שכרו" – **רמ"ב** (א) (2).
 ביזוי מצווה – **רע"ה** יב, (לח).
 בין השמשות – **רנ"ז** (ג), (4-5), (10).
רס"א (הק), א, (א-ב), (ד-י), (יב-יג), (טז), ב, (יז), (יט), (5), (כד-כה), (ל), (10), (14). **רס"ג** (נה), (13). **רס"ו** (3-4).

ברכת בורא פרי גפן – **רע"א** (הק), (טז),
ה, (לא), (לו), (מג), י, טו. **רע"ב** ז. **רע"ג**
ד. **רפ"ט** א. **רצ"ו** א. **רצ"ט** ג, (יג), (טו), ו.
ברכת המוציא – **רע"א** ד-ו, (יז-כ), (יט),
(כז-כח), (לח), (מד-מה), (9). **רע"ב** ט,
(לח), (מא-מב). **רע"ד** (א), (ו), (ט).
רפ"ט (י). **רצ"א** ג. **רצ"ט** (לו).
ברכת המזון – **רע"א** ו, (ל-לא), (לג),
(לו), (לט), י, (מז), (12). **רע"ב** י,
(מב-מג). **רע"ד** (י). **רפ"ד** (ח-ט). **רצ"א**
ג, (יב). **רצ"ו** ג, (טו), (יח). **רצ"ט** ד, (טו-
טז), (לב), ח, (לד-לה).
ברכת המצוות – **רס"א** (ח). **רע"ג** (כא-
כב). **רצ"ז** (טו), (6-8).
ברכת השכיבנו – **רס"ז** ג.
ברכת מעין שבע – **רס"ח** ח, (כד), ט,
(כט), י-יג, (לא), (לג-לד), (5). **רע"א** (א).
ברכת "מקדש השבת" – **רס"ח** (הק), (2),
(י), (כה), (כט). **רס"ט** (הק). **רע"א** (הק),
(מב-מג). **רע"ב** (לח). **רפ"ד** (ח). **רצ"ו**
(5).
ברכת שהחיינו – **רס"ג** (כד).
"ברכו" (בתפילת ערבית של שבת) –
רנ"ג ב. **רס"א** ד, (כט), (לא). **רס"ג** י,
(מח), (נא), (11). **רפ"ב** (הק). **רצ"א** ג.
רצ"ט י, (מד).
"ברכו" (בתפילת מוסף) – **רפ"ו** ה, (יז).
בשמים (הבדלה) – **רצ"ד** (הק). **רצ"ו**
(הק), א, (א), (כד). **רצ"ז** (הק), א-ה,
(א-ב), (ד-ה), (ח), (יג), (טו), (1), (3).
רצ"ח א, (ג), (ז). **רצ"ט** ו, (כא).
ג
ג' סעודות שבת – **רנ"ד** ז, (מה). **רס"א**
(ה). **רס"ב** (ד). **רע"א** (ו), (י). **רפ"ט**

רע"א (כב). **רע"ט** (2). **רצ"א** (ו), (2),
(6), (יא).
ביקור חולים – **רפ"ז** (הק), א, (ג).
"בישול כל צרכו" – **רנ"ג**, א-ב, (ד), **רנ"ד**
ח. **רנ"ז** ז.
בית כנסת – **רמ"ט** ד, **רס"א** (כט). **רס"ב**
א, (ג). **רס"ג** טו, (סה-סו), (14), טז
רס"ח (י), (כב), (כד), (לא). **רס"ט** (הק),
א, (א-ב), (ה-ו), (ח-ט). **ר"ע** (הק), (ב),
(1). **רע"ה** ב, (יב). **רע"ז** ג. **רפ"א** א.
רפ"ב (יג-יד), (4). **רפ"ה** (טז). **רפ"ח** (כ).
רצ"ב (ה). **רצ"ו** ז, (כה), (כט). **רצ"ח** יא,
(כט-לב), (מד).
בית מרחץ (רחיצה בשבת) – **ר"ס** (ב).
"בכדי שיעשו" – **רמ"ד** (5). **רנ"ב** ד, (כח).
רנ"ג (א), (כט). **רנ"ד** (ה), (לא), ט.
"במה מדליקין" – **ר"ע** (הק), א, (א), (ו),
(1). **רע"ה** ז.
"בסיס" (לדבר האסור והמותר) – **רנ"ט**
(הק), א, (יב), (5). **רס"ה** (ז), (ט), (8).
רע"ז ג, (טז), (3), (כא). **רע"ט** (הק),
(י-יב).
"ברוך המבדיל בין קודש לחול" (עשיית
מלאכה במוצ"ש) – **רצ"ד** (הק), (ה).
רצ"ו (כז). **רצ"ט** (מ), (מה).
ברית מילה (לענין צדקתך) – **רצ"ב** (ח),
(2).
ברית מילה (בע"ש ובשבת) – **רמ"ט** ב.
רעג (כט), (4).
ברכה קודם הדלקה (נר שבת) – **רס"ג** ה,
(כו).
ברכות הנהנין – **רע"א** (6). **רע"ג** (כ).
רפ"ד (י). **ר"צ** (א). **רצ"ז** (יד). **רצ"ח** (ח).
ברכת אתה חונן – **רס"ח** ב, (ג), ג, (ו-ז).

רצ"ז (הק), (א-ג), (טו), (יט). **רצ"ח** (הק), (א-ג), ב, (ח), (י-יא), (3), (5). **רצ"ט** א-ג, (י), (1), (יג-יד), (טז-יז), ו, (כ-כב), (כו), (כח), (ל-לב), ח-ט, (לד-לה), (5), (לז), (לט), (מא), (מה).
הבדלה (מוצאי ט' באב) – **רצ"ד** ג, (ה).
הבלעה (שכר) – **רמ"ה** א, (י), (טז). **רמ"ו** א.
הדלקת אור (בשבת) – **רמ"ג** (הק). **רס"ג** (הק). **רע"ו** (ב). **רע"ז** (הק).
הדס (בשמים להבדלה) – **רצ"ו** ו. **רצ"ז** ד, (ט-י).
הטמנה – **רנ"ג** א, (מב-מד), (סד), (פא).
רנ"ז (הק), (א), (ט), (1), (יב), (יד), (כ-כא), (כו), ז, (לא), ח, (לב), (לה-מ), (מב). **רנ"ח** (הק), (1). **רנ"ט** (הק), (ב), (ו), (3), (כב), (לא), (7). **רס"א** (יא).
הכנה משבת לחול – **רנ"ד** (מה).
"הלנת שכר" – **רמ"ב** א.
הכנה (מלאכת הוצאה) – **רס"ו** ב, (יב), (טז), (יט), יא, (מה-מו), (מח).
הפטרה – **רפ"ב** (הק), (ז), (כ), (כב), (ל).
רפ"ד (הק), א, (ד), (ז-ח), (י), ד-ה, (יב-יג), (טו-יז), (2), ז, (יד-טז). **ר"צ** (א).
הפסד מרובה – **רמ"ד** (כג). **רמ"ה** (טז).
"העוסק במצווה פטור מהמצווה" – **רמ"ח** (ג).
הפקר – **רמ"ו** ג, (יד), (טז).
הקזת דם (רפואה) – **רס"ו** ט, (לד).
השמעת קול (מלאכה שנגמרת בשבת) – **רמ"ד** (כו), (11). **רנ"ב** ה, (נ).
ו
"ויכולו" (תפילת ערבית של שבת) – **רס"ח** א, (א), ז, (כא), (כג), יב. **רע"א** ח,

(הק). **ר"צ** (הק). **רצ"א** א, (א), (ב-ד).
ש' (ב).
ג' פסוקים (חיוב קריאת התורה) – **רפ"ב** (הק), (י), (לז). **רפ"ג** (ב). **רפ"ד** א, (ב), (ה).
"גוי אדעתא דנפשיה קא עביד" – **רמ"ה** א.
גזרה (חכמים) – **רמ"ג** (הק), (ח). **רמ"ד** (י), (2), (6). **רמ"ח** (הק), (1-2), (כב), (כו). **רנ"ב** (11). **רנ"ג** (מב), (מח), (ס), (עא). **רנ"ד** (לא), (מח). **רע"ו** (הק), (ב), (3), (כג). **רע"ז** (9). **רע"ט** (הק). **רפ"ב** (הק). **רפ"ח** (ו), (כ).
גוי העושה מלאכה עבור יהודי – **רמ"ג** (הק). **רע"ו** (הק).
גרמא – **רנ"ג** (13). **רנ"ט** (לד), (לט).
רס"ה (הק), (ג), (6-7), (יט). **רע"ז** (הק).
גרף של רעי – **רע"ט** ב, (ה), (ח-ט).
ד
דבר המוסיף הבל (הטמנה) – **רנ"ג** (סד).
רנ"ז א, (כ), ו, (לב). **רנ"ח** א, (ב), (1).
דבר שאינו מתכוון – **רנ"ג** (6). **רס"ה** (יג). **רע"ז** (הק), (ג), (יח).
דוד חשמלי (הרתחת מים) – **רנ"ד** (נד).
דילג פסוק אחד (קריאת התורה) – **רפ"ב** ז, (לה), (לז).
דין חינוך (לקטן) – **רס"ו** (כא).
דמאי – **רס"א** א, (י).
דרך ארץ – **רע"א** (עו). **רע"ד** (ח).
ה
הבדלה – **רע"א** (יג), ה, (כח), יא, (נב), (נט), (עד). **רצ"ד** (הק), א, (א-ד), (1), (ו). **רצ"ו** (הק), א-ב, (ד), (ו-ז), (יא-יב), ד-ח, (טו), (יט-כ), (כה-כט), (7-8).

י.

ג. רפ"א (יא). רפ"ו (ד), ג. רפ"ט (ו).

ח

חולה שאין בו סכנה – רנ"ג (צד). רס"א

(יג). רע"ג (ד). רע"ו א, (ה), (ח). רע"ח

ה. ר"פ (ב). רפ"ו (ח). רפ"ז א, (א-ב),

(ד). רפ"ח (2). רפ"ט (ו). רצ"ח ה.

חולה שיש בו סכנה – רע"ה (הק). רע"ח

(הק), א, (א). רפ"ח י (כד).

חיילים (כיבוס בע"ש) – רמ"ב (ד).

חלה – רמ"ב א, (ה). ר"ס ב, (יא). רע"א

(מד) רע"ד (ג-ה).

חמשת מיני דגן – רצ"א ה, (כא).

חמר מדינה (קידוש והבדלה) – רפ"ט ב,

(ח). רצ"ו ב, (ח).

חצר (עירוב) – ר"ס (י). רס"א (יב), ט,

(כט). רע"ג ז.

חרש שוטה וקטן (לענין לשבות

בשבת) – רס"ו (הק), ג.

חשמל (בשבת) – רנ"ג (מח). רנ"ד (6).

רס"ג (הק), (ה), (ח), (2-3), (לב-לג),

(10). רס"ה (ג), (7). רע"ה (הק), (ו).

רע"ו (ב), (2), (יח). רצ"ח (י), (לט).

חשד (שגוי עובד בשביל יהודי) – רמ"ד

א, (ז-ח), (יב).

חשד (חילול שבת) – רנ"ב (לז).

ט

טבל – רס"א (ה).

טבלא (מוקצה) – רע"ז ג, (טז).

טבילת כלים – רס"א (ו).

טועה (בתפילות שבת) – רס"ח ו, (יט).

טלטול מהצד – רנ"ט (הק), (ג-ד), (יא),

(כה). רע"ז (יז).

טעימה (קודם קידוש) – רס"ט א, (ב),

(ד). רע"א ד, ז, (1). רע"ג ד, (כד). רע"ד

י

י"ד שולדת בו" – רנ"ג א-ב, (יח-יט),
(עא), (עה), (עז), ה, (8), (11).

יום טוב – רמ"ב א, (ה). רמ"ו ג, (יז),

(10), (13). רנ"א (1). רנ"ב ד, (לב). רנ"ט

(הק), ו. רס"א (ה). רס"ג ה, (כד), (כט).

רס"ה (6). רס"ח (ט), (2-3), ז, (כא), ט,

(כט), יא, (לא). ע"ד ב, (ג), (ו). רע"ד א.

רע"ה ב. רע"ז ד, (כג), (כז). רפ"א א.

רפ"ב א, (ג-ד), (ז), ד, (כא). רפ"ד א.

רפ"ה ז, (יג). רפ"ו ה. רפ"ח ד. רצ"ב א,

(ו). רצ"ה א. רצ"ו ב, (יג). רצ"ח (הק).

יין חי – רע"ב ה.

יין לבן – רע"ב ד, (טו), (יז).

יין מבושל – רע"ב ח, (כח), (3).

יעלה ויבוא – רס"ח (3). רפ"ד (ח). רצ"ד

(3).

יציאה לדרך (לפני שבת) – רמ"ח (הק).

כ

כ"א פסוקים (חיוב קריאה בנביא) –

רפ"ב (הק). רפ"ד א, (ב).

כבוד הציבור (אשה לא תקרא בתורה) –

רפ"ב (יג), (טו).

כבוד שבת – רמ"ב א. (ד). רמ"ט (יז),

(כ). ר"נ (הק). א (ד), (י). רס"ב (הק),

(א). רס"ג (הק). ד. (טז), (כב). רס"ד

(הק). (א), (יד).

כבוס בגדים – רמ"ב א. (ד).

כוס פגום (קידוש) – רע"א י, (מו), (נה),

יז, (עח), (12). רצ"ו א-ב, (ב).

כופח – רנ"ג א, (א), (כ), ב, (נו). רנ"ד ח.

רנ"ז ח.

כירה – רנ"ג א, (א), (ט), (יג), (טו), (יז),

מאכל בן דרוסאי- **רנ"ג** א, (לה), (לח),
 (9). **רנ"ד** (יב), ב, (טז), ה, (ל). **רנ"ט** (7).
 "מאכילו בידיים" (חינוך הקטן
 למצוות)- **רס"ו** (כג-כד).
 מבטל כלי מהיכנו- **רס"ה** ג, (ט). **רס"ו**
 ט, (לח).
 מוגמר (בשמים)- **רנ"ב** ה, (לט).
 מוליתא (פשטיד"א)- **רמ"ב** א.
 מוקצה- **רנ"ב** (נח). **רנ"ט** (הק), (ב-ה),
 (יב), (1), (3), (יד), (כא), (כג-כח), (6).
רס"ג (סד). **רס"ה** ג, (ז), (ט), (יא), (8).
רס"ו (א), (לב), (נב-נג). **רע"ה** (הק).
רע"ו (כא). **רע"ז** (יב), (טז-יז),
 (כא-כב), (כה), (3). **רע"ט** (הק), (א),
 (ג-ד), (ח), (3), (יג-יד), (יח-יט), (כ).
 מוקצה מחמת איסור- **רע"ט** (הק), (ג),
 (3).
 מוקצה מחמת גופו- **רנ"ט** (הק). **רס"ו**
 (נא). **רע"ט** (הק), (ד), (3).
 מוקצה מחמת חסרון כיס- **רנ"ט** (3),
 (י).
 מוקצה מחמת מיאוס- **רע"ט** ו, (כ).
 מזון שלוש סעודות- **רנ"ד** ה, (לג).
 "מיגו דאיתקצאי לבין השמשות"-
רע"ט (2).
 מיחם- **רנ"ג** (עז), ה. **רנ"ז** (יד).
 מיל (מרחק בתחום שבת)- **רמ"ח** (הק).
 מיל (זמן צאת הכוכבים)- **רס"א** א, (ב-
 ג), ב, (כ), (7-8), (10), (כג-כד). **רנ"ז**
 (4).
 מכה בפטיש (אב מלאכה)- **רנ"ט** (לב).
רע"ו (2). **רע"ט** (7).
 מכס- **רמ"ד** ו, (כב-כד), (כו), (כח).
רמ"ה ג, (טז).

(כ-כא), (כג), (ל), (לח), (מב), (3), ב,
 (מט-נא), (נד-נה), (נח-נט), ג, (עב),
 (עז), ה, (פא), (פג), (צח). **רנ"ד** (א), (ו),
 ח, (מט). **רנ"ז** ח, (1).
 כירה גרופה וקטומה- **רנ"ג** א, (טו), (ל),
 (לו), (מח), ב, (נה), (עב), ה, (צח). **רנ"ד**
 (מט).
 "כלי שמלאכתו לאיסור"- **רמ"ו** (ט).
רע"ט (ד), (1), (3). **רס"ו** (8).
 כמלא לוגמיו (שיעור שתיית קידוש)-
רע"א יג-יג, (סו).
 כסף- **רמ"ב** (א-ב), (2). **רמ"ה** (יז), (יט),
 (כד). רמו (כג, כו). **רס"ו** (א), (ז), (ט).
רס"ו (מט), (נא). רעא (6). **רצ"ח** (לב).
ל
 "לא תעשוק את רעך"- **רמ"ב** (2).
 "לא תגזול"- **רמ"ב** (2).
 להשאיל (כלים לגוי)- **רמ"ו** (הק), א,
 (א), ב, (ט), ג. **רס"ו** (הק).
 לחם משנה- **רע"ג** (כט). **רע"ד** (א), ג.
רפ"ט (הק), א, (ה). **רצ"א** (יח).
 לימוד תורה (בשבת)- **רנ"א** (ג), (ח),
 (יא). **ר"צ** (הק), (ג).
 "לכה דודי" (פיוט)- **רס"א** (לא). **רס"ב**
 (ח). **רס"ג** (מח), (נו). **ר"ע** (ב).
 "למשמש בכליו (בדיקת מוקצה ואיסור
 הוצאה) - **רנ"ב** ז.
 לשחות (בשבת)- **רמ"ח** (הק), (א),
 (כב).
 לשחות (להשתחוות בתפילה)- **רפ"א**
 א.
מ
 מאה ברכות (בשבת)- **רפ"ד** ג, (י). **ר"צ**
 א, (א).

רפ"ו ד, (יב), (טו). **רצ"א** (יד), (3).
 מעות (לתת לגוי להשתכר בהם) –
רמ"ה ד, (כ), ה, (כד).
 מעות (לענין טלטול בשבת) – **רס"ג** יג.
רס"ו א, (א), (יג-יד), (כא), (מט-נא).
רע"ה (לח).
 "מעשה שבת" – **רנ"ד** (הק). **רס"ו** (נד).
רע"ו (כה).
 "מצווה בו יותר מבשלוcho" – **ר"נ** (א).
 מצוות עונה – **ר"פ** (הק), (א).
 "מצטמק ורע לו (בישול בשבת)" – **רנ"ג**
 א, (ה), (לב). **רנ"ז** ז (ל).
 "מצטמק וטוב לו" (בישול בשבת) –
רנ"ג א, (כה), (לא).
 משכון (מגוי ושימושו בשבת) – **רמ"ה** ד,
 ה, (כד). **רמ"ו** ה, (כד-כה).
 מצוות לא תעשה (לענין שבת) – (הק).
רמ"ב (הק). **רע"א** (ג).
 מצוות עשה (לענין שבת) – (הק). **רמ"ב**
 (הק). **רס"ו** (9). רעא ב. רפז (1).
 "מצוות עשה שהזמן גרמא" – **רע"א** ב,
 (ב).
 מראית עין – **רמ"ג** (הק), (ב), (ה), (ח),
 (טז). **רמ"ד** (י), (יג). **רמ"ה** (הק), (א).
רמ"ו (ב), (11). **רנ"ב** (כט).
 מרחץ (השכרתו לגוי) – **רמ"ג** (הק), א,
 (ב-ג), (ו), ב, (ח-ט), יב. **רמ"ה** א.
 משכיר (לגוי חפץ או נכס בשבת) –
רמ"ג (ב). **רמ"ד** ו. **רמ"ה** (טז). **רמ"ו** (ה).
 נ
 נטילת ידיים – **רע"א** יב. **רע"ד** (ט-י).
רפ"ט (י).
 ניחום אבלים – **רפ"ז** (הק), א.
 נר שבת – **רס"ג** ג, (יב), ו, (סד). **רס"ד**

מלאכה (שנגמרת בשבת) – **רנ"ב** (הק),
 א, (ד), (2).
 מלאכת הוצאה – (הק). **רנ"ב** (נו).
 מלאכת מחובר – **רמ"ד** ד, (טו).
 מלאכת כיבוי (נר שבת) – **רס"ה** (הק),
 (טו).
 מלאכה ע"י חבירו (שקבל שבת
 מוקדמת) – **רס"ג** יז.
 מלאכה שאינה צריכה לגופה – **רס"ה**
 (הק), (1), (5). **רע"ז** (2).
 מלילות – **רנ"ב** ה, (מז).
 "ממצוא חפצך ודבר דבר" – **רמ"ב** (הק)
 (1). **רנ"ב** (לה).
 מן – **רמ"ב** א, (ו). **ר"נ** (הק).
 מנהג – **רמ"ג** ב. **רמ"ח** (יג), (8). **רמ"ט** ב.
רנ"א (1). **רנ"ג** א, ב. (עז), (15), ה. **רס**
 (א), (ו), (י). **רס"א** (10). **רס"ב** א, (ו).
רס"ג (הק), (ג), (ה), (4), (ז-ח), (4),
 (יט), (7-8), ה, (כד), (כט), (לח), י, (מח).
 (11). **רס"ח** (כד), (ל). **רס"ט** (הק), א,
 (א), (ח-ט). **ע"ד** (הק), א, (א-ב), (ה-ו).
רע"א (הק), (ל), (מד), (מט), (נא), יב,
 (סד). **רע"ב** ד, ח-ט. **רע"ג** (כט). **רע"ד**
 (ג-ד). **רע"ה** (לח). **רע"ט** ד. **רפ"א** (הק),
 א, (ז). **רפ"ב** (ה-ז), (יא), (יד), (כ), (2),
 (כו), (כח). **רפ"ד** ב, (ט), ז, (יח-כ). **רפ"ו**
 (טז-יז). **רפ"ז** (ג). **רפ"ח** (כה). **רפ"ט**
 (הק), (ט). **רצ"א** (ו), ד. **רצ"ב** ב, (ט).
רצ"ה (א), (ד), (ו). **רצ"ו** (ג), (ו), (יד),
 (טז), (כג). **רצ"ז** (י). **רצ"ח** (ז), (ט).
רצ"ט א, י, (מו). ש' (א-ב).
 מנחה גדולה – **רנ"א** א, (ב). **רפ"ו** (יב).
רצ"א (יד), (3).
 מנחה קטנה – **רנ"א** א, (ג). **רס"א** (9).

ע

עבודת ה' – רמ"ב (הק).
 "עובדין דחול" – רנ"ד (כג), ז, (מח).
 "עולים למנין שבעה" (קריאת התורה) –
 רע"ב ג.

עונג שבת – רמ"ב (א), (2), (ה). רמ"ח
 (א), (ג). רמ"ח ב, (יד), (יט). רמ"ט (ח),
 (י). ר"נ (הק). רנ"ג (4). רנ"ז ח, (מב).
 רס"ג (הק), ב, (י), (לב), (לד). רעא (ו),
 (י). רע"ו (טז). רפ"ח (הק) (ג-ד), ד (ז).
 רפ"ח (יח), (כ-כא). רפ"ט (הק). ר"צ
 (הק), (ב). רצ"א (ג), (טו).

עירוב – (הק), רמ"ו (ט), רנ"ב (נז-נח).
 ר"ס (י). רס"א א, (ח-ט), (יב).
 עקירה (מלאכת הוצאה) – רס"ו ב, (יב),
 (יד-טז), יא, (מה-מו).
 ערב שבת (דינים השייכים לע"ש) –
 (הק). רמ"ב (ד). רמ"ח א, (ח), (יג), ב-ג,
 (כג). ד. רמ"ט (הק), א-ד, (יג). ר"נ (הק),
 א. רנ"א (הק), א, (א), (ג), (ה), ב, (ו),
 (1-2), (ח).

ערכאות – רמ"ו ה, (כח).
 עשיית מלאכה (בשבת) – רמ"ב (הק).
 רמ"ג (הק). רנ"ב (הק). רס"ג יא, יד,
 (סו). רס"ה (הק), (יג). רע"ז (הק), (כז).
 רצ"ג ג. רצ"ו, (כז). רצ"ט (מא). רנ"ד
 (6). רע"ט (3).

"עשה שבתך חול" – רמ"ב א.
 עשרה טפחים (לענין תחומין) – רמ"ח
 (הק), ב, (טו-טז), (כב-כג).

פ

"פורס מפה ומקדש" – רע"א ד, (טו), ו.
 פיקוח נפש – רמ"ח ד, (לב). רפ"ח

(א). רס"ה (הק). ע"ר (ד).

"נראה כמבשל" (גזרת חכמים) – רנ"ג
 (3), (מט), (נא-נג), (נה), (ס), (ע-עא),
 (עד), (פ), (פב), (פד-פה), (פח), (צח).
 נר חנוכה – רס"ג ג, (יד). ע"ר (ד). רצ"ו
 ה, (כ).

נשיאת כפיים – רפ"ו א, (ד).
 נשים – רס"א (ל). רס"ג ב-ג, י, (סד),
 (3). רס"ד (יג). רס"ו (מא). רע"א ב,
 (ב-ה). רפ"ב ג, (יג). רצ"א ו, (כו), רצ"ו,
 ח, (כו-כט), (7-9). רצ"ט י, (7).
 "נשמת כל חי" – רפ"א (א), (ו).

ס

סומא (ברכת מאורי האש) – רצ"ח יג,
 (5).

סידור הבית – רמ"ב (הק). רע"ה (ג).
 סימן ברכה – רנ"א א, (א), (1). רצ"ו א.
 סעודה (שאינו רגיל בה בע"ש) – רמ"ט
 ב.

סעודה שלישית – רס"ג (עא). רצ"א
 (הק), א-ד, (א), (ד-ו), (יא-יב), (יד-טז),
 (4), (כה-כו), ו. רצ"ט (ג), (טו-טז), (2).
 ש' (ג).

סעודת מלוה מלכה – ש' א.
 ספינה (הפלגה לפני השבת) – רמ"ח
 (הק), א, (א), (ט), (יא), ב, (כא), ג, (כב),
 (כד-כח), (ל), ט.

ספקא דאורייתא לחומרא – רס"א (ד),
 רס"ג (13).

ספקא דרבנן לקולא – רמ"ח (טז).
 ספק חשכה – רנ"ז א, (ב), (4). רס"א א,

(א), (ד). רצ"ט א.

ספר הזוהר – ע"ר (הק).

קדיש - **רפ"ב** ד-ו, (כ), (כח-ל), (לב).
רפ"ו ה, (יז). **רצ"ב** (ה).
 קטן (קריאת התורה) - **רפ"ב** ג-ד, (יב),
 (יד), (2), (כה-כו). **רפ"ד** ד, (יא).
 קטן (מפטיר) - **רפ"ד** ד, (יא).
 קידוש (בשבת) - **רמ"ח** ג. **רס"ג** ג, ג,
 (יב), (יד), (כד). **רס"ט** (הק), א, (ב-ד),
 (ט). **רע"א** (הק), (א), ב-ג, (ב-ה), (3),
 (ז-ט), (יא), ד, (יב-יג), (יז-יח), ה-ז,
 (כב), (כד-כה), (לד), (לו-מ), ח, (מב),
 י-יד, (9), (11), (מט), (נא-נב), (נז),
 (סא), (12), (סג), (סה-סו), (סח), (עד-
 עו), (עח). **רע"ב** (ד), ב, (ח), (יב), ד,
 (טו-טז), (יט), (כא), (לא), ט, (לו), (לח),
 י, (מא). **רע"ג** (הק), א, (ה), (ז-י), ג-ה,
 (יב-טו), (יז), (יט), (כא-כד), (כו-כט),
 (לא), (לג-לד), ז, (4). **רפ"ו** (ח). **רפ"ח**
 (א). **רפ"ט** (הק), א-ב, (ב-ג), (ה-ו), (י),
 (1). **רצ"א** (טז). **רצ"ד** (הק), (1). **רצ"ו** ב,
 (ז), (יב), ד-ה, (יט), (5), ח, (כו), (כח),
 (ל-לא), (8). **רצ"ט** (לז), (1).
 קידוש במקום סעודה - **רס"ט** (ד), (1).
רע"א ו, (לח). **רע"ג** (הק), (ז), (יב), ה,
 (לג-לג). **רפ"ט** (ה).
 קידוש על הפת - **רע"א** ד, (יח-יט), ה,
 (כו), (כט), (9), יא-יב, (סא-סג).
 קנס - **רמ"ד** (יד). **רנ"ד** (לא). **רנ"ז** (ח).
רצ"ד (2).
 "קצץ דמים" (לגוי) - **רמ"ז** (טז). **רנ"ב**
 (כד), (7).
 קריאת התורה (בשבת) - **רע"ג** (5).
רפ"ב (הק), (יב). **רפ"ד** (ד), (ו), (יב), ז.
רפ"ה (הק), (א), ה, (י-יא). **רפ"ו** (יז).
 "קרמו פניה" (גדר באפיית חלה) - **רנ"ד**

(כ-כב).
 פירוש רש"י (שנים מקרא) - **רפ"ה** ב,
 (ג-ד).
 פלג המנחה - **רס"א** (יד), ב, (כה), (4),
 (9-10). **רס"ג** ד, (טז), (יט), (כב), (נד),
 יד, (ס). **רס"ז** ב, (ב-ג), (ה), (11). **רע"א**
 (א). **רצ"ג** (א), ג, (ו).
 פלטה - **רנ"ג** (מח), (עא), (12), (פ). **רנ"ז**
 (כ), (לב).
 "פסיק רישיה" - **רנ"ג** (6), (24). **רנ"ז**
 (יג). **רנ"ט** (לג-לד), (8). **רע"ז** (הק), (2),
 (6), (ג), (יח), (כ). **ר"פ** (ד).
 "פסיק רישיה דניחא ליה" - **רנ"ג** (24).
רע"ז (הק).
 פרקי אבות - **רצ"ב** ב, (י).
 פת ישראל - **רמ"ב** (ה).

צ

צאת הכוכבים - **רמ"ט** ד, (יד), (כ). **רנ"ז**
 (ח). **רס"א** (הק), (א), (3), (יד), (7), (כד),
 (כט), (10), (14). **רס"ז** (ב), (ד), (9),
 (11). **רע"א** (א). **רפ"ח** (ז). **רצ"ג** (א),
 (ג-ד), ג, (ח), (2). **רצ"ט** (ג), (ז).
 צדקה - **רמ"ב** (ב), (3).
 צדקתך (מנחה בשבת) - **רפ"ד** ז, (כד),
 (כו). **רצ"ב** ב, (ז-ח), (2).
 צלייה (בשבת) - **רנ"ד** (הק), (ב), (י),
 (יד), (טז-יז), (כא), (כב).
 צער בע"ח - **רס"ו** ט, (לט).
 צפורניים (מנהגים בהבדלה) - **רצ"ח** ג.

ק

קבלנות (גוי) - **רמ"ג** (הק), **רמ"ד** (הק),
 (ב), (ד), (3), (6), (י), (יז), (כג). **רע"ז** א.
 קבלת שבת בהדלקה - **רס"ג** י, (מט).
 קבלת שבת מוקדמת - **רס"א** (ל).

ה.

ר

ראש חודש (שחל בשבת) – **רפ"ד ב**,
(ח-ט), (כו). **רפ"ה** (טו).

רביעית (שיעור שתיית כוס קידוש
והבדלה) – **רע"א יא**, (נז-נח), יג, (סז),
(עא). **רע"ג** (כו), (כט-ל). **רע"ד** (4).
רצ"ו ג.

רדיה (לחם מהתנור בשבת) – **רנ"ד** (כג),
(לט), (מב), ז, (מד).

רוח (כיבוי הנר בשבת) – **רע"ז** (הק),
א-ב, (א-ג), (ח), (1), (יג-טו), (יח).
רוח רעה – **רפ"ח ט-י**.

רחיים (השכרתם לגוי) – **רמ"ג א**, (ז).
רמ"ה (א).

רחיים – (התחלת מלאכה לפני שבת) –
רנ"ב ה, (נב).

ריבית – **רמ"ז** (יז), (כד).
ריח רע – (שמנים לנר שבת) – **רס"ג ב**,
(טז).

רפסודה – **רמ"ח** (הק), (כב), (כה).
רצה והחליצנו – **רע"א** (לג-לה).
רשות היחיד – **רמ"ו** (ט). **רמ"ז** (הק).
רנ"ב (נו). **רס"א** (יב). **רס"ו** יא, (מז).
רשות הרבים – **רמ"ו** (ט). **רמ"ז** (הק).
רנ"ב (נו). **רס"א** (יב). **רס"ו** (הק), (א),
(טז), (כה), ח, יא, (מז-מח), (נ), (נג),
(2).

ש

"שביתת בהמתו" – **רמ"ו** (הק), ג, (י),
(יח), (כא), (כו). **רמ"ח** (כא). **רס"ו** (הק),
(1).

שבעה עולים (קריאת התורה) – **רפ"ב**
(הק), א, (א-ב), (ד), ג-ד, (יב), (כ), (כח),

ו, (לד).

"שביתת כלים" – **רמ"ו** (הק), א, (א-ב).
רנ"ב (הק), (א), (ח), (יב), ה, (לו-לז),
(מא).

שדה (השכרה לגוי) – **רמ"ג** (הק), א, (ז).
רמ"ד (ט), (טו). **רמ"ה** א. **רס"ו** י, (מא).
שהיה (בישול בשבת) – **רנ"ג א**, (ג), (טו),
(יז-יח), (כא), (לד), (מא), (מח). **רנ"ד א**,
(א-ב), (ח-י), (יג), (יז), (יט), (ל), ח,
(מט), (נא-נב). **רנ"ז ח**, (לח).

שומע כעונה – **רע"ג** (יט).
שופר (סימן להפסקת מלאכה בע"ש) –
רנ"א (הק).

שופר (זעקה ואספה בשבת) – **רפ"ח ט**,
(כ), (כב).

שותפות-שותפים (יהודי וגוי) – **רמ"ה**
(הק), א, (ט), ג, (יג-יד), (טז). **רמ"ו** ה,
(כא), (כד). **רמ"ו** (כא).

שינה (בשבת) – **ר"צ** (ב).
שישה עולים (טעות בקריאת ספר
תורה) – **רפ"ב** (לב).

שכיר (גוי) – **רמ"ג** (הק), (ו), (יב). **רמ"ד**
(ז), (יג), (יז-יח), (כ), (8). **רמ"ה** (הק).
רמ"ז ו, (כב-כג). רנא (ג). **רנ"ב** (כ).

שכירות-שכירים (גוי) – **רמ"ג** (הק),
(ג). **רמ"ד** (הק), (ג), (ו-ז), (3), (6), ה,
(טז-יז), (כ). **רמ"ה** (טו). **רמ"ו** א, (4),
(ז), (יח). **רע"ו** א, (ג).

שכר (משקה) – **רע"ב ט**, (לג), (לז).
רפ"ט ב. **רצ"ב** (ג). **רצ"ו ב-ג**.

שכר שבת – **רמ"ד ו**. **רמ"ה** א, (י), (טז),
ה, (כה), (כז). **רמ"ו** א, (א), (ו), (3).

שלום בית (נר שבת) – **רס"ג** (הק), (לד),
(3).

רס"ג (טו-יז), (יט-כ), (7), (מח), (נו), (11), (סה). **רס"ו** (3), (6). **רס"ז** (ג), (ה). **רע"א** (א), (כב). **רצ"ג** (ג-ד), (2). **רצ"ט** (ג), (2).

ת

תוספת שבת – **רס"א** (הק), (יט), (4). **רצ"ג** (ד). תחום שבת – (הק). **רמ"ח** (הק), (א), (י). **רס"א** (ח). **רצ"ג** (ה).

תינוקות של בית רבן – **רע"ה** ו, (כ). תיקון רכב (ע"י גוי) – **רמ"ג** (הק). תנור (השכרתו לגוי) – **רמ"ג** א, (ו), ב. **רמ"ה** א, ה, (כד), ו, (כז). תנור (בישול בשבת) – **רנ"ג** א-ב, (א), (י), (טז-כ), (כב-כג), (מח), (נה-נו), (סט).

ה, (פג-פו), (צג-צד), (צו-צז). **רנ"ד** א, (ו), (ח-ט), (יא), (יד), ה, (כג-כד), (לט), (מג-מד), ז, (מז-מח), ח-ט. **רנ"ז** ח, (לח), (מא). **רנ"ט** ז, (לא), (לג), (לט), (7).

תספורת (בע"ש) – **רנ"א** (י). תענית (בע"ש) – **רמ"ט** ג-ד, (יג-כ), (1). תענית חלום – **רמ"ט** ד, (כא). **רפ"ח** ד, (ה), (יח).

תפילין (הוצאה בשבת) – **רנ"ב** ו (נז). **רס"ו** י, (מ), (מב), (6).

תקנת עזרא (לענין כיבוס) – **רמ"ב** א. תרומות ומעשרות – **ר"ס** (ט). **רס"א** (ה).

תרמוס – **רנ"ז** (י), (כו).

שלוש פרסאות (הליכה בע"ש) – **רמ"ט** א, (ב).

"שלושה ימים קודם השבת" – **רמ"ח** א-ב, (ז), (י).

שליח (גוי) – **רמ"ג** (הק), (ה). **רמ"ה** (א). (טו). (כג), (כז). **רמ"ו** (ט). **רמ"ז** (הק), א, (ג-ד), (יז-יח), (כ), (כב-כג). **רמ"ח** (הק). **רנ"ב** (הק), (יב), (יז), (יט). **רס"ו** (ד).

שליח (לענין הכנה לשבת) – **ר"נ** א. שליחות (גוי בשם היהודי) – **רמ"ג** (הק), א, (א). **רמ"ד** (הק), (ב), (יב), (יז), (יט-כ). **רמ"ה** (הק), (א), (ט), ד, (יח), (כז). **רמ"ו** (הק), (ב-ג), (4). (11). **רמ"ז** (ז), (יד), ו. **רמ"ח** (ה). **רנ"ב** (יד), (כג-כד), (לד). **רע"ו** (ג), (יב).

שליח ציבור – **רנ"ו** א. **רס"ח** ה, (יד), ח, יב-יג. **רפ"ב** ה-ו. **רפ"ו** ב. **רצ"ה** א.

שליחת דואר (ע"י גוי) – **רמ"ז** (הק). "שמא יחתה בגחלים" – **רנ"ב** (מ). **רנ"ג** (הק), (ג), (ו), (מב). **רנ"ד** (א), (טו), (כג), (נד). **רנ"ז** (לא).

"שמא יטה" (נר שבת) – **רס"ה** ג, (יג). שמן זית (נר שבת) – **רס"ד** ד, (יט), ו, (כה), יב, (ל), (לז).

שניים מקרא ואחד תרגום – **רפ"ה** א, ד-ה.

שעון שבת – **רמ"ו** (הק). **רנ"ג** (עא), (13). **רס"ה** (ג), (7).

שקיעה – **רמ"ט** (יב). **רנ"א** (ג). **רנ"ז** (ב). **רס"א** (הק), (יד), (3), ב, (יז), (יט-כ), (6-7), (9-10), (12), (כד-כה), (כז-כח).